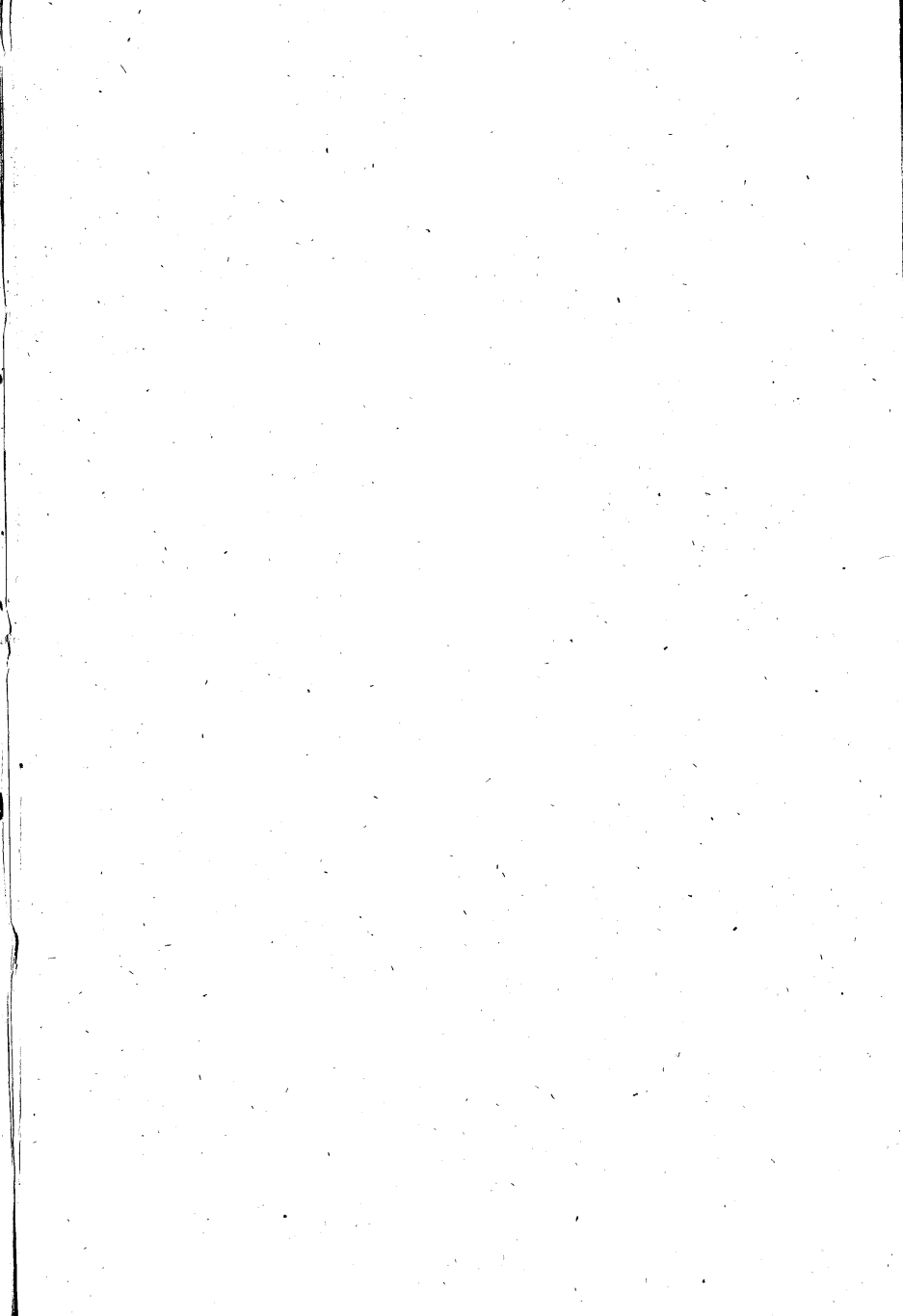
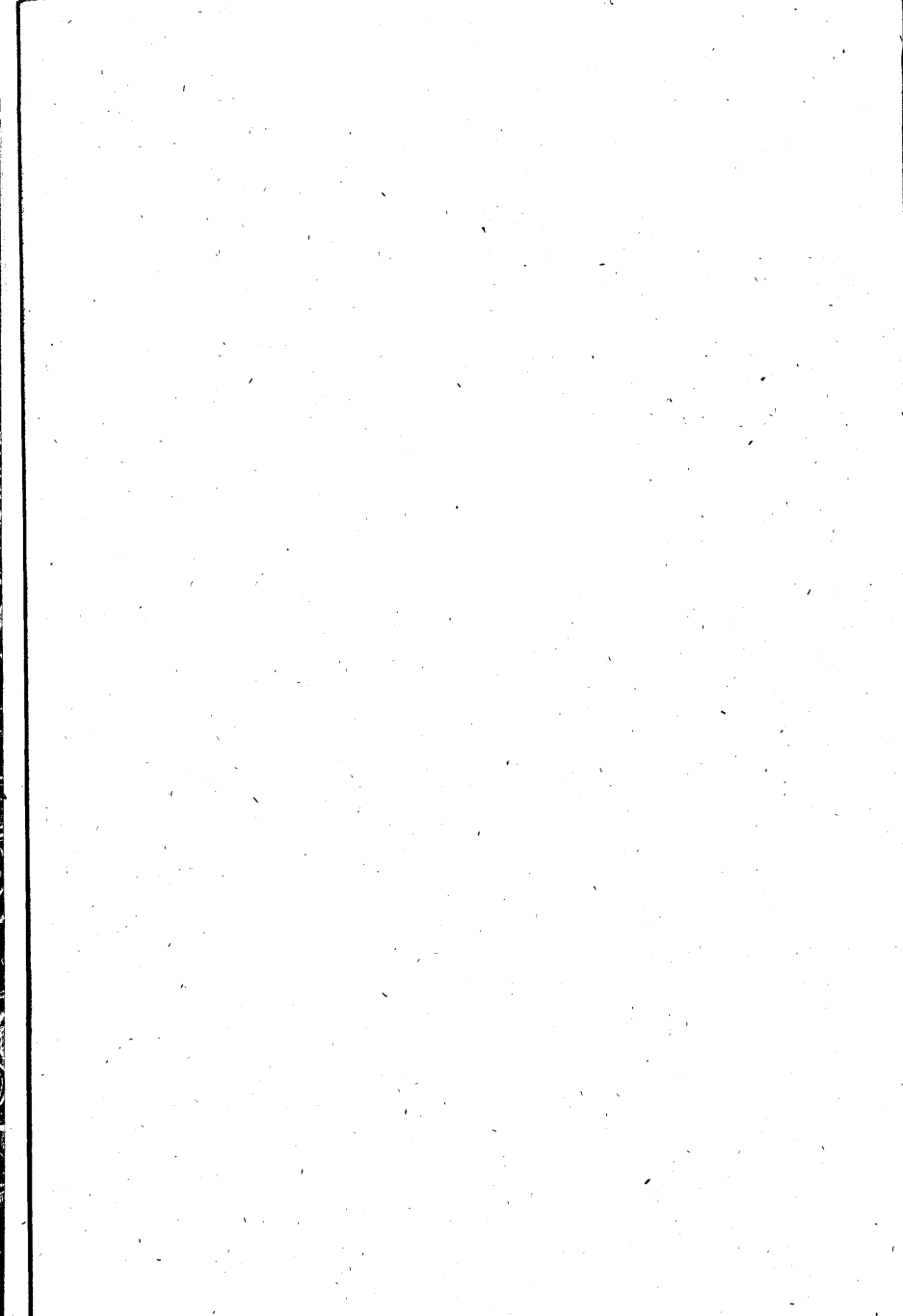

Kungl. Vetenskapsakademiens
Bibliotek
STOCKHOLM

A. L.
Tidskr.
Sv.

...

S W E A.

TIDSKRIFT

för

VETENSKAP OCH KONST.

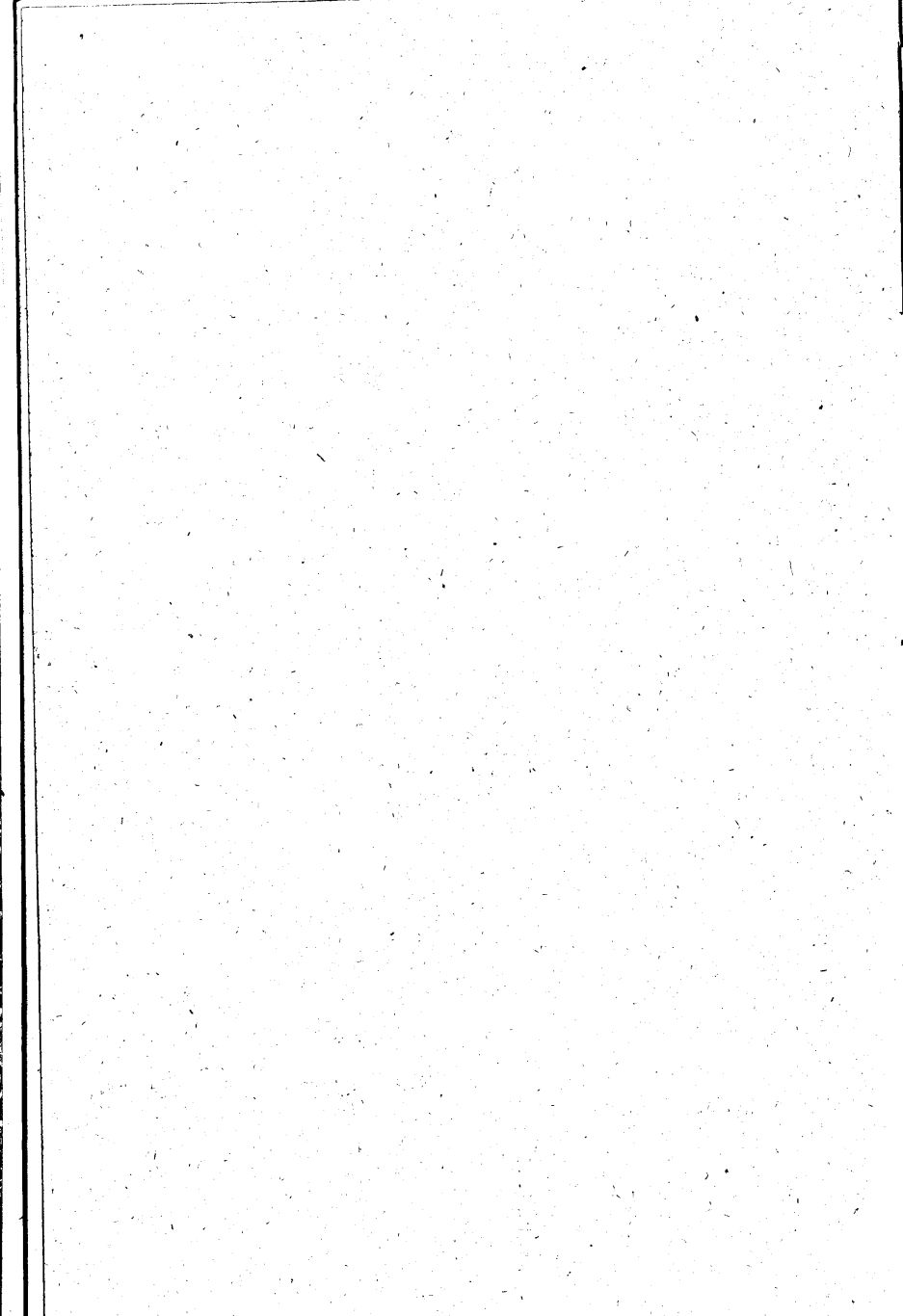

SJUNDE HÅFTET.

U P S A L A

Palnblad & C.

1 8 2 5.

SJUNDE HÅFTET.

Innehåll:

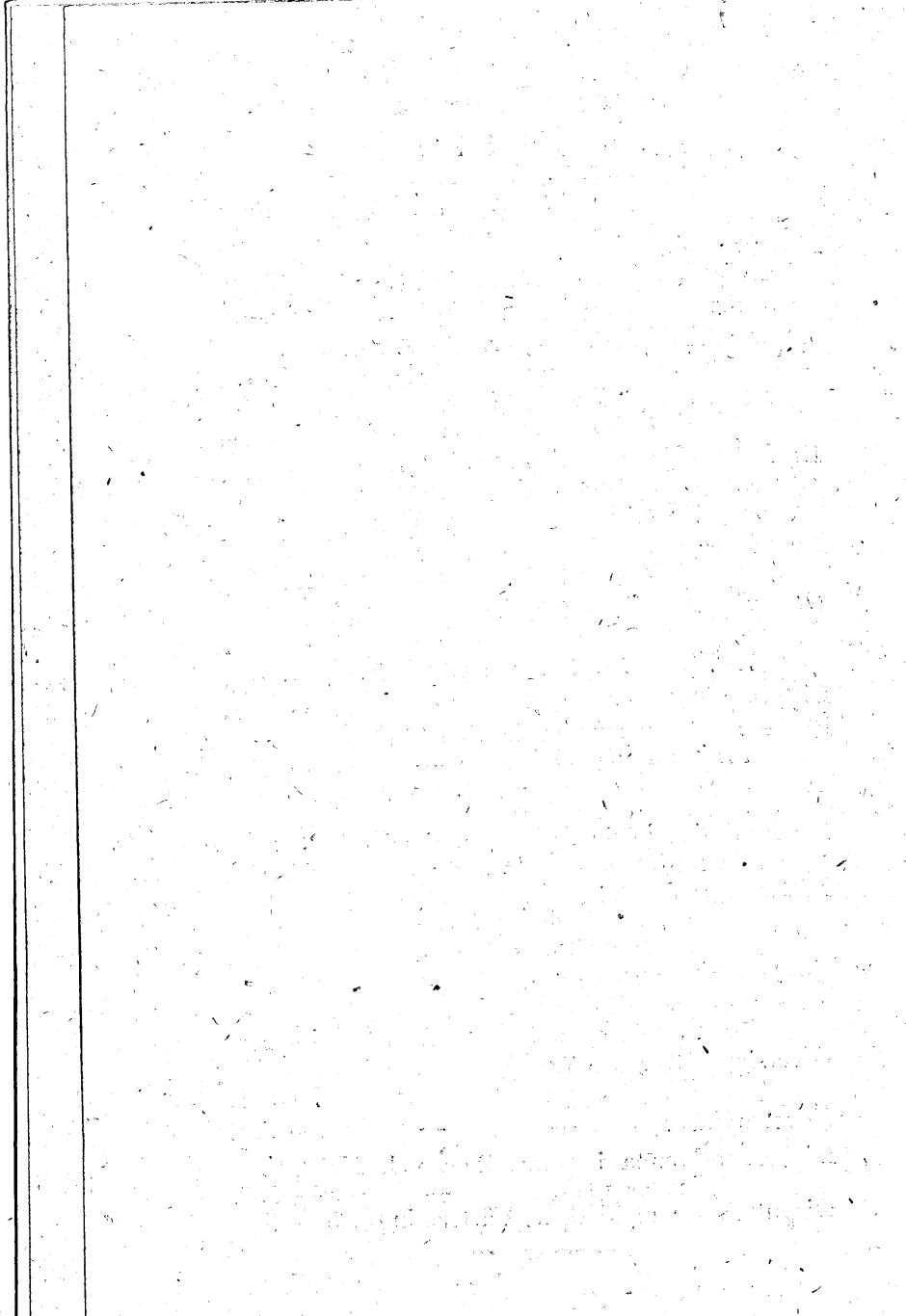
N^o I.

Poëmer:

Lefve Grekland. Af Zeipel.	Sid. 5.
Hekate's Hämd. Af Zeipel.	— 6.
Den Älskades slummer. Af Atterbom.	— 10.
Befrierskan. Prolog till Lycksalighetens Ö. Af Atterbom.	— 12.
Bref ifrån Rom. Af Atterbom.	— 27.
<i>Litteratur:</i> Samtal med mig sjelf om Verlden, Menniskan och Gud. Ups. 1824.	95.
Anekdoter ur Sveriges Financiella och Ekonomiska Historia.	— 117.
<i>Utländsk Litteratur:</i> Johan Scotus Erigena. Kopenhag. 1823.	— 135.
C. P. Thunberg. Flora Capensis.	— 159.
Litterära Nyheter.	— 161.
Böcker, utkomna under Jan. och Febr. månader 1825.	— 162.

N° II.

Framställning af de NordAmericanska Föränta Staternas tillstånd.	Sid. 165.
<i>Litteratur:</i> Samtal med mig sjelf om Verlden, Menniskan och Gud. Ups. 1824. (försättn. och slut.)	— 231.
Hemliga Handlingar, hörande till K. Gustaf III:s antråde till Regeringen. 3:dje Del. Stockh. 1825.	— 257.
Öfversigt af Svenska Litteraturen för Jan., Febr. och Mars månader år 1825.	— 291.
Konst-nyheter	— 302.
Böcker, utkomna i Mars, Apr. och Maj Månader 1825.	— 308.
Disputationer, utg. i Ups., Vårtermin 1825.	— 314.

LEFVE GREKELAND!

"Frihet!" — dånar det ur öster —
Hellas står i segerskrud! —
Hennes tusen hjälteröster
Fordra Sångens återljud.
Samma kors, som tryckt din skullra,
Är nu fana i din hand:
Jag hör himlens åskor mullra
För din frihet, Grekeland!

Länge nog du bojan burit,
Varit andra slafvars slaf,
Länge nog har Islam skurit
Skördar på din äras graf,
Svalkat sig i dina lunder,
Njutit dina blommors doft,
Makligt bland din fornverlds under
Sträckt sig på ditt helga stoft.

När du läste hjeltesagan
 Vid den halfva månens ljus;
 Och du hörde skuggors klagan
 I den sorgsna vindens sus:
 O! då tändes i ditt hjerta
 Frihets eld af Fädrens harm,
 Het lik elden, som med smärta
 Hvälfver sig i Äthnas barm.

Derför bröt han ut och flammar;
 Ringa aktande sitt band;
 Ty, fast jorden honom ammar,
 Är han dock en himmelsk brand.
 Fråga örnen, der han sväfvar:
 Hvad han opp åt solen vill?
 Fråga jorden, när hon bäfvar:
 Hvem gaf henne lof dertill?

Modigt, Hellas! Du, som sprider
 Vapnens glans kring mulen verld!
 Sjelf Hephästos, tror jag, smider
 Dina unga söners svärd.
 Du i eget blod dig tvättar
 Ren ifrån begångna fel,
 Och med Österlandets Jättar
 Håller ett Olympiskt spel.

Dig jag ser, när du ur striden
 Och med segerkrönta hår,
 Drottning för den unga Tiden,
 I Dodonas lunder går;
 Äran dig vid Friden viger,
 Svärdet blir din herdestaf:
 Lagern, vid hvart steg du stiger,
 Grönskar ur en hjeltes graf.

Men — hvad frukta då Regenter?
 Frihet — Grekisk eld af Gud! —
 Ett bland lifvets elementer,
 Som ej släcks på deras bud.
 Derför vilja de dig krossa;
 Och dock står du, Frihets tolk!
 Fast, som Pelion och Ossa:
 Gud har valt dig till sitt folk.

ZEIPEL.

HEKATE'S HÅMD *).

Leicht aufzuritzen ist das Reich der Geister,
 Sie liegen wartend unter dünner Decke,
 Und leise hörend stürmen sie herauf.

SCHILLER.

Zeuxis hade med sin pensel flyttat
 Zeus' palats från spetsen af Olympos
 Till sin verkstad; glade Gudar voro
 Der församlade liksom till rådslag:
 Och de trufdes väl hos unge målarn.
 Ty så gerna, som en jordisk skönhet
 I sin spegel söker himmelskt släktskap,
 Söka ock de höga Uranider
 Sina efterbilder här på jorden
 I en klar och eldig fantasi.
 Med sin örn på molnomhöljda skullran
 Hotande och öfverst satt Kronion;
 Men han log åt ynglingen, som djerft
 I hans ljugeld doppade sin pensel.
 Honom närmast stod den sköne Phoibos,

*) Det berättas, att Zeuxis — under det han målade en Hekate — öfverväldigades af det dämoniska, så väl i sjelfva ämnet, som i sin egen framställning deraf, och utbrast i ett convulsiviskt skratt, hvilket efter några ögonblick slutade hans lif.

Kring hvars tinning låg på rika lockar
 Lagern, minnet af odödlig kärlek,
 Och han rörde lyran med förtjusning.
 Opp sprang Zeuxis ofta från sin målning,
 Såg förundrad på den höge Guden,
 Lyssnade, liksom han fattat alla
 Dessa helga, aldrig hörda toner.
 Dionysos stödde unga rankor
 Med sin Thyrsus; han var allragladast,
 Ty han ägde lugn och mogna drufvor.
 Half ur blåa hafvet reste opp sig
 Poseidaon, skön men vild att skåda,
 När han såg i sina tomma händer;
 Ty han hade släppt sin gyllne treudd:
 Och till bottnen af coraller dykte
 Nu i kapp Tritonerne beställsamt,
 För att återhämta herrskarns vapen.
 I ett hörn af rummet stod Hephästos,
 Glömsk af fröjd och njutning, smidde blixtrar;
 I ett annat, hvilande från striden,
 Ares skämtade med Aphrodite.
 Bland Gudinnorna var Häre skönast:
 Herrskande, men mild och god hon syntes;
 Kanske konstnärn hade smickrat henne.
 Artemis i badet, trött af jagten,
 Såg sig blyg omkring, som när Aktäon
 Lurade på henne och blef straffad —
 Målarn blef det ej; ty barnslig oskuld,
 Icke sinnlig vållust, brann i blicken.

Så ser konstnärn i hvar blottad skönhet
 Endast evig skönhets återsken:
 Detta är hans lön af milda Gudar,
 Och fördenskull hade sjelf Hestia
 Stigit ned till honom utan slöja;
 Sådan skänkte också Ganymedes
 Här med nektar-skålen i åt alla
 Gudar. — Men, — då drömde äfven Zeuxis
 Att han drack, och trodde sig odödlig.

”Nu till underjorden!” sade rusad
 Ynglingen: ”att taga opp ur djupet
 Dessa dystra, underbara makter,
 Hvilka endast vilja verka, dolda
 I vårt hjerta, ej af ögat sedda!”

”Låt dem vara!” hviskade till honom
 Varnande hans Dämon: ”Hades' andar
 Visa sig ej gerna här i ljuset
 Som de äro; ty det skrämmer rofven;
 Låt dem vara i sin mörka verld!”

Svarar honom då den djerfve Zeuxis:
 ”Redan har jag till min boning lockat
 Ned Olympen; jag är mätt på den.
 Nu skall opp Tartarens svarta här
 Fängslad hämtas af min pensels makt!”
 Och han spänner väfven nu i ramen,
 Framtar färgorna och penseln; allt
 Går så lätt, så fort: i början äro

Eumeniderna ett hjälpsamt släkte.
 Några drag, med ledig hand, på duken:
 Och trehöfdad stiger Hekate
 Ur ett svalg af snåla Orkus-flammor;
 Nycklar skakar hon i trenne händer,
 Svingar facklor i de andra tre;
 Vill se vänlig ut, men ler förfärligt;
 Lika ormar, slingra håren sig
 Kringom skullrorna; ur gröna ögon
 Spraka gnistor. — Se, på kalla dimmor, —
 Hennes följe ur Tenarens djup, —
 Sväfva bort Olympens glada Gudar,
 Under gälla hänskratt af gestalten.
 Ve! hon vexlar om i afgrundsformer!
 Hennes vilda glädje fattar konstnärn —
 — "Du är min!" hon skriker: "Du är min!"
 Jorden öppnar sig, och de försvinna.
 Men der han försvann, står kvar hans Dämon,
 Gråtande, och hviskar än sin varning.

ZEIPEL.

DEN ÄLSKADES SLUMMER.

Högt står än solen, dagen är varm;
 Slumra ännu, blott en blund, i min arm!
 Middagens hetta flyr långsamt; ännu
 Sofver hvar blomkalk i lindarna ju.

Hviskad i dvala, blommande ros,
 Minns, hvilket hjerta du hvilar dig hos!
 Sänk då ditt hufvud igen till mitt bröst;
 Dröm är den långtande kärlekens tröst.

Ungdomens engel, åter mig skänkt!
 Inom min famn är ditt rike nu stängdt;
 Nu jag dig följer, på gyllene sky,
 När du härnäst till din himmel vill fly.

Drömde du kyssar? Tro ej så brådt!
 Det var en kyss ej; en lindblomma blott.
 Ned ifrån trädet, och just nu på stund,
 Förde en fläkt henne midt på din mund.

Nu i din barm han re'n henne fällt;
 Låt henne stanna, der dör hon så sällt!
 Der, mellan liljor, med eviga drag
 Andas ju lifvet i klappande slag.

Öppnas de hulda ögonen blå? —
 Fick genom löfven en stråle dem nå?

Var den för doftig, den vällukt, som smög
Hit från den häcken, der gullfjäriln flög?

Skåda! Derute, hafvet i glans
Vaggar sig sakta mot lundarnas krans;
Svällande segel, med svanornas färg,
Närmas till strändernas kullar och berg.

Ett har, bland dessa, Kärleken valt:
Der står hans tempel, så fredadt, så svalt;
Fritt der från öster till vester vi se
Dagligt hans sol öfver skapelsen le.

Vågorna gny mot granklippans fot,
Men hennes marmor är fast i sin rot:
Spetsen, der hviskande hängbjörkar bo,
Lyssnar helt lugn till hvar ed af vår tro.

Der står min hydda. Kom, till din vän!
Dröj der, tills månen sig visar igen;
Dröj, tills på fjärden, i aftonens skygd,
Andarnes bro af hans silfver är byggd.

"Hjertat likt hafvet, det rörliga, är;
Kärlek är himlen, som blickar sig der".
O, hvad jag tackar Dig, Gud, att Du gaf
Rikt åt mitt lif både himmel och haf!

BEFRIERSKAN.

(Prolog till Lycksalighetens Ö.)

Jag ensam gick i skogen ut en dag;
 Att höra bäckens sång och trastens slag,
 Att se, hur Våren byggt sin kungasal
 Af gröna pelarhvalf förutan tal,
 Och låta, på dess blomstermattor sänkt,
 Ur doft och dagg, från morgonhimmeln stänkt,
 Hans yngsta drömmar spela kring min kind
 Med glädjens värma och med helsans vind.

Men fåfängt jag ur stadens bur mig ryckt:
 Mitt sinne modfäldt var, min själ betryckt.
 "All skönhet, hur förgänglig! Vår, hur kort!
 Det, som jag älskar, ack! hur fjerran bort!
 En blink af frihet, hvad den njuggt förslår!
 Har den minuter, så har tvånget år.
 Visst lunden vänligt är af fåglar full,
 På svala toppar gnistrar solens gull;
 Hvad mer? Bortom oasens trånga gräns
 Står öcknen åter, der jag åter bränns
 Af skarpa strålar på den nakna sand,
 Och kyls tillika dock af frost ibland! —
 Hvert är du flydd, du Sagans ljufva verld,
 Af rosor född, af rosenångor närd,
 Af barn och englar evigt genomlekt,

Af kärlek mot hvartenda lif bevekt?
 Kom ned, spänn ut på nytt ditt stjernetjäll;
 Gör jorden herrlig och gör menskan säll!
 Men ack! du trifves blott der Oskuld ler,
 Och sjelfva barnen äro barn ej mer;
 En giftig dunst gör tiden mörk och tung;
 Det är ett brott, att vara ljus och ung!" —

Så gick jag dyster mellan stammar fram,
 Mot sol och träd och blommor otacksam;
 Då slog ett skimmer, likt en blix, min syn;
 Och fyllde rymden snart från mark till skyn.
 Ett berg, med jerngrå kind och mossigt skägg,
 Till grotta klyfva sågs sin branta vägg;
 Ur grottan sprang en källas vattenfall,
 Med ljusgrön skugga på sitt gyllne svall.
 Mot solen myste hon, som gammal vän,
 Och sken, mer mildt, men lika klart, som den.
 I grottans öppning stod, med purpurdrägt,
 En qvinlig varelse, af gudaslägt,
 Odödligt skön, i hvarje drag en vår;
 Med drottningkrona på sitt mörka hår;
 Från hennes ögon, hennes läppar log
 Den nya dag, som öfver nejden drog.
 En spira, lik en glansfull blomma gjord;
 I handen svängde hon mot luft och jord:
 Än tycktes den en lilja, än tulpan;
 Men, hvar den drog i krets en magisk ban;
 Ur alla färgor der en låga bröt,

Ur alla toner der en klang sig göt,
 Som lärde, täflingsvis, mitt tjusta bröst
 Naturens blickar och Naturens röst.
 På hennes skullra satt en näktergal:
 Han slog en drill igenom skog och dal:
 Båd trast och lärka lyssnade dertill,
 Och biet satt med honungs-vingen still.
 Men med ett ljud, långt mera huldt ändå,
 Gudinnan sjelf nu talte till mig så:

"Hur kan du mig med denna undran se?
 Är jag ej känd? din glada barndoms Fée?
 Som, då du äro i dunkla vaggan låg,
 Du öfver dig i strålar lutad såg?
 Som på sitt knä så ofta bar dig förr,
 Bland lönn och björk, vid moderhyddans dörr?
 Gaf jag dig ej en inre blick, att se
 De andar, hvilka blott för den sig te,
 Och att med dem, då de från jorden trå,
 Till Sångens hem uppöfver molnen gå?
 Hur annorlunda voro dessa dar,
 Då hela världen dig en saga var,
 Då på hvar källrand, i hvar buskes natt
 Ett äfventyr, en dikt som ljus-alf satt,
 Och från hvar klyft, vid silfverbäckens smek,
 Ett rå dig lockade med strängalek!
 Då hviskade jag in uti din själ.
 Det bud, hvarmed jag mente dig så väl,
 Att fläta lifvets stunder, dag för dag,

Af idel visor blott och harposlag! —
 Hvar har din fordna glädje nu sitt rum?
 Är hjertat domnad? eller himlen stum?
 Har, under tacklöst hufvudbry, du glömt
 De sägner, dem jag lärde dig så ömt?
 Du ser, att jag densamma är ännu;
 Upp! blif också densamme åter, Du!" —

Till taflan af min barndom återförd,
 Af tjusning halft och halft af vemod rörd,
 Jag svarade: "Väl känner jag dig än,
 Min fostermoder Du, min äldsta vän,
 Med helsan och med våren återskönt!
 Hur ofta jag på Dig med saknad tänkt!
 Hvad åren fly! och allt med dem har flytt;
 Men detta hjerta än är lika nytt.
 Ja, underbart hugsvalar du mitt qval;
 Dock, låt ej Tiden höra få ditt tal!
 Hans slägte visat all din fröjd sin kos;
 Han är ej treflig mer, att vistas hos!
 Om all t man råkat har i kif och strid;
 Hvem, tror du, frågar efter Diktens frid?
 Hvem har för himlens eld, för blommans värld,
 För stjernans språk en känsla, oförtärd?
 Hvem har, numer, en själ för Själens qvar?
 Hvem önskar sig tillbaka Sångens dar? —
 Långt upphöjd nu från dylik barnslighet,
 Dess flärd man utan fördom skatta vef.
 Surmulen, gäspande, phlegmatiskt tvär,

I uppsyn spotsk, i sig allena kär;
 Oändligt klok, än mer oändligt dum,
 Så sitter nu enhvar inom sitt rum,
 Såframt han ej får bilda, på kalas,
 Medborgar-dygden, mellan fat och glas.
 Af frihets-chorior, krämar-politik,
 Lump-ideal till korthus-republik,
 Dagskrifvar-gräl om skrifvar-företag,
 De tomma hjernor proppas dag från dag.
 En syn blott älskas: den, att häckladt se
 Allt, hvad som skett, och sker, och än skall ske;
 Ett mål: att pöbeln bör, hos hvarje Folk,
 Bli vördad som dess kärna och dess tolk.
 Ty staten, af atomer sammanföst,
 Blir fri, när han från nerf och form sig löst! —
 Så djupsint är de Visers lära nu:
 Och ingen snäses af dem-så, som Du!
 Den plattaste bland dessa tror sig dock,
 När han slår opp sitt mullvads-ögonlock,
 Att veta mer, än allt hvad Du har tänkt;
 Slikt allvett blef i middagssömn dem skänkt!"

Då log den Sköna, och från hennes blick
 Ett glädjeskimmer öfver lunden gick,
 Så ljust, så ljuft, att af omätlig fröjd
 En sakta skälfning rörde däld och höjd.
 Till högre sänger ständes skogens ljud;
 I högre färgor blänkte jordens skrud,
 Från hennes inre, der i syskonro

De äldsta lågorna och vattnen bo;
 En eld igenom allt det gröna brann;
 Och, lava-lik, i grottans källflod rann.
 Nyfiken kom, på vindlätt välluktsky,
 Den späda gossen Maj med rosenhy,
 Och såg sig om, ur löfvens halfva natt,
 Der han på blomsterhvita toppar satt.
 All oro kändes från mitt sinne flydd;
 Der var en morgon, liksom himlens, grydd.
 "Hvad jemmertaflor!" sade hon: "håll opp!
 Jag vet, att läka dig till själ och kropp."
 Omkring mig drog hon tätt en luftig krets;
 Och rörde vid mitt bröst med spirans spets,
 Och fortfor: "Det, som rätt från hjertat går;
 I alla tider någons hjerta när.
 Hvad angår dig en verld, som ej är Din?
 Har du ej rymlig fristad nog i min? —
 Dock, slutskäl bota ej hypochondri;
 Men nära är du till min hemort: si!"

Så hon: och när jag upp mitt öga slog,
 Emellan höga berg och väldig skog
 Ett åldrigt slott med gråa murar låg;
 Igenom fönstrens gluggar himlen såg,
 I tomma salar lekte vindens flägt
 Med gamla fanor, deras enda drägt.
 Än glänste dock de gyllne flöjlars prakt
 Från torn och tinnar vidt omkring med makt,

Och i dess borggårds midt, med enslig sång,
 En springbrunn fortfor i de fordna språng.
 Omkring, på stenlagd plan, beväxt af grönt,
 En krets af män, dem förr min blick ej rönt,
 Satt stum, i harnesk och med silfverhår;
 De tycktes tänka på förflutna år.
 Framför enhvar låg än hans hjälm och svärd,
 Men malmen rostad var och eggen tård.
 I kämparingen, här och der, satt ock,
 Med käck barett på ännu korpsvart lock,
 En yngling, lutad mot ett strängaspel;
 Bevakande sin lefnads arfvedel.
 Orörligt alla suto, hand i hand,
 I sänkta ögat släckt var lifvets brand,
 Af sten och stål hvarenda tycktes gjord;
 Men förde samtal, fastän utan ord.
 På borggårds-muren gick, från stund till stund,
 En lång gestalt, allena, tyst, sin rund;
 När vissa steg han gått på banans ring,
 Han stannade ibland, och såg omkring:
 Då skakades hans hufvud, likt af sorg,
 Och åter skred han kring den stumma borg.
 Hjelmgallret bar han stängdt och lansen sträckt;
 Han tycktes bida någon ottas väkt.
 Ty öfver borg och brunn och skogens krans
 Ett nattligt trollsken flöt, likt månans glans
 Med djupröd aftonrodnad sammansmält;
 Jag flyttad var till andeverldens fält.
 Den vestra himmeln, lik en gyllne sjö,

Bar på sin ytas spegel ö vid ö,
 Hvar ö violblå berg på kusten bar;
 Med purpurbälten, regnbågsvinge-par
 Små andar-sänkte sig till jord från skyn,
 Och spriddes, glimmande, kring begges bryn.
 Kring gräs och blommor, solens fångna barn,
 De fria syskon väfde strålars, garn;
 De väfde det till Drömmens ljusa nät,
 Och väfde sedan perlor in i det.
 När nu en vind längs öfver nätet drog,
 På hvarje blommas kind en perla log,
 En tår af saknad och en tår af hopp;
 Men himlabarnen flögo ned och opp.

Och bäst jag stod och deråt glädde mig,
 I ett af högsta fönstren viste sig
 En sällsam bild, som tycktes äska ljud;
 Uråldrigt gammal, i en fotsid skrud,
 Hvars gördel bar, af stjernor, malmer, djur,
 I brokig ståt en gåtrik signatur.
 Hans hår, än hvitt som snö, än gult som gull,
 Kring breda skullror göt sin bölja full;
 Hans anlet än var spädt, som rosens vår,
 Än skrynkladt utaf sexti seklers år.
 Än gret hans öga, fastän munnen log;
 Än denna sig ett drag af smärta tog,
 Fastän hans blick förrådde idel fröjd:
 Så stod han, ut igenom fönstret böjd.
 Han förde i sin hand en silfverstaf,

Och åt en sköld ett slag med spetsen gaf.
 Vidt öfver nejden slagna skölden klang,
 Och mången kämpe upp från marken sprang.
 Då ropte gubbens stänma, djerf och fri:
 "Upp, Karl! Upp, Arthur! Richard! Sofven J?
 Upp! väcken Roland med hans stridshorns skall;
 Han länge nog har drömt om Ronceval!
 Stig, Hohenstaufen, stig, vid harpors glam,
 På planen hit, utur din grotta fram!
 Leds du ej än, att sitta vid dess bord
 Med skägget växt igenom det till jord?
 Upp, Blondel! Eschenbach! Hvi töfven J?
 Prinsessan kommer: natten är förbi!" —

Till min ledsagerska jag talte då:
 "Hvem är den Gamle der, som ropar så?" —
 "Han heter Phantassus, min hofmarskalk;
 I grunden vis, fast ofta litet skalk.
 Förr var han på er jord välkommen gäst;
 Men si! Nu börjar sagolifvets fest!"

Och, re'n ur borgen och dess gårdar spridd,
 En rörlig skara fyllde nejdens vidd:
 Allting föryngradt var, och slottet sjelft
 Nu tycktes nyss på sina murar hvälfedt.
 Omätligt hög och outgrundligt skön
 Dess byggnad stod; en djerf planetens bön,
 Den af det Ljus dock erhöll milda svar,
 Som genom fönstrens färgor brutet var.

Dess salar återljödo hjeltars gång,
 Der rördes fanorna, der hördes sång;
 Der speltes upp till dans på marmorgolf:
 Men Kejsar Karl, med sina kämpar tolf,
 Steg utför trapporna; vid källans språng
 Han ville hvila sig ännu engång.
 Framför dem Ärkebiskopp Turpin bar
 Ett kors, som helt i rosor lindadt var.
 Tre hvarf de gingo borggården omkring:
 Men upp stod re'n den hela mannaring;
 Enhvar sig bugade, Kung, Skald och Jarl,
 Ja, sjelfve Richard, för den gamle Karl.
 På planen Korset han plantera lät;
 Se'n satte han sig neder, bredvid det.
 "Godt är att sitta under Korsets skygd,"
 Han sade: "men för äkta riddardygd
 Var alltid Sångens milda glädje kär;
 Hvar är min landsman, Gottfrid Bouillon?" — "Här!" —
 "Min Norrman, Olof Tryggveson?" — "Också!" —
 "De Svenska två Gustaverne?" — "Vi stå
 Helt nära Dig, som alltid vanligt ju!" —
 "Välän! man röre alla harpor nu,
 Att våra bröst än vederqvickas må,
 Af dessa qväden, hvilka ej förgå;
 Man låte ur de ädla pergament
 De ljus få skina, dem oss Dikten tändt,
 Och hämte evigt sanna läror der
 Om allt, hvad lifvet och hvad döden är!" —

Då drog, på engång glad och allvarsam,
 Hvar skald en minne-skatt ur barmen fram,
 En rulle eller bok af pergament:
 Der stod, bland målningar, i sirligt pränt,
 Beskrifvet månet forndags-äfventyr;
 Ty känslan dröjer, fastän tiden flyr.
 Der stridde Amadis, der Fågel Blå
 Klöf luftens våg med sina vingar små,
 Der Melusina gret, der Tristan dog,
 Der Walborgs vän till Rom förgäfves drog;
 I hvarje målning sågs ett trofast par:
 Ett litet barn, bredvid, log ur enhvar
 Med ljusblå ögon och en liljekrans;
 Allt efter taflan, der den Lilla fanns,
 Hon nämndes Folksång än, och än Legend;
 Men fagrare blef ingen engel sänd.
 Nu höjdes, täflande, en vexelsång,
 Af samklang bunden i ett ljufligt tvång.
 Snart högre, lik en storm af toner, ljöd
 Dess röst om hjeltars vilja, hjeltars död;
 Om Sigurd och hans ridt till Hindarfjäll,
 Om Macbeths ärelust, om Cäsars fall:
 När sången steg rätt klar till himmelen,
 Blidt nickade den Gamle och hans Män.
 Så ömt, som skalderne från Söderns nejd,
 Söng ingen lifvets nöjen; mén dess fejd,
 Dess längtan, lyckades för Nordens främst:
 Dock höllo Karls och Arthurs sig förnämst.

Men alla här, som söngo vixelvis,
 Likt bröder delte klander, ut och pris,
 Och ropade, vid pauser, till hvarann:
 "Högst är dock mästare Shakspeare! Lefve han!"

En gubbe blott, vid dunkla ekars fot,
 Stum harpan höll, och lutad deremot
 Såg, längst från alla skild, med inre syn
 Sin Fingal sväfva sig förbi på skyn.
 Vid porten satt han, blind, med spridda hår;
 I hvart hans öga samm en evig tår.

Förbi hans plats dock, vid trumpeters rop,
 I flockar hvimlade en glädttig hop
 Af ädla damer, tappra riddersmän
 Kring fälten ut; och säll gick vän vid vän.
 I stilla lundar mången enslig stig
 Bar älskande, som återfunno sig;
 På ängens gröna duk, så frisk och vek,
 De andra dansade vid strängalek.
 Den blida luft, af cittertoner full,
 Var lik en kyss på vårens lena hull;
 I famn de sälla andar himlen slöt,
 Och alla med ett gullskens öfvergöt.
 Man visste ej, om, i en flod så klar,
 Det månans eller morgonrodnans var!
 Men midt i festens fröjd, med vänlig håg,
 Mång kämpa upp åt höga ringmurn såg,
 Der än den långa väktarn ensam gick;

Men öppnad hjelmen var och ljus hans blick,
 Då öfver nejden hördes mången röst:
 "Kom, Don Quixote, ned, och fatta tröst!
 Vi mena väl med Dig, som Du med oss;
 Kom, muntra dig vid sång och stjernebloss!
 Om ock du gör ett löjligt språng ibland,
 En värdig son du är af Sagans land:
 Blott ut om detta land du kallas tok;
 Men sann är nu din dröm, och du är klok!" —

Nu tycktes Phantasus med hvimlet nöjd,
 Ty händerna han slog tillhop af fröjd;
 Men, i detsamma, varseblef han mig:
 "Hvem har väl öppnat denna rymd för Dig?"
 Så ropte han; men till den stränga bild
 Gudinnan svarte: "Det har jag! Var mild!
 För denne ock finns enda hemmet här:
 Man bringe en af edra sägner der,
 Och räckte honom den, till öfning, hit;
 Jag pröfva vill hans trohet och hans nit.
 Till sagospel han stämme lyrans slag;
 Till hjeltespel han är ännu för svag!" —
 Med häfvan in i kretsen då jag steg:
 En rulle räcktes mig; men skygg jag teg;
 På dessa kämpars, dessa skalders rund
 Ett ögonkast förstummade min mund.
 Med mod jag sökte väpna dock min själ,
 Jag började, men darrande likväl:

Dock nu från Shakspeare, skaldernes monark;
 En blick, så genomträngande, så stark
 Mig träffade, att all min sans försvann,
 Tills, väckt ur drömmen, jag mig åter fann
 Allena stå i skogen, som förut;
 Så fick min sköna andesyn sitt slut!

Bar denna konungsblick min dödsdom? Bar
 Den blott uppmuntran från en fosterfar? —
 Jag hann, tyvärr! ej blifva viss derom;
 Men, bäst jag tankfull stod och såg mig om,
 I handen kändes qvar den sagoskrift,
 Som skänkt mig vardt till öfningens bedrift.
 På titeln såg jag då, med nyfödt mod:
 Lycksalighetens Ö der skrifvet stod.
 Nu vidgades af hopp igen mitt bröst;
 Och fjerran hördes än Gudinnans röst:

”Jag gifvit dig min lefnads tragedi;
 Sjung den, och var från andra sorger fri!
 Min källa hvarje dag dig öppen står:
 Men, om du dricker, drick, att det förslår!
 Hvad dels i Evighet, och dels i Tid
 Jag är; mitt dubbla lifs försonta strid;
 Naturens vällust och Naturens qual;
 Det Skönas fall ifrån den himlasal,
 Der Kärleks sol och Kärleks stjernor bo:
 Allt detta sjung, till dina vänners ro!

Med friska färgors prakt, med djerfva drag
Du skildre hjertats rus och ödets lag;
Och ur den Natt, som tingens moder var,
Låt se det Ljus, der hvarje bild är klar!"

ATTENBOM.

BREF IFRÅN ROM. *)

(Till Professorn m. m. E. G. GEIJER.)

-- "Und indem die Natur das offenbare Geheimniss ihrer Schönheit entfaltetete, mussten wir nach Kunst, als der würdigsten Auslegerin, unbezwingliche Sehnsucht empfinden." --

GOETHE, Meisters Wanderjahre.

II.

Roma, d. 25 Mars — 25 April 1818.

Aldrig har Orvieto-vinet, den gästvänliga Kyrkostatens champagne, smakat mig så förträffligt som i går, sedan jag kort för middagen erfarit den ousägliga glädje, att på engång mottaga bref ifrån Dig och ännu fyra till af mina närmaste vänner. Äntligen, efter lång väntan, åter underrättelser från Sverige! på italiensk jord de första helsningar från hemlandet! — Gud är vittne till min tacksamhet. På det stycke väg, som ligger mellan

*) Förf. meddelar detta Bref, på Redactionens begäran, i det närmaste alldeles oförändradt: de tillägg, dem han vid ett och annat ställe funnit behöriga, har han tyckt lämpligast att efteråt bifoga.

Upsala och Rom, blifva dylika handskrifter klassiska; och i likhet med de ädla viner, som föras öfver hafvet för att bringa sin styrka till fullmognad, utvecklar sig ock först efter ett sådant långtåg fullkomligt den tjuskraft, som lefver i dessa bokstäfver, i dessa drag, så längese'n bekanta och likväl nu så underbart föryngrade. Ögat läser om hvarenda rad, hvartenda ord, ja hvarje bokstaf hundrade gånger, och åter hundrade, fastän hjertat redan vid första, ilande genomsigt lärt sig hela innehållet utantill. De kärkomna pappersbladen bli sjelfva leende, genom glansen af glada tårar; och den varma natur, som omgifver pilgrimen, synes deltaga i hans böner till alla själars Själ, för de Älskade i den aflägsna vinterbygden... Ack! i all sin fattigdom, fortfar den ju dock alltid att vara innerlighetens och trohetens hemvist! —

Jag läser i min lefnads bok, liksom i en roman; dess praktfullaste capitel är förmodligen det, som nu ligger uppslaget framför mig. Kommo väl derföre edra bidrag till öfverlopps? Tvertom! Så dyrbart episodiska noveller kunde aldrig komma mig lägligare än nu, för att med sin bindningstråd gifva hjertlighetens värde åt den krans, som det Närvarande flätar af idel lysande blommor. "Godt!" anmärker man; "men vi göra dig ej denna tjänst så alldeles af blotta bara oegennyttan: vi fordra" . . . Jag vet nog, hvad; och jag vill oändligt gerna bjuda till, att hörsamma er önskan. Trogna dagbok, vänliga julklapp af Schellings hulda maka, kom

då fram och gör din skyldighet, under hvarje mellanskof af den brådskande fart, hvarmed här oräkneliga föremål uppfylla timmarna och jaga hvarandra! — Under rättelser om Litteratur må man likväl ännu ej vänta sig; detta land är så beskaffadt, att jag i det längsta väljer hellre alla andra betraktelse-ämnen. "Skall han då aldrig bli stadig och grundlig?" torde någon ibland Er, om icke just ropa, dock åtminstone tänka. I sanning, det vore hög tid, att jag blefve det! Men de fleste af mina vänner unna mig visst ännu ett par års beredsetid.

Under denna tröstande tanke gick jag i går afton, att på en af Roms theatrar se, huru man här dramatiskt behandlar ämnen, hämtade från mitt fädernesland. Der skulle nemligen uppföras en dram, som hette "Elisabetta, Regina di SVEZIA, ossia l'Eroismo del Amor Conjugal." Detta stycke kallades på affichen "un dramma bellissimo, d'una celebre penna." Du, som är professor allmänligen i Historien, och enkannerligen i den Svenska, gissa ut, om du kan, hvilken den "heroiska svenska drottningen och makan Elisabetta" mände vara? — Jag gick dit, och fann — ett stycke travesterad Catharina Jagellonica, uppträdande i en sammansättning, som var usel på allt vis och (till och med) öfver all förväntan. "Förväntan?" — Ja: ty de italienska skådespelen af det allvarsamma slaget äro i allmänhet eländiga; och jemväl här, i det "eviga Roma", tillfredsställa de väl knappt någon

enda nordisk granskare. Masquer och Marionetter! detta är Ljus-sidan af Italiens dramatik; men den är så godt som helt och hållet öfverlemnad åt det såkallade sämre folkets bearbetning och njutning. I dessa folkspel, som de (ytligt bildade) förnämre samhällskretsarne bemöda sig att förakta, yttrar sig mellertid icke sällan, med sprittande liflighet, mången blick af sann, ja djup poetisk åskådning. — Det är en tros-artikel af italiensk patriotism, att beundra Alfieri och Monti; olycklig den "oltramontan", som skulle töras bestrida, att Alfieri har fullt opp icke blott alla de Fransyska Dramaturgernes, utan ock alla Shakspeares skönheter, och dem alla förutan ett enda af någonderas fel! Men det går ej dessmindre här med sjelfve Alfieris tragedier, som det går hos oss med vissa andra Classikers: de vördas af menigheten obeskrifligt; få läsa dem; några flera ha läst dem i sin ungdom; se och höra dem vill egentligen ingen. Man bör ej undra derpå; med all min högaktning för den ädle författarn till en af de läsvärdaste sjelf-bekännelser, som någonsin blifvit skrifna, måste jag dock tillstå, att hans sorgspel uttrötta äfven ett nordländskt tålmod. Ingen fosterlandskärlek, ingen frihetslåga räcker till, att med blotta Viljan göra goda tragedier. Det enda stora dramatiska snille, som Italianerne haft, är Gozzi; som varit under hela resan min daglige följeslagare, alltsedan jag läste honom tillsammans med Fröken Fanny v. U*** i det sköna Dresden. Men deras konstdomare förstå ej på långt när sjelfve, hvilken skatt Poesiens vänner äga i hans

romantiskt-komiska, ofta tillika romantiskt-tragiska "Fiabe Teatrali"; och med den egentliga Tragedien har han, mig vetterligt, aldrig befattat sig. Ännu har ej här det snille uppstått, hvilket, liksom Shakspeare och Schiller, funnit hemligheten att begåfva sina tragiska gestalter med lif, kött och blod, kort sagdt, med natur och personlighet. Ett sådant snille, om det infinner sig, skall ock begripa, liksom de, att ett phantasi-rikt folks nationalkänsla måste väckas genom hjertligare och mera beslägtade ljud, än dånet af denna entoniga fransyskt-romerska declamations-pomp, hvars innehåll är på engång lika abstract och triviale, som de betäckande fraserna äro stor-ordiga. Att den nationalkänsla, som en äkta tragisk dramatik bör uttrycka och uppväcka, är i sin kärna en religiös känsla, och det i positif, d. v. s. christlig mening: denna sanning, som Calderon (på sin spanska ståndpunkt) så herrligt bekräftat, synes man här i landet ej klarare ana, än tyvärr många i Sverige ännu anar den. — Tills en lyckligare tid inträffar, åtnöja sig nu således Italienarne med samma jemmerligt känslolösa och platt qvicka otting, som under namnet Dramer också norr om Alpena så länge voro herrskande. Jag ser, ej utan harm, att den ende germaniske skald, som i detta land öfversattes, prisas, efterliknas, är dessa ottings egentlige fader och fosterfader, Kotzebue — i detta land, hvars beskaffenhet han så fåkunnigt begapat och ännu fåkunnigare bedömt! Likväl må man ursäkta mängden, att den på skådebanan hellre söker ett sken af natur och

personligt lif, än den torra, personlösa o-naturen i de förutnämnda ledsamma mästarverken. Hvem kan dessutom förneka Kotzebues outtömliga fintlighet på medel till theater-effect? Hurudana medlen äro, deröfver gör man sig vanligtvis intet bekymmer; allnog: huru skulle de hos det lättördaste af alla folkslag förfela den verkan, som de hos så många tungsinta nationer tillvägabragt 1)?

Det gifs dock äfven hos mängden ett mått af dramatiskt behof, som sträcker sig ej mindre öfver Kotzebues område, än öfver Masquernas oeh Marionetternas; men det flyr till de musikaliska skådespelen, eller Operorna, för att der finna mättnad. Och nu — hurudana äro jemväl dessa! — Jag är ej musik-kännare, och lemnar alltså den Rossiniska grannläts-musiken ostörd i sitt möjliga värde. Vore jag berättigad till ett yttrande i detta ämne, så skulle jag säga, att man här i allmänhet vanslägtats från sina stora musikaliska förfäder, att man skändligt missbrukar de utomordentligt rika folks-anlagen för tonkonst och sång, att opera-componisterne efterjaga idel flärd och lättfärdig sinnekittling, och dervid så kraftigt understödjas af sina text-poeter, att ofta nog hvarje tecken till hjerta, förnuft, begrepp och sammanhang uteblifver. — Min ståtliga Juno, Schleiermachers lärjunginna, i hvars angenäma sällskapskrets jag icke sällan tillbringar mina qvällar, har sagt mig, att den ofvanföre nämnda "celebrapennan" tillhör en viss här i staden boende Signor Ros-

si, som är Italienarnes nymodigaste och fruktbaraste theater-författare; man har af honom redan flera band skådespel. För att ge dig någon föreställning om denne skald och till hvilken grad Italienarne vid theater-stycken, särdeles Operor, synas likgiltiga, jag vill ej ens nämna för snille, uppfinning, stylens skönhet, med mera sådant, utan rentaf för allt slags vett och rimlighet, vill jag i få ord teckna planen af en Opera Clotilda, hvars uppförande jag bivistade i Verona . . .

Men hvart, i all verlden, bär detta af? J önsken ju — så försäkra åtminstone edra bref — att framför allt annat höra mina äfventyr på resan hit från München: och nu vill jag införa er på theatern i Verona, utan att nämna ett ord om huru jag kom dit! — Med Clotildas anmälan har det visst ingen brådska. — Se här emellertid, om så behagas, ändock ett slags litterär underrättelse! tillkommen, innan jag vet alls derom. Den är, i alla fall, inemot så rikhaltig, som en och annan bland de vittra nyheterna hemifrån Äfven på de italienska "vitterhets-fälten" (för att tala som sällig Gjörwell) börjar det nu gå stormigt till: mot en uppstigande scuola (eller setta) romantica har en scuola classica redan trädt under vapen. Af denna sednare har jag läst en och annan stridskrift; sancta simplicitas! Den andra torde väl ock ännu gå i barnskorna . . . Hvarför är det äkta i allting så sällsynt? och hvarför måste man sjelf så ofta derom taga miste?

Den 27 Mars.

Då jag nu på morgonstunden genomgår hvad jag skrifvit, och stannar vid den sedolärande betraktelse hvarmed jag i går slöt och gick till sängs, märker jag, att jag råkat i en synnerlig lust att moralisera öfver mig och andra. Jag fruktar, att frestelsen dertill kommer från den kyliga väderlek, som alltsedan min oförgätliga njutningsdag i Villa Borghese ofredat mitt Hesperien; helst som han emot min helsa slutit ett anfallsförbund med mina rum, hvilka understödja hans operationer medelst iskalla stengolf, spislar utan spjäll, dragrika fönster och ostängbara dörrar. Dessutom hör jag dagligen sjungas utanföre på gatan, af en midt emot mig boende spinnerskas gälla röst, en med moraler späckad folksång om röfvaren Masocco, som på sin vackra hustrus bön öfverantvardat sig åt Rättvisans arm, och nu sitter med denna maka fängslad i Castel S. Angelo. Hon har, ehuru sjelf oskyldig, begärt få dela hans fångenskap och hans straff. Resande främlingar strömma dit från morgon till afton, finna karlen hygglig, qvinnan underskön, och ropa att han bör benådas. En engelsman har nyligen skänkt honom några pund sterling för hans tobakspipa; kort sagdt, hänryckningen är allmän. Enda svårigheten är att Cardinal Pacca, Roms närvarande Guvernör, ifrigt yrkar återförandet af Sixtus den Femtes barska system, och vill låta skjuta på stället alla röfvare, tjuvar och banditer, de må vara hur aimabla som helst. Men hurudant än denne

brottslings öde må bli, — och jag är frestad att afundas det, emedan han åtminstone intill sin dödsminut har en god och vacker hustru till sällskap, — så är det likväl nu min skyldighet, att vara resbeskrifvare och icke botpredikant. Högst belåten är jag dervid, att få lemna Rom — nemligen tills vidare — obeskrifvet. Det är en stad, som bland alla strängast fordrar att studeras med besked; och ofullständigheten af de anteckningar, som jag redan skickat till vår väninna i Berlin för att af henne sedermera öfversändas till Dig 2), kan urskuldans blott derigenom, att det i en sådan mängd af ämnen väl är svårt att veta hvar man skall begynna, men tio gånger svårare att veta hvar man skall sluta. Mindre tungt belastadt, flyger Minnet genom Tyrolen, Lombardiet och Toscana: välan! må pennan följa det i flykten! Men min dagbok visar mig, att vägen är lång; du får alltså ingenting ha deremot, om jag begagnar Verona och Bologna till hviloställen.

1.

RESA FRÅN MÜNCHEN TILL VERONA.

Innan dessa rader träffa dig, känner du förmodligen af mitt lilla bref, dateradt München den 22 Februari, att jag och Hjort 5) skulle tillbringa den dagens afton hos Schellings, i sällskap med de utvaldaste af våra Münchenska vänner, och sedan vid midnattstimman derifrån bryta upp, för att börja vår färd öfver Alperna. Vi hade öfverenskommit, att ur vänskapens

armar och från afskeds-bålen slita oss just på den stunden, och omedelbart utanför Schellings port sätta oss i vagnen, på det att nästa dags morgongryning redan måtte finna oss ett godt vägstycke närmare till Tyrol, och nya föremål genast uppträda i välgörande kamp mot skilsmessans eftersmak. Så skedde ock. Hos Schellingska familjen funno vi Ny-Grekernes vän och auctorlige medborgare, vår älskade Thiersch 4) med sin älskvärda Maka, den liflige Diplomaten v. O***, den själfulla, af Goethe uppfostrade Målarinnan Louise Seidler, som nyss fullbordat en skön Wischnou (på Hertigens af Gotha beställning) och kort förut en ännu skönare bild af sin fosterfader, en bild, hvars anblick bragte Schelling till tårar; med få ord: alla dem, som i München hade utgjort vårt dagliga umgänge. Och så fingo vi med den förste klinga ännu en skål för Greklands återfödelse; med den andre för Tysklands constitutionella enhet och frihet, som ej mindre i Bayern, än i Preussen, är dagens käraste samtalsämne; med den tredje för de milda gudomligheterna Wischnou och Goethe, att deras inflytelse på Lyckan måtte bereda åt fosterdottren vår afundsvärda lott — en snar Romresa. Naturligtvis tömde vi framförallt en toast till vår värd för hans "Weltalter", och till hans hulda, sköna Fru för hennes lilla guldlockige Hermann, hvilken nu åter, en Arminius liksom på nyårs-qvällen, bar sin skarlakansröda fotsida kolt, sin sabel och sin gyllne hjälm 5). Timvisaren skred på uret, den ömsesidiga rörelsen steg synbart, än engång sammanklungo alla gla-

sen för en lycklig, innehållsrik återkomst, och i mitt inre genljudade ånyo de gamla tonerna från Dresden, dem jag der hörde på den ljuvbittra afskeds-aftonen hos Calderons öfversättare, Baron v. Malsburg, framlockas ur hans fortepiano af Isidori hand:

"Ach! Scheiden und Meiden thut weh!"

Resvagnen rasslade förbi fönstren, höll, och B**, klädd i pälsverk och beväpnad som en rövvar-kaptén, rusade trapporna uppföre att afhämta oss. Hvilket afsked, i synnerhet från Schelling sjelf! lika varmt, som ur minnet outplånligt! — I de sista veckorna kom han ofta upp till mig ett par timmar innan middagstiden; vi gingo då ut att spassera i nejderna omkring München, och aldrig var han mera intagande än i dessa ögonblick. Våra samtal voro ej alltid vetenskapliga; icke sällan frågade han mig om min barndom, mina föräldrar, min ungdoms öden, och deltog som en släkting, en äldre bror, i allt hvad han hörde. Då skildrade han ock, till ädelmodigt återskänk, sin ännu lefvande, af honom högt älskade Moder, samt en mängd scener ur sitt eget märkvärdiga lefnadslopp. Aldrig hade jag likväl vågat inbilla mig, att hans ynnest omfattade mig till den grad, som han under sammanvaron denna sista qväll omisskännligt visade och med ord förklarade . . . ord, som stå för evigheten ristade i mitt hjerta! Nog: just deri består det verksamma lifvet af stora själars ödmjukhet, att de med sin kärlek söka till sig upplysta de små; ehuru dessa, liksom blommor i värman af, mor-

gonsolen, blott genom sin sällhet kunna vedergälla ljust och omvårdnaden. — Han föreslog, att vi genom hela vår lefnad skulle åtminstone i bref fortsätta våra samtal; döm, om jag emottog hans tillbud!

Två dagar förut hade jag förafskadat mig hos den oförgätlige Friedrich Heinrich Jacobi, hvilken jag sannolikt ej i denna världen får återse 6). Han skänkte mig, till ett minnestecken af sig och sin välvilja, en liten bok af sin ungdomsvän Hamann: "Betrachtung über die Heilige Schrift." Deremot, på hans begäran, lemnade jag honom en afskrift af mitt under Juldagarne författade skaldestycke "Maria, die Mutter Gottes"; — på hans begäran! Hvad tycks? — Du minns, att denna sonett-krans, ursprungligen icke ämnad att visas för någon, likväl af en händelse kom att meddelas åt Schelling; du minns, i hvilken glädje hans omdöme försatte mig. Men sedan hade den för båda filosofernes familjer gemensamma väninnan, Fröken Seidler, sqvallrat om för Jacobi och hans Systrar, att jag skref allahanda tyska verser, och att deribland några öfver Christi Moder särdeles väckt hennes uppmärksamhet. Föreställ dig min förlägenhet, när jag, kort derefter, en qväll hos Jacobi, blef af denne så ytterst anti-katholske filosof, med hela hans omotståndliga och vördnadsbjudande älskvärdhet, ålagd att vid nästa besök medföra och uppläsa denna corpus delicti! Men föreställ dig också min förundran, min angenäma öfverraskning, när han, efter den med häfvande

röst började och fullbordade uppläsningen, täcktes ytt-
 ra, icke blott att han ur den ästhetiska synpunkten gil-
 lade dem, utan ock, att han emot en så uppfattad
 catholicism ingenting hade att invända. Ja, ännu en
 afton till nödgade han mig föreläsa dem, i talrika åhö-
 rares närvaro; hvilka, om de än i löndom tänkte annat,
 likväl af höflighet instämde i världens godhetsfulla för-
 säkran. — Småleende gaf mig likväl hans trogne lär-
 junge och med honom i samma hus boende vän, Herr
 von Roth, en ädel, frisinnad Nürnbergare 7), vid
 mitt gemensamma afsked från Jacobiska familjen och
 från honom, ett på hans försorg nyupplagdt exemplar
 af "D. Martin Luthers Auslegung des Magni-
 ficat oder Lobgesanges Mariä"; såsom präser-
 vatif, sade han, mot Papismens inflytelser under min
 förestående Rom-färd. Utan att just till detta ändamål
 behöfva den lilla skriften, har jag dock här i sjelfva
 Rom genomläst den, och det med sådan förtjusning,
 att jag hade knäfallit för Luthers ande, om han ej sjelf
 så strängt förbudit Helgonens dyrkan. Mina tankar i-
 lade dervid tillbaka till den i platonisk styl formade gub-
 ben Jacobi, hvars personlighet visserligen ej är den mest
 philosophiska, men kanske den mest ästhetiska
 ibland dem, som i sednare tider sökt lösa gåtan af Philo-
 sophiens och Religionens (d. ä. Platonismens och Chri-
 stendomens) förening. Mätte han alltid gynnsamt ihåg-
 komma den nordiske pilgrimen!

Så när hade jag glömt berätta, att den muntra

theosofen från Schwabing, Franz von Baader, kom till oss — enligt sin vana, ej långt efter soluppgången — samma dag, som var den sista af vår vistelse i München. Vi hade nyss förut i hans landtliga boning aflagt vårt afskedsbesök, men, oaktadt vi sökt öfverträffa honom i tidighet, ändå ej råkat honom hemma. Äfven han var sig lik; djupsinniga blixtar från en förborgad värld omskiftade i hans tal med qvicka epigrammer från den alldagliga. Under klockornas ringning från tornen (det var en söndag) anbefalldes han oss i alla goda andars hägn, och utvecklade för oss ännu engång helt fullständigt sin åsigt af Tids-begreppet, med anbud att tillsända oss ett par exemplar af sin ännu ej färdigtryckta uppsats öfver detta ämne. Liksom hans lilla bok "Sur l'Eucharistie", en bland de kärnfullaste af såkallade mystiska skrifter, är också denna egentligen bestämd till förnäma — Ryssars uppbyggelse, och således författad på fransyska 8); ehuru på en lika o-fransysk, som den förstnämnda. Hans galliska skriftspråk, ganska lättfattligt för den som förstår tankarna, är till det mesta inhämtadt ur St. Martins arbeten: och när denne, fastän infödd Fransos, är så obegriplig för sina landsmän, huru skall icke, vid bläddrandet i en Baadersk bok, hvarje Parisisk recensent slå händerna tillsamman öfver sitt hufvud! — Dock, äfven många Tyska recensenter bära sig åt vid anblicken af Baaders namn, som såge de Medusas uppsyn. Slik förstening betyder väl allsintet, eller (hvilket vill säga det samma) lika mycket, som Recensenters och

Publicisters omdömen i allmänhet; dessa det tomma Ingentings fåfänga, men outröttliga bemödanden att constituera sig till ett Någonting! Mellertid är visst, att Baaders skrifter, ehuru dyrbara för enhver som äger nyckeln till dessa magiska klenoder, gifva blott ofullständigt begrepp så väl om författarens rika själ, som hans ojemförliga konst att muntligen meddela och förtydliga sinä satser. — Enligt hans löfte, väntar jag här hans nya bok, tillika med ett beledsagande vänskapligt sändebref. — Och härmed farväl, för den na gång farväl, angenäma och lärorika München! —

Natten var dyster; förgäfves bemödade vi oss att inslumra. I dagbräckningen sågo vi de väldiga Tyrolska bergen komma oss allt närmare och närmare. Ofta hade jag från Bayerns hufvudstad betraktat deras ömsom dunkla, ömsom skinande hjessor, nästan med samma känsla, som då jag i barnåren bortom hvarje bergig syngräns föreställde mig ett underbart lycksalighetsland. De voro juskyltvakterne för Italien! — Den sydliga delen af Bayern är vildt romantisk, och erinrade mig lifligt om vissa svenska skogstrakter, t. ex. Kinds och Wermlands. Äntligen begynte vi tåga uppföre bergsryggen, på en landsväg som tycktes vara gjord af jättar, anlagd för flera hundra år sedan af en bland Tyrols fordnä försar, bruten genom fjällar, murad öfver branter och afgrunder. Sedan vi några timmar utan afbrott släpats uppåt, omgäfvos vi plötsligt ofvanpå bergshöjderne af hvirflande snöskyar, och luften, redan förut kall, men

klar, förvandlade sig i ett grufligt oväder. Det mildrades väl åter småningom; dock fröso vi så mycket under det vi ryckte in i sjelfva det egentliga Tyrol, att vi oaktadt alla pittoreska fjällar och dalar hjertligt längtade efter värdshuset i Innsbruck. I Tyrol återfann jag fullkomligt den svenska vintern, och blef den ej qvitt förr, än Tyskan upplörde vara invånarnes tungomål. Sent på qvällen, sedan vi länge färdats i hundrade bugter utmed dånet af den häftigt brusande Inn, upphunno vi omsider till vår tröst detta Innsbruck, som jemväl i Sveriges historia bekommit en plats, genom Drottning Christinas vidtberömda gåfver. Vi mottogos vid "den gyllne Örn" af en språksam värdshusvärd, som på italienskt vis oupphörligt titulerade oss med "Ers Excellens", och ej ringa skröt af att Andreas Hofer varit en man af hans egen profession, ja, om vi ville sätta tro till hans ord, en af hans allrasätaste vänner. Vi lemnade detta derhän, och gladde oss att i vårt soffrum träffa den hederlige Hofer sjelf, ehuru blott i effigie. Detta rum var nemligen så illustreradt, att icke blott Joseph II, Christian VI och Maréchal Lefevre, utan ock denne hjeltmodige landtman, som var en bättre karl än de alla, hade der njutit härberge. Hvilket allt var med prydliga inskrifter på väggarna bevittnadt; liksom i en annan kammare (der tyvärr icke dess mindre vår betjent inrymdes), att Gustaf III der blifvit logerad under sin italienska lustfart. Skulle ej, i ett så förnämt värdshus, "Excellenserne" finna sig just på sitt behöriga ställe? — Hofers colorerade por-

trait hängde tätt öfver min säng; och denna säng var, enligt värdfolkets utsaga, densamma, som hade öfver några nätter tjent den Tyrolske Höfdingen till hvilobädd, innan han i egenskap af landets Dictator tog sin boning på kejsarliga slottet, der han föröfrigt fortsatte sitt tarfliga lefnadssätt. Du förmodar alltså med skäl, att jag insomnade under ganska allvarsamma betraktelser; sedan de, halfva natten igenom, hållit mig och min älskade, gladlynte reskamrat vakna i samtal öfver svårigheterna att känna sig nöjd med sin lefnads bestämmelse — svårigheter, dem likväl han, såsom varande filosof (och fäst man), fann betydligt lättare att besegra.

Redan långt före det krig, i hvilket Hofer blef christendomens och frihetens martyr, var han öfverallt i Tyrol vördad för sin gudsfuktan och stränga rättrådighet. En tid hade han förestått ett litet värdshus am Sande i dalen Passeyr, och här af kom hans populära benämning der Sandwirth: sedermera förvärfvade han sig genom häst- och boskaps-handel en anständig förmögenhet. Utkorad till anförare i uppresningen mot Fransoserne och Bayrarne, ansågs han och hörsammades af sina landsmän med en förtjusning, som gränsade till dyrkan. Dertill bidrog föröfrigt icke blott hans mod, fromhet och redlighet, utan ock (sådant är folklynnnet!) hans majestätliga skägg, i hvilket menigheten tyckte sig skönja en tydlig symbol af herrskar-visdom och gudomlig kallelse. Också är, på hans portrait, detta skägg i sanning det dråpligaste, som någon kan önska sig. Från

ett ungt och friskt ansigte — han var vid sin död en man i sina bästa år — svallar det ända ned till bältet i svarta, lockiga vågor. Lugn, och en viss rörande godhertighet, äro de enda egenskaper, som bestämdt uttrycka sig i hans anletsdrag. Starkt byggd, temligen fetlagd, men i välbildade proportioner, målar-skönt costumerad genom en drägt, som utgör ett mellanting af en tyrolsk bondes och en officers, är hans gestalt en af dem, som lätt uppfattas och lätt kvarhållas af åskådarns minne.

Hela följande dagen, eller den 24, öfverhvilades nu bland de hurtiga Innsbrucks-boerne; dock bestod vår hvila i en nästan oafbruten rörlighet. Staden, med en icke obetydlig folkmängd, ser välmående ut; syskonligt omvexlar i dess byggnadssätt den allvarsamma forn-tyska pregeln med den glädtiga italienska; hvilken likväl äfven här, liksom i Augsburg, syntes oss illa motsvaras af snöslasket och luftens alldeles ej hesperiska beskaffenhet. Aldriga stenbilder och målningar smycka sinnrikt åtskilliga byggnaders utansidor. Om Universitetet vet jag ingenting vidare att berätta, än att jag sett huset der föreläsningarna hållas. Deremot besågo vi desto mera sorgfälligt den stora kyrkan, der Gustaf Adolfs dotter högtidligen öfvergaf de grundsatser, för hvilka hennes fader offrat sitt lif. Klockarn, lik alla klockare rik på egn a historiska urkunder, visste mycket att förtälja om denna händelse. Ett med popplar och almar planteradt fält, som under hvarje annan årstid sannolikt uppfri-

skar mången vandringsman, leder från kyrkan till den så kallade Borgen, eller Residenset, der landets provincialstyrelse har sitt säte. Man sade oss, att vår ärlige Sandwirth, under de månader han bodde der såsom Herre öfver Tyrol, icke förtärt större summa än åtta och fyrtio Kreuzer om dagen.

Nämnda kyrka innesluter föröfrigt i sitt sköte en ypperlig märkvärdighet; ett minne af germaniskt sinne och snille från den tid, då riddar-andan ännu ej upphört hos konstnärerne, emedan den ännu ej till fullo hunnit slockna hos förstarne och folken. Du minns, hur jag i det vördiga Nürnberg gladde mig öfver Helgonets grafvård i Sebalds-kyrkan: här fann jag ånyo en grafvård, som i förträfflighet, fastän af ett annat slag, fullkomligt täflade med den förra. Den betäcker väl ej stoftet af ett Helgon, men dock af en man, som genom ett underbart ungdoms-äfventyr blifvit hjälten i en Legend, och hvars blotta historiska bild, riktigt känd, ensamt förslår att locka till honom alla goda och rena hjertans kärlek. Det är den fromme, poetiske, tappre jägarn och kejsarn Maximilian den Förste, hvilken såsom yngling, under en stenget-jagt, räddades af en engel från faran att omkomma på en för all mensklig hjälp otillgänglig fjällklippa. Du påminner dig visst den vackra beskrifningen derom i första årgången af vår Amalias Taschenbuch der Sagen und Legenden. Han har valt sig denna sista lägerplats i midten af sitt älskade Tyrol, och hans sonson Ferdinand I har låtit verkställa monumentet, en-

ligt det förslag dertill, som Maximilian sjelf säges hafva uttänkt. Midt emellan en i tvenne leder uppställd livvakt af colossala bronzgestalter, knäböjer den Aflidne i full kejsarskrud på höjden af den fyrkantiga marmorvården; tankfulla och ödmjuka, sitta vid dess fyra hörn de fyra hufvuddygderna omkring; trappsteg af ädel styl föra upp till de i den skäraste carrara-marmor afbildade bedrifter och lefnadsöden, som på grafvårdens fyra sidor, i half-upphöjdt arbete, framställa ett lätt öfverskådligt sammandrag af sin hjertes historia. Hvarje väsentlig scen deraf har sin egen tafla, är ett litet epos för sig; och skickligt har den snillrike konstnären, Alexander Colin från Mecheln, genom sexton pelare af svart marmor afdelat de fyra sidorna i tolf fält, af hvilka hvart och ett innefattar tvenne sådana taflor, den ena ofvantill, den andra nedanföre, utan all sammangyttring och förvirring. Allt är utarbetadt med den yttersta finhet, noggrannhet och bestämdhet, men fritt och rörligt; personer, grupper, slagtningar, riddarspel, frierier, de olika folkens olika physionomier och manerer, kläddrägter, vapen, hästar, byggnader, — allt ger ett angenämt hvimlande skådespel af lefvande sanning, allt är lika smakfullt i utförandet, som rikt och karakteristiskt i uppfinningen. På hvarje tafla förekommer hufvudpersonen sjelf, och är öfverallt, med sorgfälligt uttryckt skillnad i ålder, ett noga igenkänneligt portrait. Tjugutret små vackra Helgonbilder af bronz nedblicka från chorets hufvud-list på den bedjande Kejsaren; de äro af båda könen, och slägtingar af Habsburgska huset. De

stå der liksom lyssnande, för att med understödjande förböner beledsaga Maximilians böner i flykten till himmelen: under det att på ömse sidor om grafvården de förrnämnda jättehöga gestalterna, till antalet tjuguåtta, uppställda mellan de pelare som bära kyrkohvalfvet, högtidligt bevaka den kejsrerlige frändens hvilorum. Dessa äro nemligen också män och qvinnor af dels verklig, dels åtminstone (i den tiden) trodd skyldskap med den Aflidne, t. ex. stamfadern Rudolph, svärfadern Karl den Djerfve af Burgund, de undersköna gemålerna Maria och Blanca, Gottfried af Bouillon, Östgöthen Theodorik, den vidtbesungne konung Arthur, och så vidare: i sanning konungsliga skepnader. Med talande anleten och majestätiska ställningar, kraftigt bärande sina malmtunga, men smidigt arbetade smycken af drägter och rustningar, skåda de lugnt och allvarligt på det närvarande tidehvarfvet alltförmycket fjäderlätta söner. En hel menniskoverld af oräkneliga basreliefs-figurer, omgifven af femtioett (större och mindre) fristående bildstoder, är således detta monument utan tvifvel värdigt den monark, som var vän af Pirkhaimer och Albrecht Dürer.

Under mitt vistande i Nürnberg, der han så väl och så ofta trufdes, har jag samlat åtskilliga drag till en fullständig spegelbild af denne älskvärde kejsares lynne. Till prof blott ett enda. Då man ville förmå honom att straffa en otacksam menniska, som rimmat nidskrifter emot honom, svarade han: "Lasst den Schreiber laufen! Solche Schimpflieder kommen und gehen wie ein

Aprilschauer, und dauern nicht so lange wie das alte Lied Christ ist erstanden; über welches die Juden sich beschwerten, dass es schon funfzehnhundert Jahre gewährt."

Men nog om Maximilian och Bildhuggarn Colin, som äfven förfärdigat sin egen grafvård, på hvilken i basrelief skildras huru Frälsaren uppväcker Lazarus. Du längtar förmodligen, liksom jag, ifrån de döda ut till de lefvande. Blott en blick in i ett sido-capell, kalladt silfver-capellet, måste du ännu tillåta mig: icke på silfret, som redan är borta, utan på ett konst-alster, som gissas vara också ett verk af Colins mejsel. Historien och skaldekonsten känna den sköna borgardottren från Augsburg, Philippina Welser, hvars kärleks-handel och äktenskap med Ärkehertig Ferdinand II af Tyrol gifvit dem ett af deras ljufvaste berättelse-ämnen. Det är hennes marmorbild, som här i svepningsskrud hvilar på en minne-sten, öfver hvilken en mild skymning beständigt gjuter sin halfdager. Stenen är, nedan-om inskriften, sirad i basrelief med allegoriska föreställningar af ömhets- och barmhertighetsverk. Ärkehertigens eget monument, mera prunkande, fästade dock blott flygtigt mitt öga, som deremot gerna dröjde på den enkla, men för hans gemål så ärofulla hyllningen åt kvinlighetens högsta egenskap.

Eftermiddagen, just då vi som bäst hvilade oss efter våra vandringsnödor, kom vår värd, Herr Aloys

Niederkircher, plötsligt upp till oss i ett särdeles krigiskt lynne; med famnen full af stridsklubbor, genomskjutna fjäderhattar, nerblodade bondjackor, Hoferska proclamationer, och mera sådant, svängde han triumferande i sin hand en sköldpaddsdosa, på hvars lock han visade bokstäfverne *A. H.* och kastade sedan hela sin arsenali en hög midt på golfvet. I spåren följde tvenne kypar-gossar, som buro ett slags naturalie-cabinett, innehållande knifskäft af råbocks-horn, trädsnitt och kopparstick af tyrolerdrägter, en otalighet af tandpetare, hornringar och i messing infattade agater. Sedan han med skyndsamhet, men likväl något mera omständligt, utbredd på ett bord dessa håfvor, bjöd han oss med stolta åthäfvor hvar sin pris ur den patriotiska dosan, och anmärkte att den var en hedersskänk af Hofers ännu lefvande bror, samt just den samma, ur hvilken der Sandwirth vanligen plägar snusa. Efter denna inledning, och såsom commentarier till de märkligheter han stycke för stycke uppvisade, förtäljde han oss högst utförligt hvarjehanda om Tyroler-sejden, och vi öfverströmmades af en mängd icke illa berättade anecdoter om hans landsmäns bragder. Det qvinliga könet hade i dessa tagit en nästan lika verksam del som det manliga; och vi hörde gerna, huru han, på sitt vis rätt värtaligt, afhandlade det stora Horatianska temat "*Dulce et decorum pro patria mori*" — änskönt vi ej kunde förmärka, att han sjelf någongång sökt besegla den läran med sitt exempel. Bland andra minnen

från denna stormiga tid sågo vi ock det af Hofers egen hand på stället skrifna original till den bekanta kungörelse, der han, genast efter sitt intåg i Innsbruck, förbjöd stadens fruntimmer att gå med blottad barm och nakna armar. En sådan klädedrägt, säger han, vore tjenlig blott att väcka förargelse, eller ock, hvad än värre är, ohöfviska lustar; den passade således ingalunda för christna qvinnor. Du drager dig kanhända till minnes från den tidens avisor, huru Fransoserne och deras vederlikar gjorde sig muntra öfver detta kyska manifest, som likväl i sig sjelft har en så naif ärevördighet. — Oveldiga och i krigsvetenskapen kunniga personer hafva försäkrat mig, att Hofer, som genom sin död blifvit så godt som canoniserad i dessa bygders åminnelse, icke ägde det snille, den skarpsynthet för det helas ledning och den beslutsamhet för ögonblicket, som fordrades för den äfventyrliga plats, hvarpå han ställdes af sitt varma hjerta och sitt folks kärlek 9). Må vara! Han uthärdade ej, att se de tyrolska bergen vanhedras af främmandeherrskares bomärken; han trodde, att fädernes Gud och Kejsare ägde en samt rättigheten att på dessa höjder, i dessa dalar blifva lydda; han ville, att männen skulle bevara sin mandom och qvinnorna sina mödrars seder: och i förtröstan till Guds Moder, hvars bild han bar på uppslaget af sin ofantliga, med en stor vildfågelsfjäder beprydda hatt, göt han sitt blod för sin vilja och sin öfvertygelse. Njute då hans försonade skugga i frid en så välförvärfvad ära!

Det skönaste uppträdet af Hofers lif är hans död. Såsom fältherre hade han ofta nog visat obetänksamhet och villrådighet: såsom martyr öfverträffade han sig sjelf, och utplånade tillfyllest hågkomsten af hvarje begången svaghet. En väns förräderi upptäckte, sedan landet var kufvad, hans gömställe för Fransoserne, som afsände honom fängslad till Mantua. Det var der, tidigt på en morgonstund, som han gick att skjutas. Han fördes då genom långa hopar af fångna Tyrolare, hvilka man under talrik bevakning utsläpat på gatorna, på det att både Hofer och de skulle af detta ömsesidiga skådespel än hårdare straffas, och inse, att nu allt hopp vore ute för Tyrols befrielse. Högt gråtande störtade sig dessa landsmän och vapenbröder på knä, då de sågo sin hjelte föras hän till döden; alla sammanstämde i en öfverljudd begäran, icke till deras tyranner om skoning för honom eller sig, utan till den älskade höfdingen, att han till afsked måtte bevilja dem sin välsignelse. Han, utan att förändra sina anletsdrag, upplyftade vänligt och med värdighet sina händer, signade dem och bad dem "hålla ut vid samma goda mod, hvarmed han sjelf nu ginge den högste Domaren till mötes; han visste, att hvad de gjort vore rätt, och skulle af Gud och Efterverlden så anses, ehvad än Fransoserne derom månde påstå; föröfrigt kände han inom sig en orubblig tro, att den himmelske Fadern ej kunde förskjuta deras oskyldiga böner, beseglade med så mycket blod och så mycket lidande; Tyrol skulle inom få år oförlbart vara återställt till sin fordna Öfverhet och un-

der sina gamla lagar, fastän han ej blifvit funnen värdig att uträtta ett så dråpligt värf!" — Man ville förbinda hans ögon: han vägrade det, vände sig mot den klart uppgående solen, sträckte högra handen mot himlen, lade henne på hjertat — och föll.

Hvad hjälpte det att Fransmännen, med samma usla barnlighet, som bragte dem att i Schweiz förstöra benhuset vid Murten, smädande nedrefvo korsen, som Tyrolarne upprest öfver sina för friheten fallna kamraters grafvar? Tyrol är nu än dock befriadt; och oförgångligare, än korsen, lefver i dessa bergsboers bröst minnet af de slagna och deras höfding. — Har Österrikiska hofvet uppfört sig tacksamt mot detta trogna folk? Meningarna derom äro i Tyskland ej delade 10).

Och nu — lemnom för denna gång den hjältemodige bonden, hvars simpla snusdosa jag ej utan rörelse vände mellan mina klemmiga författar-fingrar. För Dig behöfver jag väl minst ursäkta, att jag så länge vid honom uppehållit mig! —

Tyrolarne äro ett lika glädtigt, som kraftigt människoslag; man märker grannskapet af det italienska lefnadssättet, stojande och lustigt, gerna sökande sig utrymme under portiker och i fria luften. Föröfrigt är, af Innsbrucks märkvärdigheter, den största märkvärdigheten Innsbruck sjelft: ett i sin art mera förunderligt läge, än denna stads i den pittoreska Inn-dalen, låter näppli-

gen tänka sig. Man må ställa sig i hvilken betydligare gata som helst, så har man i dess ända utsigt åt ett fjäll: staden är innefattad i en ring af Alper, med sluttningarna klädda af täcka landtgårdar och byar, högre upp ängar och med enstaka kojor försedda betesmarker (från hvilka nu den kallare gårdagens snö redan var bortsmält), öfver dessa åter mörka skogar, och äntligen, till sist, blanka snöhjessor ofvanpå. När solen skiner på allt detta, kan man ej begära ett grannare skådespel. Tiden medgaf blott en kort aftonvandring i nejderna; man visade oss på något afstånd det åldriga slottet *Ambras*, bekant för den dyrbara samling af forntida vapen och tornerspels-minnen, åt hvilken det egnades af *Philipina Welsers* ridderlige gemål. Tyvärr funnos dessa skatter ej mera der: de blefvo år 1809 räddade undan Fransmän och Bayrare till *Wien* 11); men Tyrolarne klaga bitterligt, att sedan aldrig hafva fått dem tillbaka.

Om qvällen hörde vi på gången utanför våra rum vackra qvinnoröster, och en melodi, som trängde genom mærg och ben; vi gingo efter ljudet, och se! tvenne unga flickor söngo vid *table d'hôte* tyrolska folkvisor. Vi bådo dem genast komma in till oss; de kommo, och söngo för oss allt hvad de kunde, ända intill midnatten. Vi voro utom oss af glädje. Ack! om Du varit der med; jag är viss, att stora tårar af lycksalighet skulle ha tillrat utför dina kinder. I synnerhet när du fått höra en, som börjas: "*Wann ich in der Früh' aufstehe*" — jag tänkte då på Dig! Denna melodi, med

de enfaldiga orden dertill, är den bästa karakteristik af Alp-lifvet, den bästa charta öfver Tyrol. Naturligtvis yttrar sig i de tyrolska sångerna, liksom i våra inhemska, skogs- och bergsbo-sinnet; men utom denna gemenskap andas de bestämdt en alldeles skiljaktig beskaffenhet. I våra herrskar mer det Tragiska, Magiska och Chevalereska: i dessa åter mer det Naiva och Idylliska; man hör ett folk af herdar och jägare utgjuta sina hjertan. Utom några herrliga gamla Choraler, och vissa bland våra skandinaviska folkvisor, har jag ännu aldrig hört en musik, som så trängt in i mitt allrinnersta. Det är obegripligt, huru Gessner, en man som visst ej var utan poetiskt anlag, kunde lefva i Schweiz, i grannskapet af Tyrol, i ett land, bland ett folk, der herde-idyllen ännu i verkligheten fortfar, och likväl ej förmå bemäktiga sig den ringaste skymt af verklig natur åt sina egna fad-söta, på allt individuellt lif blottade idyller. En enda sådan visa, som den sistnämnda, borde öppnat hans sinne för den sanna landtmans-enfalden och dess poesi. — Vi tackade Gud för den lycka, att vi fingo höra dessa visor just i sjelfva Tyrol, och af infödda sångare. Det egna sättet att sjunga dem, det öfver hela Tyskland under namnet "Jodeln" eller "Johlen" vidtfrejdade ljudbrylandet, som tycks uttrycka ett mångdubbladt omvexlande återskall af vallhjonsröster och jägarhorn mellan bergen, har så förunderliga tonledningar, tonsprång och tonfall, att de väl omöjligen kunna frambringas af andra

halsar, än dem som haft Alperna till sångskola. Melertid härmar man dem så godt man kan, särdeles vid Universiteterna, der, såsom bekant är, i Tyskland beständigt föres en art skogs- och jägarlif. Ja, i Jena har Senatus Academicus nödgats utfärda ett förbud att "more Tyrolensium inconditos clamores edere," emedan det hände sig der i ett vid stortorget beläget flervåningshus, som beboddes af idel Studenter, att alla fönster, en lång tid bortåt, sågos öppna från morgon till qväll och fullproppade med skjortarmade Minerva-söner, som jodlade hela dagen igenom i så allmän chor, att staden dervid blef liksom döfstum, och all dess handel och vandel höll på att afstanna.

Men de unga Sångarinnorna skänkte oss ej blott genom sina visor en poetisk njutning; äfven deras egen lefnads-historia är högst poetisk. Värdfolket berättade den. De äro egentligen tre till antalet: fader- och moderlösa, i en ålder mellan femton och tjugu år, lefva de i en liten hydda utanför Innsbruck, och försörja sig nästan blott genom sin sång; de gå hvar dag in till staden, eller ock bli de efterskickade, att sjunga för musik-älskare och resande sina enkla qväden. Två äro systrar, och den tredje, arm och utan föräldrar liksom de, hafva de upptagit i sitt sångförbund. Denna, som är den vackraste, sågo vi först om morgonen derpå, då vi beställt dem till oss att ännu engång upprepa sina sångstycken. Då söngo de ock en ballad, som handlade om

Sand wirth Hofer och hans bedrifter; de stodo framför hans bild, och hans fryntliga ansigte tycktes med nöje lyssna till sitt namn, som så tacksamt klingade på läpparne af landsens döttrar. Naturen har begåfvat alla tre med ypperliga röster; de ha inöfvat sig med hvarandra på egen hand att sjunga i olika stämmor, och de utföra det hela med en styrka, en värma, en harmonisk noggrannhet, ett musikaliskt förstånd, som ej nog kunna berömmas. Täckta och renligt klädda, äro de lika fria från alla tiggarmanerer, som från alla de tecken, på hvilka man igenkänner en förlorad eller åtminstone förminskad ärbärdhet. De komma in blott till den, som befäller det; göra vid dörren en blygsam, men ledig nigning, stiga sedan hastigt framåt och ställa sig midt på golvet i en trekant, se blott på hvarandra, och begynna i ögonblicket sin sång. Äfven då, när denna tolkade den friska, obeslöjade sinnlighet, som i dylika folkvisor ej sällan med den djerfvaste upprigtighet förråder sin andel i Kärlekens mysterier, syntes de förhålla sig dervid nästan lika medvetslöst, som rosen, när hon står midt i solskenet såsom en offentlig sinnebild af Naturens mest brinnande vällust. Blott ett par gånger, när vi, som ej till alla delar förstodo Tyroler-dialekten, frågade dem om betydelsen af ett par dunkla uttryck, blefvo de en smula förlägna; men detta hindrade dem ej, att med den oskyldigaste uppsyn i världen meddela oss den högtyska öfversättningen. Sedan de sjungit så mycket de orka, slå de äntligen upp sina ö-

gon mot den resande åhörarn, och fråga med en barnsligt vänlig min, beledsagad af en ny sirlig nigning, om de varit till nöjes? och försäkra, att de nu ej förmå sjunga längre; man vore ju en barbar, om man sparsamt betalte dem deras näktergals-möda! Derefter tackade de med ännu en nigning, djupare än de förra, för hvad de fått, och försvinna med ilande steg ur ens åsyn. Man sade oss, att de (i förhållande till sina behof) rikligt uppehålla sig genom sin konst och tvifvelsutan snart nog skulle finna hederliga friare. — Kan något behagligare ämne uppfinnas för en Romans? —

Så satte vi oss äntligen d. 25. åter i vagnen: hela dagen åktes, och hela den följande natten; det förekom oss, som hade vi nu tagit ett högtidligt afsked ej blott från Tyskland, utan från Norden i allmänhet — och jag kände i mitt innersta en ordentlig hemsjuka. Det är en förträfflig inrättning, att man har Tyrol på gränsen af Italien; man erhåller hela intrycket af den germano-gothiska naturen, i samma ögonblick då man öfvergår till dess motsats, på engång fullkomligt sammanfattadt och djupt. Skall det ej mot alla Hesperiens retelser hålla ut sitt riddarprof? —

Åter bär landsvägen uppåt, slingrande sig fram genom tusenfaldiga bugter och branter — Inn-dalen ligger vidt nedanom oss och försvinner i den snö, med hvilken den sista natten varit frikostig — Den trotsiga naturen utvecklar allt djerfvare och skarpere former, eh-

ru landet, långt mera bebodt än våra svenska skogs-
 bygder, jemväl i sina ödsligaste taflor bibehåller en viss
 gästfri vänlighet. Kylan tilltog i mån af trakternas hög-
 ländtare läge, men utan att nedstämna eller förslöa oss.
 Posthusen 12) blefvo ständigt mera romantiska, och
 forellerna ständigt mera läckra; folket förblef sig öfver-
 allt likt: okonstladt och hjertligt. I den täcka köpingen
 Steinaeh sågo vi utanpå väggarna målade hela pro-
 cessioner och härfärder, i ålderdomliga drägter. Detta
 (stundom rätt skickligt gjorda) fresco-måleri är icke o-
 vanligt på de tyrolska husen, hvilka, särdeles de för-
 mögnare landtmännens, gerna framställa till vandrarens
 uppbyggelse åtminstone någon helgonbild och något bi-
 bliskt varnings- eller tröstespråk. Väggarna äro föröf-
 rigt ej sällan strukna med ljusa, glada färgor; och bygg-
 nadssättet, ett mellanling af tyskt och italienskt, med
 betydligt afplattade tak, med gallerier som gå utanföre
 rundt omkring hvarje våning, och en liten prydlig kloc-
 ka öfver midten af husets framsida, ger en anblick,
 som i treflighet öfverträffas endast af invånarnes egen.
 Karlarne se raska ut i sin lediga jägardrägt, med breda
 lädergördlar, och bössan på ryggen: runda, med breda
 skyggen försedda hattar, ofta gröna och på en sida upp-
 fästade, beskugga deras brunletta, kraftigt tecknade an-
 sigten; och på dessa hattar bära de ett heders-märke,
 som utvisar i hvilket mått dess bärare tilltror sig vara
 man för sig. En större fjäder af någon vild fågel ut-
 gör detta kännetecken, och flerfaldigas allt efter som be-

drifter och sjelfförtröstan tillväxa; den nemligen, som äger (eller tror sig äga) styrka och vighet tillfyllest, att kunna mäta sig, om så påfordras, icke blott med en fullhaltig man, utan ock med två, tre eller flera, tillvällar sig ett lika stort antal fjädrar till hattprydnad. Qvinnorna, likt männen friska och starka, bruka manliga hattar; långa hårflätor och röda, sirligt åtsnörda lifstycken, gifva åt de vackra och välväxta ett ännu fördelaktigare utseende; hvilket likväl ej gäller om de många kjortlarna, som äro hopade på hvarandra med löjligt öfverflöd, löjligt särdeles i förhållande till dessa plaggs understundom förvånande korthet. De rika bära omkring lifvet en massiv silfverked, och dervid fästad en ansenlig nyckelknippa. Man tror sig föröfrigt se idel hjelinnor; och de unga ibland dem likna förmodligen landtflickorna i det närgränsande Salzburg, om hvilka i München berättades, att deras temperament lätt nog kan uppeldas, men att uppeldaren måste vara utrustad med "Herakles' heliga styrka", om han ej sedan vill afskedas med stryk. Detta missöde har, såsom enskilda bekännelser förtälja, drabbat mången Resande, och bland andra i fjol ett par Engelsmän, som företogo, från nyssnämnda hufvudstad, en utflygt till Salzburgs arkadiska sommar, men vid återkomsten bedyrade, att deras lågor aldrig hädanefter skulle tändas på herdinnors altaren. Man hade afslagit herrarnes erbjudna penningar; man hade sagt sig väntat helt andra bevis på deras redbarhet, och handgripliga demonstrationer af amazonisk

art. hade slutligen inskärpt nervus probandi af den icke just i attiska ordasätt gifna förmaningen

Flickorna ha rätt! Thalestris var skapad endast för Alexander. — När en Tyrolare är narraktig, så är han merändels en mycket originellare och putslustigare narr, än andra narrar i allmänhet: den stolthet, den oskyldigt sjelfförnöjda jaghets-känsla, som bildar ett grunddrag i detta folks lynne, öfvergår då till det tokroligaste (men ofta också vämjeligaste) prunk och storskryteri. Äfven våra bergsboer äro lätt dertill benägna; men dessa gå dock längre i konsten, emedan deras sinnelag är långt mera sangviniskt-choleriskt. Så träffade vi i Innsbruck, utom vår värd sjelf, ett dråpligt exemplar till, som sade sig vara hofskräddare hos denne. Då han första gången steg inom vår dörr, presenterade han en icke fullt sex kvarter lång, men i fotsid slängkappa och hög trekantig hatt inhöljd skräddar-figur, med hvilken han, tigande och ogement gravitetisk, framträdde midt i salen till ett bord der Hjort satt och skref. Dit anländ, slog han med en förundransvärd behändighet kappan till båda sidor, satte på golvet sin trekantiga hatt (som ägde hälften af hans egen höjd) och på bordet sin snusdosa, utan en helsning, utan ett ord; tills han omsider, sedan han först tagit sig en pris ur dosan, under en liten lätt bugning vände sig till Hjort med en gäll stämma och detta spörsmål: "Was befehlen Sie, mein Schatz?" Af skratt blef man honom länge skyldig svaret på frågan: men detta upptog han ganska illa; sedan trettio år, sade han, vore ingen annan än han den "Gyllene Ör-

nens" lif- och stats-skräddare; och i följd af detta höga ämbete ("denken Sie", sade han, "bei dem Herrn Aloys Niederkircher selbst!"), beklädt med så långvarig ära, ville han mana ut B** på envigeskamp, emedan denne djerfdes yttra, att man i Paris bättre lagade byxor. Slutligen blidkade honom Hjort med den försäkran, att i London deremot alla Lorder och Gentlemen buro sina byxor lagade enligt hans method; hvaraf han fann sig oändligt tillfredsställd, och anmärkte med dämpad röst: "Das glaub' ich wohl! Drum sind auch die Engländer ganz andre Leute als die Franzosen, und werden immer diesen Ruhm behaupten." — Att åtskilligt sedeförderf i sednare tider börjat insmyga sig bland detta redliga och tappra bergfolk, påstås och är sannolikt; i synnerhet det slags uppblåsta och med plump ärlighet braverande flärd, som ofta nog förekommer hos våra Dalkarlar, och nu säges vara i Schweiz allmän, ja äfven till någon (icke så ringa) del hafva inrotat sig i Norrige. Jag menar det genom främlingars och känslösa åskådares loford så lätt uppkommande högmodet öfver en patriarchalisk lefnads-enfald, hvilken just genom reflexionen öfver sig sjelf förlorar sin öskuld och med densamma hela sitt värde. Mellertid lär med Tyrolarne samma förhållande häruti äga rum, som med Dalkarlarne, bland hvilka mången idkar sitt dalkarlskap såsom ett slags (mer och mindre indrägtigt) yrke: nemligen att man bland dem, som blifva hemma i sitt land och der nära sig, mera sällan råkar dylika storskrutare af dygd och redlighet; hvaremot de kringvandrande

(som t. ex. utom Tyrols gränser titulera alla människor med Du, fastän denna förtrolighet redan blifvit inom dessa gränser nästan öfverallt aflagd) berättas vara, till mesta delen, hvad man i Sverige kallar stora klippare.

Öfverallt mötte oss minnen af Hofer, af insurrectio-
nen och dess "briganter": den fransyska benämning-
gen på de upproriska bönderne har nu af dem blifvit
förvandlad till en äretitel, med hvilken man hedrar
hvar och en, som deltagit i denna fejd. Der Sand-
wirth är Tyrolarnes Carl XII: alla postiljoner talade
om honom med gamman och vördnad, alla krogvärdar
skröto, liksom deras förnäma medbroder i Innsbruck,
att han var utgången ur deras ädla skrå; hvarvid någ-
ras miner antyde, att ingenting vidare än tillfäl-
let hade felats dem sjelfve, för att förvåna Europa med
samma storhet; men den vore i alla fall befintlig in-
om deras bröst. På ett ställe berättade oss en gumma;
som i det blodiga året 1809 förlorat sina söner under
Hofers befäl, att hans boningsort Sand ej var långt
derifrån aflägsen, och att han i fordna, lyckligare dagar,
då han ännu var blott en fredlig och välgörande gran-
ne, hade vid hennes bord tagit mången "Schnaps" un-
der glada och uppbyggliga samtal. De flesta stugor bu-
ro på väggar eller dörrar, vanligtvis midt ibland en
grupp af Christus- och helgon-afbildningar, någonting
som skulle föreställa Hofers portrait. Korteligen, han

har blifvit sitt folks man: och detta till den grad, att till och med här i Rom den gamle tyrolske landskapsmålar'n Koch 13), som ej på tjugu eller trettio år sett sitt fädernesland, blir uppglödgd nästan till Berserksgång, så ofta han hör ljudet af Hofers namn. Nyligen har Kronprinsen af Bayern, som nu vistas här i Rom, umgås med idel konstnärer, och öfverallt uppträder i den såkallade forntyska drägten (en drägt, som i hans egen Faders rike är förbjuden), gjort gubben Koch den hjertefröjden, i ett aftonsällskap hos min beskydderska Fru *, att sammanklinga sitt glas med hans och dervid föreslå — Andreas Hofers skål!

Aftonsolen fann oss i den högsta och kallaste regionen af detta Alp-land. Besvärlig nog var oss föreställningen om den annalkande natten, som vi föresatt oss att genomvaka, eller åtminstone genomåka: men så visste vi ock, att vår vedermödas bittra kalk vore på upphällningen, och att han redan af nästkommande morgonstund skulle bytas ut mot den första nektar-bägarn. Dessutom var B**s resvagn, ehuru icke stor, likväl beqväm, och så inrättad, att vi der alla tre kunde få tak öfver våra hufvuden; så ofta vi ej uthärdadesitta "sub Jove frigido". Melkertid jagade hvarandra, i vildaste omvexling, utsigt på utsigt af kala klyftor, dunkla granskogar, isbetäckta fjäll, små spridda slätter med menniskoboningar, brådbranta stränder af forssande bergströmmar och vattenfall. Liksom borde vi arma Romfarare först aflägga ett besök

hos det luftiga borgerskapet i den af Aristophanes och Goethe förherrligade staden Molngöksborg 14), höjde sig jorden med oss oupphörligt, ända tills vi uppnått spetsen af Brenner; ett berg, som på denna vägen är det högsta bland de Alper, genom hvilka Tyskland skiljes från Italien. I posthuset, på hjessan af berget, spisade vi ett mellanting af middags- och aftonmåltid, samt förtärde för sista gången Tyrolska foreller. Vi uppasades dervid af fyra vackra, men jättestora systrar: vid hvar och en, som särskildt kom in i vårt rum med något glas, någon rätt o. s. v. tyckte vi med ny förvåning, att hon var ännu jättelikare än den sist sedda; jag har aldrig skådat mera högvuxna, aldrig mera groflemmade, men dock väl, ja skönt proportionerade qvinnor. Alla fyra voro ännu ogifta: hvilka Sigurdar, sade vi åt hvarann, måste de vara, som våga rönet af dessa Valkyriors kärlek! De syntes dock äga ett ganska mildt lynne, och voro utmärkt fryntliga. Vi hade från München medfört ett par flaskor cypervin, att tömmas ofvanpå Brenner: i detta vin, hvarom Bellman med skäl anmärkt att deruti "paradiset blommar", drucko vi nu Italiens skål; och den låga, ensliga stugan, kring hvars knutar en vinterstorm just som hurtigast rasade, hindrade oss ej att redan känna oss betydligt italienska till sinnes. Otaliga floder, åar och bäckar hafva på denna bergsrygg sina källor, som under mycket brusande och dånande fördela sina vatten; några strömma nedåt Tyskland, andra, stundom upprunna blott få steg från de förras ursprung, nedåt Italien. Den största bland dem alla,

Eisach, beledsagar länge vägen till Verona, häftigt svallande genom fjällklyftor och dalar, ömsom försvinnande, ömsom återkommande mellan sina höga, skarpt bugtiga bräddar. Väl började nu småningom landsvägen att slutta, och sänka sig mer och mer utföre åt Lombardiets fält: men ingen skynt förspordes ännu af Armidas rike; tvertom fortfor samma dystra natur att hålla oss sällskap, och för att bekomma intrycket fullt, uppassades vi äfven i köpingen Sterzing af fullkomliga jätte-mör. Också var det på en vidsträckt mässe vid denna köping, som qvinfolken, gamla och unga, under Hoferska kriget engång spände sig för hövagnar och gingo löst på fronten af fiendernas troppar, som icke begrepo hvad detta antåg åsyftade, förrän de bakom hölassen förborgade männen helsade dem med skurar af säkert rigtade kulor. Att den härpå naturligtvis följande återhelsningen lika litet skonade det ena könet som det andra, bekymrade ej de förbittrade amazonerna: de togo bössor dels ur hölassen, dels från sina stupade makar, söner, bröder och fästmän, förklarade sig hvarken ännu gifva eller taga pardon, laddade outröttligt och sträckte den ena fransosen efter den andra till jorden. — All själsodling duger till intet, om ej ett sådant folklynne slutligen blir blomman af all civilisation. — Af dessa brigantinnor lefva många ännu, och behandlas med synnerlig aktning af det yngre släktet, för hvars ögon de redan äro omgifna med en sagolik glans. Jag såg sjelf en, som ännu icke hade

fyllt sitt tjuguåttonde år, och som hade bivistat drabbningen vid Sterzing såsom aderton-årig jungfru. Hvilka flickor! Huru många ämnen måste ej bland dem finnas, till både Gudrunor och Brynhildor!

Omkring staden Brixen vidgade sig den smala, af himmelshöga klippor omslutna Eisach-dalen, och naturen tycktes antaga en mildare, ja sydligare pregel; åtminstone så vidt vi kunde förmärka med sömniga ögon, under striden mellan dagning och nattmörker. Men tålmodet måste vidare prövas; och vi sågo den uppgående morgonsolen rätt trumpna till mötes, åter kringmusicerade af Eisachs vilda strömkarl, åter begravnade i trånga, hotande fjällpass, genom hvilka vi manade postiljonerna att jaga sina hästar allt hvad de kunde, emedan vi dubbelt fröso af nattvak och af luftens kyla. Med allrastörsta nyfikenhet afbidade vi således den vidtberömda plötsliga klimat-förändringen, som enligt alla Tyskars, alla Resbeskrifvares påstående skulle förnimmas genast efter nedkomsten från Brenner. Vi framryckte från station till station, tillryggalade de ännu tyvärr lika nordiskt pittoreska orterna Kollmann och Deutschen, fröso lika fördömdt, och blefvo än tilligen öfvertygade, att detta trolleri, liksom så mycket annat, ägde tillvarelse — blott i resbeskrifningar och poetiska dagböcker. Men — föreställ dig vår förundran! Under det vi som ifrigast knotade och svuro öfver alla sentimentala voyageurer, alla landstrykande illusionsmakare, och öfverenskommo att i våra res-berättelser

hålla oss obarmhertigt vid nakna sanningen, kände vi midt i samtals-nitet hettan af en oförklarlig värme, som hastigt gjorde våra nyss förut mot kölden otillräckliga reskläder högst besvärande. Vi sågo oss omkring, och se! den efterlängttade klimat-förvandlingen var redan inträffad, inom mindre rymd än en svensk fjerdingväg, så skyndsamt, att vi ej hunnit märka någon förmedlande öfvergång. Liksom framkallad ur fjällen genom ett verkligt trollslag; utbredd sig, nedanomen en sluttning på hvilken i detta ögonblick vi befunno oss; den leende dalen omkring Botzen, med vingård vid vingård så långtblicken kunde nå, och rörlig af arbetande män och kvinnor, som i lintygs-ärmar, med halföppna västar och listycken, befästade spjälkar åt rankorna, gräfde omkring fikonsträd, och så vidare; under synbart lindrig möda. Åsnor och mulor, dels lastade med vintunnor och annat italienskt husgeråd, dels bärande magra, men välbildade och smidiga människo-gestalter med spetsfundigt svartögda ansigten, tågade oss förbi, under det vagnen rullade allt fortare och fortare utföre åt staden i taflans framgrund, och vi blott i flygten kunde uppfånga ett och annat af de glädtiga, högljudt pratsamma vigner och orna s 15) bespejande ögonkast. De höga bergen, som ännu förtfara, men med mildare contourer draga sig åt söder att omfamna den tjusande Adige-floden, skydda mot det norra Tyrols vintervindar den lyckliga dalen, som obehindradt sunnanifrån upphämtar all blidhet i luft och väderlek; en underbart färgad, men dock fullkomligt genomskinlig doftslöja, som är en alldeles egen skönhet

hos de italienska bergen, flöt omkring klippornas vägar och höjder, och en molnfri himmel glimmade öfver alltsammans med ousäglig klarhet. En timma förut, hade vi ännu haft att beställa med frost och snödrifvor; nu dammade vägen, vi afklädde oss öfverräckarne, och söngo i full chorus:

"Kennst du das Land? wo die Citronen blühn" . . .

Så inryckte vi på förmiddagen i Botzen; en täckstad, som väl räknas till Tyskland, men redan till det mesta bebos af Italienare, och kallas på deras tungomål Botzано. Den är icke stor, men liflig genom sin handel och vandel. Särdeles kom den på eftermiddagen i rörelse, då allt hvimlade om hvartannat på äkta italienskt vis, mellan rader af åskådare, som fördrefvo tiden med detta luffiga "far niente 16)", hvilket egentligen blott söder om Alperna är hemmastadt; det behandlas der med en viss högtidlig öfverlåtenhet, liksom det vigtigaste bland alla människovärf. Också erforo vi här det första profvet af denna nations obeskrifligt barnsliga nyfikenhet. Knappt hade vi dröjt på värdshuset fyra minuter, så var fjerdedelen af Botzens folk mängd, hvaribland tretton kejsrerliga chasseürer och många välklädda herrpersoner, församlad på torget omkring vår vagn, för att gapa på den och på oss, såsnart vi syntes ofvannföre i fönstren, såsom på den största märkvärdighet; nya skaror tillkommo, och i två dryga timmar, eller så länge vi stannade qvar, förblef ock denna folkmassa qvarstående i samma beskådning. Byggnadssättet var

nu i det mesta italienskt. Manfolk af pöbeln, som bära och draperas sina trasiga öfverplagg i likhet med den fordna romerska Togan, äro för nordlänningar en öfverraskande anblick. —

De bergdälder, genom hvilka den bredare och majestätligare Adige håller den resande sällskap i stället för den larmande Eisach, täfla med det norra Tyrol i djerf skönhet, men med en glädtigare styl och färgton. Vi ankommo sent på aftonen till vårt hviloställe, i en eländig stadshåla, kallad Salurn; man finner der det värdshus, som på denna väg är det sista tyska. Det befanns just inte särdeles treffligt; likväl sökte värdinnan, en gammal enka med tilltagsen uppsyn, att efter all sin förmåga tillfredsställa våra fordringar. Fastän på denna yttersta tyska post-station ännu tyska språket kan förstås, talas det dock (liksom på de närmast föregående) af sjelfva de tyska invånarne högst corrumperadt, och i Salurn hörde vi rundtomkring oss nästan bara italienska samtal. På ett besynnerligt sätt blef jag här, vid gränsen mellan Tyskland och Italien, erinrad om mitt aflägsna fädernesland. I vårt sofrum hängde nemligen ett kopparstick, som föreställde Ankarström, stående på schavotten i halsjern och schubbskinns-päls; en fransysk underskrift, som var styliserad ungefär likt en avis au lecteur, beskref helt pathetiskt hans illgerning.

Den 30 Mars.

Ännu fortfar det att regna och vara kyligt. Men jag är ändå temligen lättlynt: Koch har föreläst ur Abraham de S. Clara, en fröken Elise ** från Wien har sjungit för mig vid gitarr de allrasötaste österrikiska folkvisor, och på Caffè Tedesco har jag haft ett lärorikt samtal med den underlige, men förträfflige Rückert. Bakom mig i rummet fladdrar en eldbrasa af pinjer, oliver och torra vinrankor, med mycken vällukt, men ringa värme-spridning; omkring henne går B** omtänksamt, "ligna super focco large reponens", och ifrigt fäktande med en pust i handen, emedan vissa oformliga trädklabbar ej vilja brinna. Den höga, poetiska caminen anser föröfrigt under sin värdighet, att qvarhålla någon värma, och det faller sig kärft nog för Nordmän, att vänja sig vid detta lands eldnings-anstalter. Under så fatta omständigheter ser jag intet klokare beslut kunna tagas, än att oafbrutet sysselsätta mig med minnesteckningar af min hitresa — och med den vida skönare åminnelsen af mina Vänner.

Mellan Salurn och Lavis begynner det egentligen såkallade italienska Tyrol, som sträcker sig till Volargine, en ort icke långt ifrån Verona. Hästombytet vid Lavis, der vi nu för första gången befunno oss bland ett alldeles främmande folk, hvars tungomål vi kände nästan blott ur böcker, gick för sig beqvämligare, än vi hade förmodat. Man förstod och

hörsammade i blinken det halfva dussin phraser, som vi af försigtighet hade repeterat med hvarandra i Sallurn på morgonstunden, och vi förstodo tillbaka utan möda det mesta af hvad man sade oss, fastän de många slantiga pojkarne, som omringade oss liksom en livvakt och med de gällaste röster alla talade på engång, gjorde oss i begynnelsen något bryderi. Dylika pojkar, som längre söderut vanligtvis öfverhopa den resande med tiggerier, vilja häruppe vid gränsen förtjena några ören med att gagna honom såsom tolkar. De visste likväl knapt ett och annat ord Tyska; men deras lingvistiska talent lät ej begränsa sig inom en så trång krets: när jag och mina reskamrater språkade med hvarandra, hvilket då, liksom alltid oss emellan, skedde på Svenska och Danska, trodde de att vi oupphörligt talade om skjuts eller förtäring, och öfversatte derföre ömsom för postmästarn, ömsom för hans betjening våra samtal så construerade a priori, att slutligen både vi och den åhörande menigheten brusto ut i gemensamma skratt-salfvor.

Det genom sitt kyrkomöte ryktbara Trident eller Trient, som bland sina invånare heter Trento, är en icke oansenlig stad. Vi anlände dit d. 27 Febr. kort före middagstimman, och kommo genom snygga, väl stenlagda gator till det pryddiga värdshuset Albergo dell' Europa. Här mottogos vi af en utmärkt artig cameriere — så kallas i de (bättre) italienska värdshuser den person, som i Tyskland heter der

Kellner, en man som är världens vice-konung öfver garzonerne (de andra medtjenarne): och vi märkte genast, att han, vid ingången till sitt fädernesland, ville liksom repräsentatift för sitt stånd beneventera nordiska främlingar, eller göra les honneurs å samtliga värdars, camerierers och garzoners vägnar. Också uppfyllde han dråpligt sin plats; han var ung, välväxt, kallvaljerisk, talade sitt modersmål med correct och väljudande munlag (så öfversätter Stjernhjelm ordet dialekt), skaffade oss en god måltid och en flink servozza (hyrlakej), samt lemnade oss vid afresan adresser till de yppersta värdshusen i alla de större städer, som lågo framför oss på vägen till Rom. Vår servozza förde oss till den kyrka, der Tridentinska Concilium hållit sina sammankomster; hela den högvördiga Rådsförsamlingen är der föreställd, i full session, på en stor tafla till vänster i choret. Målningen har föröfrigt blott historiskt värde; alla de skildrade personerne sägas vara noggranna portraiter. Klockarn, en liten gubbe, för hvilken bekantskapen med dessa andeliga fäder utgjorde en förmodligen tusen gånger upprepad ungdomsläxa, pekade med smala ändan af en ofantlig stör på hvarje ansigte, och nämnde dervid prälatens namn; under allt detta vände han beständigt ögonen åt oss och nacken åt taflan, men förfelade dock aldrig nästippen af den hedersman han ville beteckna. — Staden är, liksom de flesta italienska städer, urgammal; väl byggd, och rundt omkring innefattad af en romantisk Alpnatur. Längs efter de högländtaste bergsluttningarna lågo

glesa slöjor af snö, som likväl tycktes, likt hela nejd-
den, simma i det ljufvaste solsken.

Klockan 5 på eftermiddagen kommo vi till Rove-
redo: en liten, men genom sin täckhet förtjusande stad,
som ligger öppen, utan ringmur, utan portar och pass-
efterfrågare, mellan vingårdar och åkerfält. Dessas ä-
gare, som (i detta klimat!) för sädesgrödans trefnad
behöfva så mycken skugga som möjligt, hafva planterat
dem med mullbärs- och fikonträd, i regelbundet afmät-
ta rader. Folkets välmåga tycktes motsvara läget och
de nätta husen. Staden gör således ingen vanära åt sin
storgata, som bär det stolta namnet: "il Corso nuo-
vo". Vi hade ämnat kvarlemna vår vagn i Verona,
och der accordera med någon Vetturin om resans
fortsättande: dels i afseende på den dermed förenade oe-
conomiska besparingen, dels ock på vägarnas osäkerhet,
om hvilken man i Tyskland, liksom öfverhufvud i det
norra Europa, berättar och tror allahanda skräcksagor.
Man säger nemligen der, att rövare och banditer
anse sådana resande, som färdas med Vetturiner, för ic-
ke rika nog att löna mödan och kanske faran af en
plundring. Andra åter påstå, att Vetturinerne, som ge-
nom hela Italien sins emellan utgöra ett slags *F o r m a n s-*
eller H y r k u s k - O r d e n, stå i hemliga förbindelser
med rövvar-höfdingarne, och betala dem en viss afgift
för tillåtelsen att färdas oantastade fram med sina resan-
de. På dessa sägner, och särdeles på den sista, beror
denna ordens credit, hos utlänningar, till en hufvudsak-

lig del. Förhållandet lär och verkligen vara sådant i de trakter, der lifvet och pungen omgifvas af icke blott dik- tade faror. Men i Roveredo gaf oss en tysk köpman, till hvilken vi voro recommenderade från München, det råd att resa liksom hittills, med egen vagn och ex- trapost-hästar, åtminstone till Florenz: i Norra Italien, sade han, vore numera öfverallt vägarna trygga; och med hänsigt till vår önskan, att inträffa i Rom före begynnelsen af den lysande Påsk-veckan, besparade vi mera i tid, än vi förlorade i penningar. Vi åtlydde rådet, och det ej allena till Florenz, utan ända hit till Rom; hvarest vi nu finna, att vi deruti buro oss rätt för- ständiggt åt. Endast för en lustfart till Garda-Sjön, åt hvilken vi bestämde nästföljande dagen, togo vi en mun- ter Signor Vetturino i besittning.

Tidigt om morgonen, den 28 Februari, stack han sitt svarta krushufvud in genom dörren, och anmälte att allt var i beredskap. En gammalmodig, men snygg och bekväm halfäckare, förespänd med eldiga hästar, för- de oss under en blid och blå himmel genom ett landskap, vid hvars åskådning jag lifligt föreställde mig en bild af det fordna Palästina. Trakten omvexlar, med djerf- va, besynnerligt formade berg och angenäma dalar; i dessa, längsefter sluttningarne af bergen, små flockar af stenhus, mellan vinplanteringar i terrasser och fristå- ende grågröna oliveträd; öfver vingårds-murarna så- gos redan, här och der, cypresser långsamt hvifta med sina dunkla obelisk-toppar. Invånarne i hela Italienska

Tyrol nära sig hufvudsakligen af oljo- och vinskördar. Man säger att den lägre folks-classen skall här, oaktadt all naturens rikedom, vara fattigare än i det Tyska Tyrol, der den består af bönder i svensk mening, hvilka till och med utgöra ett eget stånd på österrikska provincial-landtdagarne. Brunare och till en del blekare ansigten, än dem vi hittills sett, omgäfvos oss öfverallt. Plöjande arbetare syntes nyttja fornrömska "juga" på sina oxar, och med detta slags ok, som vi sedan förmärkt nästan allestädes, är förknippadt ett eget antikt sätt att köra kreaturen och föra plojen. Äfven denna äger kvar sin enklaste, uråldriga skepnad. Det italienska landtfolket bör (vanligtvis) blott i byar, allä af sten och med stenlagda gator; trähus varsvar man aldrig. Sanningen kräfver det tillägg, att gatorna oftast äro lika trånga, smutsiga och knöliga, som sjelfva husen. Genom byarna Mori och Nago gick vägen till Adige, som passerades på färja. En liten vänligt lockande insjö, som — i fall jag hörde riktigt — kallades Lago de Loppi, gaf under ofta återkommande möten, med sitt kristall-klara vatten, som genom solens och bergens skiftande inverkan bröt sig oupphörligt i nya bilder och nya färgor, en försmak af Garda-sjön. Nejden blef här enslig; småningom ända till dysterhet. Midt i den lilla sjön, på det ställe der den var bredast, låg en sockertopps-lik holme med en grafvård, som skickade tvers öfver vattuspegeln en allvarlig blick. Äntligen, sedan vi lagt en mängd klippor och backar till rygga, sänkte sig vägen hastigt nedåt orten och värdshu-

set alla Ri va (hvars namn berättar dess läge); och hvilken tafla var den, som nu framför och rundt om oss utvecklade sig! Nu kände vi ej blott, vi sågo himmelsbarnet Våren, hvars besök äfven detta sommarland blott engång om året undfår. Väl hade vi redan på andra tecken förmärkt, att vi sedan halftannat dygn intågat i Vårens rike; men här först uppsteg i vår åsyn sjelfve herrskaren ur sin vagga: här möttes våra blickar nemligen af det första nya gräs och löf på detta årtal, allt i sin ännu späda barndoms-friskhet — och mellan de ljusgröna kransar, som han nyss börjat hänga omkring bergstränderna, skimrade i all sin glans den herrliga Lago di Garda.

Visserligen är, i detta land, öfvergången från vinter till vår ej på långt när så skarpt i ögonen fallande, som hos oss, i Norden; och anblicken af en ung vegetation, som spirar opp ur spillrorne af en föråldrad, väcker derföre aldrig här, åtminstone aldrig hos de infödde sjelfve, samma plötsliga, allt öfverväldigande känslor af befrielse och förtjusning. Naturen är aldrig här till den grad afklädd, som hos oss: här finnes egentligen, när man undantager de högsta bergstrakterna, icke hvad vi kalla Vinter. Italiens vinter, af hvilken man visst ofta besväras inne i rummen, men sällan ute i fria luften, är en regn-årstid, ganska kortvarig, och som väl stundom förvandlar sina regnskurar till snö, men aldrig, eller med högst få undantag, förmår längre än ögonblickligt qvarhålla dem i denna stela form på jorden. Li-

ka flygtigt upplösas de flor-tunna is-slöjorna, som någongång, ehuru sällsynt, dragas öfver sjöar och floder. Om vissa skildringar hos de romerske skalderna, t. ex. Horatius, äro (såsom troligt) öfverensstämmande med den natur som omgaf dem, så måste Italiens klimat sedan den tiden ha betydligt förmildrat sig. Det gamla gräset står kvar, och afvaktar det nyas ankomst; väl fulare och glesare, men dock aldrig fullkomligt gult eller vissnadt. De mörkgröna träden fortfara med beständig grönska, och de ljusgröna bekomma väl gula blad, men fälla ej dessa, åtminstone ej mer än till hälften, förrän efterträdarkne äro tillreds att spricka ut i stället. Kortligen: hvarje nyburen vår mottager liksom i orubadt bo arvet af den föregäendes fågring. Dessutom slingrar sig ofta murgrönan — här i landet alla ruiners vanliga beklädnad — midt i vintern omkring stammarna af de gulnade träden, och omfamnar så huldrikt både stam och grenar, att de gula löfven, ända upp till toppen af kronan, genomskimras af dess eviga grönska. Huru skulle alltså Naturen här kunna någonsin antaga ett så ödsligt utseende, som under sex månaders tid i vårt skumma Thule, där vi äro nödsakade att önska oss is och snö såsom den högsta välgörning, för att få något slags betäckning — åtminstone en svepning — utbredd öfver den döda jordens hisklighet? Här åter gifva nakna grenar och naken jord antingen ett rentaf utomordentligt, eller ett i alla fall hastigt förbiskyndande skådespel; och solen behöfver, jemväl på de kyligaste dagar, blott titta ut mellan regnmolnen, för att återställa bilden af

ett som marllif, så varmt, att det kan midt i Decem-ber och Januari framlockä nya blommor. Sådant är, åtminstone i Kyrkostaten och Neapel, en ganska van- lig händelse. Der belägenheten är riktigt gynnsam, så- som t. ex. i den här utanför Rom befintliga Borghesi- ska lustparken, har man sagt mig att höst och vinter uppträda under så fullkomligt incognito, att ögat aldrig ser andra årstider, än antingen vår eller sommar.

Likväl, och oaktadt allt som jag anfört till den italienska vinterns beröm, voro vi deruppe vid Garda- sjön ännu förmycket Nordbor, och ägde Tyroler-Al- perna i förmycket frisk åminnelse, för att ej helse den nya vårgrönskan med lika sprittande glädje, som hade vi befunnit oss under våra fosterländers hårda och njug- ga himmelsstreck. — Från värdshuset på stranden be- gåfvo vi oss om bord i en rymlig båt, att låta ro oss omkring till de lämpligaste synpunkterne af dessa sköna kuster. Den dejligaste väderlek fortfor att gynna oss, och så vaggades vi flera timmar af och an mellan re- tande utsigter af naturfärging och människors anlägg- ningar. På flera ställen landstego vi: framförallt be- söktes halfön Sarmione, fordom Sirmio; densamma, som Catullus tacksamt besungit, och der, under namn af Catulli grotta, ännu visas urminnes murverk, som påstås hafva tillhört hans landgård. Om det var här, der denne osminkade skald söng sitt vackra:

”Vivamus, mea Lesbia, atque amemus 17)” —

så hade han tvifvelsutan ej kunnat välja en ort;

mera passande för kärleken och sången. Besvär-
 ligare blef oss upplåttrandet till ett vattenfall och
 en dervid belägen förunderlig qvarn, hvarifrån utsigten
 öfver sjön var särdeles vidsträckt; en dryg half timma gick
 åt, innan vi hunnit den branta höjden. Vi smyckade
 oss der med unga oliveqvistar, och gladdes åt länd-
 skapets yppigt växlande mångfald: öar, vikar, täckt
 bebyggda uddar, de mildt omkring syngränsen tecknade
 bergen, allt sammanstämde till ett ljutt och outplånligt
 intryck. Likväl voro vi ej lyckliga nog, att genom
 vattnet, ehuru klart det var, se upplänsa den gamla
 borgen Garda, som enligt en folksägen hvilat försun-
 ken i dess djup; den borg, på hvilken Didrik (Theodorik),
 då han stundom ledsnade vid sitt kungaslott i Beron (Ve-
 rona), skall hafva hållit lustläger med sina kämpar icke.
 Man begriper lätt, att de skulle härgerna trivas: och äf-
 ven för en svag son af den närvarande dvärg-tiden ligger
 trefnad i den tanke, att glädja sig öfver livets skönhet just
 i samma rejder, hvarest förut, om än för århundraden
 tillbaka, en stor man, en halfgud förlustat sig vid samma
 naturformers anblick. Ett sådant erinrande har sin väl-
 lust, äfven då, när man blygs att blott kunna drömma om
 blommor, versér och kyssar på de ställen, der han
 under ädlare drömmar, drömmar om verldsomskapning
 och verldsförbättring, njutit sin hjeltelhila! — Sedan vi
 länge vederqvickt öga och hjerta, funno vi tiden redan
 vara inne att begynna vårt återtag: ty vi hade föresatt
 oss, att redan nästkommande morgonstund inträffa i Ve-
 rona. Fåfängt hörde vi, att i fjerrån, på vestliga kusten,

lågo citron-trärgårdar, dit vi kunde hinna efter två timmars fortsatt sjöväg; vi vände dem ståndaktigt ryggen, i förhoppning att Europas lustgård skulle längre nedåt visa oss tillräckligt många och vida skönare citronlundar. Våra roddare utmärkte sig genom ett eget, ej i Norden brukligt, raskt och drifvande sätt att ro: de sutto ej och hämtade åran till sig, utan stodo och stötte den af från sig, gjorde i detsamma ett steg framåt och lutade sig med hela kroppen utöfver den. — På hemvägen visade skepparn oss en högspetsig bergsklint, och berättade, att man der för många år sedan afrättat och steglat en karl, som hade roat sig med det besynnerliga infall, att på detta vatten spela sjöröfvare. Han hade i en lönlig bergsbugt haft gömd en liten snabbseglande farkost, med hvilken han vågade sig ut i skumrasket, eller så ofta han såg någon färdas förbi, den han trodde sig kunna besegra; han tog då hvad han förmådde, mördade ägaren, sänkte båten, eller lät den drifva omkring, och räddade sig med pilens hastighet i sin gömsla. En corsar i en insjö! och i en, som skall äga blott ungefär fem svenska mils längd! Har man väl förr hört omtalas ett dylikt exempel? —

För den likväl, som kommer från Sverige, så rikt på vida större och i sin art lika vackra sjöar, skulle väl inte Lago di Garda synas helt och hållet förtjena detta myckna uppseende, om ej sinnet omotståndligt berusades af den på engång så glädtiga och så främmande omgifningen. Italiensk himmel! italienska stränder! Komma dertill, såsom nu, sorgfritt hjerta, godt sällskap och

godt vin, så har man redan många beståndsdelar af paradiset sammanfogade på ett ställe. — Denna sjö har föröfrigt äfven den redbara egenskap, att innehålla en outtömlig mängd smakfulla fiskar. Man prisar i synnerhet dess carpioner, och med skäl: vi funno dem, efter vår återkomst till värdshuset, svara berömligt mot sitt rykte. De "gjorde sin pligt", liksom fiskarne i Wielands bekanta fee-saga, men i sjelfva verket bättre: ty lyckligtvis kom ingen ursinnig drottning fram ur köks-spiselmuren och förkolade dem.

I Roveredo, der vi mot aftonen åter infunno oss, tycktes hvimlet och industrien just vara i sin fullaste gång. Många dörrar åt gatan voro öppna, så att man kunde se hvad man ville af invånarnes förrättningar; till en stor del suto-de utanför sina boningar, och ömsom arbetade, ömsom förfriskade sig vid kaffehusen, glammande i skuggan af gröna förhängen. Ett skådespel, som sedermera öfverallt i Italien upprepas, gaf ock redan här skuggpartier åt den annars förmycket leende taffan: det var åsynen af ytterst smutsiga kåringar och ungar, som bevakade ingångarna till ännu smutsigare boningsrum. På en fri och upphöjd plats i förstaden låg en nyanlagd, ännu ej färdig byggnad, som vi trodde vara ett palazzo, eller en förstlig villa; vi skyndade dit, men funno i stället — en sidenbandsfabrik, som dock, i afseende på läge, byggnadssätt och så väl inre som yttre prydlighet, var ett i utmärkt

måtto ästhetiskt föremål. Ägaren, Signor Bettini, visade och förklarade sjelf med största beredvillighet och artighet alla inrättningar; hvaraf tyvärr vi oinvigde icke mycket förstodo. — Kl. 8 på qvällen afreste vi, sedan vår värd, som ville förtjena mera penningar, förgäfvos i en vältalig predikan påminnt oss om oförsigtigheten att färdas nattetid i Italien. Hans nit gick så långt, att han ryckte mössan af sitt hufvud, slängde den på marken och bedyrade på sitt hedersord, att vi enligt all menskelig sannolikhet ej skulle komma lefvande till Verona. Vi tröstade honom så godt vi kunde, beredde oss med kraftig chocolad på den nya natt-resan, och snart hade vi redan ett långt stycke väg mellan oss och det täcka Roveredo.

Nu rullade vår vagn åter genom ensligheten af nattligt romantiska trakter; de genomströmmades af Adige, och upplystes äntligen af det präktigaste månsken. Sällsamma massor af berg, kullar. och träd smälte vid strålarna liksom drömmande i hvarandra, den mäktiga floden hördes ömsom närmare, ömsom fjernare sorla, och i ett mellantillstånd af sömn och vaka besökte de underbaraste gestalter min inbildning. Mellan orterna Peri och Volargine tränga sig Alperna med branta, lodräta klippväggar så nära tillsammans omkring Adigedälden, att det ser ut, som ville de hämma flodens lopp och den resandes bana. Det är passet la Chiusa, der åldriga spillror af torn och förskansningar öka ställets

dysterhet, samt föra tankan till de tider, då Tyska Kejsarne gjorde sina krigiska Romartåg och detta bergpass var så viktigt för dem att besitta. Det är nemligen porten till Lombardiets slätter; hvilka nu, på engång, öfverraska med den afgjordaste motsats till Tyrols klippiga labyrinther, och sträcka sig åt söder så långt ögat mäktar följa dem. Vid fullt dagsljus skall man redan här kunna urskönja Apenninerna, men i ett afstånd, som visserligen för min synförmåga vore ogenomträngligt. Nu hade vi Alperna bakom oss, vägen blef rak och förträfflig, gryningen af den i Mars glänste upp öfver sirligt odlade fält, vackra landhus och äntligen öfver de talrika tornspetsarne af Östgötha-Konungen Didriks hufvudstad. Småningom utbredd sig för ögat i morgonglansen hela dess utsträckning, omfamnande Adige och stödjande sig på dess ena sida mot ett berg, på hvars hjessa ännu grundmurar och öfverlevor af Theodoriks gamla borg qvarstå. Nyankomne Göther (af hvilka en var till och med Öst-Göth), skådade vi ändå med nog dufna blickar på all denna herrlighet: sedan vid stadsporten det vanliga passuppvinnings-tråket var öfverståndet, stannade vi kl. 6 på morgonen vid det stora värdshuset alle due Torri, der vi väckte den ofullsfödda, men dock höfliga, betjeningen; och vår första njutning blef, att öfverlemna oss åt ett par timmars hvila. —

Men hvila behöfver jag också nu, der jag sitter vid min olj-lampa midt i midnattsstunden: god natt! I

morgon skall jag ändå stiga upp med solen, för att bär
ja skildringen af mina dagar i Verona och Mantua;
hvarifrån du säkert gärna ledsagar mig till Raphaels
Cäcilia i Bologna.

(Fortsättning följer).

ATTERBOM.

TILLÄGG

1) Äfven Iffland, en lika slät skådespelsförfattare som god skådespelare, har med sin breda och platsta familj-dramatik funnit en väg öfver Alpena. — I fortsättningen skola utförligare underrättelser meddelas om den italienska Theatern; särdeles om dess gladaste och mest poetiska sida, den burleska Folk-Komedien.

2) Se det i tredje Häftet af denna Tidskrift meddelade Brevet till Professor Geijer.

3) Peder Hjort, Doctor i Philosophien, bekant äfven i Sverige såsom författare till de i Molbechs Athene införda; Tolf Paragrapher öfver Jens Baggesen; den både grundligaste och qvickaste af de stridskrifter, som utgått från Oehlenschlägers vänner till hans afundsjuke och orimlige motståndares bestraffning. Var min reskamrat ifrån October 1817, då vi lärde känna hvarann i Dresden, till October 1818, då vi, under återfärden till Rom från Neapel, måste skiljas i Capua. Blef efter sin hemkomst 1821 Lector i Tyska Litteraturen vid Kongl. Danska Riddar-Akademien i Soröe. Bland de skrifter, han sedan utgifvit, förtjenar i synnerhet nämnas: Johan Scotus Erigena; oder von dem Ursprung einer christlichen Philosophie und ihrem heiligen Beruf (Kopenhagen 1825). Ett arbete, hvilket med urkundlig och skarpsinnig forskning sprider nytt ljus öfver Philosophiens Historia i Christendomens äldsta århundraden; och fram-

förrallt under den så kallade Medeltiden. Åt dess öfriga förtjenster, liksom åt dess syftning i allmänhet, hoppas jag få egna, längre fram i detta häfte, ett bestämdare och utförligare omdöme.

4) Professor vid Kongl. Bayerska Lyceum i München; en af Tysklands (och Europas) utmärktaste Grekiska Philologer; föreståndare för en pensions-inrättning till unga Grekers uppfostran; medarbetare i Grekernes lärda tidskrifter, under namnet *Ελληνικός Θησαυρός* (bokstafelig öfversättning af Friedrich Thiersch). — Denne ädle vän, i hvarje hänsigt ett mönster af man och vetenskapsman, var den första person, af hvilken jag hörde yttras ett annat tänkesätt om Ny-Grekerne, än det, som före år 1821 var allmänt i Europa herrskande. Han sade, att kärnan af deras folkstam, boende i landets bergsbygder under vissa mer och mindre sjelfständiga höfdingars öfverbefäl, vore långt mindre förderfvad och långt mera högsint, än Européerne öfverhufvud förmodade, emedan desse kände blott de Greker, som bodde i Constantinopel och på vissa kust-sträckor; vidare, att ställningen i landet vore sådan, och att en i de sista decennierna skyndsamt stigande själsodling der utspridd så många brännbara ämnen, att Europa kanske snart nog torde bli öfverraskadt af ett krigiskt skådespel, i hvilket Grekerne skulle mangrannt resa sig och häfva de sorglösa, okunniga Turkarnes ok af sina skullror. Till detta företag, fortfor han, skulle sannolikt vissa Magnater, Andlige och Köpmän (dessa

i synnerhet bland Ö-boerne) bidraga med sina kunskaper, sin slughet och sina skatter; men deremot Bergshöfdingarne, ned ifrån Maina ända upp till Macedonien, med manskap, käckhet och outtröttlighet; hvaruti äfven troligtvis invånarne från vissa öar i Archipelagen, såsom varande redan ypperliga sjömän, skulle blifva deras nitiska medtäflare. — Ofta har jag, under de sist förflutna åren, påminnt mig denna märkvärdiga förutsägelse. Thiersch talade om Grekerne med en värma, som fullkomligt höfdes den lyckligaste öfversättarn af Pindaros. Ett instundande blods-dop, sade han, skulle rentvå dem från deras onekliga, men af deras flerhundraåriga belägenhet lätt förklarliga lyten. Jag kunde likväl icke då förmoda — och hvem kunde vid den tidpunkten förmoda det? — att hans gunstlingar så hastigt (blott tre år derefter!) skulle draga svärden till den herrliga strid på lif och död, som de med växande framgång, utan andra bundsförvandter än den Evige, kämpa för religionen, friheten och äran.

5) Detta ställe har afseende på en i ett föregående (ännu otryckt) bref meddelad skildring af min i Schellings hus tillbragta nyårs-afton 1817; på hvilken qväll denna gång jul-aftonens familj-högtidlighet blef firad, sedan den ditills varit uppskjuten, i följd af Fru v. Schellings långsamma tillfrisknande från en vid min ankomst till München icke fullt öfvervunnen sjukdom.

6) Tyvärr slog denna förmodan alltför] snart in:

jemnt ett år derefter, under min vistelse i Breslau, erhöj jag underrättelse om hans bortgång till en bättre värld. Den, som gaf mig denna underrättelse, var Professor *Steffens*; med yttranden, hvilka hedrade lika mycket hans oveldighet och hans hjerta.

7) Ledamot af Kongl. Bayerska Vetenskaps-Akademien, hvars präsidet *Jacobi* var, Känd såsom grundlig och sinnrik historisk forskare, har han i de sistförflutna åren förvärfvat sig de största anspråk på Tysklands tacksamhet, såsom utgifvare af *Hamanns* och *Jacobis* samlade skrifter. *Jacobi* hade sjelf börjat utgifva de sednare, och ämnade utgifva de förra; *Roth* har nu verkställt sin hemgångne Lärares uppsåt.

8) Denna skrift utkom genast efteråt, under titel: *Sur la Notion du Temps*, par *François Baader* (a *Munic* 1818). Den är dedicerad till "Monseigneur le Prince *Alexandre Golizin*, Ministre des Cultes et de l'Instruction publique" etc. etc. etc. med hvilken, äfvensom med några andra Ryska och Grekiska Magnater, Förf. stod i personliga, litterära och epistolära förbindelser. — Såsom den innehållsrikaste af denne Författares alla skrifter, och såsom en kedja af upplysande commentarier till *Böhme* och *St. Martin*, må jag vid detta tillfälle nämna: *Fermenta Cognitionis*, von *Franz Ritter v. Baader*; ett slags (af honom sjelf ensamt författad) tidskrift, af hvilken det femte och nyaste häftet är tryckt i *Berlin* 1824, och

ännu flera äro utlofvade att följa. Äfven vid detta arbete, hvilket noga uppfyller sin på titelbladet angifna bestämmelse, ämnar jag med en fullständigare anmälan fästa mina läsares uppmärksamhet. Det är för Theosophien (eller, för att nyttja ett mindre vanryktadt namn, Religions-vetenskapen) en oberäknelig fördel, att Förf. icke blott är Philosoph, utan ock praktisk Naturkunnig; och detta med all den grundlighet, som — tillika med hans höjelse — jemväl hans pligt och ämbetsmanna-befattning ("Oberst-BergRath") fordra. — I Bayerska Vetenskaps-Akademien tycktes likväl mången ledamot, i anseende till den värde medbroderns mysticism, betrakta honom med betänkliga ögon.

9) Under den tid jag tillbragte i Österrikes hufvudstad, i slutet af 1818 och begynnelsen af 1819, lärde jag känna en ryktbar, och ehuru såsom författare högst olika bedömd, likväl såsom enskild person oförnekligt ganska intressant man, som, sjelf Tyrolare, jemväl spelat en af hufvudrolerna i Tyrolska fejden. Det var Kejsarl. Österrikiske Riks-Historiographen m. m. Friherre von Hormayr; som med en lätt och älskvärd umgänglighet skänkte åt mig och min dåvarande reskamrat, Doctor Rückert, många behagliga stunder. Man förmodar med skäl, att detta krig och dess hufvudmän utgjorde ett af mina angelägnaste frågoämnen: och jag erhöll till svar mången vigtig underrättelse, som jag kanske innan kort finner tillfälle att meddela. Speckbacher berömde han mycket; äfven på hufvudets vägnar: Hofer sjelf deremot skildrade han som en per-

son, hvilken, i militäriskt och politiskt afseende, blott i egenskap af en "Popanz des Volks" kunde begagnas af dem, som voro klokare än han, men mindre populära. Föröfrigt var Hofer, äfven enligt Hormayrs målning, en godsinnad, ifrigt religiös, aktningvärd hedersman; men som slutligen, bländad af dedagliga, smickrande bevisen på folksgunst och hofgunst, till mycket bekymmer för de upplystare bland sina rådgifvare tilltrorde sig sjelf fullgiltiga herrskar- och fältherre-insigter, för att i de mest kritiska fall kunna handla efter eget godtfinnande. Vid slika tillfällen plägade han ock (mot slutet af sin bana), när t. ex. planer till anfall, eller försvar, eller återtåg o. s. v. skulle uppgöras och hvarje ögonblick var dyrbart, yttra sin mening i form af ett hemlighetsfullt orakelsvar, som ingen kunde uttyda och hvarefter man, under operationerna, egentligen ej riktigt visste huru man skulle förhålla sig. — Sitt skägg bar han så ovanligt långt i följd af ett vad, hvars anledning och beskaffenhet jag förgätit.

10) Man sade till och med (och det ej endast i Tyrol, utan allmänt i Tyskland), att en enda lätt förbön från detta hof, med hvilket Napoleon just då höll på att öfverenskomma om sitt nya äktenskap, hade kunnat rädda den trogne Hofers lif. Fransoserne sjelfve trodde det; och detta så mycket hellre, som tänkesättet hos fransyska arméen, från högre till lägre, var för Hofer gynnsamt. Han behandlades under sin fångenskap med mildhet: Generaler och Officerare af högsta rang besökte honom vänligt; och alla förmodade, att han skulle inbe-

gripas i en amnesti-act, som vore på väg att visa för Europa de första välgörande följderna af Napoleons kärlek. Ja, man trodde sig veta, att segervinnarn väntade en sådan förbön och ämnade bevilja den. Men — allt förblef, å Vederbörandes sida, vid de allernådigsta försäkringar och hederstecken, med hvilka man täckts hugna den tappre undersåten, så länge han ännu stod beväpnad i spetsen för sitt landskap. Dödsdomen kom; och Fransmännen voro ej de, som deröfver minst förundrade sig. — Speckbacher, den talentfullaste bland Tyrolarnes hufvudmän, lyckades, under tusende faror, att rädda sig sjelf, när ingenting var för den goda saken öfrigt att uträtta. Ifrån England, der han funnit en fristad, fick han, efter Napoleons fall, äntligen komma hem igen: men all hans belöning blef — titeln af Major, med hvilken han, då jag genomreste Tyrol, i stor fattigdom lefde några mil ifrån Innsbruck, åt Salzburgs-sidan; allmänt älskad och hedrad. Han beskrefs såsom okonstlad och förekommande, men svärmodig ända till sinnes-sjukdom. Han är nu afliden. Kanske tänkte han, vid återblicken på det förflutna, vid jemförelsen mellan Tyskarnes förhoppningar och närvarande belägenhet, och slutligen vid hågkomsten af sin Majors-titel, ungefär liksom Talbot hos Schiller:

— — — — — "Dem Narrenkönig

Gehört die Welt — — — — —

War unser ernstes arbeitvolles Leben

Keines ernsthaften Ausgangs werth?" —

11) Denna samling fick jag, ett år sednare, betrak-

ta å dess nuvarande förvarings-ort: det kejsrerliga lust-slottet Belvedere, uppbyggdt af sin fordne ägare, den odödlige fältherren Prins Eugene;

12) Att med posthus här menas gästgifvar-gårdar, är troligtvis för de fleste af mina läsare onödigt att anmärka.

13) Om denne landskapsmålare, se vidare tredje häftet af Svea, sidd. 216 och 217.

14) Nephelokokkygia: så heter; på original-språket, i Aristophanes' lustspel Fåglaerne den chimeriska hufvudstad, hvilken dessa vilja uppbygga midt emellan himmel och jord, på publicisten Peisthetäros, förslag. Goethe har af detta lustspel utgifvit en fri; men ofullbordad bearbetning.

15) Vignerola: vingårds-sköterska, vingårds-tärna. Egentligen (åtminstone i trakten omkring Rom) kallar man så vingårds-arrendatorernes och vingårds-brukarnes hustrur och döttrar; vanligtvis tänker man sig vid denna benämning helst de sista.

16) Göra intet.

17) På Svenska ungefär så lydande:

"Låt oss lefva, min Lesbia, låt oss älska;

Och ej akta en fyrk, ett öre värdigt

Allt hvad skrynkliga Visé derom glunka!

Solen sänker sitt lopp, men börjar åter:

Oss, när ljuset engång (det korta!) slocknar;

Evig natt i sin tunga sömn behåller!

Gif mig tusende kyssar, och se'n hundra,
 Sedan tusen igen, och åter hundra,
 Se'n ett tusende än, och än ett hundra;
 Snart, när tusen på tusen så sig hopåt,
 Skall vår räkning förvillas, att vi sjelfva
 Mer ej veta, och tatlarn ännu långt mindre;
 Ljufva flicka! hur ofta vi kysst hvarandra?"

18) Äfven Italienska folksägner, fastän få och torftiga, sluta sig till de tyska och skandinaviska om Konung Didrik och hans kämpar. I fortsättningen skall; vid anledning af Verona, åtskilligt förekomma om detta ämne, som intager ett så dyrbart rum bland Medeltidens sagokretsar. Allmänne och allmänne börjar man inse; hvilken outtömlig gullgrufva Medeltidens äldsta vitterhet är för hvarje bemödande att återföra den vilseledda Skaldekonsten till Poesiens ursprungskällor, Naturen, Sagan och Historien: Såsom en trogen, blott i det förflutna lefvande väktare vid ingången till den romantiska sagoverlden, står den gamla Riddare-Romanen, representerad af sin på engång ironiske och elegiske ättling, Don Quixote; den sista, mot en oridderlig tid i ädel vansinnighet kämpande telningen af dess dynasti*). Hvar och en obefogad ankomling, som;

*) Man torde påminna sig Thorilds yttrande, hvilket hans samtida funno så vidunderligt: "Don Quixote är i högsinnighet långt öfver Cervantes som honom diktat." Detta omdöme ägde fullkomlig rättighet i hänseende till den tidens allmänna (och ännu hos mängden fortfarande) åsigt, att Cervantes alls icke med sitt verk syftat något annat, än ett tokroligt gäckeri med det föräldrade Chevaleriet, dess romanser och dessa romaners efterbärningar.

genom sitt missförstående af honom sjelf, förräder sin brist på sinne för Riddardiktens väsentliga egenskaper, hjelteviljans oskuld, kärlekens andakt och godhetens ironi, tillbakavisas af den ridderlige self-parodisten till den hemort, der hvarken skämtet är skämt eller allvaret allvar. Blott den förstår den poetiska Ironien, som förstår, att hon i löjlighetens, ja sjelfva vansinnighetens spegel dock ingenting annat skildrar och ingenting annat vill skildra, än just det i menskligheten gudomliga; hvars (här på jorden) evigt ofullkomliga eftersträfvanden att försinnliga sin medfödda urbild, utgöra icke blott den tragiska, utan ock den tragikomiska sidan af Lifvet och Historien. Endast den, som begriper detta, begriper ock Cervantes' roman och hela den romantiska världen. Denna verld har föröfrigt, icke längesedan, af åtskilliga skalder ånyo blifvit oss öppnad: företrädesvis må man bland dessa nämna Goethe, Novalis, Tieck, Fouqué, Scott och Uhland. På olika vägar, dem vi kanske framdeles få tillfälle att särskildt beledsaga med vår uppmärksamhet, sammanträffa de likväl alla vid det gemensamma målet. Det är, i sanning, hög tid, att Skaldekunsten åter tager Poesiens urgamla rike i besittning: och dervid är, naturligtvis, för hvarje sann konstens idkare uppgiften icke, att härma nämnda (eller några andra) skalder; men väl, att söka närma sig till samma mål, fastän på egna vägar. Ty vitterhetens började reformation, som oupphörligt framskrider, går bland annat derpå ut, att genom enhet i allt Väsentligt göra all egoism i Kunsten till intet och alla sect-vällden omöjliga.

L i t t e r a t u r :

SAMTAL MED MIG SJELF OM VERLDEN, MENNISKAN
OCH GUD. Upsala, Palmblad & C. 1824. 288
sidd. 8:o.

Under det att den theologiska vetenskapen i vårt fädernesland beskylles något slumrande hvila på sekelgamla lagrar, hvilkas grönska förbleknat; under det att det egenteligen religiösa lifvet mer och mindre lider skiftevis af Indifferentismens frossa och Secterismens feberryckningar; måste det för hvar och en, som värderar den högsta kunskap och nitälskar för Religionens sak, vara glädjande, att de viktigaste ämnen för menniskoandens forskning, "verlden, människan och Gud", utsträckas utom Cathedrar och Predikstolar, och afhandlas, såsom i denna skrift, med tankens allvar och känslans värma, med forskningens och fromhetens förenade kraft. Ty, ehuru skilda än Anmärkarens åsigter äro ifrån flera af de meningar, som här uttalas, förtjenar dock Författaren det rättvisa vittnesbörd, att han är en af dem, som "med djupt allvar äro inåtvände, för hvilka allena," såsom han sjelf riktigt anmärker, "Sanningen kan uppenbara sig." Förf. har ansett det för "pligt att öppet och anspråkslöst meddela hvad han sjelf funnit tillfridsställande." Och derföre har denna Bok blifvit mindre en autobiographi, en historia om sin författares inre, än en religiöst-theologisk confession, en religions-philoso-

phi blandad med exegetiska bestämmingar, dogmatiska undersökningar och äscetiska episoder. Således innehåller denna Monolog först trenne förberedande betraktelser: (till sid. 95.) I. "En ur barnålderns slummer vaknad Ynglings första blickar kring verlden och sina förhållanden." II. "Strid emellan mensklig vishet och Christendom, jemte återblick på barndomen." III. "Religionens egentliga väsende och Christendomens anda." Derefter följer sjelfva kärnan: IV. "De hufvudsakligaste begrepp, som fordras till ren uppfattning af människans bestämmelse, neml. 1. Gud i Christo. 2. Guds ord. 3. Människans frihet; det ondas natur och ursprung: 4. Människans bestämmelse eller försoningen med Gud. 5. Naturen. 6. Guds försyn och lifvet efter detta. 7. Tillämpning." En skrift af denna vigt och omfattning har vuxit upp öfver det barn-namnam och scholris, som utdelas af pædagogiska recensenter för att lisa här och risa der, under en minutiös mönstring af elevens dygder och fel. Endast grundåsigtterna och vissa hufvudläror kunna här blifva föremål för Anmärkarens granskning.

Det är en sällsynt tillfridsställelse för en Granskare att hafva framför sig en Författare, som ofta och på fullt allvar begär upplysning, om annars någon har en sådan att meddela, som begär "ej bättre, än att verkligen, d. ä. med Guds ord och förnuftet, blifva vederlagd," som ändteligen förklarar sin föresatts att utbyta

sin långsamt och ärligt förvärfvade öfvertygelse mot en lättre, så snart dennas grund blir honom klar." Så vida godt. Men då Författaren i sammanhang härmed (sidd. 128 — 132) försäkrar, att "han talar rent ut, att han vill göra riktigt skäl för sig, så att ingen förnuftig människa skall kunna misstaga sig på hans mening, och att den, som ernar vederlägga, skall ganska bestämdt få veta, hvad det egentligen är han har att vederlägga;" så förvandlar sig Anmärkarens tillfridsställelse i ett verkligt missnöje med sig sjelf. Ty, ehuruväl Anm. smickrar sig med tankan att förtjena namn af en "förnuftig människa," liksom Förf. ännu tills vidare tror sig vara "en rätt god Lutheran," måste han dock erkänna, att han oagtadt trogen forskning icke alltid kunnat inse, "hvartut Förf. egentligen vill," såsom orden lyda. Anm. skall söka att enfaldigt och tydligt förklara denna sin bekännelse.

Det gifves, som bekant är, egentligen tvenne olika föreställningssätt af theologiska ämnen. De återfinnas hos hvarje folkslag, som haft något utbildadt religions-system; de äro ej tvenne yttre former eller tillfälliga kännemärken, på hvilka ett och samma uttryck af Religionen kan igenkännas, utan grundade på en åtskillnad, som beror af människosinnets djupaste organismus. Genom den christna världen hafva de framgått såsom tvenne väldiga strömmar, än stilla jemte hvarandra, än skiftevis öfversvallande. Under serskilda perioder fram-

gingo de i olika riktningar, gestalter och namn; nu äro de allmännast kände under benämningarne: Rationalism och SupraNaturalism. Man har förklarat dessa föreställningssätt mer eller mindre väsendtliga och vid dem fästade olika begrepp, men den, som noggrannt undersökt dessa åsichter, skall erkänna, att de hänföra sig till ursprungligen skilda religiösa grundåskådningar, hvilka icke blott ofta och klart antydas af Paulus och Johannes, utan äfven bestämdt utmärkas af Jesus sjelf på flera ställen, i synnerhet genom den åtskillnad han gör emellan *σωφρονας* och *ηπιους* Matth. XI, 25. Äfven Förf. uppger en kort distinctif caracteristik i denna liknelse, den han finner "särdeles träffande:" "Jag är mig sjelf nog; jag behöfver ingen sol (uppenbarelse), säger Rationalisten. Jag behöfver inga ögon (förnuft), ty ljuset är dock ofvanifrån! svarar Supranaturalisten. Båda, lika ensidigt. Klara sanningen ligger, såsom vanligt, just midt imellan dem, och ropar: förener Eder!" Detta medlande system kallas i Tyskland, hvarest den nyväckta striden i dessa ämnen ännu är i full låga, rationel Supranaturalism. Anm. anser denna förmedlande åsigt för ett otting och finner den gamla af Förf. återupptagna bilden icke särdeles träffande. Den consequenta rationalistens ensidighet — för att ytterligare bibehålla liknelsen — består deri, att han säger: Jag har ett klart öga, derifrån ljuset utgår; det vägleder mig tillräckligt och upplyser min vandring. Det andra ögat är derföre antingen öfverflödigt eller förvillande. Supranaturalisten säger åter

icke, såsom Förf. föreger: "Jag behöfver inga ögon," utan: jag behöfver och nyttjar begge mina ögon tillika, emedan vår Hérre gifvit mig dem båda, och i begge på en gång afmålas bilden af samma object; med hela min synorgans osöndrade kraft vill jag beskåda de föremål, som upplysas af det himmelska till mig nedströmmande solljuset; jag vill menlöst fröjda mig i dess lifgifvande klarhet och värma; jag vill troget följa dess osvikliga ledning. Men med den rationalistiska sublimes optiken, som undersöker, mäter och delar de fina strålarne, vill jag icke befatta mig. Kunde jag ock lära förstå den, så fruktar jag, att den skulle bortföra mig från min hufvudsak, som är att prisa ljusets Fader, att den skulle missleda mig till förgätnhet af ljusets välgörningar under mörka speculationer öfver de serskilda strålarnes läthet. Jag vill fritt se ut öfver hela den rymd solen upplyser, androm obetaget att fröjda sig åt sin Camera obscura och Laterna Magica. Anm. är ingen förnuftsfiende; han beder tvärtom Gud både för sitt och rationalisternas förnuft, att vi alle må behålla och använda det. Men han tror, att den menkliga reflexion, genom och af hvilken rationalisten förmenar sig kunna utransaka allt, ja ock Guds djuphet, beror på omdömeskraftens distinctioner och följakteligen liknar en söndringsprocess, hvaruti samma lif försvinner; hvars hemlighetsfulla väsende just därigenom skulle upptäckas. Anm. vill ock, liksom Förf., om han möjeligen kan slippa det, icke vara en blind svärmare; men hans övertygelse är, att den bättre människan i sin heligaste

stämning, i den frömma forskningens och andaktens högtidsstunder, och innerligast' genomträngd af den sedliga känslan, visserligen ej leker med sjelfskapade idéer, utan rätt egentligen supranaturalistiskt känner den Gudomliga nådens verkan, Guds uppenbarelse, Guds närvaro i ett rent till Gud vändt, med Gud beslägtadt hjerta. Att uppsöka elementerna för sådana erfarenheter af det inre, allena sanna, lifvet, blott för att intala sig, att dock allt tillgår så naturligt, det är att i Rafaëls ideala verk anatomisera färgstofften, för att visa, att i dessa compositioner är intet öfverjordiskt. Anm. erkänner, att, oagadt det uppblåsande förståndets föraktliga löje och förnäma axelryckningar, han är Supranaturalist och med Guds hjälp skall allt mer i ädlare mening blifva det.

Om Förf. bekänner sig till rationalismen eller supranaturalismen i sina religiösa åsigtter, är en vigtig fråga. Derom äro säkert Författaren och Anmärkaren öfverens. Ty frågan är icke mindre, än om Förf. tror på Bibeln, såsom ett Guds ord, på Bibelns Läror, på Jesus Guds enfödde son, på den helige Ande, på syndafallet, på försoningen, på ett Guds rike, på uppståndelsen, på verldsdomen. Detta allt, som nu Bibeln lär i klara ord — Guds vishet och Guds kraft allom dem till salighet, som tro — men som för många af de köttsligen visa blifvit förklaradt såsom otänkbart, såsom galenskap; skall det nu ödmjukt af tron omfattas, om det ock icke vill passa in i den stolta menniskovishetens systemer, eller får det tydas såsom Egypt-

tiska Hieroglypher? kan man bibehålla rättigheten till namnet Christen och anse Bibelns läror såsom botta antydningar af högre förnuftssanningar, såsom endast speciela judiska, mythiska och symboliska åsigtter af de allmänna idéerna, i menniskonaturen, öfver det Gudomliga? skall man vid behandlingen af de Christeliga troslärorna icke hålla fast vid Skriftens ord, utan blott uppfatta dess allmänna mening?

Anm. är fullkomligt öfvertygad, att Förf. i själ och hjerta är en ägta supranaturalist *), men ock tillika, att Författaren sjelf är mycket bättre, än hans bok. Här måste dock ensamt boken tala, först i allmänhet om hans åsigtter af Christendom, sedan om deras tillämpning på speciela dogmer. — Författaren, sedan han, efter Anm:s tanka origtigt, genom en haltande liknelse bestämt skillnaden emellan Rationalism och Supranaturalism, förklarar begge ensidiga och finner Sauningen midt emellan (sid. 45). Förf. måste dock, såsom hvar och en, som reflecterat i religiösa ämnen, för sig hafva besvarat den frågan: hvad är förhållandet emellan förnuftet och uppenbarelsen? emellan menniskovishetens lärobyggnader och Guds ords sanningar? emellan det stolta högkloka förnuftet och den ödmjuka enfaldiga tron? Antingen

*) Förf. måste förlåta, att han får ett binamn, som han dock undanbedt sig; men då han i synnerhet fruktar benämningar på — an för deras släktskap med franska ordet *âne* (sid. 130), valde Anmärkaren ett ord på — ist, hvilket slutas lika med *Publicist*, och således ej hör till familjen *âne*. Vissa namn på — ist äro dock måla notæ t. ex. *Phosphorist*.

tänker Förf. rationalistiskt, fastän han oftast talar supranaturalismens tungomål, och svärfvar således vacklande emellan oförenliga lärosystemer, eller ock har Anm. icke förstått denna skrift. Säger icke Förf. till sig sjelf: "sakta, sakta, mitt lilla mänskliga förnuft! du som vågar döma så djerft... du måste ödmjuka dig litet.. hvad förmår Du väl fullt utreda och inse, jemväl i naturliga ting, som närmast omgifva dig?" (sid. 116). Talar han icke på hundrade ställen om trons nödvändiga ödmjukhet under Guds vishet? förklarar han det icke "förmädet, ja vanvettigt att genom någon slags mänsklig skarpsinnighet, genom filosofiska slutsatser och abstractioner kunna förstå eller bedömma Gud" (sid. 210)? Och likväl dömmet detta samma lilla mänskliga förnuft, förgäfvades varnadt, ganska djerft om den hemliga fördolda Guds visdom, likväl filosoferar han vådeligen öfver Christendomens mysterier och tror på alfvar, att honom är gifvet veta Guds rikes hemlighet. Anm. vet ganska väl, att oss är både tillåtet och anbefalldt att ransaka Skrifterna och pröfva allt; men samme Jesus, som sade: ransaker Skrifterna, sade ock: Jag prisar dig, Fader, att Du hafver detta dolt för de visa och hafver det uppenbarrat för de enfaldige. Salige äro de, som icke se och dock tro. Salig är den, som icke förargas i mig. Salige äro de renhertade, ty de skola se Gud. Samme Paulus, som sade: pröfver allt, kom icke med hög ord eller hög visdom; han hade ock krigsvapen, mächtig in-

för Gud, att nedslå den förnufts-stolthet, som satte sig upp emot Guds kunskap; han visste ock skillnaden emellan: döma efter köttet och andeligen döma; han bestraffade äfven dem, som vilja vara mästare i Skriften och förstå icke hvad de säga; han varnade för en falskeliga berömd konst, en orätt så kallad högre Gnosis, som icke blifver vid vårs Herras Jesu Christi hälsosamma ord; han var ingen obscurant, icke förnuftshatare, icke enfaldig i förståndet, men han förstod att med trons undergifvenhet och heliga rädhåga vidröra människohjertans helgedom och behandla det Evangelium han icke lärt af mennisko, utan fått genom Jesu Christi uppenbarelse. Men Författarens egna ord må svara, om Anm. orätt anklagar honom för ett obestämdt väcklande emellan ödmjuk tro och förmäten förnuftsdyrkan. Voro ock dessa serskildta citater icke öfvertygande för Läsaren, så skall Anm.s påstående rättfärdigas genom Bokens hela anda och genom dess behandling af vissa hufvuddogmer.

Författaren må sjelf tala. Anm. vill försöka, att i en slags antiphoni framställa hans meningar. "Ingen enda Philosoph, han må vara aldrig så originell, eger förmågan att böja sanningen efter sig och inflyta på den sammans väsende eller verka till dess egentliga bestämmande, sjelfständigt ur sig. Jag måste ej göra Gud till en product af mig; ty just det är en hufvudvillfarelse, som alltid förvillat all filosofi, hvil-

ken ändock i grunden varit besmittad af denna surdeg. (sid. 47). Alla philosophier äro till sin natur och innersta väsende högst ofullkomlige och kunna ingalunda vara säkre ledare. Hittills varande Philosophier, så vida jag känner dem, hafva blott varit menckliga producter, rent af mencklig Philosophi, och den är till sin natur, oagadt all beundransvärd skarpsinnighet hos Subjecterna sjelfva, ej i stånd att komma till Gud. Gud måste sjelf uppenbara sig, och detta sker ej för de sjelfkloka, utan för de enfaldiga eller barnen. Philosophier hafva blott missledt mig. Jag har nödgats återkomma till Guds ord allena." (sid. 48-50) Efter dessa och många flera försäkringar, att Philosophien icke blott är otillräcklig, utan missledande för Religionsbetraktaren, förefaller det besynnerligt, att Förf. anser Kantianismen, såsom "ett af Gud sjelf föranstaltadt bildningsmedel, hvarigenom han lärde djupare inse Christendomens Gudomliga halt och ursprung" (sid. 61). Vidare: "Förnuftet måste döma om all slags uppenbarelse, ehuru förnuftet, sig sjelf lemnadt, ingenting förmår uppenbara, utan endast uppfatta och bedöma en gifven uppenbarelse, om den instämmer med dess natur eller strider mot dess lagar, hvilka ock äro gifna af Gud, ty en sanning skulle kunna vara aldeles öfver förnuftet och dess domsrätt, men likafullt vara ren och Gudomlig sanning: endast det tillhör förnuftet att granska, om en sådan sanning kan vara en uppenbarelse, det vill säga, en uppenbarelse för oss. Men dertill äger det ock fullkomlig rätt, hvilken aldrig kan jäfvas. Hvad

Ende Sonen; som är i Fadrens sköt, hafver uppenbarat, det måste alltid skett på ett sätt, att mitt förnuft kan inse och erkänna det" (sidd. 59 och 60). Är icke detta att "anse förnuftet sjelft såsom den högste domaren öfver Guds ord, att göra det menckliga till grunden för det Gudomliga, så vida det skall vara Gudomligt för oss;" och då Förf. sjelf fortgick på denna väg, så "fann han sig ju i sjelfva verket kall och aflägsnad ifrån Gud och fann ingen återgång till honom möjlig, annorlunda än genom sann förödmjukelse inför Gud, alfarlig bättring och försakande af all egen vishet" (sidd. 62 och 65). Är icke här en sammanblandning af motsatta åsigter, så förstår Anm. icke Förf.s mening. Liknar icke Förf. — för att nyttja hans egen bild (sid. 279) — här "en luftballon, fylld med ether, som trår upp åt, men qvarhålles inom jordens dunstkrets af rationalismens band." Låt om oss tillämpa dessa principer. Ingen Mathematik kan förstå Skriftens Treenighetslära, ingen naturlig Ethik Bibelns lära om Jesu försoningsdöd, ingen Naturlära Guds Sons födelse, ingen Historia Guds rike, himmelskt och dock på jorden o. s. v. Således är Treenigheten, Försoningen m. m. öfver förnuftet och dess domsrätt. Väl. Men likafullt kunna dessa läror, enligt Förf.s medgifvande, vara ren Gudomlig sanning. Då tillhör det förnuftet att granska, om de kunna vara en uppenbarelse för oss. Hvad händer sedan, enligt andemeningen hos Förf., och hvad har inom sjelfva denna bok blifvit följden af denna dualism i principer och åsigter, som verkligen är surdegen i Förf.s samtal med sig sjelf? Jo, man erkänner

först helt ödmjukt, att en Bibelns lära är öfver förnuftet och dess domsrätt. Dermed tror man sig gjort Gudi en tjänst; tystat den bättre sundare känslan och offrat nog åt Bibelns ära. Sedan förklarar man helt käckt, att hvarje människoförnuft eger rätt och pligt att utforska och bedöma detta mysterium, och sist skriker man tappert till förklaring och finner ingenting oförklarligt. Anm. målar efter naturen. "Guds förhållande inom sig (hör icke Treenigheten dit, enligt Förf.s eget erkännande, sid. 142?) säger Förf., är ett mysterium. Låt det då vara det så länge, tills Gud sjelf finner nödigt att gifva oss ljus deri (sidd. 160). Denna tid har dock icke Förf. kunnat afbida, utan förklarar för oss Treenigheten, så att vårt förnuft kan inse om icke Treenigheten, åtminstone Förf.s Trinitets-Lära. Så, om vi rådfråge Kyrkohistoriens vittnesbörd, när Christendomen först trängde sig väldigt in på människohjertan och ej vidare kunde motstås, sökte hedendomen rädsla sina spillror och den verdsliga visheten sin höghet derigenom, att de klädde sina lärosatser i Christendomens drägt. Denna Gnosticimus har under olika skepnader, enligt Pauli liknelse, såsom kräfta frätt omkring sig i filosofiska systemer, till dess hos Spinoza den förnuftåsig, som dyrkar naturen och sjelfmedvetandet såsom ensamt Gudomligt, visade sig fulländad. Spinozas Thema har sedermera blifvit omspeladt flera gånger med variationer, hvilka, liksom nyare tidens musikaliska compositioner, väl varit något invecklade; men nog har man igenkännt det gamla Thema.

Vidare: "De renhjärtade skola se Gud. Detta måste vara någon ting omedelbart och ej genom slutsatser vunnet. Sanningen ger sig själf tillkänna i förnuftet, genom sitt eget inre ljus. I början behöfver man slutsatsers stegar för att klifva upp dit, öfver den skymmande närmast omgifvande sinnlighetens sfer. Till den inre rätt fasta öfvertygelsen kommer man ändå ej endast på den vägen; ty slutsatserna verka ej omedelbart på hjertat, som själfva sanningen gör, så snart hon kommer dit; och i hjertat allena bor öfvertygelsen. Denna är en verklig Guds uppenbarelse" (sid. 58). Skulle nu denna verdens vise härvid anklaga Förf. för något svärmeri, då han förklarar den i hjertat allena boende öfvertygelsen för en verklig Guds uppenbarelse; skulle de förebrå honom, att han nedsatt det så kallade konungliga förnuftets suveräna magt, då han endast medgifver det rättighet att "förkasta det, som innebär uppenbar motsägelse mot sig sjelft *), men ej att positivt döma om sanning" (sid. 60), ehuru äfven denna formelt tillerkända och negativt bestämda rätt för den naturliga människan, som förnimmer intet af det Guds ande tillhör, innebär en vidsträckt fullmakt; så tystar Förf. straxt deras klagan och åter-

*) På ett annat ställe (sid. 85) åter antager Förf. såsom "grund-sats," att "hvad jag ännu ej förstår i Guds ord, hvad der skulle kunna förefalla mig som motsägelse, orinlighet eller annars mörkt, framdeles kan af mig fullkomligen fattas." Så förhåller sig visserligen saken; framdeles, ty här förstå vi blott endels och se allena såsom genom ett dunkelt glas. Men Förf. sätter detta: framdeles inom tiden.

vinner deras förtroende, då han tillägger: "sådant (att vilja positift dömma om sanning) öfverstiger förnuftets krafter och bestämmelse, innan (N. B.) det hunnit sin mognad genom öfning i sjelfva sanningens ljus, blifvit vid det samma vandt, och med det samma impregneradt eller enstämmigt verkande" (sid. 60). Si, kan uppenbarelsens störste fiende tänka, sådant är mitt förnuft; det är naturligtvis genom min öfning i sjelfva sanningens ljus, genom min väna vid philosophiska speculationer, genom min höjning öfver Bibelns barnsliga tankar, "rätt förnuftigt, fullvuxet, myndigt och i stånd att döma" öfver hvad man kallar Trons lärör och föremål. Huru vill Förf. bestämma förnuftets mognad eller utsätta dess myndighetsålder? Eller kan det någonsin växa upp öfver himlens förmynderskap? Anm. förstår icke, huru en så consequent Tänkare, som Förf. flerstädes visar sig vara, kan bedraga sin egen bättre känsla och öfvertygelse med toma ord, med lärosatser, dem han först positift enoncerar, för att sedan inskränka och modifiera så, att af dem motsatta slutföljder måste dragas.

Utan antagande af en dualism i Författarens religiösa grundåsigter, af en ännu i hans inre oupplöst, fastän icke klart medveten eller åsyftad strid emellan ödmjuk tro och stolt förnuftdyrkan, kan Anm. ytterligare icke förklara eller förena åtskilliga här spridda lärosatser. "Om Gud säger något, så sker detta alltid omedelbart genom ett klart och rörande ljus i mitt eget innersta, genom hvilket det aldrig felar att gifva sig tillkänna såsom Gudomligt och från Gud allena kommet. Hvad Gud ej

lär mig omedelbart, lär han mig öfverhufvud alldeles icke" (sid 85). På andra ställen lärer Förf., att "Gud leder oss endast genom sitt ord, att denna medelbara uppenbarelse genom Guds skrifna ord är för människans behof oändeligen bättre beräknad och långt fördelaktigare, än all möjlig omedelbar uppenbarelse för sinnena skulle vara (sid. 86) och ändteligen "att, om viljan nu skall styras af Gud, så kan det ej mer ske omedelbart, utan genom förståndet (sid. 95). Lika vacklande förekommer Anm. Författarens åsigt af Religionens mysterier. Han fördömer "det mystiska utropet i afseende på Guds ord: rör ej dervid! det är en hemlighet, hvilken du blott måste tro." Han tillägger: "En sådan tro kunde aldrig blifva annat, än högst obestämd, en tro i allmänhet, att en hemlighet funnes, men tron på sjelfva hemligheten är omöjlig, så länge denna förblifver hemlighet, och att den skulle förblifva det, kunde aldrig vara ändamålet af dess uppenbarande" (sid. 88 jfr. sid. 111 *). Straxt derefter och på många ställen (jfr. i synnerhet sid. 116 följ.) erkänner han, att naturens hemligheter äro djupa, äro otaliga. I dessa hänseenden använder han till upplysning en bekant liknelse, som har det gemensamt med många andra liknelser, att

*) Deremot erkänner Förf. (sid. 211), att "försoningens och återlösningens hemlighet alltid förblifver oss en hemlighet." Må den hvila hos Gud! Den kan aldrig vara i bättre händer." Kort förut (sid. 210) heter det: "I Gudomliga saker återstår för människan ej annat, än tro." Anm. bekänner oförstådt, att han ej kan förena dessa satser icke blott lösryckta, utan i deras sammanhang, med det från sid. 88 citerade stället.

den haltar på begge sidor. På ena stället heter det: "Kunde en god Fader vredgas deröfver; att hans barn öfvertänkte för sig sjelfva rätta meningen och syftet af det Fadren sagt dem, för att kunna rätta sig derefter och göra honom till viljes" (sid. 89). På ett annat: "Om en liten sou skulle ringa akta Fadrens vilja och hvad fadren sjelf uttryckligen sagt honom, för att lyssna till annat folk, hvilka t. ex. söka förmå honom att utspeja Fadrens hemligheter, dem Gossen aldrig kan förstå sig på; sådant skulle utan tvifvel väcka fadrens missnöje och gossen få den anvisningen . . . (ibland annat) att aldrig grubbla i förtid och vilja vara klokare, än honom anstår och nyttigt är" (sid. 157). Äfven så litet, som dessa bildligen uttryckte läror, kunna följande satser stå tillsammans med hvarandra: "förnuftet är den enda af Gud sjelf mig gifna organ, genom hvilken jag kan komma i förbindelse med Gud eller i allmänhet med någon ting högre" (sid. 110). "Jag vet ej, hvad vi arme människor väl hafve för rättighet att tillägga någon ting, om ock det aldraminsta, till hans egen uppenbarelse om sig, i synnerhet med förvetna frågor och nyfikna blickar tränga in (i) den hemligheten, huru det väl kan förhålla sig i nom sjelfva Gudomen, hvilket aldrig kan blifva oss fullt klart, utan att vi skulle vara Gud sjelf, och hvilket ej heller angår oss; emedan vi aldrig kunna nalkas Gud genom annat, än en trogen efterlefnad af hans bud, och i mån af kärlekens renhet och innerlighet i denna lefnad uppenbarar han nog småningom Sig Sjelf för oss eller allt hvad vi behöfva veta

om Honom, för att rätt känna Honom efter vår art och vår förmåga" (sid. 136). Hvilketdera af dessa yttranden öfverensstämmer bäst eller rättare endast med Jesu egna ord: "Hvilken, som vill lyda Hans vilja, som mig sändt hafver, han varder förnimmande, om denna lärdom är af Gudi." Joh. 7: 17.? Detta förnimmande, det är, hvad Förf. kallar uppfattning af det högre (sid. 110), beror då tydligen af den villiga lydnaden, af den trogna efterlefnaden utaf Guds bud (sid. 136). Men åter är ju, enligt Förf., förnuftet den enda organ, genom hvilken vi kunne fatta det högre; således skulle då, efter Förf.s exegetik, Jesu åberopade ord kunna tydas sålunda: Hvilken, som med sitt förnuft söker tränga in i de djupaste mysterier, för att derigenom närmare föras till kännedom af Gud (sid. 111), han varder förnimmande, om denna lärdom är af Gudi.

Men hvad görs oss mera vittnesbörd behof. Blott ett må tilläggas. Det utgör ett grunddrag i den åsigt, som är basis för Författarens religionstheori. Förf. säger rätteligen: — och detta är häruti det enda rätta — "Jag kan icke vara nöjd med ett Guds ord i allmänhet, om hvilket sedan ej blir frågan, blott man medgifver, att det finnes. Det jag skall anse för Guds ord, måste ock vara det i hvarje dess del" (sid. 185). När nu samme Författare i samma section börjar gradera de Bibliska böckerna, när han förmenar sig känna Guds andes olika amalgamerings-sätt, när han förklarar "det för sällsam oreda i tanken," om man ville tilläg-

ga Lucæ Apostlagerningar, "en historia om människor" (?), samma halt, som Lucæ Evangelium, hvilket handlar om Jesus; så är ju icke mer Bibeln ett Guds ord i hvarje dess del. Anm. finner snarare en oreda i tanken att påstå, det Apostlagerningarne innehålla en historia om människor i annan mening, än Lucæ Evangelium, eller att de förra icke handla om Jesus, så väl som det senare. Uppträder icke straxt i Apostlagerningarnes början Jesus vid sin himmelfärd? Pingstdagens under, Petri predikan, hvarpå följde try tusende själars inträde inom Christi lilla hjord (Cap. 2), krymplingens botande i Jesu Christi Nazareni namn, och Petri herrliga tal i tempelgårdarne (Cap. 3), Apostlarnes försvar för sin Gudomliga beskickning (Cap. 4), Stephani dödstal (Cap. 7), Sauli omvändelse till Paulus och i allmänhet Guds ords förkofring och Christendomens första underbara utbredande; handlar icke detta allt om Jesus? Talar och verkar icke här Jesus i samma Gudomliga anda, som i Lucæ Evangelium? För Anm. äro Bibelns alla Böcker i religiös mening lika canoniska, äro Guds ord i hvarje del." Wenn der Ring an einem Ort entzwei ist, so ist er nicht mehr ein Ring, hält nicht mehr und bricht immer fort. Darum heisst's rund und rein' ganz und alles gegläub't, oder nichts gegläub't. Der heilige Geist lässt sich nicht trennen noch theilen (Luthers Kurzes Bekenntniss &c. 1544). Författaren, såsom god Lutheran, förlåter, att Anm. här citerar Luthers vittnesbörd. Såsom en mensklig autoritet, är det ej att förkasta i denna eller andra bevisningar, som röra Religionen och Bibeln

Anm. nämnde Luther, som Förf. i sitt förtroliga samtalsspråk kallar "vår ärlige Luther." Äfven Förf., som annars af grundade skäl är fiende till autoritet och autoritetstro, åberopar honom. Anm. anser honom icke för Påfve hvarken i kyrkaus eller den Theologiska vetenskapens stat; primatet ibland Theologiæ Doctorer torde dock blifva svårt att med rättvisa bestrida honom. Uppstode han nu, hade han visserligen anledning att säga till många af de så kallade Lutherska Theologerna, hvad Paulus sade: "O I oförståndige Galater, ho hafver tjust Eder, att I icke skullen lyda sanningene? Mig förundrar, att I så snarligen låten Eder afvända ifrån den, som Eder kallat hafver uti Christi nåd, till ett annat evangelium, ändock intet annat är; utan att någre äro de Eder förvilla och vilja förvända Christi Evangelium" Gal. 2: 1, 6, 7. Det vore ett intressant bidrag till Dogmatikens Historia att jemföra de dogmatiska systemerna inom Lutherska kyrkan, i synnerhet i 18:de och 19:de seklet, med Melanchthons *Loci Theologici*, denna Bok, som Luther ville sätta ibland de Canoniska. När man då uti Henke's *Magazin für Religions-Philosophie, Exegese und Kirchengeschichte* finner ett alfvarligt försök, att bevisa orimligheten af att i en Christelig Dogmatik uti ett eller flere särskilda Capitel tala om Christus, hvilket nämligen är lika absurdt, som att i stoiska *Philosophien* införa ett särskildt Capitel om Zeno; när man läser Eckermanns bestämning af hvad han anser Dogmatiskt samnt;

när man granskar Marheineckes alfvarsamma filosofiska lek med de christliga dogmerna, när man läser Stäudlin, Ammon i forna dagar, etc. etc; så må man väl häpna öfver den inom Lutherska kyrkan behandlade Dogmatikens afvikelse från den ursprungliga Lutherska läroformen. Men ”ho hafver hindrat Eder, att I icke skullen tro sanningen? Sådan tillskyndelse är icke af honom, som Eder kallat hafver. Litet af surdeg försyrar hela degen“ Gal. 5: 7, 8. 9. En dubbel surdeg har ock förderfvat Religions-Theorien: Philologie och Philosophie. Anm. bestrider ej den stora vinning begge, genom sin djupare och mångsidigare utbildning, beredt den Bibliska Theologien efter Luthers tid; men oberäknelig anser han den skada, som de genom sitt missbrukade inflytande, genom sina inkräkningar och härjande ströftåg på Religions-Lärornas område åstadkommit. Så förvandlade Antiochus Epiphanes Jehovahs tempel i Jerusalem till Jovis Olympii och lät sätta förödelsens styggelse på Guds altare. Men sådant jämmerligt väsende gjorde hvar man ganska ondt” 2 Macc. 6: 2, 5. Af det vid Bibelns förklaring antagna Philologiska conjectural-systemet hafva de lärde Theologerna inhämtat sina stridiga, ofta motsatta tydningar af samma Bibelspråk, liksom det någonsin kunde gifvas särskilda exegeter af Guds ord, liksom språkbruk och historiska källor skulle få vändas, rigtas och ledas hur man vill. Philologien uppfyller sin bestämelse, då den med förenad uppmärksamhet på språkbruk, sammanhang och ogrumlade historiska källor vår-

dar bokstafvens helgd. Men genom sin hypokritik, genom sitt öfvermått af linguistisk erudition har den gjort bokstafven på ett så förvirrande sätt mångtydig, att den ofta liknar ett dunkelt Delphiskt Orakelspråk eller en Sphinxgåta. Från annat ursprung härleder sig det påståendet, att de gamle kyrkofäderne, i synnerhet Tertullianus och Augustinus infört nya dogmer, dertfore att de uppfunnit nya Terminologier och Systematiska framställningar. Vid Troslärornas behandling uemligen hafva metaphysiska hypoteser, af flere slag, af hvilka Anm. här exempelvis blott nämde En, blifvit uppfundne, trodde och hyllade auringen med uppoffring af allt genuint språkbruk eller med ensidig och vrängd framställning af all historisk interpretation. Den theologiska speculationen vill med dogmerna drifva sitt godtyckliga spel och meddela sådant åt kyrkans kommande Lärare, så att Församlingens hela confession slutligen affattas i allmänna gnostiska uttryck, hvilka alldeles efter godtycke kunna utvecklas och förklaras, sedan man försigtigtvis befriat sig från pligten, att rådfråga grundspråkets art, författarnes karakter och historiska tolkningens fordringar. I dessa yttersta dagar (jfr. 2 Tim 5 cap.) hafva uppträdt menniskor, som älska sig sjelfva, stortalige Theologiske Systematici, hafvande ett sken till Gudaktighet, ty desse nye Riddare bära orthodoxiens färgor och föra på tungan dess lösen: Gud i Christo, försoningen med Gud m. m. men dess kraft försaka de, ty den Bibliska Religionslärans terminologi har hos dem en al-

deles ny och för Bibelns anda och bokstaf främmande betydelse. Sat sapienti! Den som uppmärksamt läsit "Samtal med mig sjelf om verlden, menniskan och Gud" vet, i hvad sammanhang denna digression står med andan af vissa lärosatser i denna skrift. Anm. har härmed åsyftat icke blott att säga ett ord i allmänhet i sinom tid, utan ock att besegla hvad han i det föregående uttalat. Det tjenar ock såsom inledning till det ännu återstående.

Detta återstående vill Anm. inskränka till några få hufvudmomenter.

(Fortsättning följer).

A N E K D O T E R

UR

SVERIGES FINANSIELLA OCH EKONOMISKA HISTORIA:

I våra arkif förvaras många dyrbara handlingar, hittills obegagnade. Isynnerhet är detta förhållandet med dem, som äga afseende på Rikets Stats- och Kammarverk samt Ekonomiska ställning 1). Likväl finnas få länder, hvilkas tillgångar till upplysning i dessa ämnen gå så långt tillbaka som våra, eller äro så rikhaltiga. Man tror derföre, att allmänheten icke med missnöje skall emottaga de strödda anekdoter, som här meddelas ur officiella, för hvar och en tillgängliga, handlingar 2).

- 1) Så vidt författaren till denna uppsats känner, har blott en enda forskare med någon fullständighet för de äldre tiderne behandlat dessa ämnen, nemligen vår förtjente och mångkunnige Hallenberg. I hans Afhandling om Mynt och Varors Värde under K. Gustaf I, och i dess Svea Rikes Historia under K. Gustaf II Adolfs Regering finnas oskattbara handlingar till kännedomen af Sverige under dessa tidevarf. Så mycket större förlust för vår historia var det senare arbetets afbrytande, helst svårligen mer en man med Hallenbergs ihärdighet och insigter lärer komma att egna sig åt dessa mödosamma forskningar, och dessutom flere handlingar voro för honom att tillgå, som nu mera icke finnas.
- 2) De här anförda handlingar från 16:de och 17:de seklen igenfinnas i Kammar-Arkivet, och de från den så kallade frihetstiden i Ridderhus-Arkivet. Som man vet, lemna vår tryckfrihetslag med en liberalitet, knappast

Före Gustaf II Adolfs regering bar Svenska Statsförvaltningen utseende af en enskildt, efter Regenternes personliga fallenheter mer eller mindre välordnad hushållning. Jemför man de jordeböcker och handlingar man för förutgående tidevarf äger rörande så väl Kronans som enskildes gods, Uppbörd och Utgift, så finner man i de förras förvaltning ingen annan skillnad, än en större omfattning. Likväl tillkommer Gustaf Wasa äran att, ehuru med bibehållande af de gamla formerna, ha gifvit förvaltningen en stämpel af fasthet och ordning, som med afseende på tidevarfvvet är beundransvärd. Under de förändringar till omfång och skattläggning, Rikets Skattehemman förut årligen undergingo, voro så väl enskilda äganderätten som Kronans upphörd och egendom underkastade en osäkerhet lika fördärlig för begge. Såsom man vet, anbefalde K. Gustaf I upprättandet af en ständig skattläggning af dessa hemman, i hvilken en beskrifning upptogs på deras tillhörigheter, hvilka förklarades från hemmanen inalienabla, en åtgärd, som på en gång försäkrade dessa från förra tiders inkräktningar 3), och tillika gjorde fördelningen af den gamla Skatteräntan så billig, som naturen af en grundskatt tillåter. Ännu äga vi kvar för

igenfinnlig i något land, såsom en rätt, öppet tillträde till Statens flesta Arkif.

- 3) Detta gäller likväl egentligen endast för Inägorna eller den odlade jorden. I de fleste Provincer ansågs då Utmarken af så ringa värde, att nybyggen obehindradt fingo upptagas å de gamla skattebolbyarnes ägorymd. Först under Christinas regering trodde man sig föranlåtten, att förbjuda detta slags inkräktningar.

flere af de Rikets Provincer, hvilkas skattläggning medhans under Gustafs regering, så kallade Skatteböcker, innehållande en beskrifning på hemmanens härligheter, som, jemte de likartade beskrifningar öfver Arf- och Egne-Godsen (Konungens enskilda egendom), hvilka igenfinnas i Jordeböckerna öfver dessa, sprida ett stort ljus öfver Svenska jordbrukets dåvarande tillstånd 4). Man finner der, huru bland den tidens härligheter vissa jordens afkastningar i dess råa tillstånd (såsom t. ex. ekollon i Småland) intogo ett högt rum, hvilka nu gifvit vika för produkter af menckliga fliten, som då dels saknades dels frambragtes i ringa antal. Iakttager man tillika, huru högst sällan då mer än en åbo fanns å hvarje, om än aldrig så stort hemman; huru de nuvarande Soldat- och Torpare-Klasserne helt och hållet saknades 5); gör man sig af vissa gärdelängder, som innehålla uppskattning af all lösegendom (såsom t. ex. den af 1570), underrättad om Svenska Allmogens då ringa lösegendom, och af befintliga Inventarier, arfsdelnings-handlingar o. s. v. om samma slags egendoms proportionella obetydlighet äfven hos den rikare Adeln; undersöker man bergsbrukets 6), handelns

- 4) Uppllysning rörande Sveriges dåvarande Spannmåls-produktion lemna den tidens tiondelängder, då, som man vet, verkliga tiondedelen af afkastningen skulle i Kyrkoboden aflemnas, och uppördens noggranhet controllerades af Kyrkoherdarne, hvilkas lönebelopp derpå berodde.
- 5) Den tidens torpare voro Nybyggare å de gamla hemmanens odalägor, hvars upptagor efterhand skattlades till hemman.
- 6) Med undantag likväl af Fahlu Kopparverk, hvars stora

och all manufactur-Industris dåvarande svaga tillstånd, och jemför dermed våra näringars närvarande ställning; så måste man erkänna, att hvarje gren af Sveriges näringar under de sist förflutne $2\frac{1}{2}$ århundraden mångdubbelt stigit i omfattning och afkastning, samt att dess idkare ej endast kunnat bespara af sin produktion till reproduktion, utan derjemte för sig och de sina ägt öfverskott till ökade njutningar af lifvet.

Vid Gustaf II Adolfs uppstigande på thronen hade de oroligheter, som en längre tid skakat Riket, bragt Kammarväsendet i en fullkomlig oordning. En betydande del af Rikets jord låg öde, dels genom fiendens, dels genom det egna lejda krigsfolkets härjningar. Det återstående måste man öfverhoppa med utlagor, än till krigen, än för att från fienden återköpa Rikets vigtigaste fästen. Ingen ordning fanns i förvaltningen, och en stigande odling, ökade förbindelser, samt utvidgade förhållanden gjorde nya former oundbärliga. Men den unge Konung, som Försynen gifvit — Sverige att läka dess sår och Europa att tillkämpa menskligheten dess heligaste rättigheter, — lät icke af de svåra tidsförhållandena afskräcka sig ifrån, att äfven egna denna del af Riksstyrelsen sin skapande förmåga. Under det att de gamla såren så småningom helades, och midt under ökade oundvikliga bördor nya medel till framsteg bereddes industrien, ordnades efter hand Kammarver-

afkastning, ehuru under en vida sämre drift än nu, och fördelaktiga afsättning gjorde det i hög grad viktigt för Riket.

ket, och sattes det för första gången på en centraliserad fot. I början af 1620-talet infördes Rikshufvudböcker, som omfattade Statsverkets hela ställning, och Landtböcker, med lika omfattning för de särskilda länen. Ehuru bristen på tjenliga verktyg (underordnade tjenstemän) i början var så stor, att de första årens Rikshufvudböcker ej engång erbjuda säkerhet för riktig addition 7), så förmådde dock regeringen inom 10 år bringa dem till den fullkomlighet, att de icke allenast äga i alla afseenden företrädet för de metoder för Statsräkenskaperne följande seklet kan uppvisa, utan att de äfven, hvad förtjensten beträffar af enkelhet och lätthet att kunna af det ovanda ögat fattas och öfverskådas, kunna täfla med sjelfva vårt närvarande förträffliga Rikshufvudboksslut 8).

Men i Statsverkets förvaltning voro icke Regeringens förtjenster inskränkta till räkenskapssättet och dess tillhörigheter. En ännu större förtjenst ådagalades genom den noggrannaste hushållning med Rikets medel.

- 7) 100 år sednare äger samma förhållande rum med de Stats-Räkenskaper, som på 1720-talet från Stats-Kontoret öfverlemnades först till Kongl. Maj:t och sedan till Sekreta Utskottets Stats-Deputation, med den skillnad likväl, att i dessa senare misstagen icke finnas rättade, såsom i 1620-talets hufvudböcker genom de särskildt upptagna så kallade *Errores Calculi*.
- 8) Beträffande säkerhet för de åsatta värdenas beräkning samt detaljernas fullständighet och uppställning kan ingen jemförelse äga rum. I dessa afseenden står det närvarande långt framför allt, som förutgått.

Ehuru nya och dryga skatter 9) pålades, kunde, under de oupphörliga — med bibehållande af Rikets ära och frihet — oundvikliga krigen, omöjligen inkomsterne motsvara utgifterna. Man måste således begagna Krediten på en tid, då nästan alla dess elementer saknades och således på de svåraste villkor 1). Detta oaktadt minskades skulden, så fort något stillestånd eller annan gynnande händelse inträffade (såsom t. ex. 1624, ehuru dåvarande Polska Stillestånds osäkerhet ej tillät att inställa Lifländska utrustningen för året). Sitt maximum hade skulden uppnått vid början af 1651, då alla kostnaderna för Tyska utrustningen voro bestridda. Då debiteras Kronan för 10,677,666 D:lr S:mt 2), hvaremot hon Krediteras 4,880,840 D:lr till större delen för för-

- 9) Oberäknade de gamla gärderna, som till ökad belopp förvandlades till ständiga räntor, infördes högst kännbara Consumtions-afgifter, såsom Lilla Tullen, Qvarntullen och Böskaphjelpen, skatter, som nu mera dels helt och hållet upphört, dels förvandlats till betydliga directa afgifter.
- 1) Vanliga räntan den tiden, äfven mot pant af fast egendom, var 10 ProC. Detta betalte också Kronan merendels. Någon gång fick hon likväl erlägga ända till 16 ProC. Endast General-Staterna hade lemnat ett lån å 6 ProC., men det var snarare att anse såsom ett subsidium, än ett under vanliga afseenden lemnadt lån. Huru Rikets Råd och embetsmän ofta gjorde försträckningar utan ränta, skall nedanför vidare omnämnas.
- 2) Ören och penningar äro uteslutne ur de här anförda Summor. $1\frac{5}{8}$ D:lr S:mt utgjorde merendels 1 R. Specie; men vanligen beräknades denna i Sluträknenskaperna lika med $1\frac{1}{2}$ D:lr S:mt eller Svenske Daler.

skotter, behållningar o. s. v. Om man från Skulden vill afräkna detta Kredit blir Kronans balans 5,788,826 D:lr.

Man har förebrått Christinas förmyndare misshållning med Kronans medel. Huruvida detta är sanning kan dömmas af följande, på Rikshufvudböckernes kapitalräkningar grundade uppgifter. Vid början af 1632 upptages kronans Debet till 6,094,158 d:lr och dess kredit till 4,084,393 d:lr, då balancen sålunda blifver 2,009,765 d:lr. För 1633 finnes icke Hufvudboken. 1635 var Debet minskadt vid årets början till 5,511,964 d:lr och balancen, efter afdrag af kredit 2,804,568 d:lr, till 707,396 d:lr. Förlusten, genom Stumsdorfska stilleståndet, af det indrägtiga Preussen, och flera af våra Ty-ska allierades öfvergång efter slaget vid Nördlingen, ökade behofvet af Sveriges egna ansträngningar. Detta oaktadt, och ehuru Danska Kriget med sina omkostnader mellaukom, var Kronans Debet vid början af 1646 endast ökad till 3,998,198 d:lr, som efter afdrag af Kredit 2,885,000 d:lr lemnade en balans af 1,113,198 d:lr samt 5). Enligt officiel uppgift i bilagan lit R. till den berättelse, K. Carl XI lätt uppsätta öfver Rikets medelösa tillstånd vid hans mottagande af regeringen, voro under Christinas förmyndares styrelse köpegods i Sveri-

- 3) 1645 års Hufvudbok, som skulle upptaga Statsverkets ställning vid Drottningens mottagande af Riksstyrelsen, finnes icke. Dock såsom Danska freden först i Aug. 1645 afslöts, kan man lätt inse, att ställningen under detta år ej kunnat förbättra sig.

ge och Finland sålda för 994,801 R:d. 36 sk. Sp. å $1\frac{1}{2}$ d:lr per R:d (den antagna beräkningsgrunden) utgörande 1,492,201 d:lr smt. Om man vid jämförelsen emellan Statsverkets ställning i början af 1632 och vid samma tid 1646, anser den vara försämrad med hela beloppet af köpeskillingen för kronogodsen, och lägger denna till 1646 års balans-summa, samt från den sålunda uppkommande summa af 2,615,199 d:lr drager 1632 års balans-summa 2,009,765 d:lr så visar sig, att under dessa 14 krigsår statsverkets kapitalförmögenhet — om jag får nyttja denna term — endast minskats med 605,434 d:lr smt, en förlust, som rikligen var ersatt genom de under dessa åren förvärfyade provinser 4). Om man deremot vid ingendera af dessa epocher, vid uppgörandet af statens skuld, från den uppförda debetsumman afdrager det upptagna kredit, hvilket kanske vore det rättaste, då detta kredit till större delen bestod af icke realisibla förskotter, så uppkommer det resultat, att statsverkets ställning under nämnde 14 år förbättrats till ett kapital af 592,959 d:lr smt. Ännu vid början af 1653, då alla armeens fordringar och öfrige krigsskulder voro uppgjorda, var Statsverkets Debet endast 4,995,898 d:lr smt. Dess kredit uppfördes då till 1,174,849 d:lr. Visserligen såldes

- 4) Utan att göra afseende på de egentliga skatterne, hade dessutom under förmyndare-regeringen Statsverkets kapital-förmögenhet ökats genom de till Kronan hemfallna Norrköpings-Besluts och andra förläningsgods. Förmyndarne bortgäfvö väl äfven förläningar, likväl sparsamt mot hvad sedermera skedde.

under Christinas egen styrelse kronogods för 2,264,636 Rd. eller 5,396,954 d:lr s:mt, men så ägde också under denna tid den starkaste misshushållning rum med statens både inrikes och utrikes tillgångar. Man ser således, att Sveriges långvarigaste och ärofullaste krig skulle slutas utan att efterlemna några kännbara följder för Statsverk och Folk, om dess Drottning, bland sina många stora, upphöjda och ovanliga egenskaper, äfven räknat dem som tillhöra Regenten. Sådan var visheten hos de män, som emellan 1611 och 1645 ledde Sveriges öden, män, som under denna tid i hvarje gren af statsförvaltningen satte ordning i stället för oordning, och gäfvade alla industriens föremål den rigtning till framsteg, att efter endast $\frac{1}{3}$ århundrade dess ställning ej mera var igenkännlig 5), — desse män, främst bland hvilka fin-

5) Ett medel till näringarnes befrämjande, men hvars begagnande under sednare tidehvarf ofta skulle föranledt det bittraste tadel, var inlöckandet af främmande kapitaler och konstfärdigheter. De öfversågo desse 16:hundratalets Vise att i räntor penningar utgingo ur Riket, till ett belopp, efter vissa år uppgående till hela kapitalet, som likväl kvarstod såsom en Riket graverande skuld. De insågo endast, att dessa penningar kvarlemnade en mångdubbel ersättning i fruktbar-gjorda tillgångar, som utom dem skulle fortfarande i sitt fordnä onyttiga tillstånd, och en genom dem skapad lefvande Svensk Industri. Frukterne af denna insigt voro försvunna ödeshemman, sköna bruksanläggningar i stället för de gamla osmundshyttorna, vidgade handelsförbindelser och första tecknen till Svenska Fabriker. En ökad förtjenst hos Regeringen var dess förmåga att i Riket kvarhålla en del af de rikaste och verksamaste Utländske Fordringsägarna, en omtänka, vi äro skyldige några af våra nyttigaste och mest utmärkta familjer.

nes de för alla svenskar och i alla tidevarf oförgätliga namnen Gustaf Adolf den Store och Axel Oxenstierna 6).

Det är en tillfredställelse för en Svensk att, vid granskningen af sitt fäderneslands häfder, finna vid sidan af denne store Konungs samt Hans väns och ministers stora Statsmanna-handlingar, äfven dem som utmärka den ädla människan, för hvilken vid frågan om pligter och fädernesland ingen uppoffring är stor. Några mindre kända drag af dessa handlingssätt, hämtade ur officiella urkunder, skola här nu meddelas.

Efter Hertigarnes Johans och Carl Philips död förenades i Gustaf Adolfs hand det stora Gustavianska Fideikommisset eller de så kallade Arf- och egne Godsen, den största possession, som nånsin i Sverige funnits, om icke i K. Albrekts tid hos R. Dr. Bo Jonson. Den Konungens enskilda egendom var så skild från Kronans, att den förvaltades af särskilde fogdar, under det att likväl den delen af uppbörden, som utgick deraf såsom af vanliga Frälsehemman, uppbars af Kronans ordinarie fogdar. Utom hvad han gaf bort, lät Gustaf

- 6) Då man läser de memorialer i alla Riksstyrelsens grenar Oxenstierna från Tyskland hemsände och hans anföranden i Rådet efter sin hemkomst, så finner man lätt hans öfvervägande inflytande i förmyndare-regeringen. Detta är en ökad förtjenst hos medbröder sådane som en Jakob Delagardie, en Carl Carlsson Gyllenhielm, en Per Brahe o. s. v.

Adolf förvaltningen af det andra öfvergå till de vanliga embetsmännen och uppbörden inflyta bland allmänna medlen 7). För sina enskilda behof 8) lät Konungen i Riksstaten uppföra 50,000 d:lr s:mt i Handpenningar (1623 mindre) och vid årets slut återställes hvad som icke under dess lopp åtgått. I 1626 års Rikshufvudbok finnes Konungen uppförd för ett "E g h e t C a p i t a e l" af 553,787 d:lr s:mt, en den tiden ovanligt stor fordran, tillkommen

- 7) Man har ofta ansett Konungens donation till Upsala Akademi innefatta alla dess egna gods. Den utgjorde endast en ringa del deraf, ehuru 300 hemman. Under Reduktionstiden anbefaldes Lagkommissionen afgifva ett betänkande, huruvida de donerade arfve-godsen borde räknas bland de Krono-gods, som enligt Konunga-balken, Landslagen, voro reducibla. Detta betänkande uppsattes af den i Kammarväsendet mångkunnige Sven Lejonmark, sedermera Lands-höfding, som besvarade frågan med ja. (Han hade några år förut fått en stark skrapa för det att han i frågan om Koppar Kompaniet yttrat sig till Intressenternes fördel). Undantag gjordes endast för Förstarnes Mödernegods. Detta undantag oaktadt reducerades dock äfven sådane, såsom t. ex. Herrsäter i Östergötland, som i arf efter Drottning Gunila Bjelke tillfallit Hertig Johan. Äfven de gods, som i K. Eriks och Johans tid lagligen kommit från Arf-godsen, dels såsom under orätt titel ditbragta, dels genom börd, reducerades. Dr. Christina hade gifvit några hemman åt Hertig Carl Philips ägta, efter fadrens död födda dotter. De reducerades från hennes arfvingar. Af de grundsatser, hvarpå K. Carl XI särskilda reduktioner hvilade och som till större delen voro lagliga, var den för reduktionen af Gustavianska Arfgodsen både den orättvisa och obilligaste. De till Upsala Akademi och andra fromma stiftelser gifna hemman fritogos från reduktionen.

- 8) Ibland dessa äro icke inberäknade Hofförtäringen, Hoffolkets aflöning och stallstaten.

genom arf efter Konungens Moder, Enke-Drottningen, och hans svärmöder Churfurstinnan af Brandenburg, samt för klenodier i Tyskland förpantade, och till myntning aflevererade Guldsmycken. Ingen ränta finnes detta år för denna fordran beräknad, och sedermera är den ur räkenskaperne försvunnen utan tecken till någon liqvid 9).

Vi äga knappast någon Rikshufvudbok före Axel Oxenstiernas död, der denne ädle Statsman icke finnes antecknad för enskilda ansträngningar för det allmänna. I 1625 års Rikshufvudbok t. ex., der hela hans inkomst af Staten i förläningar samt Lagmans- och Häradshöfdinge-räntor uppföres till 10,505 d:lr, finnes han under loppet af endast 5:ne månader hafva försträckt 10,000 dlr smt, oberäknade hans fordran vid årets början och en sedermera infriad skuld hos en Köpman. Ett annat år finnes han hafva försträckt medel till provianten i Pillau, och liqviden af ett utländskt Regementes sold 1).

9) Vid ett annat tillfälle förbehåller sig författaren, att få vidare yttra sig om denne store Konungs konungliga dygder och egenskaper, hvilka ingen Syensk kan erinra sig utan erkänsla mot den ädle Monarken och erkänsla mot Försynen, som på Sveriges thron satt så många stora och utmärkta Män, samt aldrig låtit dem der saknas i de ögonblick, då deras kraftfulla stöd fordrats för att rädda Fäderneslandets frihet och väl. Denna känsla af tacksamhet kan icke vara främmande för någon medborgare, som öfverlevvat de sedanaste 16 åren af vår historia.

1) Man känner huru vådligt uteblifvandet af de lejda trupp-

Vid 1653 års början var hans fordrån endast för innestående löner 16,766 d:lr 2), och vid samma års slut var den ökad med nära hela hans lön för året. Aldrig finnes någon ränta honom godtgjord för hans fordringar. Ehuru sjelf betydlig intressent i Koppar-Kompaniet och ägare af stora ärfda frälsegods, var det han, som både hejdade Koppar-Kompaniets försök att rikta sig på kronans bekostnad, och under hela tiden af förmyndare-regeringen ej endast hämmade bemödandet att utvidga frälsets förmåner, utan äfven ägde nog inflytande att förmå adeln till suspension af sin tullfrihet, först utan all ersättning och sedan mot eftergift af endast mantalspenningarne på dess Sätessgårdar 3).

Man har med skäl förebrått den tidens Aristokrater begrepp om rätt till frihet för statsbördor, som icke af det fördomsfria omdömet kunna gillas, och hvilkas undanrödjande, för alltid, är en af de skönare frukter-
pernes sold den tiden var. Ej sällan öfvergingo de i dylik händelse till fienden.

- 2) Efter $1\frac{1}{2}$ d:lr pr Rdlr. specie 11,177 $\frac{1}{2}$ Rdlr sp. eller efter 128 sk. curs 29,806 $\frac{2}{5}$ Rdlr. B:co.
- 3) Det var för afståendet af samma Tullfrihet, som Drottning Christina sjelf beviljade eftergift af halfva landtågs-gården och frälsfriheter för Grefve- och Friherrskaper samt förläningsgodsen, förmåner i början högst indräktiga för Adeln, men, som sedermera blefvo dem dyrköpta: ty tro- ligen hade utom dessa eftergifter aldrig någon Reduktion behöfts — åtminstone icke sträckas så långt; och genom dem föranleddes den titel af oköpte Räntor, som tvang så mången köpegodsägare att för andra gången köpa sin egen egendom, och bragte många välmående familjer till tiggarestafven.

ne af en stigande upplysning. Deremot måste man medgifva samma Aristokrater begrepp om pligter, som det vore önskeligt aldrig måtte saknas hos någon svensk medborgare. De ansågo sig icke endast vara skyldige fäderneslandet sina personer — detta fordrade då sjelfva lagen af en svensk adelsman — de trodde sig äfven, i nödens stund, vara pligtige att icke tillbakahålla de tillgångar, egen förmögenhet eller kredit lemnade dem 4). Således finner man i alla den tidens förteckningar på Statsverkets skulder en mängd räntefria försträckningar af Sveriges Råd och Adel. I synnerhet ägde detta bruk — detta vackra bruk vill jag tillägga — rum hos Fält-herrar, Guvernörer, Kommendanten och Regements-Chefer, som ganska ofta lågo i förskotter för de genom dem utgående utgifter; och utom detta nit hade visserligen icke, under tidens förhållanden, verket kunnat bära sig. Så vidt författaren af denna uppsats känner, utmärkte sig Riksmarsken Gref Jakob Delagardie — eljest känd såsom Gustaf Adolfs Läromästare i Krigskonsten — genom de största försträckningar. Under det han såsom Fältherre förde befälet öfver Armeen i Lifland, finnes han månad efter månad krediterad för stora summor, som stundom återgäldades förr, stundom senare, stundom öfvergingo till såkallade ofrukta-bara fordringar. År 1625 t. ex. finnes han hafva för-

- 4) Om någonsin de demokratiska fördomarne skola komma att dictera begreppen för dagen — det vi hoppas ej mer skall inträffa — så vore det åtminstone önskeligt, att på samma sätt som under aristokratismens modetid, ej endast felen, utan äfven dygderna vunno burskap.

sträckt 40,458 d:lr, 18 öre, 12 pgr. 5), utan att under loppet af året något deraf återbetaltes. I början af 1650-talet voro RiksEmbetenas och Rådens löner reglerade till vissa summor, i stället för de förra förläningarne. Under förmyndare-regeringen — då de sjelfve regerade — finnes alla år för dessa embetsmän stora lönerestantier uppförda, hvilket slags fordringar förvandlades till såkallade ofruktbara kapitaler, som dels icke betaltes och dels, när de fått afräknas i köpegodsligvider, fingo dyrt återgäldas under K. Carl XI:s efterräkningar 6).

5) Efter $1 \frac{5}{8}$ d:lr pr Rdlr specie omkring 24,897 $\frac{1}{8}$ Rdlr sp. eller efter 128 sk. curs 66,392 $\frac{1}{3}$ Rdlr B:co.

6) Villkoren för de åt Adelsmän förbehållna Kronogodsköpen i Christinas tid, den utomordentligt låga beräkningen af värdet och det stora antal af Kronogods, som för uppgjorda fordringar bortgick, voro likväl ibland de rättvisa skälen till K. Carl XI:s reduction. ”På detta sätt slogo vederbörande under sig Kronogods på några få år allenast under Drottning Christinas regering, först emot löningar, pensioner, gratialer och donations-räntors vederlag, till en summa af 516,503 Daler Silfvermynt, samt sedan emot åtskilliga andra skuldfordringar och pretentioner till en summa af 1,312,353 Riksdaler och 425,401 Daler Silfvermynt, som alla med gods och räntor betaltes, hvilket allt kan finnas af de i CammarCollegio befintelige Afräkningsböcker och flere dithörande handlingar.” Botin Om Svenska Hemman II D. s. 160. Om vi således måste vara af den tankan, att dylika försträckningar och förskotter ofta med Rikets skada dyrt blefvo återgäldade, vilja vi likväl ej dermed kasta skugga på de store Män, som denna tid stodo i spetsen för fäderneslandets styrelse och i tvingande omständigheter ofta måste taga råd af ögonblicket. ”K. GUSTAF ADOLPH hade redan i sin tid spått, att en Reduction framdeles skulle

De räntefria lån Sveriges Råd och Adel på dylika sätt lemnade Statsverket, voro visserligen icke alltid till

gå för sig; hans skäl var, att der Konungarne alltid skulle vara skyldige att gifva utaf Kronans ränta och egendom, men intet fall tillåtas, att sådan gåfva och frälse kunde falla Kronan till igen, skulle Konungarne nödgas taga med-rätta det igen, som Kronan af dess ränta i så måtto hade förlorat. Hvad K. GUSTAF ADOLPH i sin tid hade spått bekräftades icke allenast sedermera af RiksCancelleren Gref Axel Oxenstjerna, utan ock af RiksRådet Pehr Baner, som varnade ifrån de missbruk hvilka med Kronans Gods och Hemman bevingos under Drottning CHRISTINÆ minderårighet." Botin anf. st. II D. s. 171, det sista med åberopande af Kgl. Senatens Protoc. d. 17 Oct. 1636. Om Christinas Förmyndares personliga oegennytta, derom lemnade deras närmaste eftertid dem hedrande intyg. I conceptet till det Memorial, hvilket Riksens Råd förehade att inleverera till den Kgl. Regeringen år 1665, innehållande vissa påminnelser vid Dess förvaltning af Regeringsärenderne (se Svenska Fatburen 6:te Öpn. N:o 14) säges ibland annat: "Utaf den förra Kgl. Regeringen, som uti Drottning CHRISTINÆ tid regementet förestod, vete vi ock det att påminna, att de mycket sparsamt, och allenast några särdeles meriterade med Gods begåfvade, gående sina egna personer aldeles förbi, så att berörde gode herrar af Regeringen ingen af sitt eget medel dermed ihogkommo, utan läto det uppå Drottning CHRISTINÆ myndiga år ankomma." — Om Axel Oxenstjernas eget upphöjda tänkesätt i detta afseende vittna flera hans yttranden i Senatens Protocoller under minderårigheten. — Så sade han en gång: "Det menar J vara Frihet, att ingen ting gifva till Kronan;" — en annan gång: "Det är orsaken till alla Sveriges olyckor, att Konungarne hafva efter Rikets tarf velat hafva, och Adelen intet gifva;" — åter en annan gång: "För våra beqvämligheter måste vi ej låta Folkets bästa stå tillbaka; Svenske Bönderne äro ett fritt Folk." (Palmsköldske Samling.). Samme Store Man kunde likväl också gå

summorna betydliga, men tidens penninge- och kreditbrist gjorde dem alltid för långifvarne kännbara. Också, oaktadt Tyska kriget och Christinas frikostighet, ägde få familjer, efter Carl XI:s reduktion, någon betydligare del kvar af deras vid seklets början, af jordeböcker och rusttjenstelängder vittsordade stora ärfda egendomar.

Äfven frivilliga gåfvor uteblefvo icke. Sålunda finnes Henrik Fleming 1624 hafva till Krigskostnaderne förärat 5000 d:lr. Också några Städens Borgerskap utmärkte sig genom dylika gåfvor, såsom 1624 af Hudiksvall 450 d:lr, och af Gesle 1162 d:lr 16 öre.

Huru viktigt Berget, såsom Axel Oxenstjerna kallade Fahlu Koppargrufva, var för Riket, kan man dömma deraf, att 1624, då Statsverkets hela inkomst med besparingar och restitutioner utgjorde 2.914,619 d:lr, hade Staten i ränta och afrad af detta Kopparverk 175,109

för långt i nit för Frälsets bästa, då påminnelser deremot syntes honom röra Regeringens anseende och myndighet. Såsom då Bönderne på 1644 års Riksdag begärde, att af Regeringen ej så mycket Kronogods skulle bortsäljas till Frälse; emedan sådant lände de öfrige få Kronobönder till största last. ”Theröfver Regni Cancellarius är högt förtörnat och almoghen hårdeligen tiltalade, gifvandes then medh hårda ordh tilkiänna, att the skola förnimma frelsemän i landet vara, så att Archidapifer (Riksdrotsen Pehr Brahe) Cancellario svarat hafwer, ej så hårdtt Almoghen tractera, wetandes them och till een frij Rijkzdagh kompne wara.” (Bref från Bengt Baaz, Hertig CARL GUSTAFS Informator, till Pfaltzgreffen Johan Casimir, i Adlersparres Hist. Saml. 1 D. s. 259).

Anmärkning af Redactionen.

d:lr och i Koppartull 450,709 d:lr, tillsammans 623,818 d:lr, eller mer än $\frac{1}{3}$ af Rikets inkomst. Hvad verkan denna grufva hade på den kringliggande provincen, kan man sluta deraf, att behållna räntan af Bergslagens och Dalarnes Ståthållaredöme, till hvilket då icke Vester-Dalarne och VesterBergslagen räknades, utgjorde s. å., efter afdrag af Koppar-räntan, 33,949 d:lr, utom Boskapshjelp och Qvarntullspenningar, under det att behållna räntan samma år för hela Nerike och Vermland utgjorde 42,229 d:lr.

(Fortsättning e. a. g.)

Atländsk Litteratur,

JOHAN SCOTUS ERIGENA, ODER VON DEM URSPRUNG EINER CHRISTLICHEN PHILOSOPHIE UND IHREM HEILIGEN BERUF. Von Dr. Peder Hjort, Lector der deutschen Litteratur an der K. Akademie zu Sorö. (Med motto:) "Das Amt der Philosophie ist der leibhafte Moses." Hamann. — Kopenhagen 1823. 147 s. 8.

Det som gör denna bok märkvärdig, är icke blott dess grundliga och klara framställning af en djupsinnig Tänkares system; icke blott det lärorika innehållet af det i hvarje hän-sigt väl gjorda utdrag, som här blifvit sammanfattadt i ändamåls-enlig korthet ur numera så föga bekanta skrifter, och vänligt inbjuder oss till detta systems bekantskap; icke blott den förtroliga, på en vidsträckt beläsenhet i sjelfva urkun-derna grundade kännedom, som invigt Förf. i Medeltidens philosophiska Litteratur, samt utrustat honom med förmågan att lifligt och träffande teckna dess hufvuddrag. Det är fram-förallt beskaffenheten af den ståndpunkt, på hvilken Erigena befinner sig i taflan af Philosophiens utvecklingar; medel- och utgångspunkten både för hans verldsbetraktelse och för deras, hvilkas äldste repräsentant han är, ja, hvilkas ätt-fader och patriark han må kallas. För Philosophiens Histo-ria har derföre denna bok ej blott det inskränktare (fastän i sig sjelf redan ganska stora) värde, att lemna en kärnfull monographi öfver den gamle Scotus; utan ock det vidtom-fattande, att tillika lemna en speculatift-historisk öfversigt

af det förhållande, i hvilket hans karakteristiska grund-tanke, sådan som den af honom blifvit först uppfattad, och i sammanhang med de skepnader den sedermera hos andra forskare antagit, står i allmänhet till begreppet af en sann Philosophi, och i synnerhet till begreppet af en christendomens Philosophi — en idee, som i Vetenskapens närvarande belägenhet gör sig allt mer och mer omotståndligt gällande. Det är denna idee, eller den absolut nödvändiga tänkbarheten af en både vetenskapligt och christligt tillfredsställande förening mellan Religion och Philosophi, som hos Eriгена först yttrade sig i speculatif egenskap, d. v. s. i egenskap af friburen eller sjelfständig förnufts-insigt. Men det är äfven samma idee, hvars ovillkorliga nödvändighet, möjlighet och verklighet Författaren af denna skrift, från första sidan intill sista, åsyftar att dels ådagalägga, dels åtminstone antyda. Ty han är sjelf en af desse med Eriгена beslägtade filosofer, hvilka, med en i klarhet ständigt växande visshet, bekräftat (och bekräfta) den på allvar filosofierande forskningen i stamfaderns öfvertygelse: "Quid est aliud de philosophiâ tractare, nisi verae religionis, quâ Deus et humiliter colitur et rationabiliter investigatur, regulas exponere? Conficitur inde, veram esse Philosophiam veram Religionem, conversimque veram Religionem esse veram Philosophiam. — Nil avidius quaesierim, nil salubrius crediderim, nil altius intellexerim, quam quod de universali omnium ineffabili fonte veris, probabilibusque dicitur investigationibus. Non enim alia fideium animarum salus est, quam de uno omnium principio quae vere praedicantur credere, et quae vere credun-

tur intelligerere (s. 47, 48).” En öfvertygelse, som i för-
 ening med hans föreställning om det i ett och samma Ur-
 Förnuft (Guds) befintliga och oskiljaktiga ursprunget för *Au-*
toritas (den inom tiden gifna Uppenbarelsen) och *Ratio* (den
 med Livvets uppkomst liktidiga, och egentligen före all tid
 gifna förmågan att förnimma den, att tillegna sig den,
 att införlifva den med sitt eget väsende), kortast uttryc-
 ker sig i denna sats: ”Nil aliud est fides, nisi principium
 quoddam, ex quo cognitio creatoris, in natura rationali,
 fieri incipit (s. 49).” Vid slutet af vår granskning
 torde det icke undfalla någon uppmärksam läsare, huru
 denna sats, enligt Förf:s och Rec:s mening, egentligen bör
 förstås.

Förf. börjar sitt verk med en Inledning (s. 1—18);
 i hvilken han skildrar de äldsta christne lärarnes, Kyrkofä-
 dernes, åsigt af Filosofi och af Christendomens förhål-
 lande till detta slags vishet. Deras ståndpunkt var helt och
 hållet endast den episka och traditionella uppfattningens af
 det Ord, som de förkunnade; det var derföre naturligt, att
 de med oblida ögon sågo en så motsatt kunskapsart. Den
 var för dem en blott och bart världslig visdom, hvaraf
 de kände ingen annan frukt, än den som deras samtid öf-
 verallt framvisade: en dämonisk sjelf- och natur-förgudning.
 Just den snillrika hedniska theosophi, som den antika cultu-
 ren, i sin döds-kamp samlande alla sina krafter, uppställde
 mot Christendomens (till utseendet) enfaldiga läror, bestyrkte
 dem allramest i denna föreställning. Ty hvad felades i Ny-
 Platonismen, detta glänsande phänomen af skarpsinnighet och
 bildningskraft, det glansfullaste af allt hvad en åt sig sjelf

öfverlåten mennisko-klokskap åstadkommit? Ingenting vidare, än — sjelfva kärnan, nemligen den personligt uppenbarade Logos, Gud och Menniska i ett och samma väsende; och med honom den enda väg, på hvilken fallna andar kunna uppstiga till evig frihet och evig kunskap. Men af denna central-sanning, utan hvilken alla andra sanningar äro antingen inga, eller äga en blott timlig giltighet, visste sig Kyrkan och hennes Fäder vara ensamt i besittning. Derföre, när de lärdaste ibland dem (t. ex. Justinus Märtyr och Clemens Alexandrinus) funno hos Philosopherne satser, hvilkas onekliga sannfärdighet öfverraskade dem och stundom tycktes dem närma sig ända intill sjelfva central-sanningen, trodde och påstodo de, att dessa blifvit (med mycken skicklighet) stulna från Moses och Propheterne: så att Augustinus, i sin skrift *de Civitate Dei*, yttrar såsom en tänkvärdig upptäckt, att Platon omöjligen kunnat på sina resor samtala med Jeremias, emedan chronologien visade att de lefvat på olika tider; dock vore det väl troligt, att han begagnat prophetens skrifter. Augustinus var i allmänhet den liberalaste: Philosophien, sade han, vore väl ett i sig sjelft misslyckadt försök, men kunde dock såsom ett slags *theologia physica* förtjena någon uppmärksamhet; och Platon vore bland natur-theologerne derföre i synnerhet berömvärd, att han upplyftat sig till begreppet om en immateriell Gudomlighet, tänkt såsom det ursprungliga Kunskaps-ljuset och det fullkomliga Goda. Också fjettrade den ändliga Naturens region oupphörligt Grekernes Dialektik, hvilken, liksom hela deras Cultur, var en förmedlande öfvergångslänk från den Asiatiska bildningen till den

Europeiska; eller en fri bearbetning, hvarigenom Orientalismens enhet splittrade sig i Occidentalismens mångfald, men blott för att slutligen, i följd af sjelfva denna söndring, öppna sig möjligheten att med fullständig sjelfkänedom återvända till den ursprungliga synthesen. Den blott bildliga och sinnligt förberedande, den blott i sin föränderlighet oändliga Naturen, sublimerad genom reflexionen till Verlds-Själ, och slutligen äfven till Verlds-Ande, var i sjelfva verket den högsta sannings-form, till hvilken denna Dialektik (den enda filosofi som Kyrkofäderne kände) förmått komma. Så mycket mindre förmodade desse, att den genom Christus uppenbarade största af alla hemligheter, „das Durcheinandergreifen und Einswerden eines physischen und hyperphysischen Princips (s. 5),” sjelf kunde och borde blifva centern för en ny filosofi, och således äfven för en ny dialektik eller reflexions-konst; nemligen en sådan, der all dialektiks rastlösa syftning, förståndets bemödande att förstå sig, skulle från en högre utgångs-punkt (och således äfven på en högre evolutions-grad) ånyo begynna sin utbildning. Med skäl erinrar Förf. (s. 6) huru förtjenstfullt Scholastikerne, med sina förberedande arbeten, bidragit till utvecklingen af denna nya dialektiks formella beståndsdel. — Endast Origenes och Augustinus (dem Förf. s. 7—13 recenserar) anade, den förre blott dunkelt, den sednare med en klarhet som ofta närmar sig till insigt (men också ofta försvinner under auctoritets-postulater och sjelfmotsägelser), möjligheten och värdet af en sådan vetenskap; hvars idee Rec. vill här i korthet, och med afseende på Förf:s utförligare framställning, sålunda teckna. —

Christendomen skulle i denna vetenskap framträda såsom en lära, hvilken vore derigenom ett allmänt frälsningsmedel, att den vore ett allmänt bildningsmedel, som genom en ej mindre theoretisk än praktisk själfmedvetenhet toge icke allenast hjertat särskildt, utan hela den odelade förnuftvarelsen i besittning. I denna nya filosofi skulle det visa sig, att Menniskan är äfven i sin kunskap (och ej blott i alla andra hänseenden) genom Christendomen frigjord. Hvälfvande sig omkring Gud, såsom Andeverldens personliga och (genom Kärlek) människoblifna medelpunkt, eller (hvilket är det samma) omkring Christus såsom den i tiden uppenbarade gudomliga urbilds-menniskan, skulle den nyfödda Philosophien återbörja inom en innerligare (och därför högre) spher all mennisko-kunskaps naturliga, själfnödvändiga kretsgång. Denna är kretsgången från den dunkla känslans uppfattning af en Ur-verklighet till det ljusa begreppets uppfattning af samma Ur-lif; kort sagdt, från en sinnlig åskådning (der begreppet antingen slumrar, eller vaknar i förvirring och split) till en andlig åskådning (der det utgör den med sig försonade, den i sig innerligt upptagna känslans harmoniska uttryck eller organiska gestalt). Denna kretsgång skulle således, sedan den börjat utgå från Christendomens ståndpunkt, yttra sig såsom en mottagen Tros utveckling till en fri. Genom Guds människoblifning i Christo såsom Livvets icke blott gudomligt allmänna, utan ock gudomligt individuella Själ (det Iefvande Ordet), var den real-sanning, som varit den hedniska speculationens dunkelt och förgäfvets eftersyftade slutpunkt, gifven till begyn-

nelse-punkt för den christna förnuftforskningen (s. 36); således var denna, redan innan sin födelse, redan såsom embryo, upplyftad på en högre lifs-grad. Men skulle hon i denna fullkomligare verknings-krets uppfylla sin bestämmelse, så måste hon göra till sin uppgift, att förvandla det Erkännande, i hvilket det christna tänkesättets kärna består, från ett genom tradition inhämtadt Erkännande till ett genom insigt sjelfnödvändigt. Allt det; som inom den moraliska individualitetens värld är sjelfnödvändigt, det är *eo ipso* sjelfständigt; och detta, icke under den skenbara formen af ett ärfdt, ett utifrån undfånget lif, utan under den verkliga formen af ett personligt, ett egendomligt lif, ett inifrån skådande och troende. Icke någon inskränkt sjelfständighet, utan tvertom den möjligast oinskränkta, fordras därför till de högsta sanningars rigtiga uppfattning. Tron på den uppenbarelse, som Gud meddelat i och igenom Christus, måste, hos hvarje tänkande Christen, förädla sig från en objectift liksom påtrugad öfvertygelse till en individuell; och detta i alla (icke blott i den enda moraliska) Individualitetens riktningar. Är Religionen lifvets andliga sol, eller (rättare) den från denna sol utströmmande klarheten och värman, så måste hon vara det *par excellence* i sjelfve Andens, d. ä. Förståndets område. Att betrakta Förståndet såsom en blott och bart logisk, analytisk o. s. v. förmögenhet, är en af de största villfarelser: det är tvertom den af Sinnets märg närda Förnuftets mandom; och om Viljan är total-energien af Sinnets egendomliga syftning (d. v. s. af hufvudets och hjertats förenade verksamheter), så är För-

ståndet det redande, ordnande, formande ljuset i denna energi; kort sagdt — syn-nerven af Själens åskådningskraft. Om det än varit förvilladt af bedrägliga synglas, som förmörkat blicken i stället för att skärpa den, så bekänner det likväl, i sinom tid, ganska öppenlyst, att Religionen äger mysterier, hvilka — såsom sådana — aldrig kunna tillfyllest utforskas, och hvilka likafullt äro eviga sanningar, ja just därför äro det desto mer. (Redan den ytterst enkla, för oss och alla världsting gemensamma egenhet att vara, är ju en ogenomtränglig hemlighet; Lifvet, såsom grund-enhet för all den mångfald, i hvilken det yttrar sig, är det obegripligaste af alla underverk; en absolut oförklarlighet, ehuru det, dagligen och stundligen, både inom och utom oss upprepas. Och likväl är denna oförklarlighet alla våra föreställningars substans, och villkoret för all deras evidens!) Men sjelfva detta medgifvande bör, om det skall bli värdigt Menniskan, som bland alla naturvarer är Guds enda friborna barn, vara frukt af en åsigt som hunnit till insigt; en insigt, i hvilken förståndets ödmjukhet just blifvit en oundviklig följd af dess krossade högmod. Att en egoistisk stolthet lätt kan insmyga sitt gift i hvarje mäktigt förstånds känsla af sin frihet och sin kraft, kan lika litet nekas, som att en egoistisk princip ligger, liksom lurande på rof, i det fördoldaste djupet af hvarje människosinne; än mindre kan det nekas, att denna stolthet är ett ondt, en synd, ja den största bland synder. Men der ingen förmåga finns till ett stort Ondt, der finns ock ingen till ett stort Godt; och omvändelsen bör, liksom sjelfva ångren, föranledas af inre tvång, d. v. s. af friheten sjelf, som vill åter öppna sig

för inflytelser från sitt Ursprung. — Hvad är Sanning? Absolut förnufts - enstämmighet mellan det väsende som förnimmes och det väsende som förnimmer; den eviga egenskap, inom hvilken Lifvet är en verklighet i och för Viljan och Förståndet. Ingen art, ingen grad af verklig (af mer än logisk) Sanning gifves, som är gjord af Menniskan, eller skapad af hennes blotta reflexion, då man tänker sig denna i dess abstract formella beskaffenhet. Sanningen existerar endast i Lifvet och i dess vissheter; dessa låta blott finna sig, men icke utspinna sig ur någon *a priori* konstruerande spindel-tanka. All Sanning är ett ofvanifrån (från en vida högre Ideal-Realitet än det ratiocinerande Subjectets) meddeladt erfarenhets-ämne för förnuftiga väsendens förnimmelser; dess innehåll låter i sjelfva verket blott factiskt, d. ä. genom en omedelbar åskådning (som i och med detsamma också är en omedelbar handling) uppfatta, i begrepp ordna, med ett ord: appropriera sig. Men denna appropriation, hvarigenom det i sig sjelft Sanna äfven blir ett Sannt i och för det Jag som förnimmer det, sker genom den omotståndliga öfvertygelse, i hvilken hvarje omedelbar åskådning lika fritt, som nödvändigt, bekräftar sin visshet. Denna den omedelbara åskådningens sjelfbekräftelse är Tro, enligt detta ords verkliga, fastän så länge och (snart sagdt) så oförlåtligt misskända mening. En blind eller blott på andras auctoritet grundad Tro är egentligen ingen, eller åtminstone blott en aning, en förkänsla af den äkta Tron: denna är alltid grundad på egen åskådning, och kan omöjligt påtvingas mig af någon amans; den är således den omedel-

baraste act af frihet, så väl på Förståndets; som Viljans vägnar. I denna bemärkelse kan man säga, att Tro är både den kärna, ur hvilken Vetenskapens träd uppspirar, och den frukt, som blir följden af dess blomstring. — All Sanning är derföre Uppenbarelse; gifven, ur det eviga och oinskränkta lifvets helgedom, att af det timliga och inskränkta lifvet i Tro uppfattas. Genom denna uppfattning meddelar det förra åt det sednare det andliga näringsmedel, som ger värma åt dess känsla och ljus åt dess tanka; en kraft, som i oändlighet vidgar dess inskränkning, upplyfter det till sig och införlifvar det med sin egen varelse. I olika regioner af existerande Verklighet möter oss denna Uppenbarelse, och således i olika grader af Innerlighet (d. ä. af andlig Väsentlighet); derföre gifvas Uppenbarelsor af högre och lägre slag; det högsta (emedan det är det andligaste) är Religionens. Med skäl har hon för sin Uppenbarelse behållit företrädesvis, ja utslutande, den benämning, som likväl — i lägre grader — kan åt all Sanning förlänas: ty Guds uppenbarelse i Christo är sjelfva Uppenbarelsen *κατ' ἐξοχην*, af hvilken all annan sannings-uppenbaring lånar sitt eviga slut-ändamål, sitt innersta innehåll. Men alla dessa regioner och grader sammanhånga med hvarandra genom oändligt fortsatta förhållanden af motsvarigheter, eller af invärtes öfverensstämmelser, der alla lägre lifs-functioner förbereda och liksom grundläggga alla högre, samt i olika mått och arter förbildade eller antyda dem. Derföre skulle Religionen ej kunna framställa den uppenbarade Sanningen i dess central-egenskap

af direct gudomlig Uppenbarelse, om ej äfven Physiken, Historien, Konsten, ehuru mera sinnligt, mera medelbart, vore inom sina omkretsar uppenbarelser af gudomlig Verklighet — den! samma, för hvilken uttrycket (Ordet) ej kan utsägas af andra läppar, än Christenhetens. Men huru kunde den högsta Uppenbarelsen mer, än den lägsta, komma till oss ofvanifrån, om den ej tillika komme till oss innanifrån — ur ett ursprungligt, i Förnuftet slumrande eller drömmande minne af den herrlighet, då "Guds beläte" ännu ej affallit från sin Urbild, och då Guds tungomål var menniskan lika förståndligt i Naturen, som då han närmades henne i sin egen Personlighet? All ofvanifrån gifven Uppenbarelse är gifven blott för att väcka detta slumrande minne; som, när det uppvaknat, igenkänner hvad som är evigt Godt och evigt Sannt, och därför ej heller kan undgå att känna och erkänna det.

I möjligaste korthet sammanfattadt, vore alltså detta Recs begrepp om en till Christendomen i egentligt förhållande ställd Philosophi; och han finner det så vara uttaldt i Förf:s bok, ehuru till en stor del under andra tank- och ordformer. — Nådens uppenbarelse är visserligen en högre, än Naturens (eller det inom Naturverlden, såsom sådan, gifna Förnuftets): men icke så, att hon är denna fiendtligt motsatt, såsom dess tillintetgörerska. Hon är tvertom sjelf ingenting annat än en högre Natur, der Andeverldens innersta region upplåter sig och utstrålar i den yttre (eller lägre) Naturens, med afsigt att göra

denna genomskinlig för sin oförgångliga klarhet. Det är just Christendomens betydelse, att den högre Naturen (den eviga) icke är genom ett öfverstigligt svalg åtskild från den lägre (den timliga); tvertom, den förra är den sednares innersta lif och ljus, som i radier, utströmmande åt alla punkter af skapelsens omkrets, upplifyar, förklarar och till gemenskap med sig bereder (förädlar, förändligar) den. Men den i och ur detta centrum verkande kraften är icke någon (abstract uppfattad) Verldssjäl; den är en det Ändliga med det Oändliga förmedlande Personlighet; i hvars väsende alla andra personligheter (alla existerande Andar) äro evigt grundade och befastade, för att såsom sjelfständiga och odödliga varelser efterlikna sin Urbild. Detta sker genom deras införlifvande i samhället af en andlig verld, som tillsammantagen formerar sin (personligt reella) Ideas andliga kropp; en verld, till hvars medlemmar de upptagas i samma mån, som de befria sig från den (i inskränkta mening) naturliga verldens fjettrar. Befrielsen åter sker genom den urbildliga Kärlekens bistånd, som kommer deras kärlek till mötes, i fall denna är af riktig art; Kärlek (till Godt eller Ondt) är Sinnets egendomliga, karakteristiska syftning, och allt upplyftande till Gud måste alltså begynna med reningen af denna. Idealisterne tillerkänna åt den närvarande sinneverlden en blott phänomenisk existens; utan att bestrida denna stränga sanning (som föröfrigt är äfven en bland Christendomens), vilja vi dock erinra, att nämnda lägre naturverld har tvenne mer än phänomeniska egenskaper: den ena, att vara villkor för möjligheten af

individuation; den andra, att sedermera vara de individualiserade andarnes första uppfostrings-skola. Derföre ser Christendomens Philosophi båda dessa verldar alltid såsom varande på det oskiljaktigaste sätt förenade och samstämmiga genom den i begge (fastän med olika fullkomlighet) uppenbarade tredje, den rena himmelska, eller Gudomlighetens egen; det rike, hvars sanningar visserligen icke den naturliga menniskan förnimmer, men väl den andliga, som är förborgad och vaknande inom den förra. I detta rike träder Christus i ett förhållande till Menniskan, hvilket, ehuru på himmelskt vis, är analogt med Menniskans förhållande till den jordiska Naturen; förhållandet af dess befriare, dess lifs inre, enda verkliga mening, dess anade, efterlängtrade och förlossande kärleks-föremål. Derföre kan Christendomens Philosophi hvarken falla till den förvillelse, att anse den timliga verlden sjelf för den eviga, hvilket leder först till Natur-förgudning och sedan till Scepticism; eller till den motsatta, att göra den eviga verlden gällande blott medelst en ensidig Idealism, som uppkommer genom immerfort sublimerade abstractioner från sinneverlden och lyktar med en Reflexions-förgudning, hvilken i sjelfva verket är en ännu mera nihilistisk Pantheism än den förstnämnda. Ty tvedrägten mellan Öfvernaturligt och Naturligt har i den personlige Logos funnit den förmedlande och försonande princip, medelst hvilken båda äga bestånd: det förra, såsom bestående genom sig sjelft; det sednare, såsom bestående genom egenskapen att vara det förras ödmjuka och trogna verktyg. Huru kunde alltså Menniskosinnet vara egnadt åt det öde, att för hela sin jordiska bana sönderstyckas mellan

tvenne mot hvarann oupphörligt kämpande makter, Kunskap och Tro? Ett riktigt begrepp så väl om hvad Sanning, som hvad Tro är, visar tvertom, att den rätta och sunda Tron är den, som utvecklar och fullbordar sig genom Kunskap. Vi neka ej, att det element, som lifvar henne, är en ingifvelse ofvanifrån: men just därför bör hon, i den högsta rymden af Uppenbarelse, allrakraftigast yttra sig vara den friaste enhet af åskådning och handling. Om Christendomen skall blifva på jorden det, som den i sin ewiga idee redan är, en verklig universal-religion: så måste denna utvecklings-process, denna appropriation och assimilation af det högsta Sanna, förr eller sednare, företagas hos hvarje enskild Christen; emedan den endast på det viset kan utsträcka sig till hela Kyrkan och Menniskoslägdet. Hvad Förf. kallar "Individualisierung des Glaubens" (jmför t. ex. s. 119, 142, 143 och följ.) är därför den christna Philosophiens bestämmelse. Christendomen såsom Theologi är en Salighetslära, grundad på den i en samling heliga skrifter skildrade uppenbarelsen af Guds människoblifning och verldsförsoning, samt beräknad särskildt på människans ethiska uppfostran för en tillkommande (fullkomligare) sanning- och godhets-verld. Christendomen såsom Philosophi är en på samma Uppenbarelse (NB. genom fritt erkännande) grundad Vetenskaps-lära, som åsyftar att i alla former af Lifvets väsende, så väl sinnliga som öfversinnliga, uppvisa huru denna ljusa och saliga verld redan här omfattar oss med en närvaro, som, skenbart öfverslöjad, likväl öfverallt i sinnbilder förebådar sin herrlighet. Att inse förbådningens symboliska continuitet, som stiger, klarare och

klarare, nedifrån de materiellaste phänomenerna af Ljusets seger öfver Mörkret upp till de spirituellaste af det Godas seger öfver det Onda — detta är den christna Philosophiens begrepp: hvilket innebär, att det gudomliga Ordets lära, såsom det högsta och rikaste bland alla åt menskligheten skänkta bildningsmedel, bör icke blott i en enda själsrigtning — den praktiskt religiösa — utan i hvarje tänkbar införlifvas med människans sinne och varelse. Theologien betraktar detta Bildningsmedel hufvudsakligen i dess egenkap af Nådemedel, och har rätt deri; men Philosophien tillägger, att det icke skulle kunna fullt uppnå ens det praktiskt-religiösa ändamålet, om ej nyckeln till Himlens portar vore tillika nyckeln till hela det samtliga Verldslifvets gåta. Derföre ser hon Christus vara förkunnad ej allenast i Bibeln, utan ock i hela Universum, hvilket i alla sina delar är ett tempel för Religionens mysterium och bär öfver alla sina portaler inskrifter, som tillsammans utgöra den bästa hittills bekanta commentar öfver Christendomens heliga Urkunder. Att någon falsk teori skulle kunna omskapa den i dessa gifna uppenbarelsen, må föröfrigt lika litet befaras, som att någon dylik skulle kunna omskapa den i Naturen gifna; de falska teorierna upphäfvu hvarandra, och den sannfärdiga går (här liksom der) icke ut på att aprioriskt producera det Sanna ur subjectets godtyckliga reflexion, utan derpå, att åskådande uppfatta, med klar blick och lugn hängifning, en Sanning, som, oberoende af alla blott subjectiva constructioner, är i sig sjelf construerad från evighet till evighet. Af en sådan Sanning, vare sig tänkt eller meddelad under hvilken skepnad af Uppenbarelse som helst,

är ideen ursprungligt inneburen i ideen af Menniskans eviga personlighet, och kan fördunklas, men aldrig förlo-
ras. Derföre — och endast derföre — förmår Christendo-
men verka Själens rening och befrielse; det är då denna i-
dee, som uppväcker till medvetande af sitt gudomliga ur-
sprung och syftsmål, och som erkänner, att den gamla Na-
tur-menniskan icke utan öfv ernaturlig hjälp kan pånytt-
födas till medborgarskap i Nådens rike.

Alla det christligt-europeiska verlds-tidshvarfvets philoso-
phiska systemer, såsnart de försatt sig i någon egentlig con-
tact med nyssnämnda Urkunder och i allmänhet med Chri-
stendomen såsom positiv religion, hvart hafva de i sjelfva
verket syftat, om ej till insigt och fullständig besittning af
detta begrepp? Likväl har dervid medvetenheten af deras
afsigt varit, liksom sjelfva uppgiften, mer eller mindre tyd-
lig för deras besinning. De böra derföre, tillsammantagna,
betraktas såsom nödvändigt successiva momenter eller func-
tioner i organiserandet af den Dialektik (d. v. s. den phi-
losophiskt-vetenskapliga form), i hvars lika sköna,
som stränga gestalt den fullvuxna Philosophien skall
framträda. Denna högre (nemligen andligare, och der-
före jemväl substantiellare) dialektik skall då ernå den
fordom af Ny-Platonikernes theosophi förgäfvades eftersträfvade
synthes, hvars asiatiskt-mystiska enhetsband den grekiska
dialektiken under sin ungdom söndrade; och de (i sin histo-
riska härkomst) orientaliska elementerne, Religion, Philoso-
phi, Lagstiftning, Konst, skola återförena sig i en ny occi-
dentalisk cultur, innerligare, sannare och ädlare än den,

hvars bild sväfvade så skön framför Platons tankar. Platonismen är den ofvan molnen uppblickande hjessan af den grekiskt-romerska Hedendomens Olymp; det var derföre, som Augustinus, liksom sedermera så många andra theologer och filosofher, yttrade en särdeles vänskap och aktning mot dess upphofsman. — Men först hos den i nionde århundradet uppträdande Brittske Vise, som gifvit Förf. anledning till förevarande verk, se vi morgonrodnaden af denna idee, hvars grunddrag Rec. på sitt vis i en concentrate-rad öfversigt har tecknat, frambryta på forskningens horisont; och med detsamma den speculativa kunskaps-arten, såsom sådan, vakna inom Christendomens eget område. Huru denna dagning förbereddes; huru långt ideen genom Eri-gena sjelf hann att utvecklas; slutligen, huru den genom honom började utvecklingen vidare framskridit, och i våra dagar, efter någon tids (skenbart) afbrott, ånyo framskrider med fördubblad liflighet: utgör innehållet af de trenne Stycken, i hvilka Förf. indelat sitt arbete.

Första Stycket. *"Von dem Ursprung einer Occidentalischen Litteratur und ihrem eigenthümlichen Inhalte"* (s. 19—46). Rikt på intressanta betraktelser och uppgifter öfver det tidehvarf, som förflöt ifrån fjerde århundradet till det nionde. Ett tidehvarf, som ådagalade, att det i Christendomen undfångna bildningsmedel, för hvilket Martyrerne gjutit sin blod och Kyrkofäderne kämpat med så mycken värma och så mycket snille, likväl behöfde friskare folkstammar, än dåvarande Greker och Romare, till organer för en sannt lefvande uppfattning af sin allmänne-

liga lifs-princip. Det kunde icke på annat villkor tillvägbringa hela det europeiska samhällslifvets ombildning, än att det hos lika ungdomskraftiga, som djupsinniga folkslag skulle inifrån komma till lif, och utbilda sig med en sjelfständighet, som var fullkomligt oberoende af den utlevade antika culturen. Derföre började den ny-europeiska bildningen utgå från ett land, som nyssnämnda kultur hade nått endast med de sista strålarne af sin sjunkande sol, och från en folkstam, som ditkommit från den hemlighetsfulla Nord, hvarest ännu ingen skynt af romersk lärdom och vitterhet inträngt. Detta land var Brittanien, och detta folk Angelsachserne. Derifrån utgingo till det öfriga Europa de lärare, som voro den nya occidentaliska litteraturens förste grundläggare; derifrån kom Alcuinus till Karl den Store (om hvars sköna verksamhet, samt om Alfreds, läs s. 27—32). Derifrån kom ock, ungefär ett halft sekel sednare, Scotus Erigena till Frankrike, på Karl den Skalliges kallelse; icke blott vida lärare än Alcuin, utan äfven tänkare i långt högre och vidsträcktare bemärkelse. Hans biographi (s. 37—46) skildrar föröfrigt en rätträdig, strängt sedlig, from man, tillika glädigt, qvick, vidberest, och sin Konungs förtrognaste gunstling, ehuru med en upprigtighet, som understundom var nog mycket fritalig*). Såsom en historisk symbol för den frihet i forskning, som är den christna Philosophiens *conditio sine quâ non*, anmärker

*) Under en måltid, då Konungen och Scotus suto vid samma bord midt emot hvarandra, frågade Konungen honom, efter åtskilliga andra spösmål: "Quid distat inter Sottum et Scottum?" Philosophen svarade: "*Tabula tantum!*"

Förf. den omständighet, att denna philosophis upphöfsmän icke var Prest — hvilket annars efteråt, i många århundraden, alla lärare och författare voro. — Andra Stycket. *„Von dem philosophischen System des Johannes Scotus Erigena (s. 47—96).“* Man skall kanhända förundra sig; att redan i detta den christna Philosophiens äldsta systematiska försök igenkänna nästan alla de grunddrag och slägt-tycken, hvilka sedan återkommit i de yngre försöken; ehuruväl i dessa med en teckning, som är mera liflig, mera bestämdt utförd och mera skarpsinnigt sammanfogad till ett Helt, emedan den utgått från en klarare ideell uppfattning af detta Hela: Sådana drag äro t. ex. hans yttranden om Tron såsom Kunskapens grund, om kändedomen af vårt Själf såsom Kunskapens väg till kändedomen af det som är öfver oss (*„nulla quippe alia via est ad principalis exempli purissimam contemplationem, praeter proximae sibi Suae imaginis certissimam notitiam“*); och om en *„intelligibili Universitatis (Dei et Creaturae) contemplatione“*, såsom Kunskapens verktyg, medelst hvilket *„omne, quod in Deo et ex Deo est, pie ac rationallyter de eo praedicari potest (s. 65).“* Ty *„homo est ratio intellectualis in mente divina aeternaliter facta (s. 74)“*; människornas och tingens urväsenden äro alla från evighet präformerade i en högsta Idee — Ordet, Sonen — hvars afbild i den synliga naturen är Menniskan (s. 66); Förståndet är Själens actuala form, hvarmedelst hennes (annars för sig förborgade) inre kommer till synbarhet för sig sjelft (s. 68); och endast i detta inre, såsom begräns-

ningar dem hon själf ger åt sina åskådningar, existera Tiden och Rymden (s. 63 och 64). Af s. 51—55 ser man äfven, huru nära han var att finna den enda riktiga expressionen för all speculatif dialektiks absoluta formal-grundsats; af s. 58—60, huru redan han insett de fem möjliga ståndpunkterne för verlds-betraktelse: den sinnliga erfarenhetens, reflexionens, speculationens (vetenskapens), det fromma lefvernets och den högsta andliga upplysningens (hos honom betecknad med ordet *theophani*: en sådan upplysning, der själen kan "*ipsum Deum immediate perseipsum attingere*", öfverstiger Förnuftets naturliga krafter; "*solius est Gratiae*"). Ställen, sådana, som t. ex. om den egenskap hos alla motsatser i Universum, att, då de betraktas i dess totalitet, förvandlas till harmonisk samstämmighet, eller Skönhet (s. 50); om den stora nyttan för Philosophien, att känna Naturen och Historien ("*ut enim per sensum pervenitur ad intellectum, ita per creaturam reditur ad Deum*", s. 52 — hvarmed jfr. citaterna på s. 77, der kunskapens progression säges vara en progression uppstigande i grader från lägre till högre och från "*exterioribus ad interiora*"); om magnetens lif och om naturverlden såsom ett lefvande organiskt väsende (s. 63); om riktigheten att tillerkänna Gud Sjelf de egenskaper, som i Menniskan äro de första och herrligaste (s. 53); om nödvändigheten att i Guds ord, se den andliga meningen, hvars omhölje är den sinnliga eller bokstafliga (s. 49; 81); om Treenigheten och dess afbildning i Förnuftet (s. 62, 67 och följ. der förhållandet mellan förnuft, förstånd och bildningskraft — det inre sinnets kraft — an gifves vara ett förhållande mellan *essentia*, *virtus* och o-

peratio, eller mellan väsende, förmåga och handling); om Christus, såsom Menniskans uppenbarade gudomliga förebild, och om Menniskans förmedlande bestämmelse i anseende till Naturen (s. 66); om rätta begreppet af menniskans skapelse, och af hennes ursprungliga, men förlorade höghet (s. 73 och 74): hvad innehålla de i sjelfva verket, om ej grundtankarne till de åsichter, som en yngre speculation utvecklat i sin Ästhetik, Naturphilosophi och Religionslära? — Ja, på dessa sistnämnda sidor, och ifrån dem ända till Styckets slut, förekomma så snillrika framställningar af de högsta moraliska och religiösa sanningar, att Rec. om möjligt kunde motstå frestelsen att öfversätta alla dessa blad, om han ej med våld, ryckte sig ifrån dem. De innehålla egentligen Erigenas etik: hans lära om Viljan, om det Onnda (det genom bildningskraftens sjelfbedrägeri uppkomna falska eller till ett phantastiskt sinne-föremål förvända Goda), om Fallet*), om Andarnes och Tingens återgång till Gud, om Uppståndelsen, och om Själens Odödlighet — ett tillstånd, der Själen blir genomträngd af ett högre lif (af Guds ända intill den fullkomligaste innerliga förening ("*adunatio*") med detta, men utan att derigenom förlora sin individualitet ("*proprietas*"), hvilken tvertom blir genom denna förening räddad och verkligare än den varit någonsin;

*) I anledning af Adams blygsel att finna sig narrad af Ewa, säger Erigena att en *divina ironia* förödmjucar menniskans högmöd genom att låta henne inse, huru hon genom eget förvällande blifvit ett slags misslyckad Gud, och såsom sådan icke blott en syndig, utan tillika en komisk varelse. (Man jemföre härmed s. 94 af detta Häfte).

slutligen om sättet, huru denna odödlighet, egentligen ämnad att blifva det Godas fullkomnade sällhet, likväl också kan bli det Ondas fullkomnade bestraffning. De, som känna Svedenborgs åsigt af dessa ämnen, skola i mycket finna väsentliga, och i åtskilligt (se t. ex. noten s. 85) ända intill bokstafliga öfverensstämmelser. — Tredje Stycket. *"Von dem Ursprung einer christlichen Philosophie und ihrem heiligen Beruf (s. 86—147)."* Ett utomordentligt snilles ingifvelse hade försatt Erigena på ståndpunkten af denna "veridica naturarum speculatio"; århundraden förgingo, innan ett liknande snille uppträdde. Dessa århundraden voro Scholastikens; då man genom en relativt-dialektisk (eller logiskt-empirisk) reflexion sökte verkställa den stora uppgiftens lösning och steg för, steg närma sig till det mål, dit Erigena på vingar upplyftat sig. Man nyttjade dervid en reflexions-method, som var mestadels blott traditionellt förvärfvad, och slutligen helt och hållet insnärjd i aristoteliska subtiliteter, dem man bjöd till att göra ännu mera subtila. Få anade uppgiftens egentliga beskaffenhet; bland desse voro Anselmus (s. 93—96) och — framför alla — Abälardus (s. 97—104) de sinnrikaste. De fleste af denna tidens tänkare, särdeles af dem som kommo efter Petrus Lombardus, voro föga annat än disputatoriska formalister, hvilkas enda reella sysselsättning var bemödandet att slingra sig ur den klämma, i hvilken de suto fast mellan Bibeln och Aristoteles. Men ej mindre än de åtskilliga uppdämningar, som i sednare århundraden tyckts för en tid mota den äkta filosofiska forskningens alltspeglande världsström, var äfven denna dröjande och sig sjelf mödosamt förberedande

gång nödvändig, om slutligen både sjelfva uppgiften och den andliga frihet, som den förutsätter och innebär, skulle komma till fullständigt medvetande om sitt väsende, sin syftning och de krafter den ägde att använda. Därföre yttrar sig redan hos den man, med hvilken Scholastikens tidehvarf kan anses vara lyktadt, Raymundus de Sabunde, ett speculativt medvetande, som framträder med större och mera omfattande klarhet, än hos Erigena sjelf (detta förut ensamt stående och oförstådda fragment); i följd hvaraf denne tänkare, efter Erigenas bortgång den förste som fullt liknade honom i snille, kunde göra den upptäckt, att äfven Naturen är en Uppenbarelse och en för alla upplästen bok, der hvarje varelse, hvarje ting är en bokstaf skriven af Guds finger, och alla bokstäfverna tillsammans uttala ett enda stort vishets-ord om Gud och hans eviga sanningar. Liksom Abälard ville under namn af Logik grunda en Ideal- eller Transscendental-philosophi (hvars benämningsgrund han tog från Logos i detta ords Johanneiska mening), så var Sabunde den förste christne Naturphilosoph: han kallade sin lära *theologia naturalis*, och bestämdt förklarade han Menniskan vara den till medvetande om sig sjelf uppstigna, samt därföre äfven till medvetande om sitt Upphof (och dess högre Uppenbarelse, den bibliska) uppstigande Naturen. Den ypperliga karakteristiken öfver denna lära (s. 120—134) kan ej läsas utan högsta nöje. I Erigenas speculation skönja vi båda dessa riktningar; men i en sammanverkan, som han ej förmådde dialektiskt utreda och ordna. — De blickar, dem Förf. från s. 135 till 147 kastar på Philosophiens sednare utvecklingar, äro skarpsyn-

ta och träffande; så t. ex. (s. 140) uppskattandet af Kant's oförgångliga förtjenst, och (s. 144) af Hegels dialektiska jätteförsök, ehuru väl Rec. betvivlar, att detta försök är "ganz im Sinne Schellings". verkställdt. — Det ligger föröfrigt i sakens natur, att Förf. i denna sista afdelning bestämdast och fullständigast uttalar sin egen åsigt; för hvilken Tron, såsom allt högre Vetandes både ingång (princip) och utgång (resultat), är Theologiens och Philosophiens föreningsband.

Rec. vill tillägga en anmärkning. Papismen har just derigenom blifvit ett slags ny hedendom, att den hos sig förqvåft Religionens philosophiska element, eller åtminstone bragt det till stumhet och dvala. Den har, alldeles i likhet med den Grekiska Statsreligionen, betraktat Vetenskap och Religion såsom tvenne heterogena verksamheter, af hvilka den förre borde befatta sig blott med det förgångliga phänomen-lifvet, den sednare åter dels förekomma i folktron såsom välgörande vidskepelse, dels meddelas åt några invigde i förborgade mysterier. Dessas uttydning åter har berott på de privilegierade hierophanternes godtycke. — Hvad har blifvit följdén? — Skulle Protestantismen vilja härma exemplet? — Man fruktar för gnosticism; är indifferentism att föredraga? Goethe säger:

"Ist denn so gross das Geheimniss, was Gott und der Mensch und die Welt sey?

Nein! doch Niemand hört's gerne; da bleibt es geheim!"

En döfhét, som redan bärut tillräcklig frukt! — Föröfrigt kan

falsk gnosis af ingenting annat besegras, än af en sann; och denna har oupphörligt till sitt valspråk: "Pulchra sunt, quae videmus; quae scimus, pulchriora; longe pulcherrima, quae ignoramus."

CAROL. PET. THUNBERG, FLORA CAPENSIS,
SISTENS PLANTAS PROMONTORII BONÆ SPEI AFRICES &c.,
edidit et præfatus est J. A. Schultes. Stuttgard-
tiæ, sumtibus J. G. Cottæ 1823, LXVI. 8o3 pagg.
8:o maj.

Som bekant är, började Prof. och Commend. Thunberg för flera år tillbaka, att uti mindre fascikler utgifva sin Flora Capensis, hvars uppställning är enahanda med dess Flora Japonica. Första volumen, eller Fasciculi I—III, utkommo i Upsala åren 1807, 1811, 1813, och innefattade de 4 första Classernas växter. Sedan utgaf väl Bokhandlaren Bonnier i Köpenhamn, år 1818, Fasciculus I af andra Volumen, hvilken innehöll till och med 7:de Classen (släktet *Crassula* uti Pentandrien likväl utelemnadt), men härmed upphörde arbetets fortsättning, till dess Hof-Rådet Schultes öfvertog utgifvandet på Cottas förlag. Närvarande upplaga innefattar icke allenast en omtryckning af de förut utgifna fasciklerna, utan upptager äfven alla de öfriga hittills otryckta Classerna; hvarvid Utg. icke tillätit sig att bifoga de växter, som efter Förf:s vistande på Cap blifvit derstädes upptäckta. Utg. har tillagt en *Conspectus Generum*, uti hvilken

Characteres essentielles för de Capska Växt-slågterna blifvit framställda, och för att öka arbetets fruktbarhet har han äfvenledes bifogat en fullständig Index, Uti sitt Företal har HofR. Schultes meddelat Prof. och Commend. Thunbergs Biographi, med följande Epigraph:

..... "multorum providus urbes

Et mores hominum inspexit, latumque per æquor

Aspera multa tulit"

L i t t e r ä r a A p h e t e r .

Stockholm. Hr W. af Hisinger har icke längesedan förärat sin i flora hänseenden vigtiga och dyrbara Mineral-Samling till Riks-Museum, som för närvarande står under Kongl. Vettenskaps-Akademiens vård och tillsyn. Hr af Hisinger har redan inträffat i Hufvudstaden, för att sjelt lägga hand vid en del af sina samlingars uppläggning och anordning i Kgl. Vettenskaps-Akademiens Hus, hvarest de, i likhet med de för några år sedan till Riks-Museum öfverlätna Paykullska Zoologiska samlingarne, komma att förblifva under tillsyn af Kgl. Akademiens Embetsmän, emot det af Riksens Ständer vid sista Riksdag af Statsmedlen gjorda anslag.

Engeströmska Bibliotheket kommer hädanefter, som hittills, att vara för allmänheten tillgängligt. Ehuru dess ägare, Hans Exc. f. d. Stats-Ministern Hr Grefve von Engeström lemnat fäderneslandet, har högbemälte Herre innan dess afresa, i afseende på Bibliothekets framtida vård och tillgänglighet, träffat nödiga anordningar; som vittna om dess nit för Vettenskaperna och deras idkare. Bibliotheket har blifvit för framtiden ställdt under Stats-Ministerns för Utrikes Ärenderne, Pastoris Primarii i Stockholm, samt Ordförandens för Ridarhus-Directionen öfveruppseende. Hr Prof. J. G. Liljegren, som äfven genom utgifvandet af en Beskrifning öfver Permebrefven i detta Bibliothek redan förvärfvat sig flera förtjenster, har åter blifvit anställd såsom Bibliothekarie dervid, och man har hopp, att snart få se en fullständig Bibliotheks-Catalog af hans hand utarbetad, för att ännu mera göra denna Bokskatt gagnelig för hufvudstadens lärda allmänhet och således uppfylla det ändamål dess ägare åsyftat.

Upsala. Akademiens Bibliothek, som oaktadt det ringa penninge-anslaget, med nit och omtanka, oafbrutet ökas, har icke längesedan af en Resande Engelsman, Hr Roosley från Bristol, erhållit en vacker skänk af flera, isynnerhet i en Nordisk Boksäl, sällsynta nyare verk i Indiska Litteraturen, utgifne af J. Marshman, och tryckte i Serampore.

B Ö C K E R ;

UTKOMNE I JANUARI OCH FEBRUARI MÅNADER 1825.

Predikningar af Jacob Chr. Forssberg, 3:dje Delen, Upsala, Palmblad & C., 119 s. 4:o. 1 R.

Revisionens öfver Rikets Elementar-Läroverk Underdåniga Berättelse om verkställd granskning af Allmänna Undervisningens tillstånd, med bilagor. Sthm. Nordström, 1825. 102 s. 4:o.

Tankar om Menniskans Frihet m. m. af Em. Svedenborg. Öfversättning. Sthm. Deleen, 1825. 18 s. 12:o.

Predikan Långfredagen. Öfversättning. Sthm. Deleen, 1825. 22 s. 12:o. 4 sk.

Historisk framställning af Menniskoslägtets Uppfostran, såsom innefattande allmänna grunder för all uppfostran, Tal, hållet i Linköping vid anträdet till en Skolsyssla d. 22 Febr. 1823, af A. G. Loenhom. Sthm. Nestius, 1825. 42 s. 8:o.

Uriel eller Nytt och Gammalt från Nådens rike. En månadskrift. 1:a häftet, Sthm. Rumstedt, 1825, 36 s. 8:o. 10 sk. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824 N:o 96).

Svensk Botanik. N:o 103-105. Upsala, Palmblad & C. 1824, s. 613-630. 2 R.

Columbia. Öfversättning från Tyskan. Med en Charta. Sthm. Hörberg, 1824, på A. Wiborgs förlag. 19 s. 8:o. 16 sk. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824 N:o 100).

Den heliga Alliancen och Folkslagen på Congressen i Verona, af Görres. Öfversättning. Sthm. Holm, 1825. 162 s. 8:o. 44 sk. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824 N:o 92 o. f.).

Några ord om Publicitetens uppkomst i Sverige, i synnerhet mellan 1719 och 1772, jemte en blick på detta Tidehvarf. Sthm. Nestius, 1824. 103 s. 8:o. 32 sk. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824 N:o 89).

Konsten att bibehålla hälsa, styrka och skönhet; grundad på de af naturen utstakade lagar. Af G. J. Wentzel, Professor. Efter 2:a Tyska upplagan. Strengnäs, Ekmarck, 1825. 148 s. 8:o. 40 sk.

Spader Dame. En berättelse i bref, sunnen på Danviken. Sthm. Hörberg, 1824. 192 s. 8:o. 1 R. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824 N:o 97).

Ourika. Öfversättning. Sthm. Hörberg, 1824. 102 s. 8:o. 32 sk.
Halidon Hill. Romantisk Ridderhandling från Femtonde Århun-

- dradet af Walter Scott. Öfversättn. Sthm. Wennlund, 1825. 58 s. 8:o. 24 sk. (Rec. i Sv. Litt. Tidn. 1824. N:o 96).
- Babels Torn. En Rymskrift Norrut. 2:a upplagan, öfversedd och nödortfeliggen förbättrad. Sthm. Marquard, 1825. 61 s. 8:o. 24 sk. (Rec. i Svensk Litt. Tidn. 1824. N:o 91).
- Theater-Almanach för 1825. Med planche. Sthm. Hörberg, 1824. 27 s. 8:o. 24 sk.
- Konung Carl X Gustafs Historia af G. F. af Lundblad. Första Delen. Sthm. Ecksteinska Tryck, 1825. 138 s. 8:o. 1 R. 16 sk.
- Romantiska Berättelser. Periodisk Samling 4:de häftet. Innehållande: Min Värds Berättelser samlade och iordningställda af Jedediah Cleisbotham. N:o 1. Bruden, Roman af Walter Scott, 1:a delen, Götheborg, Nørberg, 1824. på Öfver-Audit. Th. Sundlers förlag, 211 s. 16:o. 32 sk.
- En mycket tänkvärdig Rimhistoria om den undergörande Pigan från Grans Socken i Upland, 2:a tillökta och nödortfeliggen förbättrade upplagan. Sthm. Hörberg, 1825. 12 s. 8:o. 4 sk.
- Tokroligheter. Sthm. Hörberg, 1825. 8 s. 8:o. säljes hos Björnståhl och Götrek. 2 sk.
- Berättelse om hvad sig tilldrog då Poeten i sitt hus firade sitt 2:a bröllopp; uppsatt på rim. Sthm. Hörberg, 1824. 8 s. 8:o. 4 sk.
- Krimskrams. Sthm. Hörberg, 1824. säljes hos Björnståhl och Götrek. 8 s. 8:o. 2 sk.
- Carl Stridsbergs Lärobok för begynnare i Tyska Språket. Nionde upplagan. Sthm. Rumstedt, 1824. 173 s. 8:o i ex. 32 sk.
- Carl Knutsons död. Tragedie i Tre Acter. Sthm. Elmén & Granberg, 1825. 53 s. 8:o. 20 sk.
- Kennilworth af Sir Walter Scott. Öfversättning. Andra Delen. Sthm. Nordström, 1825. 225 s. 8:o. 1 R. 12 sk.
- Handbok för Mödrar, eller underrättelser om sättet att sköta barn vid deras födsel, att gifva dem di, eller så kallad napp, att afvänja dem, att uppföda och kläda dem under deras späda-
ste år, huru de böra behandlas när de få tänder, jemte anvisning till deras moraliska bildning af H. Smith. Öfversättning. Sthm. Wennlund, 1825. 76 s. 8:o. 20 sk.
- Protocoll, hållet vid Synodal-Mötet i Westerås, den 4, 5 och 6 October år 1824. Westerås, Björkbom, 1825. 6 ark.

Tryckfel

i Svea 1:a Häftet 2:a Upplagan.

- Sid. 254. rad. 10. *det mest* läs: *de mest*
— 263. — 6. *skulla* läs: *skulle*
— 264. — 7. *Cb.* läs: *LL.*
— 266. — 15. *ham eigh, ty* läs: *han eigh, thy*
— 267. — 17. *formatitet* läs: *formalitet*
— 270. — 20. 23. läs: *subsumeradt*
— 271. — 15. *så* läs: *s. v.*
— 272. — 11. *förut* läs: *först*
— 274. — 8. *judgment* läs: *judgment*

I denna Nummer:

- Sid. 18. vers. 7 och 8 läs:
Framför enhvar låg än hans hjälm och svärd;
Ej malmen rostad var, ej eggen tård.
— 92. rad. 12. st. *Peisthetáros*, l. *Peisthetáros?*
— 93. — 28. st. *syftat* l. *åsyftat*
— 119. — 29. st. *hvars* l. *hvilkas*
— 123. — 21. st. *lått* l. *låt*
— 141. — 26. st. *den* l. *det*
-

S w e d.

VII. N°. II.

FRAMSTÄLLNING

AF

DE NORD-AMERICANSKA FÖRENTA
STATERNAS TILLSTÄND.

Inledning.

Få samhällen inom, och intet utom Europa, väcka ett så allmänt och lifligt intresse, som de Förenta Staterna i Norra America. De äro den första colonie, som afskuddat sig Europas, och icke en af dess vanmäktiga staters, utan den största sjömagtens öfvervälde. De utgöra den enda qvarstående republiken af de många, som händelserna frambragt och krossat, under en så kort tiderymd, att flera äldre män minnas dem samtliga ofödda, och den enda stadgade af de republiker, som efter deras förebild ännu beständigt uppkomma. Förenta Staterna äro ock det enda, till den christna bildningen hörande, samfund, (Neger-samhället Hayti icke undantaget) hvars författning icke erkänner någon trosbekännelse, icke engång den christna i allmänhet för herrskande, utan tvärtom för-

bjuder att förklara någon för sådan; hvarest följagteligen ingen allmän öfverensstämmelse mellan medborgare i tänkesätt och handlingar erkännes behöflig, utom i världsliga angelägenheter; och blott i vissa af dem, ty icke ens någon för alla staterna gemensam lagbok är till finnandes. Bland de af Europeisk näringsfärdighet delagtiga samfund äro de troligen det, hvarest den mesta och bästa odlingsbara jorden finnes ledig från äldre ägare, att af nya tagas i besittning, hvarest andra näringsutvägar äfven äro lättast åtkomliga, minst af författningar inskränkta och skyddade, samt lindrigast af utskylder besvärade. De Förenta Staterna utgöra sluteligen det samhälle, hvarest de omtvistade lärorna, angående hela folkmassans, eller pluralitetens envælde, angående Samhällsfördraget mellan denna massas medlemmar inbördes, samt mellan henne och hennes styresman, äro icke blott uttryckta i författningarnes bokstaf, utan äfven starkt rådande i deras verkställighet; och hvarest en af mängdens väl följagteligen beroende, samt, på grund af dess behag, ombyttlig, för sina åtgärder anklagelig och ansvarig ämbetsman förer spiran.

Europas coloni-ägande magter betrakta med farhåga, och colonierna med förtjusning detta samhälle, hvars föredöme är den farligaste frestelse för de sednare att också befria sig från de förra. De gudfrugtiga och enhetsälskande anse bristen på bestämd trosbekännelse, kyrkoförfattning och själavård, såsom en

styggelse och våda; de ogudagtiga och secteriska, såsom en förträfflighet och säkerhet mot alla förebråelser. De, som hylla inskränkande och sjelfständighetsgrundsatser i statshushållningen, anse välståndet i de Förenta Staterna vara bygd på den omvexlande verldshandelns osäkra grund, och ögonblickets skenbara fördelar i sjelfva verket motvägas af olägenheter, som göra dem obetydliga, till och med tvätydiga. Den obegränsade näringsfrihetens förfäktare, och de, som af trängseln om utkomst, och af behovet att högt anstränga sina krafter, i den gamla verlden, besväras, betrakta åter dessa stater, såsom ett rymligt paradiset för den brödlöse eller dålige arbetaren, och såsom ett ögonskenligt prof på sina näringssatsers rigtighet. De af Europas innebyggare, som alltid varit, eller åter blifvit, tillgifna monarchiska samhällsföfattningar i de allmännaste, och corporations-föreningar uti inskränkare, samt husbondevälde i famillie-förhållanden; de, som älska den glans och ära, häfderna fastat vid gamla folkstammar, konungaslätter och enskilda ätter, kasta afvoga blickar på ett samfund, hvarest allt sådant anses såsom hinderliga, eller åtminstone öfverflödiga, inrättningar, människors jemnlighet förnärmande, eller deras förnuft vanhedrande fördomar. De, som ännu vidhånga de satser, hvilka i Franska revolutionen försöktes och misslyckades, betrakta Förenta Staterna, såsom ett glädjande prof på möjligheten att ändock allaredan kunna verkliggöra så mycken mensklig vishet i statsbildning, blott man har

att skaffa med redbart folk, och som någorlunda får vara i fred för de gamla satsernas anhängare, samt stadga sig emellertid. Enär de sednare städse vilja finna skärande stridigheter i de Förenta Staternas inrättningar, otreflighet i deras medborgares lefnadssätt och förespå det helas upplösning: så förklara vederparterna att upplysning, välstånd och lycka aldrig kunna säkrare ernås och bibehållas, än genom dessa Staters samhällskick, hvilket somliga af deras egna representanter icke draga i betänkande att framställa såsom en urbild för världen *). I ett fall likväl äro de Förenta Staterna lika angenäma för alla åsigters förfäktare, för alla folk och alla stånd, i den gamla världen, det är nämligen såsom tillflygtsort för hennes förolyckade barn. Den afsatte Konungen, den olycklige här-föraren, den förviste statsmannen, den landsflygtige folkrepresentanten, frihetsförsvaren eller religionskättaren, den af sig komne köpmannen, den uttäflade varuförädlaren, den förtryckte råämnesalstraren, finna der ett lika öppet emottagande, en lika säker fristad, som den förförda ungdomen, den förlorade spelaren, den förrymde brottslingen, gäldenären eller trälen. Ja, man har mistänkt tidehvarfvets mäktigaste man, sedan vår verldsdel slungat honom ut på en klippa i hafvet, för att rigta sina blickar på För-

*) Se i Argus III, för 1824, N:o 53, Herr Woods från New-York tal, i Congressen, då fråga derstfädes förlidet år uppstod om Greklands angelägenheter.

enta Staterna, icke utan hopp att i, eller genom, dem, återkomma till sitt förlorade välde. De rådande äro glada att se besvärliga, fastän kufvade, motståndare begifva sig till ett aflägsset land, hvarest de förre tro det svårligen kunna blifva värre än det redan är, och hvarifrån de ditvandrandes förmenta skadlighet icke gerna kan räcka hem. Desse och deras vänner deremot fägna sig åt, att i det nya fosterlandet finna sinnen lika oupptagna af en äldre moralisk och politisk bildning, som deras jord af en motsvarande fysisk odling, och följagteligen ett lika rymligt och tacksamt fält för själsförmögenheternas, som kroppskrafternas verksamhet. Då de, som möjligen älskat eller ännu åstunda ett större envælde än de lagbundna Europeiska monarkierna medgifvit, städse haft utväg att få sin tillfredsställelse i Asiens despotier, eller dem liknande samfund i vår verldsdel: så är det intet mera än en billig jemnlighet i förmoner, att de, som önska ett större inflytande af folkväldet, än samma lagbundna monarchier tillstådja, omsider erhållit lika öppen lägenhet att, utan uppror mot egna styrelser, få sitt lystmäte i Americas republiker. Vi tillägga, för egen del, att vi anse det såsom en verklig lycka för de Europeiska folken, att på bägge sidor om sig, och likväl utom deras verldsdel, hafva sådane experimentalfält att tillgå, af tilldragelserna hvarpå både regeringar och folk, lärdoms- och näringsidkare, kunna hemta praktisk undervisning i alla grenar af menskliga angelägenheter, så vidt det låter sig göra, utan, att,

såsom hittills, sjelfve verkställa försöken, och gälda kostnaden.

Att visa huru det står till på det Nord-American-ska experimental-fältet, är ändamålet med närvarande framställning. Hvad sig der företer, skall naturligtvis af åskådarne olika bedömmas här, såsom annorstädes, allt efter som de äro oväldiga, eller intagna af någondera bland de stridiga meningarne. Författaren har sjelf icke varit på stället, och har följagteligen måst grunda sina uppgifter på andras. Hvar de äro hemtade skall han troget och noggrannt uppgifva, på det att läsaren må kunna undersöka deras rigtighet, och hålla sig till upphofsmannen, om anledning, till att något bestrida, förekommer. De anmärkningar och slutsatser i afseende på Förenta Staternas tillstånd, hvartill författaren genom sitt arbete kommit, skall han lika litet förtiga, som han vågar hoppas, att alla läsare skola deruti instämma. Ett särskildt intresse för oss Svenskar hafva dessa stater derigenom, att de äfven innefatta ett nybygge af våra landsmän, hvilkas ditkomst och öden få ibland oss torde känna, och hvilkas urskiljande från den öfriga folkmängden snart skall, tillika med vårt språk, alldeles upphöra i dessa aflägsna bygder.

De skrifter författaren hufvudsakligen begagnat, äro följande:

Förenta Staternas grundlagar på Engelska, Fransyska och Tyska.

Vollständiges Handbuch der Neuesten Erdbeschreibung, 17:r Bd. die Vereinigten Staaten von Nord-America enthaltend, bearbeitet von Dr. G. Hassel. Weimar 1823. (Någon gång äfven 16:e Bandet af samma Verk och författare, ang. nordligaste delarne af America.) 8:o 1200 sidd. med register.

The Resources of the United States of America, or a view of the agricultural, commercial, manufacturing, financial, political, literary, moral and religious capacity and character of the American people, by John Bristed, Counsellor at law. New-York, 1818. 8:o. 505 sidd.

Då Bristed sjelf är medlem af det samhälle, han beskriver, så har läsaren den förmon, att se huru det offenteligen bedömmes af sina egna medborgare, och midt ibland dem, som genast kunna controllera uppgifterna och hålla sig till författaren personligen. I företalet förklarar han sig vilja göra sin framställning, med fast beslut att icke lofvera undan för, eller emot, någotdera af de stora stridande politiska partier, som söndra, skaka och styra den sig städse utvidgande republiken. Som jag, säger Bristed, aldrig mottagit eller sökt någon ynnest af något bland de talrika partier, som hafva haft deras seger- och nederlags-dagar, under den hastiga efterträdelse och de brådstörtande omvexlingar, hvilka så särdeles characterisera alla rörelser bland menniskor och saker, under våra populära författningar: så torde det måhända tillåtas mig

yttra i afseende på dessa partier vare sig rådande eller öfvervunna:

Tros, Tyrusque mihi nullo discrimine agetur.

Sedan Bristed genomgått och sökt vederlägga åtskilliga Europeiska författares ofördelagtiga yttranden om Förenta Staterna säger han, att de hvarken äro Edens lustgård, eller Tophets dal, och att han vill gifva ett troget portrait, en lefvande bild, af deras tillstånd.

The Travellers Directory, through the United States, 183 pp. with 2 Maps, and } by John Melish.
A Statistical View of the United States, 46 sidd. } Philadelphia 1822.

A Register of Officers and Agents, civil, military and naval, in the Service of the United States on the 30 of September 1821. Washington 1822. 8:o. 141 sidd. (Det är utgifvet efter Congressens beslut, och motsvarar vår Stats-Kalender.)

Bref om de Förenta Staterna, författade under en resa till America åren 1818, 1819 och 1820, af Friherre Klinckowström. Stockholm, 1824. 8:o. 2ne delar. 496 sidd.

Lika intressant, som att se Förenta Staterna bedömda af en bland deras egna medborgare, bör det för Svenska läsare vara, att om dem höra yttranden af en

bland våra landsmän, hvilken naturligtvis mera än någon annan resande med oss öfverensstämmer i bildning och sätt att betrakta främmande föremål.

Odalmannen, 2dra Häftet. Om de *Nord-Amerikan-ska Förenade Staternas materiella tillväxt*. Fahlun 1824.

Beskrifning om de Svenska församlingarnes tillstånd i Norra America, af Isr. Acrelius, Stockholm 1759, 4:o. 533 sidd.

Hvart och ett af dessa arbeten skall, under hänvisningarne i afhandlingen, utmärkas med begynnelsebokstafven till författarens namn.

De afdelningar, hvarunder vi vilja göra vår framställning, äro följande:

- 1) Landet, dess alster och befolkning.
- 2) Statsförfattningen.
- 3) Själs-odlingen, Barmhertighets- och Sjukvårdsanstalter.
- 4) Närings-tillståndet, med dithörande Inrättningar och Policen.
- 5) Lagskipningen.
- 6) Krigsmagten, a) till lands, och b) till sjöss.
- 7) Drätselverket.
- 8) Statsförvaltningen i det hela.
- 9) Inre, eller Husliga och Sällskapliga Iefnadsförhållanden.

10) Yttre, eller Politiska världsförhållanden.

Denna uppställning är gjord, i ändamål att, under punkterna 1 och 2 besvara frågorna: Hurudan är landets constitution i fysiskt och politiskt afseende? — under 3 och 4: Hurudana äro anstalterna för samhällets intellectuella och materiella utveckling? — under 5 och 6: Huru är dess inre och yttre skyddsmagt beskaffad? — under 7 och 8: Hvilka och hurudana äro de materiella och personella medlen till befämjande af samhällets framsteg och bestånd? — under 9 och 10: Hvad är verkan af denna samhällsinrättning, till förädling och lycka för dess medborgare särskildt, och för menskligheten i det hela? —

De Engelska milen, som i America räknas äro förvandlade, liksom i Odalmannen, efter $6\frac{2}{3}$ på en Svensk, och de Engelska quadratmilen efter 44 på en Svensk. En Acre svarar mot $\frac{1}{8}$ Svenskt Tunneland, och en Dollar eller Piaster i det närmaste mot en Svensk SilfverRiksdaler, än hvilken Dollarn är omkring 5 pr. c. sämre. Att 15 Geographiska eller Tyska mil svara mot $10\frac{1}{2}$ Svenska, och 45 Tyska Qv. mil i det närmaste mot 22 Svenska, torde för få läsare behöfva erinras.

I.

Landet, dess alster och befolkning.

Förenta Staternas område är beläget mellan 24° 20' och 49° nordlig latitud, samt 10° östlig, och 48° 25' vestlig longitud (49°—107° vester om Ferrö) från Washington. (M. 3.) De hålla således omkring 25 latitudsgrader, eller 260 Svenska mil, på största bredden, från Norr till Söder; och omkring 58 longituds-grader, eller, på den polhöjden, omkring 450 Svenska mil, i största längden, från Öster till Vester. (H. 13) Deras nordligaste besittningar ligga således under samma höjd som Paris, och deras sydligaste inemot som Canton i China. Den del af jordytan, som af Förenta Staternas område innefattas, utgör 2,076,400 Engelska (47,190 Svenska) Quadratmil.

Ifrågavarande Stater begränsas i Norr af det stora vattendraget, som går från Skogssjön, genom sjöarne Superior, Huron, Erie och Ontario, medelst Lorenzofloden nordost ut i Atlantiska hafvet. Nordvest från Skogssjön, går gränsen efter en på chartan dragen linea öfver vildmarkerna till Jarvis-sundet vid Stilla hafvet, så att hela Mississippi- och Missouri- samt största delen af Columbia-flodens nordliga tillopp komma inom Staternas område. Stilla hafvet utgör sedan vestra gränsen intill en derifrån, under 42° dragen linea mot det Mexicanska området, söder om floden Multnomah, norr om Rio del Nortes källor, samt vester om loppet af Arkansas, längs Röda floden, och

slutligen vester om densamma, genom Sabina floden till dess utlopp i Mexicanska viken. I söder utgör denna vik, och i öster Atlantiska hafvet, intill utloppet af floderna Passammaqvoddy och St. Croix, För-
 enta Staternas begränsning. (H. 12, 13 m. fl.) Utom det redan nämnda Mexicanska området i sydvest, hafva de ingen annan magt till granne än Engelska väldet i norr.

Ifrån Förenta Staternas område rinna floderna i norr åt de stora gränssjöarne och Lorenzo-floden, i öster åt Atlantiska hafvet, i söder åt Mexicanska viken, i vester åt Stilla hafvet. De höjder, som åstadkomma dessa vatten- och äfven land-delningar äro 3:ne stora bergåsar, nämligen en som går längs Atlantiska hafvet och icke långt ifrån detsamma, hvil-
 kens nordliga del kallas Alleghany och den sydliga Apalachia-bergen, men hvilken vi gemensamt vilja be-
 teckna genom det förra namnet. Hans många utgre-
 ningar har äfven föranledt benämningen af de Änd-
 lösa bergen. De uppnå en höjd af 6,500 fot (H. 19). Den andra, äfven i norr och söder löpande, berg-
 sträckningen är de Klippiga (rocky) bergen, som höra till den stora och höga, med snö och is öfverst be-
 täckta hufvudkedjan af de, genom bägge Americorna löpande, Andiska bergen. De Klippiga bergen gå dub-
 belt längre från Stilla hafvet, än Alleghany-bergen från det Atlantiska, och bägge sammanbindas genom en från de förra till de sednare i vester och öster nä-

ra de norra gränssjöarne, gående utgrening, eller den tredje hufvudåsen.

De största sjöarne äro de som utgöra gränsen mot Englands besittningar, nämligen Superior, Huron, Michigan, som hel och hållen ligger inom staternas område, Erie och Ontario. De äro uppräknade efter sin storlek. Den ansenligaste, Superior, har 880, och den minsta, Ontario, 284 Sv. qu. mils yta. Den förre är således 17, den sednare $5\frac{1}{2}$ gånger större, än Wänern hos oss, hvilken håller 52 Svenska Qu. mil. Sjön Champlain, hvars utlopp äfven rinner åt Lorenzo-floden, är lika stor med Wettern, eller har 17 Sv. qu. mils yta. Så betydliga sjöar finnas eljest icke inom Förenta Staternas landamären, utom Earbohs och Faltbow i Columbia-dalen, hvilka på chartan äro större, men hvarå bestämda mätningar saknas (H. 33-57).

Af de norrut löpande floderna är ingen märkvärdig, mer än gräns- eller Lorenzo-floden, som deremot är den största bland alla i Norra America, och i hvarje timma uttömmar 1,672,704,000 cubikfot vatten i oceanen. Af de i östra delen af landet, eller på sluttningen mot Atlantiska hafvet befintliga, äro Connecticut, Hudson, Delaware, Susquehannah, Potowmak, Santee, Savannah, Alatomaha och St. John, hvilka alla, i större eller mindre mon, äro segelbara, de ansenligaste. I mellersta delen af landet, som utgör den ofanteliga Mississippi- (eller efter längden rättare Missouri-) dalen, upptagas alla de betydligaste

floderna af denna, utom Apalachicola, en förening af Chatahouche- och Flint-strömmarne, Mobile, eller föreningen af Alabama och Tombigbee, samt Perlflo den, hvilka äfven till vissa delar äro segelbara, och samtellige falla i Mexicanska viken mellan halfön Florida och utloppet af Mississippi. Från östra sidan, eller Alleghany-bergen är det floderna Illinois, Wabash, Ohio, Cumberland, Tennessee och Yazou, samt från den vestra sidan, eller de Klippiga bergen, de stora floderna Missouri, Arkansas och Röda floden, med alla dessas mångfaldiga tillopp, eller i det hela öfver 200 större och mindre floder, som upptagas i Mississippi, hvilken hvarje timma i hafvet utgjuter en vattenmassa af 1,165 millioner cubikfot. (H. 16B. s. 48). Denna stora pulsåder bland Americas floder öppnar, genom sina öfver 26,890 Sv. Qu. mil utsträckta förgreningar, lägenhet till inre sjöfart åt alla håll af det mellersta landet, och skall med tiden sannolikt göra det till den förnämsta, liksom det redan är den största, delen af Förenta Staternas område. I östra, eller den från de Klippiga bergen mot Stilla hafvet sluttande delen af Förenta Staterna, är endast den stora, långt in i landet segelbara Columbia- eller Oregan-floden, märkvärdig. (H. 24-53- samt 16 B. 47).

Kärr och Moras finnas många och stora, synnerligen i de sydliga länderna. Åtskiliga äro beväxta med skog; andra använda till odling af Ris (H. 57, 58.)

De egenteligen uppbrukade, befolkade, och till

samhällsskick ordnade delarne af landet äro Alleghany-bergens sluttningar i norr åt de stora gräns-sjöarne och Lorenzo-floden, i öster åt Atlantiska hafvet, i söder åt Mexicanska viken, och i vester åt strömfåran af Mississippi. De föga kända och befolkade, samt ännu mindre upröjda delarne af landet, äro de Klippiga bergens sluttningar, i norr mot de Engelska besittningarne och de stora gränsvattnen, i öster åt Mississippi, i söder åt Mexico, i vester åt Stilla hafvet. 'Angränsande till Atlantiska hafvet ligga, från norr till söder, staterna Maine, New-Hampshire, (emellan denna och New-York, men skild från hafvet, staten Vermont) Massachusetts, Rhode-Island, Connecticut, New-York, som på andra sidan stöter till sjön Ontario och Lorenzo-floden, New-Jersey, Pennsylvania, som i nordvest når till Erie, Delaware, Maryland, Virginia, Nord-Carolina, Syd-Carolina, Georgia och östra kusten af districtet Florida. Vid Mexicanska viken ligga, från öster till vester den öfriga kusten af districtet Florida, Alabama, Mississippi och Louisiana. Derifrån, uppåt norr, mellan Alleghany-bergen och Mississippi-floden, ligga staterna Tennessee, Kentucky, Ohio, som gränsar till sjön Erie, Indiana och Illinois, som stöta till sjön Michigan, districtet Michigan, hvilket upptager halfön mellan den nyssnämnde, samt sjöarne Huron, St. Clair och Erie, samt slutligen Nordvestra districtet, upptagande hela det återstående landet mellan Mississippi, Skogs-Superior- och Michigan-sjöarne. På vestra sidan om Missis-

sippi, eller på hela sluttningen från de Klippiga bergen till denna flod, finnes blott en stat, Missouri; söder om densamma districtet Arkansas, samt i vester och norr districtet Missouri. Hela Columbia-dalen eller sluttningen från de Klippiga bergen till Stilla hafvet, utgör blott ett enda, Vestra eller Oregan-districtet.

Americas jordmon är oftast rödagtig till färgen, och den förut obrukade mycket frugtbar (K. 33, 457; 591). Trakterna kring de stora floderna äro merendels sumpiga, öfversvämmas, och gödas af dem; men blifva derigenom äfven osunda kärrländer, eller såkallade Savannahs (H. 14).

Landets vidsträckthet och olika höjden öfver hafsytan, gör att man i Förenta Staterna finner alla slags klimat; men öfverhufvud är det hårdare än i de under samma höjd belägna länder i Europa. Dertill bidraga det närmare grannskapet med Nordpolens isfält, saknaden af höga berg till skydd mot de derifrån kommande kalla vindarna, som hafva fritt spelrum att genomstryka de vidsträckta slätterna, samt slutligen bristen på odling i de nordliga delarne och inuti landet. I allmänhet är klimatet högst oregelbundet, och de dagliga temperatur-förändringarne kunna icke jemnföras med dem, som förefalla i den gamla verden. Under Värmånaderna händer det, att Thermometern afvexlar från 10° under till 20° öfver o på några få dagar, till och med på en. I de nordöstliga delarne är vintern ganska kall, och sommaren mycket het. På högslät-

ten mellan Alleghany och Klippiga bergen är klimatet mildt och angenämt; men vid de stora flodernas utlopp i Mexicanska viken, är det fugtigt, hett och osundt. Vintern i de sydliga delarne liknar en nordisk vår. Man har icke sällan exempel på att nattkylan i Georgia och Florida stigit till 5 eller 6°, och att stillastående vatten haft tums tjock is, som dock icke gerna varat öfver den följande middagen (H. 41-45. M. 5. K. 117, 249). Columbia-dalen mellan de Klippiga bergen och Stilla hafvet skall vara bland de skönaste delar af America, och hafva ett mildt luftstreck (H. 16, 42). I allmänhet regnar det mycket i America, och på somliga trakter nästan dubbelt så mycket, som i motsvarande Europeiska länder. Daggen är mycket stark, och faller från träden i stora droppar, såsom regn.

Mineralier finnas af alla slag, såsom Polerskiffer, Pimpsten, Flinta, Tegel- Porcellaines- och Walklera, Brynstenar, Kalk, Gips, Marmor, blå och grön, Krita, Mergel, sköna Qvarn- och Qvaderstenar, Porphyry, Sandsten, Berg- och Källsalt, Glauber- och Bittersalt, Magnesia, naturlig Alun och Victriol, naturlig Saltpetter och Soda, naturligt Svafvel, Stenkol i outtömliga lager och Blyertz. Af metaller, utom sporr till Guld i Nord-Carolina, finnes Silfver i Syd-Carolina och New-York, Koppar i 7 särskilda stater, Jern framför allt i de Missouriiska bergen, i Connecticut, New-Jersey, Pennsylvania, Maryland och Vir-

ginia, samt ofta nog Magnet, Galmeja, Spetsglans och Brunsten (H. 57).

Mineraliska källor finnas väl i New-York, New-Jersey, Pennsylvania, Virginia och Connecticut; men begagnas ej till helsobrunnar, såsom i Europa. Varma källor och bad förekomma i New-York och Georgia. Här och der finnas äfven Saltkällor, brännande Bergolje-källor, samt Svafvelbrunnar (H. 40).

Foderväxterna äro förträffliga i de nordöstra staterna. På de vidsträckta Savannahs frodas de högt, men gulna för den brännande solen. I allmänhet synes gräset icke vara rätt tjenligt för får, och hafva menlig verkan på deras ull. Åtskilliga färgväxter finnas, men odlas obetydligt utom i de sydliga landskapen, mindre och mindre något Indigo, som ursprungligen icke är inhemsk. På läkedomsoörter är Norra America rikt, äfvensom flera giftiga finnas der. Bland handelsväxter äro den inhemska Tobaken, i Virginia och Maryland, Bomull i de sydliga och Lin i de nordliga länderna, viktigast. Säckerrörets odling i Louisiana och vid Mississippi tilltager. Kentucky har den mesta Hampa. Den Indianska Hampa och Silkesgräset (2:ne slags *Asclepia*) begagnas icke. Humla odlas tillräckligt. De flesta jordfrugter och trädgårdsväxter, såsom Kål, Rofvor, Morötter, Lök, Ärtor, Bönor, Laktuk, Meloner, Gurkor och Rättikor hafva kommit från Europa, och trifvas förträffligt. Endast Potates är, bland de mest brukli-

ga, inhemsk. Bönor och Ärtor urarta, när de blifvit odlade flera år efter hvarannan, så att nytt utsäde måste hemtas från Europa. Inhemska sädsväxter äro blott Majs, som numera hvarken finnes vildt eller utgör något hufvudutsäde, och Berggris (*Oryzopsis asperifolia*), som växer vildt på bergen i de medlersta staterna och gifver ett förträffligt mjöl, men icke odlas i stort. Bland skidfrugter äro Accomack-ärter (*Cassia chamaechrista*) inhemska, samt här och der i de medlersta staterna mycket begagnade. Ris, Hvete, Råg, Korn, Hafre, Bohvete och Hirs, med sina afarter, äro införda från Europa. Bär- och Buskväxter finnas i America ungefär de samma som i Europa, jemte åtskilliga andra. Här och der har man odlat vinrankan, men med föga framgång. De flesta af våra frugtträd hafva blifvit förflyttade dit, men frugten får ej den smak, som i Europa. Persikorna i de sydliga staterna blifva bäst. Äpplen odlas mycket, men egenteligen blott för att deraf göra Cyder. Goda plommon äro sällsynta; några slags körsbär blifva bättre. Mandlar, söta Kastanier och Fikon finnas i de sydliga staterna. De öfriga trädslagen äro mångfaldiga (icke mindre än 26 arter af Ek uppgifvas) och tjenliga till alla möjliga slöjde- och byggnadsbehof. De äro äfven mycket storväxta. De utmärktaste i detta afseende är den hvita Boken (*Fagus sylvatica*) som stiger till 80 och 90, Platanen (*occidentalis*) till 90 och 100, samt Tulpanträdet (*Lyriodendrum tulipifera*) till 120 fots höjd. (H. 50-56. K. 103, 122, 123.)

Af maskar och insecter äro åtskilliga införda, hvaribland Silkesmasken. Endast en början är gjord med Silkes-alstringen (H. 49, 55). Hummer, Ostron och Krabbor finnas i myckenhet (K. 108).

Fiskslagen äro många, stora och i ymnighet att tillgå (H. 49. K. 108).

Bland åtskilliga amphibier uppräknas 4 slags Sköldpaddor, 5 slags Skallerormar och en Krokodil, eller den såkallade Alligatorn, från 12 till 45 fots längd (H. 48).

Foglarne äro der ganska mångfaldiga, ifrån de största till de minsta (H. 46-48).

Bland djuren finnas hvarken Lejon, Tigrar eller Elephanter. Af vilda och rofdjur har America samma slag och andra flera än Europa; t. e. den vilda Buffeln; men derifrån äro samtelige husdjuren, Hästen, Nötkreaturet, Fåret, Geten, Svinet, Hunden och Katten införda. Af Hvalar förekomma flera arter (H. 45, 46).

Befolkningen består hufvudsakligen af 3:ne slag, nämligen: ur-inbyggare eller såkallade Americanska Indianer, invandrade Europeer och deras afkomlingar, samt införda Africanska Negrer och deras afföda. Vi skola här, genast i början omförmäla de första och sista något närmare, för att sedan egna en desto mera odelad uppmärksamhet åt lan-

dets egentliga herrar, de Europeiska afkomlingarne. Angående dem skola vi nu blott anföra det allmänna om deras härkomst och tillväxt, samt de egenheter de från sina särskilda stamfäder bibehållit. De utförligare underrättelserna om dem skola sedermera förekomma i fråga om husliga förhållanden, seder och bruk.

Landets ursprungliga innebyggare, eller Indianerne, som mer och mer undanträngas åt de innersta och vestliga delarne af landet, lefva der, oberoende af de Förenta Staterna, under egna anförare, och efter egna lagar. Dock pläga äfven de friaste, på sitt sätt erkänna staternas öfvervalde, emottaga skänker af den store fadren (som de kalla Presidenten), uppsätta Unionens flagga i sina byar, samt bära Amerikanska sablar och medailler. Man uppgifver några hundrade sjelfständiga stammar (i districtet Missouri allena 42) utom alla dem, (nära $\frac{1}{3}$ af hela indianska befolkningen) som bo mellan Klippiga bergen och Stilla hafvet. Till kroppsbyggnad, utseende, lefnadsätt och sedvanor likna stammarne hvarannan, på det närmaste. Somliga, såsom de mäktige Sioux mellan Missouri och Mississippi, Pawnees m. fl. synas, i anseende till anletsdrag, språk och plägseder, förråda Mongoliskt ursprung, och härkomst från Asien öfver Behrings-sundet. Hos vissa är omskärelsen bruklig. (H. 1058.) Indianerne äro i allmänhet kopparfärgade, och alla målade, häldst med svart eller rödt. De haf-

va långt, slätt, svart och groft hår, små svarta ögon,
 framstående kindben, små spetsiga örnäsor och go-
 da tänder. Karlärne äro väl växta, högbröstade och
 hafva ett ädelt skick. Få äro under medelstorleken,
 ingen blifver fet, och högst sällan ser man någon ofär-
 dig. Qvinnorna äro små, med runda ansigten och
 utstående kindben, samt ringa behag i sitt sätt att va-
 ra; men hafva vacker röst och ett älskvärdt leende.
 De mogna tidigt och vissna snart, blifva skrynkliga,
 och få infallna ögon efter 30 års ålder, samt vardå
 med tiden äfven feta. Indianerna bortryeka med sorgfäl-
 lighet allt hår på kroppen, utom på hufvudet, der det
 sammanvefvas till en lock öfver hjessan. Qvinnorna
 bära deremot långt hufvudhår, och det anses hos dem
 för en prydnad. En af de talrikaste bland alla stam-
 mar, de så kallade Flathufvudena (omkring 60,000
 menniskor) numera egentligen befintliga i Oregan-
 districtet, äro vanställda och utmärkta derigenom, att
 barnens hufvuden utplattas på längden emellan tvän-
 ne hårdt sammandragna brädlappar, hvaraf en i nac-
 ken och den andra för pannan, nedifrån ögonbrynen.
 Indianerna nyttja nu merendels skor, och derifrån åt-
 sittande benbeklädnader af skinn, rödt eller blått klä-
 de, hvilka räcka upp på halfva låret, och fästas med
 ett snöre. Vid ett annat bära de korta kjolar kring
 medjan, eller i krig en gjördel, hvarvid tobakspung,
 knif m. m. äro häftade. Till prydnad brukas hängen
 i öronen och äfven i näsan. Barnen blifva genast ef-
 ter födseln fastbundna vid brädlappar, hvarmed de se-

dan af modren kringsläpas till dess de varda stora nog för att kunna krypa. De lemnas då i den fullkomligaste frihet och nakenhet, flickorna ända öfver 5 års ålder och gossarne ännu längre, hvarigenom deras kroppar otroligt härdas. Indianerna slå aldrig sina barn, utan spruta dem vatten i ansigtet, när de äro olydiga; en bestraffning för hvilken de mycket frukta. De äro sina föräldrar ganska hörsamma, och skiljas ej från dem, förr än de kunna försörja sig sjelfva. Sinnesförmögenheterna, särdeles hörsel och syn, äro skarpa, minnet förträffligt och local-kännedomens förvånande hos dessa folk. Hvarje stam talar sitt språk, som för Européen förekommer olika det ena med det andra, och äfven för vissa stammar inbördes skall vara oförståndligt. Man är dock benägen tro, att alla dessa särskilda språk blott äro olika mundarter af ett ursprungligt och gemensamt. I qvinnornas mun skall det vara mycket välljudande. Indianerna tro på tillvarelsen af ett högsta skapande väsende, eller den store anden (Maniton), som god, rättfärdig och vis, har sin thron ofvan molnen; men ock på underordnade onda andar, mot hvilkas inflytande de söka skydda sig, genom trollkarlar eller besvärjare. Den gode anden hylla de icke, emedan de anse honom dessförutan vilja deras bästa. Emot denna uppgift af Has-sel, som han i sina egna detail-berättelser motsäger, påstår åter Klinckowström, hvilket synes vara troligare, att de fira vissa fester om året till den store andens (eller den mäktigastes) ära, och att de taga ho-

nom till vittne af sina löften och öfverenskommelser. Författaren påminner sig ock, att i en äldre beskrifning öfver Norra America hafva sett teckningen af den Indianske gudens bild. För den onde anden hafva Indianerna en stor bäfvan och nedkasta sig för honom, till vinnande af hans benägenhet. Prester finnas lika så litet, som någon formelig gudstjenst ibland dem. Hvarje enskild beder och offrar för sig åt den onde anden, när frugtan drifver honom dertill. De tro på ett lif efter detta, en himmel och ett helfvete, ehuru deras begrepp derom väl äro mycket orediga. De hålla, i sina allmänna sammankomster, tal, som ofta äro mycket vackra, och underhjelpa då minnet med små stafvar, eller ett slags radband, kalladt Vampum. Det består af hvita, bruna, eller blårodda bitar af musselskal, skurna aflånga och polerade såsom perlor. Vampum brukas dessutom dels till prydnad, dels till vänskapstecken och gåfva vid afhandlingar, dels fordomdags till penningar. Indianernas hufvud-näringar äro jagt och fiske. Pil och båga äro tämmeligen komna ur bruk, och man betjenar sig i allmänhet af eldgevär, utom på pelsdjursjagt. Indianerne äro mycket händiga att förfärdiga sina kläder, vapen och husgeråd. Deras handel består hufvudsakligen i utbyte af pelsverk mot starka drycker, tobak, vapen, äggjern, hvarjehanda verktyg, småsaker och grannlåt. Indianerna äro i allmänhet kringvandrande, afsky åkerbruk och fasta yrken. Deras boningar, Wigwams, bestå af jordkulor, eller af up-

resta trästammar, eller af flyttbara näfver- eller bark-tält, hvilka någon gång öfverdragas med hudar. Kläder, husgeråd och vapen äro deras enda personliga egendom, allt annat är hela stammens; men dess område oftast obestämdt, hvarigenom ständiga tvister och krig med grannarne underhållas. Man beräknar, att omkring hvar 5:te eller 6:te menniska ibland dem plågar vara krigare, följagteligen alla män i den dertill dugliga åldern. Deras förnämsta vapen, då de kämpa man mot man, är en stridsyxa (Tomahawk), den de föra med största skicklighet, och kasta så säkert, att äggen ofelbart träffar föremålet på 30 steg. De plåga sina öfvervunna fiender till döds, såsom offer åt sina fallna krigares vålnader. De afskära, och förvara såsom segertecken, sina fienders hufvudsvål med det dervid sittande håret, eller den så kallade *Scalpen* *). Nästan alla Indianska stammar hafva 2:ne höfdingar; nämligen en domare i fred, Satschem, och en anförare i krig. Ibland äro bägge befattningarne förenade. Höfdingarne, äfvensom de särskilda afdelningarne inom stammen, hafva merendels namn af vilddjur och rof-foglar, såsom Björn, Varg, Räf, Buffeloxe, Örn,

*) Scalperingen är icke ofelbart dödande. Acrelius omtalar (46) 2:ne exempel derpå, det ena med en Engelsk soldat, som Indianerne scalperade, under det han rusig somnat på sin post; det andra med en Svensk hustru, vid namn Bure, som sedermera lefde många år, och födde åtskilliga barn.

Orm (af flera slag) liksom våra gamla höfdingar och ätter. Dessa anförares värdighet är hos somliga ärftlig, men hos de flesta icke, och gifver föga magt. Härtog kunna icke påbjudas, krig förklaras, eller fred slutas, utan stammens bifall, efter de flesta rösterna, då hvarje husfader har sin stämman. Han är oberoende herre i sitt hus, och lefver i månggifte, hvarföre ock qvinnorna blifva omildt, och utan agtning, behandlade. I allmänhet måste de mest arbeta under det att manfolken lättjas, eller sysselsätta sig med jagten, fisket eller krigen. Indianerna hysa det djupaste föragt för den, som försakat sin frihet, synnerligen för Negrerna, och man kan icke värre skymfa de förra, än när man jemnför dem med de sednare. Öfverhufvud äro Indianerna mycket ömtåliga för förolämpningar, och giriga efter hämnd, hvilken, om förolämparen sjelf icke åtkommes, utöfvas på hans släkt, eller stam. Eljest äro de höfliga, gästfria, frikostiga, vänfasta, ordhålliga, eniga sig emellan, och hvarannan mycket tillgifna. Deras värsta fel är begäret efter starka drycker. För att skaffa sig dem, tillåta de sig de största nedrigheter; och när de hafva tillfälle till rus, kunna de icke hålla sig derifrån. I sitt druckna tillstånd, känner Indianen ej mera sig sjelf, agtar intet, som eljest är honom heligt, och blifver en förkroppsligad satan. För allt hvad som omgifver dem, ehuru nytt det må vara, affectera Indianerna en likgiltighet, som gör dem alfvarliga, återhållsamma

och till utseendet phlegmatiska, utan att dock vara det. Samma likgiltighet låta de påskina för glädje, sorg och kroppslig smärta, samt utskräta och förhåna sina fiender, under det de pånas till döds. I sällskap med Europeiska afkomlingar, visa de sig stolta. Bland deras nöjen är dansen den förnämsta. Karlar och qvinfolk dansa ej med hvarannan, utan hvardera könet för sig, merendels nattetid kring upptända eldar. Krigsdansen är den märkvärdigaste. De, som deri deltaga, äro målade, klädda och beväpnade så, som när de draga i fält. Församlade, huka de sig ned kring en stor eld, i hvars grannskap står en hög påle. Enär de en stund suttit i denna ställning, uppreser sig en af anförarne, ställer sig midt i kretsen, upprepar de tappra gerningar han utfört, nämner de fiender han dödat, och i det han beskriver, huru han afryckt dem scalpen, efterhärmar han sin rysliga förrättning, svänger sin klubba, och slår henne, med stor häftighet, mot pålen. Sedan den förste krigarn slutat, fortsätter en annan med beskrifningen om sina bragder, och emellan hvarje paus förnyas dansen, som således fortfar flera dagar efter hvarannan, intill dess alla krigarne slutat. Under hela tiden må ingen sofva. En björn eller något annat stort villebråd blifver, vid dansens början, lagdt vid elden att stekas, och hvarje krigare äter deraf efter behag. När alla talen äro till ända, slutas festen med en allmän dans. Krigarne röra sig i olika ställningar, springa omkring, såsom ursinniga, svänga sina knifvar och vapen, samt löpa med ett fauligt tju-

tande ifrån hvarannan (H. 78, 79). Klinckowström berättar (459), att han i New-York sett några resande Indianer, till vinnande af sin bergning, uppföra en sådan, och att intrycket deraf var så ohyggligt, att några af de närvarande fruntimmerna dånade, och de öfriga åskådarna intogos af fasa. Indianernes nationalmusik är rå, omelodisk och enformig. Krigssången är ett slätt recitativ; och af Instrumenter hafva de blott en rörpipa och trumma (H. 71-79, 83, 1036-1046. K. 49, 446-461.).

Inom de med Europeer befolkade staterna, hafva Indianerna merendels bestämda områden eller såkallade Reservat gebiet, som de, efter fördrifvandet från, eller försäljningen af, det öfriga landet förbehållit sig. Sådant är förhållandet i New-York, Syd-Carolina, Georgia, Alabama, Mississippi, Tennessee, Missouri, Indiana, Illinois och Michigan. I andra, såsom Ohio, hafva de äfven afträdt denna återstod, men med förbehåll för dem, som icke utvandrat, att få behålla sin gamla författning. Stora farvägar gå igenom deras områden, hvarigenom de ännu mera komma i beröring med Europeerna, hvilka ofta besöka dem. Ehuru bebröfvade Indianerna äro öfver de hvita nybyggarnes ständiga tilltagande, ehuru de i sina sånger klaga öfver, att se sina fäders och krigares grifter trampas af främlingar från andra sidan om hafvet, ehuru de begråta sina vördade skogar, som falla för nykomlingarnes bilor, och åt sitt lands Dryader offra mången elegisk suck: så är deras begär efter främmande till-

verknigar, så starkt, och deras behof deraf så stort, att de ej kunna vara dem förutan, och att stammarnes områden ju längre ju mer inskränkas. Huru och hvarmed afträdde länder betalas kan inhemtas af följande köpeafhandling, som ingicks med Wiliam Penn år 1685, och med hvilken både de föregående och efterföljande i allmänhet öfverensstämma. För alt land, beläget på vestra Delaware-stranden, mellan åarne Quing-Quingus och Chester, samt så långt inåt landet, som en karl kunde hinna att på 2:ne dagar rida med en häst, betingades 20 gevär, 20 kaggar starkt vatten, 20 ylletäcken, 20 kittlar, 20 skålpund krut, 100 stänger bly, 40 tomehawks, 100 knifvar, 40 par strumpor, 1 fat öl, 20 skålpund Ryssgelb, 100 famnar vampum, 50 glasbouteiller, 50 tennskedar, 100 åljern, 500 tobakspipor, 100 händer (göpnar?) tobak, 20 små tobaksstänger, 20 eldstål, 500 flintor, 50 saxar, 50 kammar, 60 speglar, 200 nålar, 1 skäppa salt, 50 skålp. socker, 5 kannor sirap, 20 tobaksdosor, 100 mungigor, 20 hackor, 50 borrh, 50 träddolkar med skruf och 100 rader glasperlor (K. 384). Många Indianer hafva numera blandat sig med Europeernas afkomlingar, antagit christendomen, eller åtminstone något af deras näringssätt, bo i fasta byar, drifva åkerbruk, odla Potatoes, Majs, Bomull och Indigo, samla ris och pressa socker, spinna och väfva, samt hafva äfven slafvar. Sådant är förhållandet synnerligen i New-York, hvar-est de år 1809 äfven hade 5:ne saltpetterverk och 1 krutqvarn, 469 väfstolar och 49 Guldsmeder: i Georgia

och Tennessee, hvarest Cherokeeserne år 1816 hade 583 Negerslafvar, äfvensom stammen Chickasaw i Mississipi äger sådane. I Alabama och Louisiana hafva Indianerna ock antagit något Europeisk odling, hvarmed undervisningsanstalter och skolor för barnen merendels äro förknippade. I Nordvestra districtet hafva åtskilliga Fransyska afkomlingar från Canada gift sig med Indianskor eller Squaws. Der talas ömsom Fransyska och Indianska: klädedrägten är jemväl lika blandad (H. 694).

Europeer. Det nordliga America begagnades ej genast efter upptäckten till nybyggen eller handelsplatser. Först år 1584 gaf Drottning Elisabeth i England ett öppet bref åt Walter Raleigh, att taga i besittning alla länderier, som ännu icke vore något christeligt folks ägendom. Tvänne små Engelska skepp afgingo deruppå samma år till America, och landade vid utloppet af strömmen Roanoke, (i Nord-Carolina) samt kallade landet norr ut, sin ogifta Drottning till ära, Virginia. Dit fördes af Rich. Greenville följande året en colonie af 107 Britter, som dock mötte så många svårigheter, att de år 1586 måste återvända. Tvänne efterföljande försök, att grunda nybyggen i denna nejd, 1587 och 1590 misslyckades äfvenledes, emedan de voro för svaga, att försvara sig emot Indianerna. Engelsmännens första varagtiga bosättningar skedde mellan 1603 och 1625. Till Virginien fördes 1606 en colonie, som köpte sig land af de Indianska höfdingarne. 1609 ditskickades den förste Ståthå-

laren Delaware, som 1618 fördref Holländarne från deras colonie vid Hudsonfloden. Blomstrände blefvo de Engelska bosättningarna förnämligast efter 1625, då Carl 1:s opolitiska åtgärder föranledde en mängd missnöjda att öfvergifva sitt fädernesland och söka ett nytt hem i America. De flesta nedsatte sig i Virginia och Massachusetts, hvarest colonien Plymouth frodades sedan 1620. Ifrån dessa bägge länder utbredde sig Engelmännen öfver New-Hampshire, Maine, Rhode-Island, Connecticut och Maryland, hvilket sistnämnda 1651 afsondrades från Virginia och af Lord Baltimore försågs med privilegier, hvaraf ingen annan colonie kunde berömma sig. På samma tid hade äfven andra folk försökt bosätta sig i America, nämligen Fransoser i Canada vid Lorenzo-floden, Nederländare i New-York och New-Jersey, samt slutligen Svenskar kring floden Delaware. Äfventyrare från alla trakter i Europa sökte den nya verlden för att göra lycka, förvista och förbrytare för att finna en fristad. De af andra folk än Engelmänner anlagda colonier sammansmälte efterhand med deras. Svenskarne underkufvades af Nederländarne 1655 och dessa af Engelmännen 1664. Acadien blef 1713, samt bägge Canada och Louisiana österom Mississippi genom Spaniens begifvande 1763, förenade med Englands besittningar, hvilka sträckte sig från Davis sundet i norr, till Mexicanska viken i söder, samt från Atlantiska hafvet i öster, till Mississippi i vester. Florida blef likväl 1785 återstaldt till Spanien, som först 1821 afstod detta land till Förenta Staterna.

Allteftersom befolkningen ökade sig i colonierna; så började dessa afsöndra sig i särskilda stater, hvilkas organisation genom Kongl. frihetsbref och privilegier bestämdes. Det äldsta deribland är Virginias af 1612, Massachusetts af 1628, Marylands af 1632, Rhode-Islands af 1663, Connecticuts af 1664, Nord-Carolinäs af 1668, Syd-Carolinäs af 1670, New-Hampshires af 1679, Pennsylvanias af 1681, New-Yorks af 1683, New-Jerseys af 1702, Delawares af 1703 och Georgias af 1733. Dessa privilegier voro likväl af skiljagtigt innehåll, och ena landskapet hade större förmoner än det andra. Folkmängdens tilltagande var svagt; endast hafskusterna och flodernas stränder voro bebodda af Europeer. Ofördragsamhet med olika religionsbekännelser, och inskränkande näringsförfattningar, synnerligen den Engelska Navigations-acten, hämmade Coloniernas tillväxt, och man började högljudt knorra deröfver. Men så länge man hade att frugta för Fransoserna i norr, och Spaniorerna i söder, fördrog man med tålmod detta tvång, till och med förändringen 1753 från Monopols- till Taxations-systemet. Men så snart man, genom freden i Paris 1763, trodde sig säker utifrån, blef man uppstudsigt inom Colonierna. Den i Brittiska Parlamentet 1765 genomgångna Stämpel-acten (Chartæ-Sigillatæ-författningen) uppväckte allmän ovilja i America, just icke för storleken af deras i sjelfva verket obetydliga bidrag till moderlandet, som för deras skuld fört blodiga krig, och ådragit sig

tnycken skuld; men för att icke erkänna såsom grund-
 sats, att Parlamentet skulle, efter behag, kunna be-
 skatta colonierna. Dessutom kände de sig vuxna och
 starka nog, för att ej längre vilja stå under ett så af-
 lägset befäl. Stämpel-acten upphäfdes väl; men då
 en ny tullafgift på Thé skulle införas 1773, utbrast
 upproret i Boston den 21 December. Ett år sednare,
 eller den 5 December 1774, samlade sig Deputerade,
 från de ofvannämnde 13 landskapen, till ett möte el-
 ler såkallad congress, i Philadelphia, hvarest de be-
 slöto, att med väpnad hand försvara sig. Den 19
 April 1775 blefvo de angripne af moderlandets krigs-
 magt; den 1 Maji ingingo de sig emellan en Union;
 den 18 Junii togo de Washington till anförare, och
 den 23 Augusti förklarades de af Konungen i England
 för upproriska. 1778 erkändes de för sjelfständiga af
 Frankrike och Spanien, samt 1783 af sjelfva England.
 Till de 13 första Staterna hafva sedermera kommit:
 14) Vermont år 1791, 15) Kentucky 1792, 16)
 Tennessee 1796, samt 17) Ohio 1802. Sedan Indi-
 anska stammen Chaktaw, i freden 1801, öfverlemnad
 landet mellan Mississippi- och Yazou-floderna till För-
 enta Staterna, samt dessa, år 1803, af Frankrike köpt
 hela Louisiana, för 60. millioner Francs: så bildade sig
 18) Louisiana 1810, 19) Indiana 1816, 20) Mis-
 sissippi 1817, 21) Illinois 1818, 22) Alabama
 1819, 23) Maine 1820, hvilket dittills utgjort en del
 af Massachusetts, och 24) Missouri 1821. Districtet

Columbia uppkom derigenom att Förenta Staterna, sedan de bringat sig upp till sjelfbestånd och anseende, ville hafva en samfäldt förbundsstad, som icke hörde till någon viss stat, utan till alla gemensamt. Man valde dertill, vid floden Potowmak, på gränsen emellan Virginia och Maryland, en plats, som nästan var i medelpunkten af Unionen, och år 1790 blef, af de bägge Staternas regeringar, till densamma högtidligen öfverlemnad. Districtet utgöres af 100 Engelska ($2\frac{1}{2}$ Svenska) kvadrat-mil på ömse sidor af Potowmak, och bildar en fullkomlig fyrkant, hvars hörn äro vända mot de fyra väderstrecken. Liksom districtet kallades efter Americas förste upptäckare, Columbus, så fick hufvudstaden sitt namn af Föreningens hjelte, Washington. Regeringens säte förlades ej der, förr än år 1800. Hela halfön, hvaraf districtet Michigan utgöres, afträddes väl i freden 1783 till Förenta Staterna; men Fort Detroit öfverlemnades ej förr än 1796, då en styrelse dit förlades och districtet organiserades. Det Nord-Vestra, efter sin belägenhet kallade, districtet, står under gemensam styrelse med Michigan; men är på dervarande befästningar när, nästan aldeles i Indianernas våld. Districtet Arkansas räknades fordom till Louisiana; skildes 1819 från staten Missouri område, och erkändes för ett eget. Districtet Missouri utgjorde tillföre nord-vestra delen af Louisiana, hvarpå Frankrike 1800, och Spanien 1802, afstodo sina anspråk. Förenta Staterna äga, i hela landet, endast några militaire-poster, hvar-

ifrån de idka pelshandel med Indianerna, hvilka eljest innehafva alltsammans Sådant är äfven förhållandet med districtet Oregon, som England 1815 afsträdde i Genter-freden, och 1818 aflemnade till Nord-Americanska factoriet vid Columbia-floden. 1822 blef det upptaget till ett district i Unionen. (Fant, Hassel.)

Den Europeiska befolkningen härrör från alla möjliga Europeiska länder. Hufvudsakligen består hon dock af Engelmän. Skottar, Irländare, Tyskar och Schweitzare, Fransoser, Nederländare, Svenskar, Italienare och Spaniorer. Det fordna New-Englands provinser, eller staterna, Maine, New-Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode-Island och Connecticut äro, med föga betydliga undantag, bebyggda af Engelmän. Skottar hafva sina bosättningar i New-Hampshire, New-York, New-Jersey, Pennsylvania och Nord-Carolina. Irländare finnas hufvudsakligen i Pennsylvania och Maryland, för öfrigt äro de spridda öfver Massachusetts, New-Hampshire, New-York, New-Jersey, Kentucky, och några andra stater. Några små Wallisiska bosättningar hafva ägt rum i Pennsylvania och New-York. Befolkningen i de nord-östliga staterna är således för det mesta Brittisk. Denna utgör äfven största delen af innebyggarne i de medlersta, och en stor del i de sydliga staterna, eller i det hela troligen $\frac{2}{3}$ af Europeiska befolkningen. Tyskar finner man förnämligast i Pennsylvania, hvarst de utgöra $\frac{1}{4}$ af befolkningen. Många hafva bosatt sig i New-York och New-Jersey, samt, under den si-

sta tiden, i de vestliga staterna, synnerligen vid Ohio. Schweizarne hafva en hel colonie uti Indiana; eljest träffar man en och annan af dem bland Ty-skarne i de öfriga staterna. Nederländerne bo, såsom efterkommande af de första nybyggarna, förnämligast i New-York. Ett ringa antal finnes äfven i Pennsylvania och New-Jersey, hvarest de, för det mesta, antagit Engelskt språk och lefnadsätt. Af Fransmän finner man tvenne ringa bosättningar i New-York, samt här och der i Nord-Vestra districtet i Syd-Carolina och New-Jersey. Största antalet är hemma i Louisiana, och Illinois hvarest de utgöra $\frac{2}{3}$ af folkmängden, samt i Mississippi. Italienare finnas i New-York och Pennsylvania, samt Spaniorer i Florida och Louisiana. Svenskarnes afkomlingar lefva uti New-Jersey, Pennsylvania, Delaware och Maryland (H. 63-65).

Upphofvet till, och fortgången af, våra ännu icke från allt samband med moderlandet skilda landsmäns nybygge i Norra America, är följande:

Sedan Holländarne, i begynnelsen af 1600-talet, börjat segla och handla på Norra America, samt bygga Magazin vid Hudson-floden, och år 1623 stiftat ett West-Indiskt Handels-compagnie, inställde sig en af medhjelparne dertill, Nederländeren från Antwerpen, Wilhelm Usselinx, hos Gustaf Adolph, med förslag, att ett Svenskt Handels-Compagnie, till Asien, Africa, America och Magellanica, måtte upprättas. Det antogs

och upphofsmanen, som, i fullmagten af den 21 December s. å. kallas Willam Ussling, bemyndigades derigenom, att samla deltagare. Ett contract, innehållande villkoren för ett General-Handels-Compagnie till nyssnämnde länder, utfärdades 1625. Tillika yttrade sig Usselinx deröfver, och aflade en berättelse om landets fördelagtiga beskaffenhet vid floden Delaware. Den 14 Junii 1626 utfärdades en Octroy, eller privilegier, på 12 års tid, för detta General- eller äfven så kallade Södra Compagnie, hvori Kongl. Maj:t, på eget äfventyr, ville våga och insätta 400,000 Daler. Emot denna och andra fördelar, skulle Kronan uppbära 4 procent's tull, samt $\frac{1}{2}$ af alla Mineralier, och tionde af det lands frugt, hvilket kunde intagas. Compagniet skulle välja sina Directeurer, och åt Usselinx förunnades $\frac{1}{1000}$ för alla varor, som i Compagniet skulle köpas och säljas. Dess fartyg borde segla från och till Götheborg. Saken föredrogs Ständerna på Riksdagen 1627; de gäfvo sitt samtycke och bekräftelse, hvarefter Enke-Drottningen Christina, Furst Johan Casimir, Riksens Råd, de förnämsta af Adeln, Öfverstarne för Krigsbefälet, Biskopparne och andre af Presterskapet, Borgmästare och Råd i Ständerna, samt en stor del af Allmogen lät anteckna sig såsom deltagare. En Director utnämndes d. 19 Mars 1627, för att ytterligare meddela allmänheten underättelser om compagniet, och samla underskrifter till delagtighet deruti; hvartill Presterskapet dessutom befältes förmana sina åhörare. Tiden, inom hvilken för-

sta afbetalningen skulle vara gjord, bestämdes till den 1 Maji 1628. Till verkets styrande och utförande, förordnades en Amiral, Vice-Amiral, Köpmän, Underköpmän, Assistenten och Commissarier, jemte krigsfolk och Officerare. Men de Polska fälttogen och det Tyska kriget kommo emellan. Före afgäendet till det sednare, förklarade Konungen, den 29 Maji 1630, att Adeln och Presterskapet funnit rådsamt för ena de uti Söder-Compagniet intecknade penningar med det upprättade Skepps-Compagniets, intill dess omständigheterna medgäfvit, att fortsätta Söder-Compagniet; hvilket derefter var på vägen att dö med Konungen. Men i detsamma inställde sig en annan Holländare, benämnd Pet. Menewe, äfven kallad Menuet, hvilken varit i Holländska Compagniets tjenst i America, råkat stöta sig med föreståndarne, samt blifvit hemkallad och afsatt. Axel Oxenstjerna begagnade denna anledning, blef sjelf förman för West-Indiska Handels-Compagniet, och uppmuntrade andra förmögne Herrar att deruti deltaga. Han hade ock, genom Svenska beskickningen i England, föranstaltat, att Konung Carl I på Svenskarne öfverlätit alla anspråk, som Engelsmännen ägde på landet (Delaware) derigenom, att de först funnit det. Utrustad med folk, proviant, ammunition och köpmansvaror, tjenliga för handel och skänker åt Indianerna, utfärdades Menuet med tvänne fartyg från Götheborg, hvilka om våren 1638 ankommo till utloppet af floden Delaware, landstego i nuvarande staten af samma namn, vid Cap Hinlopen; kallade

det Paradis-udden, och stället, det nuvarande Lewistown, för Paradiset. Ett område köptes af Indianerna, från denna udde, längs Delaware, till fallet Santickan, (nu Trenton i New-Jersey) och sedan inåt landet, så mycket, som åstundades, till Svenska Kronans everldeliga ägo. Afhandlingen skedde på Holländska och Indianerna satte derunder sina händer och bomärken. Betalningen bestod i sylar, nålar, saxar, knifvar, yxor, bössor, krut och kulor, täcken af fris eller filt. Landmätaren Kling, som åtföljde colonien, uppmätte landet och affattade det på charta. Det kallades Nya Sverige, och dess gränсор utmärktes med pålar nedslagna i marken. Det var i längden något öfver 20 Svenska mil, och på bredden obegränsadt, eller så vidsträckt man behagade. På bergshöjden vid det nuvarande Wilmington i Delaware, anlade Menuet en befästning, som, efter Sveriges Drottning, benämndes Christina-Skans. Holländarne, som nedsatt sig vid floden Hudson, och tillförene äfven haft några skansar i älfven Delaware, voro derifrån fördrifne af Indianerna, och dessa anläggningar i grund förstörda. Likväl hade Holländarne några af de sina ständigt boende vid Delaware-älfvens östra sida, för att bevaka deras företag, som kunde komma att besöka orten. Afsigten var att åtminstone försäkra sig om halfön (numera staten New-Jersey) mellan denna flod och Nieuw-Amsterdam, eller nuvarande New-York. Så snart man märkte att Menuet anlade skansen, protesterades deremot, på Holländska Compagniets väg-

nar, genom General-Directeuren af Nya Nederländerna, med påstående att hela floden hörde dit. Men å dessa föreställningar gjordes af Menuet lika litet afseende, som det å Holländarnes sida kom längre än till ord.

Sedan Menuet, efter 3 års trogen tjenst, afidit, utskickades år 1642 Öfverste-Lieutenanten Joh. Printz *), såsom Gouverneur till Nya Sverige, med 3ne krigskepp, hafvande folk, amunition och köpmansgods ombord. Hans Instruction, af den 15 Aug. samma år, är med stor omtanke författad, och af den Kongl. Förmyndare-regeringen underskrifven. Bland annat ålögges Gouverneuren, att göra försök med Silkes- och Vinodling, samt Saltalstring. Utom frivilliga utvandrare, skickades äfven förbrytare till Colonien, hvar est de höllos fångliga och skilda från andra. Men deras ankomst misstycktes så af angränsande folk och Indianer, att de, som anlände under Printz's tid, måste föras hem igen, och inga vidare utskickas. Redan före hans ditsändande, hade Söder-Compagniet, år 1641, fått uteslutande rätt att införa Tobak till Sveri-

*) Han var född på Bottnaryds Prestegård i Småland, hvarest fadren var Kyrkoherde. Hade efter många äfventyr, under 30åra-kriget, tjent sig upp till Öfverste-Lieutenant vid WestgöthaRyttare; men uppgaf nesligen fästningen Chemnitz 1640, hvarföre han dömdes från tjensten, och miste henne 1641. Följande året, då han skickades till Nya Sverige, blef han adlad, och efter återkomsten Landshöfding i Jönköping 1658; dog 1663, utan söner.

ge, Finland och Ingermanland; hvilket privilegium åren 1644, 1645 och 1647 förnyades, med skärpta straff för öfverträdelsena deraf. Men då de likväl icke kunde förekommas, blef Tobakshandeln frigifven år 1649. Sednare, eller under d. 15 December s. år, utfärdades 24 års Octroy och Privilegium på 'ett, från Compagniet af Nova Svecia särskildt, Compagnie för handeln på Africa, Asien och America. Efter flera förändringar med tobakshandeln, som ömsom förländes åt andra compagnier, ömsom lemnades fri, fick Americanska Compagniet, den 25 December 1654, åter privilegium, att allena införa denna vara.

Gouverneuren i Nya Sverige, Printz, tog sitt residence på ön Tenackongh i Delaware, och anlade der en annan skans, kallad Nya Götheborg; (lärer vara antingen ön Little Tinicum, eller ön Port-Island, på hvilken sednare ett fäste ännu står, bägge i Pennsylvania) samt på östra stranden af Delaware en tredje, Elfsborg, numera Elsingborough i New-Jersey, Korsholms skans, Manajungh på Skör- eller Skulkielen (namnet är bevaradt i Schuykill-floden vid Philadelphia) m. fl. på den vestra. I detta väderstreck sträckte sig Svenska besittningarne till älfven Susquehannah, vid dess stora fall, nära mynningen af Conewaga-strömmen i det nuvarande Pennsylvania, hvars första Europeiska bebyggare Svenskarna voro. Med Indianerne lefde de i godt förstånd, och lärde sig deras språk; men med Holländarne forto beständiga

tvister. Våra landsmän ansågo sig för rättmätiga ägare till det land de köpt, och ville mota Holländarnes anspråk eller inkräktningar med motsvarande. Dessa åter beklagade sig öfver Svenskarnes odrägliga högmot, och att de ej mer agtade Holländarnes protester, „än som en ko skulle flyga öfver deras hufvud.” „Får,” skrifver Adrian van d. Donck *)” „Svenska Gouverneuren förstärkning i tid: så skola vi „blifva mera häpnade för honom, än vi varit för den „Engelska, eller någon af deras Gouverneurer”. Tre- nne gånger, under det Printz var Gouverneur, utskickades fartyg till colonien, dels med ammunition och köpmansgods för Indianerna, dels med folk. Men då den väntade förstärkningen likväl uteblef, förlorade Printz tålmodet och reste hem, 1652, samt förordnade sin måg, Joh. Papegoija, till Vice-Gouverneur. Ändtelingen ankom 1654 ett fartyg från Sverige, både med krigsfolk och nybyggare. Lystnaden, att vandra ut till America, var då här hemma så stor, att öfver hundra hushåll, godt ärligt folk, som sålt hus och hem, nödsakades kvarstadna i Götheborg, för bristande utrymme på fartyget. Med detsamma ankom, såsom Commissarius och Gouverneurens Assistance-Råd, f. d. Secreteraren i Commerce-Collegium, Joh. Rising, hvilken, genast vid landningen, intog skansen Fort-Casimir, som Holländarne, mot Printz's protesterande, an-

*) En Holländare, som sedermera 1655 utgaf en Historia om Nya Nederländerna.

Jagt vester om älfven, der det nuvarande New-Castle, i Delaware, är beläget. Som Papegoija ville resa ur landet, så uppdrogs dess styrelse åt Rising, hvilken sedermera kallade sig General-Directeur. Den 16 Mars s. år hade Drottningen utfärdat privilegium för dem, som köpte land, eller handlade i Nya Sverige, eller Westindien; och den 17 nästföljande Junii, afslöt Rising ett nytt Vänskaps-förbund med Indianerna *). Han tog nära kännedom af landet, och gjorde, med biträde af Landtmätaren Lindström, en beskrifning, och den sednare äfven en charta, öfver Svenska besittningarne på bägge sidor om Delaware-floden, hvilket allt hemskickades.

Holländarne kunde icke smälta förlusten af Fort-Casimir; och när de hunnit samlade krafter, ankom Holländske Gouverneuren i Nieuw-Amsterdam, Stuyvesant, i sista dagarne af Augusti 1655, seglande med 7 större och mindre fartyg, samt 6 till 700 man. Först återtog han Fort-Casimir, samt bemäktigade sig sedermera äfven det öfriga landet och Christinaeskans, hvarest Rising måste capitulera; men med vil-

*) Då afhandlingar med dem skulle ske genom tolk, voro de angelägna om, att denne äfven till utseendet måtte vara oväldig, och likna hufvudmännen å ömse sidor. En händelse omtalas, då en man med långt skägg begagnades till tolk, och Indianerna, som icke hafva sådant, deraf bortskuro hälften, innan han, å deras vägnar, fick begynna sin bemedlings-förrättning.

kor att blifva hemförd. De Svenska och Finska nybyggarna, som ej voro förmögna att följa med Gouverneuren och hans sällskap, skulle få ett år och 6 veckor, till sin egendoms försäljande. De, som ville kvarstadna, skulle få förblifva vid den Augsburgiska bekvämligheten och hålla sig en Lärare. Holländarne plöskade genast ut kärnan af det Svenska manskapet, och förde det till Nieuw-Amsterdam: kvinnorna plundrades hemma i husen, och hyllningsed affordrades folket. Rising kom 1656 till Carl X i Pohlen, för att uppmuntra honom till Coloniens återtagande; men Konungen var invecklad i mycket vigtigare värf, som icke tilläto honom egna någon uppmärksamhet åt dessa, förr än han till Sverige återkom 1658. Genom ett nytt placat, af d. 22 Maji s. år, bestämdes närmare Americanska Compagniets privilegium å Tobakshandeln; förnämligast, på det att den vigtiga Colonien Nova Svecia måtte bibehållas, och undersåtarne, som der en rund tid, utan undsättning och tröst, suttit, ej måtte öfvergifne varda. Men när Städerna i riket, som redan, vid Riksdagen 1655, besvärat sig öfver Handels-Compagnier och monopolier, gjorde förnyade påminnelser i detta afseende, vid Riksdagen i Götheborg 1660: så beslöt Kongl. Maj:t att Americanska Compagniet, det påföljande året, skulle upphävas. Endast 18 Svenske män och 1 Finne gjorde Holländarne hyllningsed vid capitulationen; dock voro der många flera af våra laudsmän, med hvilka Indianerna sedermera höllo ihop mot Holländarne. Deras välde räck-

te icke längre än till 1664, då landet intogs af Engelsmännen. Sedermera, eller i fördraget mellan Sverige och Holland den 18 Julii 1667, beslutades att frågan, om skadestånd för Svenska Vestindiska Compagniet, skulle, så fort som möjligt skärskådas, eller rättare sagt, uppskjutas.

När Svenskarne första gången anlände till Norra America, hade de med sig en prest, vid namn Reorus Torkillus från Östergöthland, och sedan andra. Då Holländarne bemäktigade sig Colonien, och så länge de densamma innehade, var det Svensken Lars Lock, eller Lockenius, som, både för sina landsmän och Holländarne, förrättade gudstjensten, hvarom deras styrelse föga bekymrade sig. När Engelsmännen togo hyllningseden, blef det stadfästadt, att Svenskarne skulle få oförhindradt förblifva vid sin Lutherska religion och offentliga gudstjenst, som de i synnerhet påstodo. Sin förnämsta kyrka hade de i Wicacoa, vid älfven Delaware, hvarest staden Phildelphia anlades, och hvartill 3:ne Svenska bröder, vid namn Svensson, lemnade platsen, i utbyte mot annan jord. Den ryktbare William Penn, som blifvit ägare af landet, var mycket nöjd med Svenskarne, som han äfven begagnade till tolkar med Indianerna, och berömde för alfvarsamhet, flit, styrka, afvelsamhet och höflighet; men yttrade: "att de ej gjorde några framsteg i åkerbruk och trädgårds-skötsel, liksom de åstundade allenast att hafva nog, men ej till öfverflöd". De

fingo säte i landets Assembly, och i Gouverneurens Conseil. Svenskarne, och isynnerhet Finnarne, uppviglades dock, till uppror och orolighet, af en bedrägare, som gaf sig ut för att heta Königsmark, och sedan af andra inom landet, men blefvo dock tämmeligen skonade, för den goda mening, styrelsen hade om deras ärlighet, och lydnad för sin öfverhet, när de ej af andra förfördes. Penn anhöll, hos Svenska Beskickningen i London, om prester och böcker för dem från Sverige, samt skickade dem sjelf en kista med Engelska religionsskrifter; dock medförde dessa åtgärder ingen särdeles verkan. Presten Lock hade fått en Tysk medhjelpare, som slutligen äfven blef hans efterträdare; men denne vardt på ålderdomen blind. Förgäfves vände sig Svenskarne, för att få själasörjare, hem med bref, som icke framkommo, och till Amsterdam med en skrifvelse, till dervarande Lutherska Consistorium, hvilken icke besvarades.

Imedlertid läste de äldre i kyrkorna ur postillor för ungdomen. En Svensk, benämnd Prinz, som med ett Engelskt fartyg varit hos våra landsmän i America, underrättade vid sin hemkomst Postmästaren i Götheborg, Thelin, om deras tillstånd, och denne inberättade det för Carl XI. En brefvexling öppnades med colonien. Konungen rådförde Domprosten i Upsala Doct. Jesp. Swedberg. På hans och Ärke-Biskoppen Ol Swebelii föranstaltande, blefvö 3:ne prester och en mängd Biblar, samt andra religionsböcker, af Ko-

nungen utskickade år 1696. Sedan blefvo de Svenska församlingarne, hvaraf 2ne, Wicacoa med annexen Upper-Merion, och Kings-Essing, samt Christina, befunno sig vester, och den 3dje Racoon, med annexet Pensneck, (i New-Jersey) öster om Delaware-floden, försedda med Svenska prester, genom ÄrkeBiskopparnes i Upsala försorg. Församlingarne hade svåra strider att uthärda med Qvåkare och Zinzendorffianer; synnerligen under de ledigheter, som emellanåt inträffade. De största olägenheterna för Presterskapet, och den mesta skadan för åhörarne vållades likväl af de ständiga tvister, som uppkommo angående presternas och kyrkornas underhåll, hvilket ej af någon lag var bestämdt, eller af någon tilstådesvarande regering vårdadt. Till att i någon mon skaffa rättelse, begärde Ärke-Biskop Jac. Benzelius hos Kgl. Maj:t att en Svensk Prost, med lön på stat, måtte, för dessa församlingar, tillsättas, hvilket beviljades, och anslogo Riksens Ständer, 1747, 50 P. Sterl. årligen för detta ändamål. Dessutom fingo de utskickade presterna vanligen 2000 Dal. S:mt i respenningar fram och tillbaka, samt, efter hemkomsten, 800 Dal. årlig pension intill dess de erhöillo pastorat. Men vid Stats-regleringen 1775, hemställde de dertill förordnade Herrar Riksens Råd, om icke Statsverket kunde befrias från dessa utgifter. Canzli-Collegium hördes, och Kongl. Maj:t fann, den 3 Maji s. år, att prostelönen, vid dåvarande innehafvares afgång, kunde indragas, samt att resepenningar för dem, som framdeles utsändes, icke skulle bestås

längre än till London, och derifrån hem igen. Församlingarne skulle derom underrättas; men innan det skedde, hade Candidaten Collin, som 1769 blifvit utsänd till America, såsom Extra Predikant, och sedan, 1772, erhållit Racoons och Pensnecks pastorat, den 22 September, 1775, utnämnts till Prost öfver de Svenska Församlingarne i America; och blef der före bibehållen vid sina företrädares lönevilkor. Sedan Ärke-Biskoppen inkommit med berättelse om dessa församlingars tillstånd år 1785, ansåg Kgl. Maj:t dem böra kunna sjelfva bestrida kostnaderna för sitt presterskap, och Svenska Statsverket, vid inträffande ledigheter, derifrån för framtiden befrias; dock skulle församlingarne på egen bekostnad kunna erhålla prester från Sverige. I skrifvelse till Ärke-Biskopp Menander, förklarade församlingarnes föreståndare, 1786, sig nöjda, att, när de qvarvarande Svenska presterna blifvit återkallade, förse sig med lärare af landets egna barn, och dem sjelfva löna. Detta anmäldes dock icke hos Kongl. Maj:t förr än 1789, af Ärke-Biskopp von Troil, då de 2:ne qvarvarande Kyrkoherdarne återkallades, med försäkran om vanliga respensionar hem, samt 133 R:dr 16 sk. Spec. i årlig pension, intill dess de erhöle annan lägenhet. Någon viss tid för deras hemkomst bestämdes likväl icke; och Prosten Collin, som önska- de ytterligare qvarblifva, försäkrades 1791 om bibehållandet, sålänge han med Kyrkoherde-beställningen fortfore, af 53½ Pund Sterling, eller 133½ R:dr Spec. motsvarande den extraordinarie Predikantslön, han

förut innehåft, eller den pension han, i händelse af sitt återvändande, skulle hafva åtnjutit. Detta anslag är, på Allmänna Indragnings-Staten, uppfördt åt Prosten Collin, som ännu lefver, och, oagadt sin höga ålderdom, förestår själavården i Wicacoa församling, uti och omkring Philadelphia. Ehuru född utländning, har han haft det förtroendet, att vara en af Staten Pennsylvanias representanter på Congressen.

Redan på 1750:talet, då Acrelius skref sin berättelse om de Svenska församlingarne i America, voro våra landsmän, genom giften och släktskaps-förbindelser, så blandade med Engelska och andra Europeiska afkomlingar, att Gudsstenen ej, utan fara att af en mängd åhörare blifva oförstådd, kunde förrättas på Svenska. Nu lärer hon merendels hållas på Engelska, och ehuru sällan, dock någon gång, för de äldre, på vårt språk. Svenska byggnadssättet, synnerligen af uthus, har bibehållit sig; äfvenledes de Svenska namnen på åtskilliga byar, landtställen och vattendrag (K. 33, 87), såsom, utom de förut nämnde, Sverige, Stockholm, Wrangletown, Christina- och Bränvins-åarne.

Utom alla slags Europeiska folk, finnas äfven Ost- och Westindiska härkomlingar, som dock, förmodeligen till det mesta, äro af samma ursprung, samt Judar (H. 63, 64, B. 385-387. K. 401). Invandringarne utifrån fortfara beständigt. Genom dem anses, under de 25 år, som föregingo 1815 års fred,

5000 (Odal mannen uppgifver, s. 114, enligt Seybert; i medeltal för 20 år, 6000) personer årligen hafva anländt, och fullt hälften deraf skall, under samma tid; åter hafva utvandrat, dels till Öfver-Canada, och dels, såsom sjöfarande äfventyrare, kring hela världen (B. 20. K. 397). Andra än dessa, och för Staterna nyttiga, ankomingar utvandra genast ifrån dem igen, af orsaker, som, i fråga om näringarne, skola utredas (K. 574, 577). Tilloppet af invandrare hade, under de 6 till 7 sista åren (före 1818), beständigt tilltagit, och varit störst 1817 (K. 398, 400), då det steg till 22,240 personer. Mer än hälften kom från Stora Britannien allena, och 1569 från Ostindien (K. 401). En stor del anlända, så fattiga, till America, att de ej kunna betala öfverfarten och derföre måste förhyra, eller rent af låta, genom skeppsägarna, försälja sig på 2, 3, ja till och med 6 eller 7 år. Sådane personer kallas *Redemptioners*; och som deras ofrihet blott räcker vissa år, så söker köparen emellertid, att af dem draga så mycken nytta, som möjligt, hvarigenom deras belägenhet vanligtvis blifver värre än Neger-slafvens. Författningar, till skyddande af dessa olyckliga, hafva särskilda stater, i de sista tiderna, vidtagit. De afhandlingar, hvarigenom Europeerna således afhända sig sina mänskliga rättigheter, kallas *indentures*, och de försälda personerna äfven *indented* (H. 84. K. 400).

Inom sjelfva staternas område, ske beständi-

ga folkvandringar, från länderna emellan Atlantiska hafvet och Alleghany-bergen, till staterna mellan dem och Mississippi. Bristed antager (22), att $\frac{1}{3}$ af de äldre staternas årliga folkökning, (Odalmannen, s. 120; enligt Seybert, att 60,000 personer årligen, eller 10 gånger det antal, som utifrån anländer) afgår till de nyare, förutan den tillväxt, dessa derjemte erhålla af ankommande främlingar. Vandringarne inom landet företagas utan betänkligheter, eller mycken svårighet. På stora vägarne, åt de Vestliga staterna, ser man beständigt flockar af utvandrare, som rigta sina steg åt det förlofvade landet. Några äro försedda med en liten lätt vagn, betäckt med ett lakan eller en filt, och innehållande husgeråd, lifsmedel, sängkläder och barn, dragna af 1 eller 2 små hästar, och måhända beledsagade af en ko. En häst och kärra, en packhäst, eller ock en skottkärra, lastad med ett par gevär, några skålpund krut, ett par yxor och några andra verktyg, äro ofta tillräckliga för flyttningen af ett hushåll några hundra Sv. mil. Icke sällan bär mannen allt sitt gods på kâppen, och hustrun följer efter, barfotad, med barnen på ryggen. Inuti landet fortsättes resan på floderna, i platta båtar, till bestämmelseorten, dit man medförer några silfverdollars, för att köpa jord (B. 427. K. 388, 392). Americanska folket, i det hela, är ock ett ibland de mest rörliga och resande (B. 451. K 19). Äfven om innebyggarne må väl i de östra Kustländerna, så äro de, för att befinna sig ännu bättre, färdiga att bryta upp sina bopä-

lar, och draga vester ut, med en sorglöshet och en drift, hvartill endast vidriga omständigheters tvång skulle kunna förmå andra menniskor. (B. 427). Befolkningen, inuti landet, blifver således icke mindre blandad, än vid Atlantiska hafvets kuster, hvarest de första nybyggarnes afkomlingar dock merendels qvarsitta på den jord, deras förfäder tagit i besittning.

Alla de särskilda Europeiska folkslagen hafva till America medfört sina fordna hemseder, religion, språk, klädedrägt, lefnads-, närings-, och byggnads-sätt, samt bevara allt detta med mycken ihärdighet, äfven i de största städerna och deras omedelbara grannskap, då flere landsmän bo tillsamman, i större antal, eller hela colonier (H. 65. K. 32-35, 104, 374, 377). Som Engelsmännen äro de talrikaste: så hafva de ock öfverhanden i alla dessa afseenden. Engelska språket är det rådande, icke allenast i dagligt tal, utan äfven vid domstolarne, och i statsförvaltningen. Likväl lära rättegångarne ännu föras, och författningarne utfärdas, på Fransyska i Louisiana (K. 344). Ehuru de särskilda folkslagen eljest förstå och äfven tala Engelska: så begagna de, sig emellan, sitt modersmål, hvaruppå, i de mesta oblandade församlingarne, både predikas, och skol-undervisning meddelas. Det är således föga troligt, att dessa språk på långliga tider skola gå under i America. Anglo-Americana-ren är, i sitt nya fädernesland, så kraftfull och blomstrande, som de starka Engelska födoämnen kunna

åstadkomma. Man ser merendels smala, välväxta, gestalter, tre alnar långa och derutöfver, med uttrycksfulla och starka anletsdrag. I de nordliga staterna, äro de härdade, med frisk och hvit hy; i de mellersta länderna blifva de brunare, och i de sydligare öfvergående till Vestindianarnes gulhet. I samma mån, som man nalkas dit, blifva alla Europeer orkeslösare, och låta arbetet förrättas af slafvar (H. 65, 67. K. 36, 288). Äfven inom mindre rymd, verkar klimatet till den grad på innebyggarne, att det i Virginia synes vara 3:ne särskilda slags folk. De som bo på kusten, och så långt upp, som tidvattnet stiger, äro sjukliga, svaga och lata; innebyggarne, derifrån och till foten af Blå bergen, äro välbildade och kraftiga; samt bergsboarne, på denna höjdsträckning, af mindre kroppsstorlek, men särdeles härdiga, verksamma och driftiga (B. 25). De Anglo-Americanska qvinnorna likna karlarne till kroppsbildning, hafva vackra tänder, mörka och eldiga ögon, men sakna lif och uttryck (H. 65). Klincowström yttrar motsatsen, om de Americanska flickorna (K. 254, 258, 272). I de sydliga länderna, mogna och vissna de tidigare, samt blifva lätteligen feta. I allmänhet råder, uti Anglo-Americanarnes lefnadsätt, mera enfald och enkelhet än i England. Till deras fel räknar man vinningslystnad, obändighet, benägenhet för fylleri, som icke sällan föranleder brottande, boxning, slagsmål, och, i söder, Gonging (ögonens uttryckande), renlighetens försummande, och ringa arbetsamhet. Irländarne, som ofördragsamhet

och hunger merendels förjagat hemifrån, äro ganska arbetsamma; äfvenså Skottarne, hvilka höra till de mest agtade medborgare i Förenta Staterna (H. 67, 68). Anglo-Americanaren är ingen Engelsman, men Tysken förblifver alltid Tysk. Han berömmes för redlighet, verksamhet och enkelhet. Tyskarne äro de näringsvettigaste odlare, göra inga skulder, hafva de flesta barnen, ända till 12 och 14, samt äro, af alla Americanare, minst begifna på dryckenskap. Af plantörer utgöra de 3:de classen. Man beskyller dem för, att vara mindre kunniga, än andra Americanare; likväl hafva åtskilliga i kunskapsväg utmärkte män uppträdt bland dem. Schweizarne hafva försökt att införa vinodlingen. Fransoserna förblifva sig lika intill 4:de, ja måhända 10:de, led. Om dem säges det, att de, tvärtmot de Engelska och Tyska nybyggarne, äro af en lättfärdig liflighet och oro; samt att de med häftighet inlåta sig i företag, hvaraf de hvarken beräkna svårigheterna eller kostnaderna. Fransmannen stiger bittida upp, grälar ofta i huset, tager i förtreten bössan på axeln, går ut och jagar, eller till grannen och pratar, hvilket är ett af hans största behof. För öfrigt äro de flesta Fransmän, i Förenta Staterna, äfventyrare, som sysselsätta sig med undervisnings meddelande i sitt språk, i dans, musik, fäktning m. m. eller handla de med modevaror, eller äro de gästgifvare och restaurateurer i städerna. Nybyggarne i Louisiana, och de agtningsvärda familjer, som, efter revolutionen, funnit en fristad i America, böra likväl un-

dantagas från hvad som är yttradt om de öfriga Fransmännen (H. 66, 68. K. 86-90). Öfverlemnade åt sig sjelfva på landet, såsom uti Illinois, skola de förfalla till den största råhet och vidskeppelse, näst Indianerna (H. 669). Nederländerne sysselsätta sig antingen med åkerbruk, eller andra näringar. De, som idka de sednare, bo i de största städerna, och hafva förlorat sitt språk. Svenskarne bearbeta jorden, med flit och möda. Italiendarne äro äfven så måttliga, som i hemlandet. Alla dessa olika folkslag lefva i fullkomlig endragt och godt förstånd med hvarannan. Hvilken som hälst, af hvad härkomst han må vara, är likväl fullkomligt American till sina tänkesätt. Allmänna characteren hos Förenta Staternas innebyggare är, att vara frihetsälskande, djerfva, näriga och förslagna. Yrkenas verkan, på folkets lynne, är i allmänhet sådan, att de, hvilkas arbete icke åsyftar någon framalstring eller något skapande, såsom jordbrukares och varuförädlares, utan blott förstöring, såsom skogsfällares och fiskares yrken, blifva i allmänhet rå, och de sednare äfven lata (B. 583).

En ständig erinran, om innebyggarnes utrikes och blandade härkomst och bildning, får man, såsom i namnen på hela stater, äfven på särskilda städer och orter. Utom alla möjliga Europeiska, förnämligast Engelska, namn, höras der, bland de vilda Indianska, både Arabiska, Grekiska, Egyptiska, Carthaginensiska och Chinesiska benämningar, icke blott af orter

utan äfven af personer, hvarefter Americanska städer, byar och gårdar blifvit uppkallade. Således förekomma der. Bethlehem, Athen, Troja, Cairo, Carthago, Rom, Canton, Elyseiska fälten, både Sterlings och Zions berg, Hector, Fabius, Manlius, Euclides, Lucas, Svedenborg och Napoleon, omvexlande med namn sådane som Conococheaque, Narraguagus, Youghiogeny, Sezcamawbecaw och Tuscarawas. Vissa omtyckta benämningar, synnerligen bibliska, och de Americanska hjeltarnes eller presidenternas, förekomma dessutom så ofta, i de särskilda staterna, att man funnit 29 Salem, 56 Washington, 42 Franklin, 39 Jefferson, 19 Monroe o. s. v. märkvärdiga nog, för att upptagas i Hassels Statistik. Den Europeiska bildningen, i städerna vid Atlantiska hafvets kuster, är icke långt skild från de första stegen till mensklig odling inuti landet. Den resande ser den förra, med hvarje dag, blifva klenare, till dess han, innan kort, anländer till en vanskaplig koja, uppförd af trästammar, som nyss blifvit nedhuggna. Det förekommer honom, såsom ginge han baklänges i historien om de menskliga framstegen (B. 382).

Negrerna härstamma antingen omedelbart från Africa, eller äro de införda från Westindien, eller äro de, i sjelfva frihetens land, födda och bibehållna såsom trälar. Handeln med Negerlafvar, som år 1508 börjades, från de Portugisiska besittningarne på Africas kust, till St. Domingo, utsträcktes snart till America. Införseln, af denna lefvande vara, fortfor alltsedan,

Stater och District, ell. så kallade Territorier.	Omfång. Engelska Qu. mil.	Befolkning.					Ledamöter i Congr.		Antal af Slafvar.		Antal af Fria färgade.	
		Hvita och Färgade.				Indianer.	Re- pres.	Se- nat.	1810.	1820.	1810.	1820.
		1790.	1800.	1810.	1820.							
Maine	32,000	96,540	151,719	228,705	297,839	727	7	2	—	—	969	—
New-Hampshire	9,280	141,885	183,858	214,460	244,158	—	6	2	—	—	970	—
Vermont	10,200	85,539	154,465	217,895	255,764	—	5	2	—	—	750	—
Massachusetts	7,800	378,787	422,845	472,040	521,725	750	15	2	—	6,868	6,737	—
Rhode-Island	1,360	68,825	69,122	76,931	83,059	420	2	2	108	45	3,609	—
Connecticut	4,670	237,946	251,002	261,942	275,248	350	6	2	310	97	6,455	—
New-York	46,200	340,120	586,050	959,049	1,372,812	4,840	34	2	15,017	10,088	25,533	—
New-Jersey	6,900	184,139	211,149	245,562	277,575	—	6	2	10,851	7,557	7,845	—
Pennsylvania	43,950	434,373	602,545	810,091	1,049,458	—	26	2	795	211	22,492	30,202
Delaware	2,060	59,094	64,273	72,674	72,749	—	1	2	4,177	4,500	13,156	—
Maryland	10,800	519,728	541,548	580,546	407,350	50	9	2	111,502	107,398	53,927	39,730
Virginia	64,000	747,610	880,200	974,622	1,065,366	—	22	2	392,518	425,153	30,570	36,889
Nord-Carolina	43,800	393,751	478,103	555,500	638,829	60	15	2	168,824	205,017	10,266	14,612
Syd-Carolina	30,080	249,073	345,591	415,115	502,741	450	9	2	196,565	258,475	4,654	6,806
Georgia	58,200	82,548	162,686	252,433	340,989	15,500	7	2	105,218	149,646	1,801	1,765
Florida (Territ.)	57,750	—	—	—	10,000	8,000	—	—	—	—	—	—
Alabama	50,800	—	2,000	10,000	147,901	15,000	2	2	17,088	41,859	240	571
Mississippi	45,350	—	6,850	30,352	75,448	20,000	1	2	—	32,814	—	458
Louisiana	48,000	—	—	76,556	153,407	4,100	3	2	54,660	69,064	7,585	10,476
Tennessee	41,300	35,691	105,602	261,727	422,813	5,000	9	2	44,535	80,107	1,713	—
Kentucky	39,000	73,677	220,959	406,511	564,377	—	12	2	80,561	126,732	1,317	2,759
Ohio	38,500	—	45,360	250,760	581,454	3,086	14	2	—	—	1,899	—
Indiana	36,250	—	5,641	24,520	147,148	6,916	3	2	237	190	593	—
Illinois	59,000	—	—	12,282	55,211	8,706	1	2	168	955	613	—
Michigan (Territ.) *)	33,750	—	—	4,762	8,896	9,071	—	—	24	—	120	—
Nord-Westra (Territ.)	144,000	—	—	—	700	18,409	—	—	—	—	—	—
Missouri	60,300	—	—	15,845	66,586	500	1	2	—	10,222	—	376
Arkansas (Territ.)	121,000	—	—	5,000	14,273	14,707	—	—	3,011	—1,617	607	—
Missouri (Territ.)	642,000	—	—	—	—	200,000	—	—	—	—	—	—
Oregan ell. Westra (Territ.)	288,000	—	—	—	—	120,000	—	—	—	—	—	—
Columbia (Territ.)	100	—	14,093	24,023	33,059	—	—	—	5,395	6,576	2,549	93,587**)
Summa	2,076,400	3,929,326	5,305,666	7,239,903	9,666,835	456,642	212	48	1,191,364	1,544,971	186,546	238,029

10,125,477.

260.

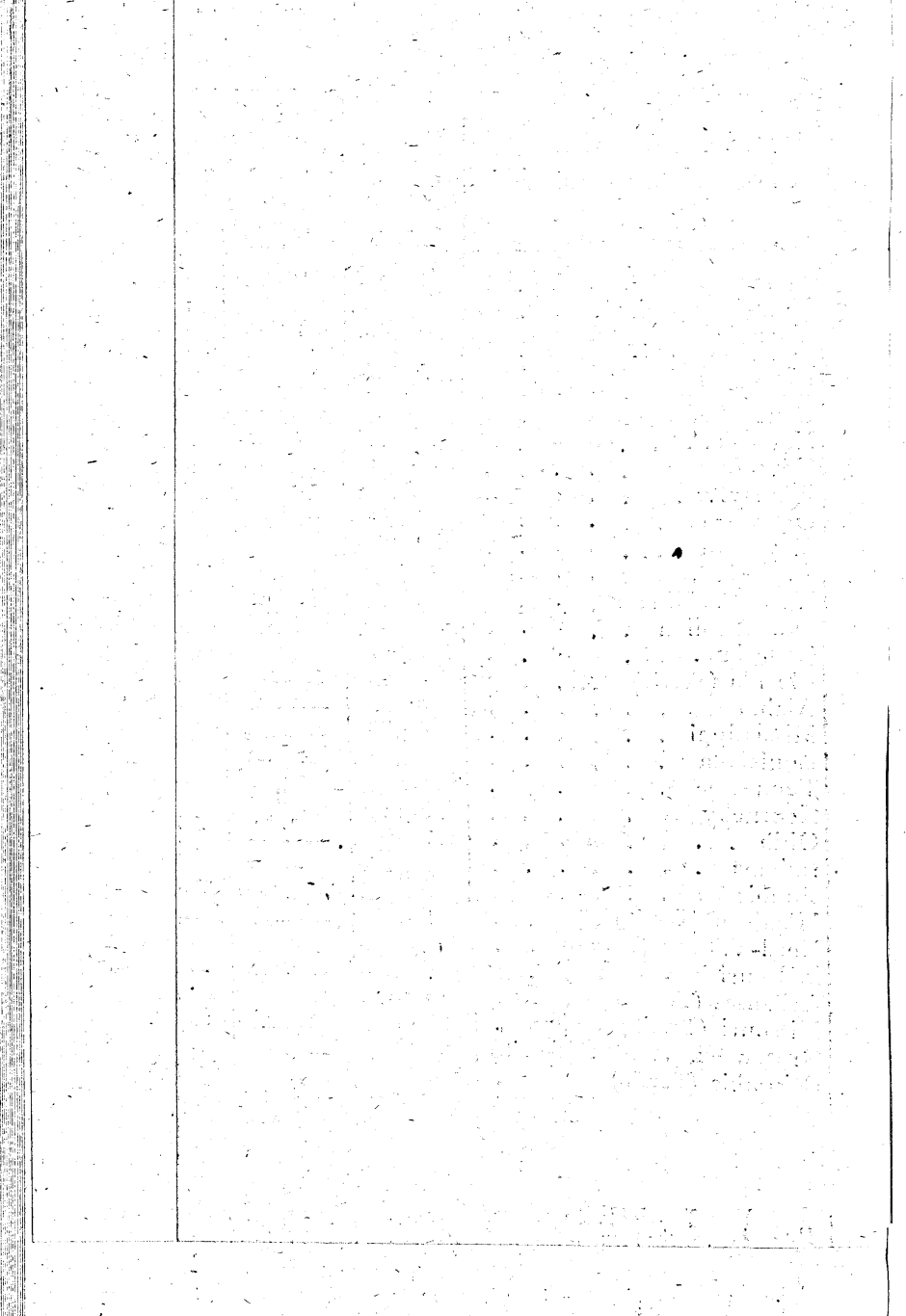
***)

Befolkningens fördelning.	I allmänhet.	Hvita människor					För Européer, särskildt	Engländare, Skottar och Irländare, Tyskar och Schweitzare	7,060,000
		Färgade, fria d:o	slafvar	Indianer	Summa	Summa			
		3,172,091	4,307,507	5,861,993	7,883,835			607,000	
		59,538	104,554	186,546	258,029			111,000	
		697,697	893,605	1,191,564	1,544,971			58,000	
		—	—	—	456,642			10,000	
		—	—	—	—			2,000	
		—	—	—	—			2,000	
		—	—	—	—			53,835	
		Summa	3,929,326	5,305,666	7,239,903	10,125,477		Summa	7,885,835

*) Enligt ett tillägg af Hassel (1070, 1071), har, genom ett beslut af 1820, Districtet Michigan blifvit utvidgad till 54,000 Eng. Qu. mils område, samt Nord-Westra districtet deremot förminskadt till 131,000 Eng. Qu. mil. Men som Melish, hvars arbete är tryckt i Philadelphia 1822, icke iagttagit denna förändring, så lemnas underrättelsen derom tills vidare i sitt värde.

**) Denna summa utgör antalet af fria färgade i alla de stater och district, för hvilka den särskildta mängden i hvardera varit obekant.

***) Af de speciella uppgifterna angående de färgade människornas fördelning i staterna, kunna endast uppgiften på slafvarne 1820, och på de fria 1810, anses vara någorlunda fullständiga. Till den förras kompletterande, har Edinburghs Philos. Journal, Vol. IX, 1823. sidd. 63-81, äfven blifvit begagnad. Bristed säger, än (49) såsom Odalmannen, (115) att slafvarnes antal utgör 1,711,000; än upptager han dem blott (89) till 1,500,000. På ett annat ställe (388) uppgifver han de fria svarta, 1817, till omkring 200,000. Dessa summor öfverensstämma tämmeligen med de speciella vi uppgifvit för 1820, då den svarta befolkningen, både af slafvar och fria, troligen steg nära till 1,800,000 personer. Bristed påstår äfven (388) att blandningarne, Mestizos, nästan öfverväga de svarta i antal, hvilket dock synes osannolikt.

intilldess en Congress-act år 1803 förbjöd densamma för hela Unionen, från början af år 1808. Efter detta förbud, ökar sig den svarta folkmängden blott genom sig sjelf och den otillåtna införsel, som möjligen kan äga rum. Slafveriet är väl, genom lagarne, mycket mildradt och, vid de stora plantagerna, har slafven, i kroppsligt afseende, bättre vilkor, än den fattigare Europeiska landbrukaren. Slafvarne begagnas icke blott till tyngre arbeten, utan äfven till uppässning på värds- hus m. fl. lätta förrättningar, och blifva, i de nordli- gare staterna, väl klädda och födda (K. 40). Författ- ningarne lemna dem tid och medel att förvärfva sig egendom, och bereda dem följagteligen en möjlig- het att derigenom kunna köpa sig fria. Dock måste äfven Förenta Staternas loftalare medgifva, att slafven städse är utsatt för de ohyggligaste misshandlingar. Hans husbonde har väl icke rätt öfver hans lif, men blotta tuktan sker icke sällan alltför omenskligt: hus- bonden erlägger endast en ringa penningebot för slaf- vens dödande. Lagen lemnar honom ej något skydd, om ej en hvit vittnar till hans fördel. Sjelf är han icke vittnesbär emot en hvit; och hvarje sådan kan ostra- fadt förolämpa honom. I Syd-Carolina är slafvarnes lagliga bestraffning, för inbrottsstöld och mord m. m., den, att brännas lefvande. Så nyligen, som 1808, verkställdes det, vid sagta eld, med 2:ne Negrer, midt på torget i staden Charleston. (B. 154, 155) Åtskilliga stater, såsom Vermont, Connecticut, New- York, Pennsylvania och Delaware, hafva beslutit slaf-

veriets afskaffande, merendels på det sättet, att de födda slafvarne, vid en viss ålder, t. ex. 25 år, förklaras fria, och inför lagarne lika berättigade, som andra Americanska medborgare; eller ock, att slafvarnes befrielse skall äga rum på en viss dag, som i New-York är utsatt till den 4 Julii 1827. De fria negrernas afkomma skall lagligen anses lika fritt född, som de hvitas. I Ohio har slafveriet aldrig varit tillåtet. I de sydostliga och södra staterna, har det ej kunnat afskaffas, emedan plantagerna der, hvarest de orkeslösa ägarne icke äro vana vid att arbeta, svårligen skulle kunna bestå utan slafvar. Hvarje sådan räknas bland landets redbara förmögenhet, och af Bristed till 150 Dollars värde (89). Om det split, som Negerslafvarne förvålla mellan Staterna inbördes, skall talas i fråga om Statsförfattningen.

Det är isynnerhet Qväkarne, som bidragit till för-mildrande af slafvarnes öde, och som, före befrielse-lagarnes utfärdande, årligen friköpte ett visst antal. Kosciuzko, som dog i America, har, till samma ändamål, testamenterat 200,000 Dollars, hvilka förvaltas af Qväkare, och hvaraf årliga räntan, på detta sätt, användes. Den hastiga öfvergången, från trældom till jemnlighet med sina fordna herrar, gör Negern, som i alla fall är lat och overksam, ännu obenägnare till arbete. Oagtadt lagen erkänner jemnlighet mellan fria menniskor af alla färgor, iagttages dock, i sammanlefnaden, den nogaste skillnad dem emellan: så att

gränsen mellan svarta och hvita i America är ännu mera bestämd, än fordom i de Franska Colonierna. Negrerna förtjena det äfven, genom sin sturskhet och skamlöshet, hvaruti de öfverträffa den öfriga pöbeln (K. 293-296). Vetande sig äga samma lagliga rättigheter, som de hvita, men ingalunda motsvarande anseende, och i saknad af all hyfsning, sätta de ingen gräns för sin näsvishet. Man anförer exempel på, att Negrer, till vinnande af 80 eller 100 Dollars, med flit skuffat förbigående, eller eljest förolämpat personer, som de vetat ej skola kunna återhålla utbrottet af sin vrede. Öfver de uppburna käppslängarne, hafva de genast besvärat sig hos fredsdomaren: beställda vittnen intyga händelsen; den lägsta hvita classen håller med Negern; någon Methodist eller Qväkare för-anledes, merendels af religionsnit, att blifva hans advocat, och den Europeiske resande isynnerhet får alltid orätt, hvarföre han icke nog kan taga sig till vara för dessa menniskor. I staden New-York har det händt, att illa beryktade Negresser, klädda i nyaste smaken, visat sig på promenaden, samt, genom sina åthäfvor och skamlösa utlätelser, tvingat hederliga fruntimmer aflägsna sig. Detta ofog har gått så långt, att man uppenbart klagat deröfver; och att policen blifvit nödsakad hämma dessa svarta medborgarinnors oförskämdhet (K. 144, 145). Man ser nästan aldrig någon Neger, eller Mulatt, vara bärare, d. v. s. hafva förtroende att föra saker från ett ställe till ett annat, och ofta finner den frigifne inga andra utvägar till under-

håll, än stöld och rån (K. 138, 295). Americas hvita befolkning känner sig besvärad af de fria Negrerna, och man är villrådlig om sättet att blifva dem lös. Uppläte man dem någon större jordrymd inne i landet, så skulle de, inom 10 till 15 år, så ansenligen öka sig, att de kunde begära sända ledamöter till congressen. Deras stat skulle ock blifva en tillflyktsort för rymmande slafvar, från de södra staterna. Man har derföre gripit till den utvägen, att förmå dem utflytta, dels till Africa åter, och dels till Hayti. Ett sällskap har, för detta ändamål, bildat sig i New-York, ämnet har varit under öfverläggning på Congressen, underhandlingar derom hafva blifvit öppnade med Regeringen på Hayti; och fartyg, lastade med Negrer och förnödenheter till deras coloniserande, afsända, under escort af krigsskepp, till Bissagos-öarne, några grader söder om Cap Verd, på Africanska kusten. Ehuru Negrerna icke äro rätt villiga till dessa utflyttningar, synes dock företaget vilja lyckas (K. 66, 295, 296. B. 149, och The North-American Review Jan. 1825. sidd. 191-210), och Europeisk hyfsning, måhända på detta sätt, kunna spridas bland Africas svarta innebyggare.

Befolkningen, inom Förenta Staternas område, har belupit och förhållit sig, samt varit fördelad mellan de särskilda staterna och districten, vid de, åren 1790, 1800, 1810 och 1820, anställda folkräkningar, på sätt hosföljande Tabell utvisar. Den upptager äfven antalet af Representanter på Congressen, hvilket af folk-mängden bestämmes:

Fördelar man Förenta Staternas hela folkmängd, 10,123,477 personer, på deras hela område, 47,190 Sv. Quadrat-mil, så komma, på hvarje sådan, 214 personer. Deraf äro inemot 2 bland 9 Negrer, 2 bland 13 slafvar, och något mindre än hvar 17:de person Indian. Mankönet var, äfven 1820, talrikare än qvinkönet, tvärt emot förhållandet i äldre samhällen, dit inga eller obetydliga invandringar ske, hvilka, så väl till America, som annorstädes, för det mesta utgöras af karlar. Förhållandet mellan båda könen, år 1820, var sådant, att, Indianerna oberäknadt, svarade, mot 100 karlar, något mer än 96 qvinnor. 1810 var förhållandet, mellan de hvita allena, såsom 100 till 98. De starka invandringarne från 1815, till 1820, hafva förmodligen återgifvit mankönet den större talrikhet, det äfven tillförene haft. Undantag, från det allmänna förhållandet 1820, ägde särskildt rum, bland de hvita, inom åldern från 16 till 26 år, och bland de fria Negrerna, der qvinnorna voro något flera än manfolken (H. 60). Af Förenta Staternas hela område, innehafva Indianerna mera än $\frac{2}{3}$; och denna rymd kan således ännu, endast i förhållande till främmande makter, anses utgöra en integrerande del af samhället. Jemnförelsevis till innebyggarnes antal, är den svarta befolkningen starkast i Syd-Carolina, hvarest slafvarne allena äro flera, än alla andra menniskor. Dernäst kommer Louisiana, hvarest både fria och ofria Negrer sammanräknade äro flera, än hela den öfriga befolkningen; vidare Mississippi och Georgia (när de talrika India-

nera undantagas), samt Virginia, der Negrerna utgöra nära hälften; sluteligen Nord-Carolina och Maryland, hvarest deras antal belöper till mer än tredjedelen af hela folkmängden.

Anställa vi jemnförelser mellan Americas Förenade Stater och Skandinaviens, så finna vi, att de förras areal 47,190 Sv. qv. mil är 7 gånger så stor, som Sveriges (5871,) och Norriges (2,828) sammanlagda 6,699 Sv. mil. Förenta Staternas största längd, från Atlantiska till Stilla hafvet, 430 Svenska mil, är nära 3 gånger så stor som Skandinaviens största längd, 160 mil, från spetsen af NordKyn till udden af Skåne. Förenta Staternas största bredd, från gränsen af de Engelska besittningarne till spetsen af halfön Florida, 260 Sv. mil, är mera än 3 gånger så stor, som Skandinaviens största bredd, 75 Sv. mil, från Arholma i Upplands skärgård, till Bommelö i Bergens Stift. Förenta Staternas hela befolkning 1820, eller 10,123,477 personer, var nära 3 gånger så stor, som Skandinaviens (nämligen Sveriges 2,584,690 och Norriges, troligen, 936,000, tillsammans) 3,520,690 människor. Men då dessa stater, öfverhufvud taget, endast hade 214 personer på hvarje Svensk qvadr. mil, hade Skandinavien, på samma tid och lika rymd, 525. Åtskiljer man våra förenade rikens område och folkmängd: så hade Sverige öfverhufvud 667, och Norrige 330, innebyggare på samma omfång. Då den mest befolkade af Förenta Staterna, Massachusetts, med inbegrepp af Indianer och en betydlig stadsbefolkning, endast hade 2,951 män-

niskor på 1 Svensk kvadrat-mil, hade vårt starkast befolkade Län, Malmöhus, med en förhållsvis ringare stadsbefolkning, dock 4,648. menniskor på lika rymd. Massachusetts hade således mindre folkmängd än både Götheborgs Höfdingedöme, med 5,212, och Blekinge, med 3,036 på qv. milen. Rhode-Island med 2,692, och Connecticut med 2,600, svarade närmast mot Christianstads Län, med 2,541. New-Jersey, med 1,779, stod under Skaraborgs Län med 1,904, och Upsala med 1,787, samt var alldeles lika med Hallands, som äfven hade 1,779 på qv. milen. Delaware, med 1,581, stod under Nyköpings Län med 1,745, och Linköpings med 1,742, samt närmast öfver Calmare med 1,529. Maryland, utom Baltimore, med 1,406, stod under Stockholms Län, utom hufvudstaden, med 1,458, och Elfsborgs med 1,429, samt närmast öfver Westmanlands med 1,404. Staten New-York hade, efter afdrag af den likaså benämnda stadens befolkning, men med inberäkning af 42,000 andra stads-innevånare och alla Indianer, 1,194; följagtligen mindre än Örebro Län, som hade 1,357, Gottlands, som hade 1,317, Jönköpings, som hade 1,279, och något mera än Kronobergs, som blott med 1,522 stads-innevånare, dock hade 1,143 på kvadrat-milen. Närmast derintill kom New-Hampshire, med 1,111. Efter Wermlands Län, som med blott 4,940 stads-innevånare, likväl hade 1,000 på qv. milen, stod Pennsylvania, som med 46,000 stads-innevånare, utom de afdragna

Philadelphias, endast hade 956, Syd-Carolina, som, med 50,000 stadsinneväanare, blott hade 736, och Virginia, som hade 752 människor på en Svensk kvadrat-mil.

Att folkökningen i Förenta Staterna tröttnar, när den hunnit halfvägs till den höjd, hvarpå hon befinner sig hos oss i Malmöhus Län, och hvarifrån hon ännu med raska steg fortgår, m. fl. intressanta förhållanden, äro redan anmärkta i Odalmannen. Till ännu flera, kan den här införda tabellen föranleda. Starkast i ögonen fallande är befolkningens stillastående i Delaware, hvarest hon, från 1810 till 1820, endast ökat sig med 75, eller med 7 till 8 personer om året. I Calmare Län, som är dubbelt större än Delaware, och har dubbelt större folkmängd, samt följagteligen, inom hvarje kvadrat-mil, den största öfverensstämmelse med nämnde stat, har befolkningen, från 1815 till 1820, ökat sig med 9,001, eller 1,816 personer om året. För ett lika antal människor, som i Delaware, har folkökningen, i Calmare Län, utgjort 869 personer årligen, eller varit öfver 100 gånger så stark, som i berörde Stat. Belägen på en halfö, mellan de stora städerna Philadelphia och Baltimore, samt Atlantiska hafvet, är den i detta afseende bättre lottad, än Calmare län. Att den icke är mindre bördig, än detta landskap, bör man kunna sluta deraf, att de Svenska nybyggarna, som ditkommo, kallade den första orten, hvarest de anlände, för paradiset, och

att deras afkomlingar, jemte åtskilliga andra i Sverige födda, och derföre till jemnförelse isländsatta, landsmän, 50 år sednare, samfäldt skrefvo hem, att landet vore mäga kosteligt frugtbärande uti allehanda slags säd, samt ömnoget på allehanda slags vildjur (villebråd), foglar och fisk. Bristed säger (20) att, i Förenta Staterna, förhåller sig öfverhufvud de föddas antal till de dödas, såsom 100 till 48. I Sverige var, under femårs-talet 1815-1820, detta förhållande såsom 100 till 75. Mycket starkare var folkökningen i Norrige, hvarest de födda, i medeltal för 4 år, enligt de ofullständiga, men till slutföljden dock öfverensstämmande, uppgifterna i Rikstidningen, förhållit sig till de döda, såsom 100 till 56. I Förenta Staterna öfverhufvud, dör 1 af 40 (B. 20) likasom medelförhållandet varit hos oss, under sista femårs-talet. Då i America, mot 1000 födda, svarat 5, som uppnått en ålder af 80 till 90 år (B. 21), svara hos oss 21 sådane; och om man dertill räknar dem, som upphunnit öfver 90 år, hvilket Bristed förmodeligen äfven menat: så svara hos oss 53 dylika mot 1000 födda. Förhållandet, mellan landets och städernas befolkning, har icke kunnat utrönas af de skrifter förf. haft att tillgå, och i allmänhet synes Förenta Staternas Tabellverk, i flera afseenden, vara vida mindre fullständigt än vårt. Till upplysning, om folk-mängdens hastiga tillväxt i somliga städer, må dock anföras: att Baltimore, som, vid revolutionens början,

eller för 40 till 50 år sedan, blott hade 3,000 innevånare, för närvarande äger 62,700. New-Orleans, som 1783 beboddes af några få fattiga smyghandlare, har nu 27,000 innevånare; New-York, som samma år, endast hade 26,000, har för närvarande 123,700. Efter denna stad, är Philadelphia, med 114,400 innevånare den 2:dra, och Baltimore den 3:dje i folkmängd. Hufvudstaden Washington har blott 13,200 innevånare (B. 18. M. 4. The N. Amer. Review, Jan. 1825, p. 100). Betraktar man förhållandet med Förenta Staternas befolkning i allmänhet: så befinnes, att den, både i det hela, och för hvarje class af hvita, färgade fria, och slafvar, särskildt, ökat sig mindre under det sista tiotalet, än under det föregående. I Sverige är befolkningen mera samlad och jemn, måhända något mera seglifvad; men långt mindre hastigt tilltagande än i de Förenta Staterna.

(Fortsättn. följer.)

L i t t e r a t u r :

SAMTAL MED MIG SJELF OM VERLDEN, MÄNNISKAN
OCH GUD. Upsala, Palmblad & C. 1824. 288
sidd. 8:o.

(Forts. och slut fr. *Syca VII. I. s. 116.*)

Treenigheten.

Författaren anser Treenigheten "vara grundad i Guds ord och ganska väl kunna bestå både med det samma och med förnuftet, blott den ej tänkes alltför materielt, hvartill det obibliska ordet person lätt kunde förleda, af hvars bruk neml. en obotelig förvillelse uppkommer genom den ende Gudens verkliga söndrande i den menckliga tanken i tre serskildta väsenden eller personer". Han medgifver såsom "ganska sannt och ovedersägligt, att en annan är fadren, en annan är sonen, en annan den helige ande, och att de ingalunda kunna eller böra i tanken sammanblandas." Han finner äfven "lika otvifvelagtigt, att Gud är en, men att ock i Honom är en nödvändig trehet, hvilken aldrig kan bestridas" (sidd. 120, 121). Detta är Biblens lära. Så lära ock Symboliska böckerna, men försvara derjemte troget, att Deus är spiritualis indivisa essentia (pag. 780, i samma upplaga, som Förf. nyttjat) hvarföre de ock aldrig med rättvisa kunna beskylas hafva söndrat den ende Guden i tre serskildta väsenden. Och enligt sjelfva Athanasii Symbolum,

hvilket dock för Förf. är en så apokryphisk och miss-tänkt skrift, är ju det III. *Fides Catholica*, ut unum deum in trinitate et trinitatem in unitate veneremur. IV. Neque confundentes personas, neque substantiam separantes. XVI. Et tamen non tres dii, sed unus deus. (l. c. p. 2. sq.) Och här skulle, enligt Förf:s för all sund känsla verkligen upprörande anklagelse, "en dubbelhet i själen, ett verkligt skrymteri" uttala sig. "Efter uttryckliga ordalydelsen i detta Athan. Symbolum skulle Gud verkligen tänkas såsom tre serskildta, blott man aktar sig att säga annat, än att de ändå äro en Gud" (s. 157). Anm. förstår ej, huru denna förskräckliga beskyllning kunnat undfalla Förf:s fromma och toleranta sinne. — Hvarföre stannade icke Förf. vid Bibelns lära om Treenighetens mysterium? Hvarföre till förmån för en obevislig metaphysisk hypothes åter upptända den låga, som i århundraden brunnit i Cathedrar, på Kyrko-Möten, i strids-skrifter, ja på sjelfva bålet? Hvarföre förglömmar han den varnande väckelse han nyss förut (s. 116) sjelf gifvit sitt förnuft, då det ville protestera mot möjligheten af Gudomlighetens iklädande i mensklighet: "Hvad förmår Du väl fullt utreda och inse, jemväl i naturliga ting, som närmast omgifva Dig?" Hvarföre öfverträder han här in-consequent det stränga förbud han sjelf utfärdat: "att på något sätt göra sitt inskränkta förnuft till måttstock för Guds eviga väsende, Hans oändliga vishet och sättet af Hans uppenbarelse"? (s. 112). Hvarföre får icke äfven denna Treenighetens hemlighet, liksom

försoningens mysterium, "hvila hos Gud, efter den ej kan vara i bättre händer" (sid. 211). Alla dessa hvarföre har Förf. förut, för sig sjelf, men sannolikt icke för alla tillfredsställande, besvarat med detta påstående: "jag får med mitt förnuft söka tränga in i de djupaste mysterier" och "så sannt mysterier verkligen blifvit oss sagda, måste deraf vara en nödvändig följd, att de ock skulle blifva oss klara" (s. 111). Huru nu Förf. förklarar Trinitets-mysterium, förtjenar begrundas. "Antingen", så lyder hufvudsakligen hans förklaring, "har Apostelen Paulus orätt, då han säger, att i Christus bor all Gudomens fullhet lekamligen, eller ock måste hela Treenigheten bo i Honom. Något dylikt (?) har han ock sagt sjelf: "Mig är all magt gifven i himmelen och på jorden. Går fördenskull ut och döper i Fadrens, Sonens och den helige Andes namn. Detta fördenskull hade alldelns ingen betydelse, om det ej utmärkte det samma, som Paulus sagt. I Honom är således Fadren och aldrig utom Honom, Han sjelf är Sonen, som aldrig verkar annorlunda, än af Fadren, och af Honom utgår på sådant (hurudant?) sätt den Helige Ande, och de tre äro i Honom så nära och oskiljagtigt förente, som i hvar och en lefvande menskelig person, hans själ, hans kropp, och den af dem båda förenta utgående verkningen eller allt hvad han af själen genom kroppen gör såsom lefvande menniska" (sid. 121). Denna trinitas personæ är

förut antagen af Svedenborg (de Tell. in univers. p. 56). Såsom ett ibland de många andra philosophemer eller Theologumener, som vilja begripa det obegrip-liga, kunde nu väl denna Trinitets-Lära med sina syskon ostörd få vandra ned till glömskans flod; men då den ännu vill kämpa mot sin förgängelse, då den finner hägn icke blott ibland tanklösa eftersägare, utan af Lutherska Theologer, som ej höra till denna class af menniskor, då den förklaras sammanstämmande med hvad Luther och våra Symboliska böcker, ja, med hvad Frälsaren sjelf och hans Apostlar (s. 121) lärt, så må väl en, om ock matt, röst höja sig till försvar för det bibliska i Reformatorernas åsigter och för det mistydda Guds ords renhet.

På alfvar kan aldrig Förf., ehuru han åberopat Symboliska böckerna, mena, att hans Trinitets-lära öfverensstämmer med deras andå eller ordaldydelse. Det skulle likväl bevisas af detta Luthers uttryck: *extra hunc hominem (Christum) nullus Deus reperitur*. Förf. känner sammanhanget på detta ställe. Han är dessutom ärlig och "medgörlig" Man. Då skall Han ock ej neka, att dessa Luthers ord uttrycka ingen ting annat, än hvad i det närmast föregående (s. 778) framställes såsom "den gamla orthodoxa Församlingens tro och lära", nemligen: "quod cum tota Divinitatis plenitudo in Christo habitet corporaliter ut in proprio suo corpore, etiam omni sua Majestate, virtute, gloria, operatione, in assumta humana natura liberri-

me luceat, et in ea, cum ea et per eam divinam suam virtutem, majestatem et efficaciam exerceat, operetur et perficiat". Luthers ord återopas här, enligt bevisningens omisskänneliga sammanhang, endast till styrka för denna hufvudsats. De säga ej, att "Fadren och den hel. Ande icke kunna vara Gud", hvilket Förf. anser vara en "rättig logisk slutsats", utan blott att Gudomens herrlighet, höghet och fullkomlighet bodde, framlyste och verkade i Christi mänskliga natur. För öfrigt kan Anmärkaren, utan att svika sin förbindelse, åtaga sig att inför alla Lutherska Kyrkans Theologer, som läst Symboliska böckerna, bevisa, det ingenstädes i dessa böcker, hvarken *κατὰ τὸ ἔηπὸν* eller *κατὰ τὴν διάνοιαν*, Treenigheten på ett utslutande sätt försättes i Christus.

Men vi vilje lemna detta nödvärn, hvarpå Förf. själf icke mycket synes lita, och begifva oss till granskning af några viktigare den hel. Skrifts vittnesbörd, dem han till skydd för sin Trinitetslära återopar. "I Christo bor all Gudomens fullhet lekamligen" skall, efter Förf:s exegetik, betyda: i Christo bor hela Tre-enigheten. Språkbruk och sammanhang förena sig att bestrida denna tolkning. Författaren och hvar och en annan, som förstår Pauli Grekiska språkidiom och sätt att uttrycka sig, behöfver Anm. blott hänvisa till detta *πληροῦσθαι*, som står per antanaclasin i omedelbart sammanhang med det misstydda uttrycket. Man jemföre dessutom parallelstället Eph. 3: 19, der samma ord

förekomma. Vore Förf:s exegetik den rätta, så skulle Colosserna (2, 9.) vara och Ephesierna (3, 19) uppmanas att blifva fullkomnade till treenighet i Gudomen, hvilket är orimligt. Det har ock förundrat Anm. att då Förf: exegetiserade öfver Col. 2: 9 i Honom bor all Gudomens fullhet lekamliga, han icke kastade en återblick på föregående 8:de vers och der läste för sig ett varningsord: "Ser till, att ingen fångar Eder genom en tom och bedräglig vishetslära" eller såsom det i gamla öfversättningen heter: "Ser till, att Eder icke någor bortröfvar med Philosophia och såfångt bedrägeri"; ty en bedräglig philosophia, ehuru i annan mening och af olika art, än den Paulus antyder, ligger dock här till grund för Förf:s exeges. Förf:s exegetiska blick kunde ock hafva blifvit upplyst, om han jemfört tredje och fjerde med åttonde och nionde verserne i detta samma Capitel. De "vishets och kunskaps skatter, som der sägas vara förborgade i Christus, svara emot "all Gudomens fullhet" i v. 9. Dessa uttryck jemförde förklara hvarandra. Vidare åberopas Matth. 28: 18, 19, hvarest detta fördenskull, då Jesu ord: "Mig är gifven all magt" föregått, skall bevisa, att hela Treenigheten bor i Christus. Anm. ser sammanhanget annorlunda, Symbol, böckerna hafva ock så fattat det (p. 785): Jag är, vill Jesus säga, af min Fader förherrligad och förklarad; all Gudomens höga herrliga magt bor hos mig. Fördenskull eger jag magt att befalla. Alla de Bibelspråk Förf. för öfrigt citerar, äro af enahan-

da art. De bevisa oemotsägligen, att Jesus är den Ende evige Guden sjelf, uppenbarad i ren menisklighet (se sidd. 144, 147, 149); men också icke mer, så länge den suna Exegetiken tillåtes vara ostörd af hypermetaphysiskt grillfängeri. I flere af dessa Skrifte-nes rum tillkännagifves dock lika otvifvelagtigt, att en annan är Fadren, en annan är Sonen, en annan den helige Ande (hvilken hos Förf. kallas blott Verkan *) s. 140); men de tre äro Ett: t. ex. Matth. 28, 19. 1 Cor. 8, 6. 15, 23. följ. 1 Tim. 2, 5. Joh. 14 Cap. Joh. 16, 7. Skulle icke Förf. kunna tillåta, att Christenheten bibehölle denna Bibliska föreställning och tro, vid hvilken dock alltid något mysteriöst står kvar, oagadt alla menniskovishetens förklaringsförsök? Är det mindre lätt att tro Bibelns Gudomliga Trinitet, än Förf:s meniskliga förklaring af denna lära? Förf. ifrar sjelf med rätta emot "obibliska tillsatser" och "meniskliga uppfinningar" (sidd. 124 och 125). Gör Han dock icke hvad han sjelf fördömer, nemligen förvandlar det, som är en samvetssak för hvarje

*) Är den helige Ande en blott verkan, en efficacia, ej efficiens; så förstår Anm. icke, huru Jesus i samma vers, Joh. 15: 26, kallar denne sanningens Ande (*το πνευμα της αληθειας*) med ett concret och personligt namn: *ὁ παρακλητος*, (jfr. Joh. 16: 3, *εκείνος, το πνευμα*); ännu mindre, huru denna verkan kan sägas tala, tala af sig sjelf (*ἀφ' ἑαυτου*), tala hvad han hört och hämta eller taga af Jesus och förkunna verlden. Se Joh. 16: 13, 19. Alla dessa bestämningar, hvilka Jesus sjelf framställt, sammanstämman svårligen med begreppet om en abstract verkan utan personlighet.

allvarlig Christen, till en Scholastisk strid blott i annan form? Anm. erkänner ock en enda och odelad Gud. Han medgifver också icke, att Gud kan delas i tre personer, i den mening serskildt tänkte, som tre menckliga personer. Han tror ock på en enda Frälzare och på Hans ord: "Jag och Fadren ärom ett". Men när nu Förf. här af drager sin slutsats: "Ergo bor Treenigheten i Christus", så förstår Anm. icke och kan aldrig erkänna denna slags Logik; han finner dervid dessutom ingen annan vinning för Religionen, är en ny förvirring och samvetsbekymmer för de enfaldiga, ingen annan vinning för Theologien, än en ny obiblisk tillsats, hvilken, såsom en mencklig uppfinning, icke har högre värde, än ordet person, ehuru Anm. visserligen ej nitälskar för detta theologiska bestämningsord, utan blott för helgden af Bibelns Treenighets Lära. Man må säga hvad man vill, man må hölja sina förklaringar i hvilken fromhetens drägt som heldst; så snart man vid framställningen af Religionens högsta ideer afviker från det Ord man erkänt för Guds ord i egentligaste mening, så är detta dock ingen ting annat, än en, om än aldrig så hemlig eller omedveten, dyrkan åt menniskoförnuftet, såsom vore det något högre än den Gudomliga visheten. Den skarpsinnige Luther föresåg klart den tid, då det i sina åsigter inskränkta, men stolta, jordiska förståndet skulle "sätta sig i Guds tempel såsom en Gud och gifva sig ut för en Gud". Just i afseende på den lära, hvilken nu är i fråga, talar han prophetiskt om manien

att förklara eller neka: "O wie sollen sie allererst recht schwärmen, taumeln und poltern, wenn sie hieher (neml. till Treenighets-läran) kommen. Da sollen sie zu deuten finden" . . (Luthers kurzes Bekentn. v. heil. Sacr.) Förf. beskyller, icke otydligt, men orättvist, de gamla Orthodoxerna för den förvillelsen i Trinitetsläran, "att man borde väl tänka tre, men ändock efteråt säga, att de äro en". Detta sidohugg åt Athanasii Symbolum, som synes vara en påle i köttet för Förf., har dock det missödet att icke träffa de gamla Orthodoxerna mera, än dem, som vilja gifva oss en Neo-Orthodoxie. Har man icke en högre ståndpunkt, än att man tänker trehet och enhet i jordisk mening numeriska, så blifva Bibelns och Svedenborgs Trinitetsläror lika svåra att begripa *):

Men hvilken är då Din oförnuftiga och obibliska treenighetslära? frågar Författaren. Anm. är också visserligen lika litet, som Förf., vän af "obibliska, tillsatser, af onödiga finheter och distinctioner, af hårklyfverier, strider och på förhand insupna människofunder" (sid. 145 och fl.), ehuru han under dessa cate-

*) Till förklaring af Svedenborgska Treenighetsläran kunde likväl då tjena den djupsinniga undervisning en Svensk Lärare i Theologien, enligt berättelse, då han afhandlade Artikeln de Deo Triuno, skall hafva gifvit sina Lärjungar, neml. att han sjelf var En, men likväl Tre: Theologiæ Doctor, Lector och Prost. En mera autentik berättelse, en pendant till Anecdoten om Hårfrisören i Köpenhamn (sid. 126), finnes i Göthes Aus meinem Leben. 3:r Th. (om Basedows bittra hat emot Treenighets-Läran.)

gorier icke innefattar en systematisk terminologi, hvilken han tvärtom anser högst nödvändig. Han känner också icke, Gudi lof, hos sig "denna olyckliga centrifugala söndringsåtrå, som oupphörligt vill åtskilja hvad Gud på det innerligaste förenat". Enligt dessa grundsatser har han i Guds ord helt enkelt funnit den Gudomliga Treenighetens Gudomliga lära uttryckt: "Gud är En. I begynnelsen var Ordet; Och Ordet var när Gudi; och Gud var Ordet. Genom det äro all ting gjord. Och Ordet vardt kött; och bodde ibland människorna, och de sågo Hans herrlighet, såsom enda Sonsens herrlighet af Fadrenom; full med nåd och sanning. Ingen hafver någon tid sett Gud; ende Sonen, som är i Fadrens sköt, han hafver det kungjort. Ingen kommer till Fadren, utan genom Honom. Han helgade sig sjelf för människomen, att de skola ock vara helgade i sanningene. Han gick till Fadren och sände af Fadrenom Hugsvalaren, sanningens Ande, som utgår af Fadrenom och som leder uti alla sanning". Denna tro och bekännelse må synas icke nog förnuftig; obiblisk är den åtminstone icke. För Anmärkarens förnuft är den tillfredsställande, för hans hjerta tröstfull, utan alla tillsatser och förklaringar. Anm. finner i dessa samlade Bibelspråk Jesu Gudom klart och ovedersägligt uttryckt, men icke läran om "hela Treenighetens boende i Christus (sid. 121) eller "hela Gudomlighetens förening i Jesu person" (s. 144). Denna föreställning har Förf., utan anförande af ett enda bestående skäl, sammanblandat med beviset för

Jesu Gudom. Detta grundfel i hela denna försökta bevisning inses lätt af hvarje tänkande fördomsfri Läsare. Det enda Anm. funnit möjligtvis kunna förvillan, är följande skenbart stränga bevismethod: "Jesus bød Lärjungarne döpa i Fadrens, Sonens och den h. Andes namn (Matth. 28: 19), hvilken befallning de trodde sig efterkomma, då de döpte i Herrans Jesu namn (Apostlag. 8: 16). De skilde då icke den förherrligade Jesus från Fadren, och förstodo utan tvifvel rätt den uppståndne och förklarade Frälsarens uttryck, hvars hela tendens tyckes (?) vara att förena i sin person hela Gudomligheten" (sid. 144). Detta klingar i sanning väl, men det är dock endast tom klang. Först och främst är Anm. öfvertygad — och denna öfvertygelse har Författaren sjelf (s. 145) — "att Lärjungarne ej voro så spitsfundige, att de i Jesu ord sökte onödiga finheter och distinctioner". "De följde ock, såsom Förf. sanningen till ära vidare medgifver (s. s.), sin Mästare och Hans anvisningar troget och voro dermed nöjde". När då Mästaren uttryckeligen hade befallt: Döper i Fadrens, Sonens och den hel. Andes namn, hade de då troget följt Hans befallning, om de döpt blott i Herrans Jesu namn? Hade de icke då spitsfundigt konstlat med Mästarens ord, sökt onödiga finheter och distinctioner och inblandat ett meniskt hårklyfveri i efterlefnaden af det mest klara och bestämda Gudomliga bud? Anmärkaren vädjar tryggt till Förf:s egen oförvillade sunda tanke och fromma känsla. Denna vederläggning vore redan till-

räcklig, ty den har sin djupa rot uti Jesu Lärjungars öfverallt i ord och handling ådagalagde character. Anm. är fullkomligt öfvertygad, att Jesu Apostlar döpte, såsom Mästaren uttryckligen befallt, i Fadrens, Sonens och den hel. Andes namn. Att döpa i Herrans eller i Herrans Jesu namn — uttryck, som ymsöm förekomma i Apostlagerningarne, mer än på det enda ställe Förf. citerat, — utmärker ingen ting mer och ingen ting mindre, än hvad vi kalle det christna dopet, det af Herren Jesus Christus stiftade döpelsens Sacrament, och är således likbetydande med: döpa till Christendom, genom dopet inviga till tron på det Jesu namn Apostlarne lärde, det Enda, i hvilket vi kunne salige warda. Så länge språkbruk och sammanhang ega något vitsord vid den hel. Skrifts tolkning, är detta otvifvelagtigt i Apostl. G. 19: 5, hvarest ock motbilden af Johannis döpelse fullkomligt upplyser saken *).

*) Uti en Bok, som har till titel: "Ordning och Böner vid den Allmänna Gudstjensten uti den nya Församlingen, hvilken i Uppenbarelseboken förstås med Det nya Jerusalem", Stockholm, tryckt hos Carl Deleen 1823 och innefattar 43 sidor; är föreskrifvet såsom nya Församlingens Dopformulär: "Jag döper dig i Herrans Jesu Christi namn, hvilken tillika är Fader, Son och Helig Ande. Amen". I denna Dopritual få fadderarne följande förmaning: "Låt barnet ofta umgås med att med all flit läsa och umgås med det heliga ordet och nya Jerusalems himmelska lära, sådan som den är uppenbarad af Herren i Dess tjenares Emanuel Svedenborgs skrifter". Denna märkvärdiga Liturgi tillkännagifver således, att Svedenborgska eller så kallade Nya Församlingen har sin serskildta Trosbe-

Men härmed nog öfver denna punkt. Anm. kan dock ej afsluta detta stycke, utan att hembära Författaren sin oskrymtade tacksamhet för hans öppna frimodiga bekännelse af vår Herres och Frälsares Jesu Christi Gudom, och för det bidrag af förenad lärdom och fromhet, hvarmed han befäster vår högsta Troslära. Denna afdelning om Gud i Christo (s. 97-177), hör, med undantag af de inblandade förutfattade Trinitets-åsigterna, till det förträffligaste, som på vårt språk blifvit skrifvet öfver detta ämne. Den utmärker sig genom sträng och klar bevisning, genom väldig och from nitälskan och genom kraft att emotstå dem, som deremot säga.

Försoningen.

Detta lärostycke, som i Förf:s Samtal med sig sjelf förekommer uti den afdelningen, hvilken har till inskrift: *Menniskans bestämmelse* (s. 205-255),

kännelse (sidd. 18, 19, 31) och allmän Guds-tjenst. Hvilken offentlig sanction den erhållit, är Anm. obekant. Sannolikt hägnas den endast under egiden af Nittonde århundradets tolerans. Tolerans behöfs också för gamla församlingens Biskopar, Prester och Lärare att höra denna bön från nya Församlingen: "Vi anrope Dig, Allsmäktige, att i nåd se neder till alla Biskopar, Prester och Lärare af den förra Församlingen samt till de Församlingar, som dem anförtrodde äro. Omvänd dem, vi bedje Dig, o Herre! till Din kändedom" m. m. (s. 17). Gamla Församlingens Medlemmar äro således alle oomvända? Jesu Christi sanna kändedom tillhör således uteslutande dem, som bekänna sig till Svedenborgska åsigterna af Christendomen? (Sic!)

afhandlas dels thetiskt, dels antithetiskt eller polemiskt. I sednare hänseendet framställer Förf., med tydliga men i grunden falska hänsyftningar på vår kyrkas orthodoxa föreställningar, en Försoningslära, som, om den ock i denna crassa form kan framvisas i någon enskild Theologs system eller i någon enskild Prests predikan, dock icke finnes i vår egentliga läronorm, de Symboliska Böckerna. Anm hänvisar i synnerhet till Apolog. August. Confess. Art. II. & III. samt till Epitome Articul. III. och till Solid. plan. ac perspic. repetit. etc. II. III. IV. Der läres ej, att "endast strafflöshet, icke befrielse från synd är människans mål". Tvärtom säges, att justificare (hvarmed, såsom bekant är, i Symb. B. utmärkes sjelfva actus Dei i afseende på människors försoning) är absolvere a peccatis et æternis peccatorum suppliciis Form. Conc. Art. III. Jfr. Apolog. A. C. Art. II. Der läres icke en försoning med "den förderfliga practiska tendens att hos människor upphäfva allt samvete". Tvärtom. Der säges väl, hvad ock Förf. erkänner, att fides est unicum medium illud, quo illa bona (försoningens välgerningar) apprehendimus, accipimus, nobisque applicamus (F. Conc. III), men denna Tro¹ bestämmes såsom viva, efficax & potens ita ut fieri non possit, quin semper bona operetur (F. C. IV). Den blott historiska, blinda tron fördömes här på nästan otaliga ställen, kraftigare än hos Förf. — Ibland falska dogmata, som förkastas, nämnes uttryckligen den "fides in homine, qui vera pœ-

nitentia caret, & ubi caritas non sequatur, sed qui contra conscientiam in peccatis perseveret" (Epitom. Art. III. pp. 586, 587). Är detta en lära, som "gör all inre sedlighet om intet, all lefnadsbättring onödig, all kärlekens och trons förening omöjlig"? Är detta en "själlös yttre tanketro på ett factum utom oss"? "Upphäfver den all moralisk förbindelse till iakttagande af pligt", denna tydliga lära: Credimus, docemus & confitemur, omnes homines ad bona opera facienda debitores esse (p. 589), fastän vissa stränga fördömelseord contra Pharisæicam & Papisticam fiduciam in propria opera & merita, uti hvilken stränghet dock Förf. sjelf instämmer, kunna misstydvas till en motsatt mening. Så vida gör Förf. de ihärdiga gamla Orthodoxerna orätt, om han inbillar sig, att de framställt "yttre strafflöshet, utan inre helgelse, såsom försoningens ändamål." Skulle de icke läsit eller icke förstått 2 Cor. 5: 15 och Tit. 2: 11-15. — desse män, som så troget och träget ransakade Skrifterna? Från denna anklagelse äro åtminstone Symboliska Böckernas Författare fullkomligt frie. Förf. i fortsättningen af sin polemik fördömer ytterligare uti Försoningsläran följande sätser och uttryck: a) Jesu lidande allena utgjorde försoningen. De först författade Symboliska böckerna, nemligen Augsburg. Bekännelsen och dess Försvär, enoncérá bestämdt denna lärosats, t. ex. peccata remittuntur propter Christum, qui sua morte pro peccatis nostris satisfacit.

(A. C. IV.) Anm. här hittills trott, ej mindre att detta instämde med Jesu försäkran, att han gaf sitt lif till återlösen för många Matth. 20: 28 och att hans blod utgjöts till syndernas förlåtelse c. 26: 28. än att Jesu Lärjungar så förstått Mästarens ord, då de säga: Petrus, att vi äre återlöste med Christi dyra blod 1 Pet. 1: 17, att Jesus sjelf offrade våra synder i sin lekammen på träd och att vi genom hans sår äre helbregda vordne 1 Pet. 1: 24; och Johannes, att Jesu Christi blod renar oss af alla synder 1 Joh. 1: 7. Det Evangelium Paulus hade fått "genom vårs Herres Jesu uppenbarelse", var i samma anda, i enahanda ordalydelse Rom. 3: 25 4: 25. 5 cap. 2 Cor. 5 cap. Eph. 1: 7 jfr. Col. 1: 14. Detta talet om korset, Judomen en förargelse och Grekomen en galenskap, denna för dåragtig (d. ä. theoretiskt orimlig, såsom det nu heter s. 221) ansedda predikan, med hvilken dock Gudi täcktes frälsa dem, som tro, har Anm. enfaldeliga ansett för Försoningens dyra hemlighet. b) Guds lam har en gång för alla borttagit verdens synd; är ock en af de fördömda lärorna. Joh. (Ev. 1: 29) säger: Si, Guds lam, som borttager verdens synder. Ytterligare heter det i Hebr. 10: 10 Vi äre en gång (ἀπαξ) helgade genom Christi kropps offer. Jfr. Hebr. 9: 12, 28. 1 Pet. 3: 18, der samma: en gång förekommer. c) "Christus har blidkat Fadren; ("Fadren behöfde al-

drig blidkas".) Uttrycket: reconciliare Patrem förekommer verkligen i Symbol. Böckerna. Skriften kallar Jesum i samma mening försonare 1 Joh. 2: 4. 4: 10. Jfr. 2 Cor. 5: 18. Col. 1: 20-22. d) Jesus har åtagit sig den öfver oss beslutna fördömsen ("ingen sådan har öfver oss kunnat vara besluten"). Detta står på gränsen af ordgräl. Fördömsen kan dock sägas vara besluten lika visst, som synden skiljer människan från Gud, lika visst som Gud är rättfärdig. e) Jesus har stillat Guds vrede ("Guds vrede är aldrig någon ting i Gud sjelf"). Talesättet är bibliskt. Att det kan misstydas, nekas ej. En upplyst Christen vet, att Guds vrede är en nödvändig verkan af hans kärlek hos en människa, som ej emottager den. f) Jesus medlar ("Fadren sjelf hafver oss kär"). Dock säger Paulus: "En är medlaren emellan Gud och människor, nemligen Christus Jesus 1 Tim. 2: 5. Och den Johannes, som bättre, än vi alle, visste, att Gud är kärleken och att Fadren hafver oss kär, kallade likväl Jesum "en försvarare när Fadrenom" 1 Joh. 2: 1. g) Förf. stöter sig vidare i denna lära på Försoning med blod och på ett offer, som fallit, för människornas synder. Jesus talar likväl sjelf om sitt blod, som utgjutet varder till syndernas förlåtelse. Johannes, hvilkens Uppenbarelsebok synes vara Förf. synnerligen kär, nämner ock der om detta blod, genom hvilket Jesus igenlöst oss Gudi, c. 5: 9. Och Paulus förklarar bestämdt: "Honom, som af ingen synd visste, hafver Gud för oss gjort till synd-offer 2

Cor. 5: 21. h) Ändligen förargas ock Förf. såsom öfver "ett olänkbart och mot all rättvisa stridande", öfver "en oskyldigs lidande i den brottslikes ställe". Dock "led Christus, rättfärdig för orättfärdiga" 1 Pet. 3: 18. Och Paulus tror enfaldigt, att "Gud just deruti bevisat sin kärlek, att Christus är död för oss, när vi ännu vorom syndare, ja ännu ovänner. Rom. 5: 8, 10. Nya Testamentets Författare äro envisa Orthodoxer; ingen form af neologiska åsigtter vill passa in i deras lärosatser: rationalister blifva de ej utan trug och tvång. Låt Jesu eget vittnesbörd om sitt till syndernas förlåtelse utgjutna blod och Apostlarnes derpå grundade Försoningslära stå; — eller ock — förklara Jesus för svärmäre, Johannes, Petrus och Paulus för bedragare, blinda eftersägare och ljugare; och, om detta är upproriskt för den ringaste eftertanke och hvarje sund känsla, så tala om bildspråk ur Judiska offertjensten, om accommodationer, om nödvändigheten att ikläda Gudomliga sanningar i sin yttersta bokstaf uti en drägt, som har någon likhet med den groft sinnliga människans sätt att känna och tänka. Säg, att återlösa betyder: undervisa genom lära och efterdöme, att Jesu blod utmärker sanning, gör våld på språkbruk och sammanhang, tag med Dig in i skriftens tydning ett stycke eller ett helt system Metaphysik. Kan något sundt människoförstånd eller känsla, någon philologi, historia eller filosofi öfverensstämma med en sålunda uppbyggd religions-theori? Anm. tecknar icke här Författaren,

men han är öfvertygad, att den härjning han anställt på försoningslärans bibliska uttryck och bestämningar, consequent genomförd, i sina yttersta resultat leder till det Skriftens behandlingssätt, som Anm. beskrifvit. Bésynnerligt har det förefallit Anm., att samme Författare, som enträget med Skriftenes språk vill bevisa sin Trinitetslära, icke gör ett enda försök att med bevis-ställen ur Nya Test. rättfärdiga den förstörande åtgärd, med hvilken han griper in i Kyrkans hufvudläror om Jesu försoning,

Det positiva i denna afdelning kan, så vidt Anm. insett sammanhanget, reduceras till följande hufvudsatser; af hvilka det öfriga blott är en utveckling. Anm. nyttjar Förf:s egna ord: "Inom sig bär människan sin bestämmelse och hennes väsendes utveckling är en utveckling af densamma. Ursprungligen beror ej denna af henne, emedan hon sjelf beror af sitt ursprung. Men den inre frihet, hvilken utgör hennes väsende såsom människa, ger henne dock ett nödvändigt inflytande på utvecklingen af hennes egen bestämmelse. Hon kan, genom ett af Guds ord upplyst förnuft, i full frihet rent uppfatta densamma, och i mån hon det gör på fullt alvar, går densamma hos henne i fullbordan. Tron frälsar, tron allena, men en äkta tro, som hvilat i hjertat och omvandlar hela människan, verksam i goda gerningar, dem Gud verkar. Denna tro, som är ett Guds eget verk i oss, förvandlande och pånyttfödande, är den

fallna människans bestämmeelse. I Guds ord kallas den ett Jesu annammande, hvarigenom han ger oss makt att blifva Guds barn. Detta är nu försoningens och återlösningens hemlighet *), hvilken väl alltid förblifver oss en hemlighet; men Jesus har dock lofvat oss att uppenbara sig sjelf för dem, som varda hans rätta Lärjungar, och då blir väl småningom allt mer och mer af försoningens hemlighet och vår stora bestämmeelse oss klart. Imellertid må den hvila hos Gud. Hvad vi till vår omvändelse och nya födelse bidrage, är platt intet, ty vi hafve ingen egen kraft och förmå utom Jesus intet. Men hans försoning måste dock af oss annammas. — I Jesu person var det stora återlösningens verk fullbordadt, försoningen emellan Gud och människan fullkomnad genom den rena mensklighetens innerligaste och fullkomligaste förening till ett med Gudomligheten. Att Guds lam icke en gång för alla borttagit verdens synd och försonat oss med Gud **), måste väl hvar och en känna hos sig; men att Han oupphörligt hordtager den och försonar, då Hans frälsningskraft i hjertat annammas, får ock hvar och en kraftigt erfara, som ingått på

*) Denna hemlighet förblandas af Förf. (s. 21 och fl. st.) med den nya födelsens hemlighet, hvilken Jesus tecknar i Joh. 3: 7, 8.

***) Tvärtemot detta uttryck (s. 226), såsom det synes, medgifver Förf. förut (s. 213), att "den fullkomligaste försoning verkligen är skedd", och sid. 232 säges försoningen vara "en gång gifven". Huru skall detta sines emellan förenas?

nya födelsens väg. Icke endast i lidandet bestod försoningen, ehuru den derigenom fullkomnades, att Christus förödmjukade sig sjelf, var lydlig intill döden, ja intill korsens död, hvarigenom hans antagna mensklighet blef en fullkomlig lydnad för den inneboende Gudomligheten. Att häri följa honom efter, så att vår själs innersta blir en fullkomlig lydnad för Jesus, är visserligen vår stora bestämmelse och vår förening med Gud genom Honom. Att de andeligen döda lefva genom att höra Guds Sons röst; detta är människans försoning med Gud genom Christus”.

Då, enligt Förf:s lära, frihet är människans väsende och hennes väsendes utveckling är utvecklingen af hennes bestämmelse, som åter är försoning med Gud; så synes det visserligen, som detta föreställningssätt leder till inbillning om en sjelfförsoning. Men häremot protesterar Förf. kraftigt. Vål gifver han människan genom sin frihet ett nödvändigt inflytande på utvecklingen af sin bestämmelse; men han fränkänner henne dock all egen kraft att bidraga till sin omvändelse. En annan, dock med denna nära sammanhängande fråga är, om Förf. känner och erkänner någon annan Jesu försoning, än den, som sker oupphörligen genom efterlefnad af Jesu lära och föresyn. Med antagande af consequens i åsichter och sammanhang i bevisning, har den noggrannaste forskning af Förf:s skrift icke gifvit Anm. annat resultat, än att försoning är lydnad för Jesus. Läsaren pröfve

fördomsfritt och döme! Anm. är för sin del säker på sitt resultat, intill dess andra lagar, än de hittills gällande, för omdömen och slutföljder stiftas. Skedd är försoningen af Jesus, af honom til ämpas den, af menniskan varder den genom hans andes kraft annam- mad; men detta trefaldiga måste bestämdt åtskiljas, för att undvika begreppsförvirring och i religiöst hän- seende falska åsichter och vådliga förvillelser. Också ligger grundfelet i Förf:s försoningslära enligt Anm:s tanke deruti, att han icke skiljer frälsningsmedlet från sjelfva frälsningen, att han sammanblandar den förän- dring, som under helgelsen föregår i människans hjer- ta, och den förändring i verdens förhållande till Gud, der människans ömvändelse icke ingår i någon beräk- ning. Paulus (Rom. 5 och 2 Cor. 5. Capp.) nyttjar samma ord (*καταλλάσσειν, καταλλάσσειν*) i dessa olika bemärkelser. Det är ett välbekant charactersdrag i hans skriftsätt; men han sammanblandade icke Lärans huf- vudbegrepp *).

I afhandlingen om Försoningsläran inskjuter Förf. ock sin åsigt af den hel. Nattvarden. Den, som läsit Calvini *Institutio Relig. Christianae*, skulle tro, att Förf. derutur öfversatt sin Nattvardslära. Det är bekant, att Zwingli ansåg Nattvarden såsom en blott mnemonisk ritus. Calvins själanjutning ell.

*) Anm. hänvisar till Dr. Ödmanns str. Försök öfv. N. T. hel. skrifter, 3 Bänd. der denne Författare med sin kända klarhet och skarpsinnighet utvecklat, hvad Anm. ofvantill endast antydt.

andelig Spis. var ett till de Lutherska Confessions-skrifterna sig mera närmande, men dock med dem oförenligt, uttryck för den Zwingliska åsigten, att bröd och vin äro endast tecken, symbola. För Förf. är Nattvarden, den han kallar ett "stort mysterium", icke en tom yttre ceremoni, utan en symbolisk ritus, "ett kroppsligt ätande och drickande, som innebär och föreställer den inre hel. Nattvarden d. ä. det andeliga åtnjutandet af Jesus sjelf, af hela hans försoning; denna nattvard, hvilken en sann Christen oupphörligt begår. Jesu blod, som här meddelas, är Hans ord och lifgifvande Sanning. Vi blifva verkliga på ett öfvernaturligt sätt, *i, med* och *under* det lekamliga njutandet af bröd och vin; delagtige af Jesu lekamen och blod i högre mening, d. ä. af Jesus sjelf och Hans försoning, Hans nåd och sanning". Detta skall nu, enligt Förf:s försäkran, vara "ett förnuftigt sätt att fatta Nattvardens stora mysterium", ja det skall vara sjelfva "den Lutherska föreställningen". Anm. påminner sig härvid Luthers egna ord: "Was sie vom geistlichen Essen plaudern, ist alles dahin gericht, dass sie solchen Schaden und Gift zudecken und schmücken wollen, dass man denselben nicht achten, noch sehen, sondern sie als die sonderlichen und besten Christen achten solle". Luthers derefter följande hårda ord må utelemnas. Den, som läst Art. VII. i Form. Conc., vet, att "Lutherska föreställningen" om Nattvarden aldrig kan förenas med Calvins. Luther och de förste Lutheraner "togo, för att låna Förf:s ord,

sin Jesus på orden såsom en Sanningens man". De trodde enfaldigt, att, om Jesus vid Nattvardens stiftelse sagt: lekamen och menat kärlek, sagt: blod och menat sanning *), hade han, som försäkrat: "Eder är gifvet att veta Guds rikes hemlighet", icke lämnat sitt symboliska språk oförklaradt. De funno det obegripligt, om en fader skulle lemna sina barn det dyrbaraste af sin egendom i sin sista vilja ej verkliga, utan bildligt. Mindre obegriplig fann deras af jordiska ideer obesmittade förnuft läran om en himmelsk andelig Jesu kropp, en förklarad lekamen ge-

*) I den förut nämnda Nya Församlingens Liturgi, hvarst ock de hufvudsakliga trosläror och dogmatiska begreppsbestämningar, som af Nya Församlingen äro antagne, ofta inskärpas, läres (s. 38) att "med Kött, Blod, Bröd och Vin förstås i naturlig mening lidandet på korset, till hvars åminnelse de böra annammas; men i andelig mening förstås med Kött och Bröd det goda af kärleken och i en högre (himmelsk neml., dessa tre Ordets meningar äro genom motsvarigheter förenade, så att i hvardera meningen är en Gudomlig Sanning lämpelig både för Englarne i de tre himlarne och för människorna på jorden) mening Herren sjelf i anseende till det Gudomliga goda af hans kärlek, och genom Blod och Vin det sanna af Tron samt i högre mening Honom sjelf, i anseende till det Gudomliga Sanna af hans vishet". Sjelfva meddelningsformularet vid Nattvardshandlingen är i samma anda affattadt: "Vår Herres Jesu Christi lekamen, som är Hans Gudomliga kärleks Gudomliga Goda, (V. H. Jesu Christi Blod, som är Hans Gudomliga Vishets Gudomliga Sanna) föde och bevare Eder till ett evigt lif. Tager och äter detta (Dricker deraf alle) till åminnelse deraf, att Herren förherrligade sin mensklighet och derigenom blef Gud öfver himlarne och jorden".

nomträngd af Gudomlig helig kraft. De sågo med öppna ögon den hela Johannis Evangelium genomgripande Lärnan om Christi utomordentliga natur och födelse och med tron härpå funno de läran om Nattvarden i Nya Testamentets skrifter förenad. Mot den beskyllning, att de antogo ett capernaitiskt ätande och drickande, förklarade de sig i bestämda och kraftiga ord. Med den djupt fromme och djupt forskande Luther insågo de, ehvad den naturliga människan ock måtte invända: "Der Text ist zu gewaltig da; und will sich mit Worten nicht besser aus dem Sinn reisen". Hvar och en, som intresserar sig för en Theologisk forskning, hvilken i sig förenar den mest oskrymtade religiositet med den grundligaste lärdom, hänvisar Anm. till den berömde Breslauer-Theologen Scheibels herrliga Bok: Das Abendmal des Herrn, hvarest Luthers Nattvardsåsigte framställes i oförfalskad renhet och försvaras med skäl, som alltid skola blifva svåra att vederlägga.

Men — Anm. bör sluta, för att icke aldeles uttrötta Läsarens tålmod. Wissnerligen återstår ännu i denna innehållsrika skrift mången både ljus- och skuggsida att utmärka. De negativa bestämningarne af det Onda och, i sammanhang dermed, af det mest positiva och verkliga för människan, neml. af friheten såsom en skenbarhet (sid. 195-205), äfvensom förklaringen af det onda och skadliga i naturen (sid. 266 följ.) hafva icke för Anm. varit fullt tillfredsställande. I jemförelse med utförligheten i det föregående, synes

ock Förf. alltför perfunctoriskt afhandla Guds För-
syn och lifvet efter detta (sid. 277-283). Den
förra framställes mest ur asketisk synpunkt. Om det
sednare säges egentligen intet annat, än att, då men-
niskan lefver, redan här i världen, det högre lifvet i
Gudi, frågar hon ej ängsligt om lifvet efter detta.
Mången from Christen har dock i detta afseende be-
kymmersfulla tvifvel och viktiga spörsmål. — Å andra
sidan äro deremot många partiella framställningar både
interessanta och lärorika; det hela är, oaktadt det, efter
Anmärkarens här uttalade mening, sväfvande eller ir-
riga i vissa theoretiska åsigter, genomjutet af sannt
alfvar, af innerligaste fromhet och af den renaste nit-
älskan för praktisk Christendom. Dictionen är enkel
och lätt flytande; men den antagna samtalstonen ned-
sjunker stundom dels till trivialitet, dels till ironiskt
gäckeri med ogillade meningar, bäggedera icke värdigt
de höga alfvarliga ämnen, som här afhandlas.

H E M L I G A H A N D L I N G A R H Ö R A N D E T I L L S V E R I G E S
 H I S T O R I A E F T E R K O N U N G G U S T A F I I I : S A N T R Ä -
 D E T I L L R E G E R I N G E N ; T r e d j e D e l e n : e l l e r
 H A N D L I N G A R T I L L H I S T O R I E N O M R E V O L U T I O -
 N E N I S V E R I G E 1772, T I L L S T Ö R R E D E L E N A N -
 T I N G E N H E M T A D E U R F R A N S Y S K A A R K I V E R E L -
 L E R G R U N D A D E P Å A C T E R , S O M I D E M F Ö R V A -
 R A S ; F Ö R U T I C K E P Å S V E N S K A U T G I F N E . S t o c k -
 h o l m , E c k s t e i n s k a t r y c k e r i e t , 1825. 360 s i d d . 8 : o .

Herr "J. E. Schartau, Kapten," hvilken undertecknat företalet till denna tredje del af de beryktade Hemliga Handlingarna rörande Konung GUSTAF III:s regering, lämnar der åt allmänheten den något oväntade underrättelsen, att han utgifvit de tvenne föregående delarne. "Under mitt vistande i en aflägsen landsort" säger han, "hade jag händelsevis råkat öfverkomma en samling af handskrifter, som tydligen rörde sitt upphof från de sista åren af Konung GUSTAF III:s regering. Stödjande mig vid tryckfrihets-lagen, beslöt jag att utgifva dem från trycket och skickade dem i denna afsigt till en vän i Stockholm, som hade den godheten att icke allenast jämföra dem med de i dervarande samlingar befintliga afskrifter och att derefter rätta och corrigera dem, men att äfven till dem förskaffa mig en förläggare." Kungörandet af dessa handlingar väckte genast ett allmänt uppseende, och klandrades af mängen, hvadan Herr S. nu funnit nödigt att söka

rättfärdiga det. Vi vilja granska hans försvarsskäl; men derförinnan må vi förklara honom vår aktning för hans frimodighet, att omsider namngifva sig såsom upphofsman till ett företag, hvilket gissningarne hade tillegnat en annan idog utgifvare af händelsevis öfverkomna skrifter. Denna Hr S:s redlighet, ehuru något sent uppenbarad, hade gjort honom förtjent af en bättre lycka både i fyndet af Handskrifter och i valet af den rättande och corrigerande vän, som skulle befordra deras utgifning; ty om han sjelf i den aflägsna landsorten icke haft tillgång till mera intressanta och mindre opålitliga hemliga handlingar, än dem han händelsevis råkat öfverkomma, så hade dock hans vän i Stockholm, ifall denne varit det honom uppdragna vänskapsprovet vuxen, bordt kunna i dervarande samlingar och af opartiska män inhämta sådana säkrare underrättelser, som skulle hafva föranledt honom att från tryckningen utesluta åtminstone de argaste och derjemte tråkigaste smådeskrifterna. Detta namn tro vi oss vara befogade att gifva, väl icke åt alla, men åt "vissa" af de ifrågavarande Handlingarna, sedan Hr S. nu också insett och medgifvit dessas "af partisinet stämplade ensidighet."

Men i "Posselts och andras panegyriker" hade GUSTAF III blifvit öfver all höfva prisad, innan 1809 års revolution "öppnade banan till en friare behandling af samtidens historia." Den stund var kommen, då "ensidigheten i klandret ägde lika rätt att höras som

ensidigheten i berömmet." Om också de bittra Handlingarna icke innehölle något enda "guldkorn, som vid pröfningen i den historiska degeln, kunde dragas derutur," tjenade de dock i allmänhet att characterisera partierna och tänkesätten, samt följakteligen till någon del äfven tiden." Ville man, i detta afseende, fränkänna dem allt värde, så "återstode likväl alltid den fördelen af deras utgifning, att, då tvifvelsutän flere personer, i stånd att vederlägga deras ensidiga och i följe deraf origtiga uppgifter, ännu lefde, desse derigenom finge tillfälle att göra sig förtjente af den historiska sanningen, genom att antingen straxt meddela dessa vederläggningar eller att förvara dem i posthuma anteckningar, hvilket uteblifvit om dessa handlingar, som så många andra, hvilka man i en aflägsen framtid sett uppträda med mer eller mindre historisk auctoritet, förblifvit okända för sin samtid och således fått i hemlighet förvilla esteeverlden." Här, inom detta retranchement, dit Herr Kapten S., efter ett matt försvar på fältet, dragit sig i säkerhet, tror han sig stå oöfvervinnerlig. Men hans bröstvärn, de kungjorda Handlingarnas förra hemlighet, är något svagt. Dessa handlingar, som han i en aflägsen landsort händelsevis råkat öfverkomma och som hans vän i Stockholm hade tillfälle att jämnföra med afskrifter i dervaraude samlingar, kunde väl icke gerna vara obekanta för GUSTAF III:s samtida, ännu lefvande, anhängare. Borde man då icke vänta, att de redan län-gesedan vore i posthuma anteckningar vederlagda, så

framt någon funnit dem värda en vederläggning. De hade, såsom det säges i företalet till första Delen, fordom "i afskrifter kringflugit landet"; de "träffades ännu icke sällan i enskildas förvar." Var det då nödigt, att de just ifrån bokpressen meddelades sådana personer, åt hvilka Hr S:s beställsamhet velat bereda ett tillfälle att göra sig förtjente af den historiska sanningen? Var det, till detta ändamål, nödigt att den för Sveriges ära så varma Konungens minne i Svenskt tryck skändades, trettio år sedan han sjelf fallit för en Svensk nidings hand? Att, inför hans fordna folk, hela hans regering vanställdes och hans uppsåt förtyddes? *) Att deremot förräderiet emot honom och fäderneslandet försvarades? **) Här är icke stället att anmärka allt det osannfärdiga och vrängda, som förekommer i de tvenne första delarna af dessa såkallade Hemliga Handlingar, dem Herr S. bragt till en vidsträcktare allmänhets kännedom, sedan de hunnit blifva glömda eller föraktade af den mindre, bland hvilken de, såsom partiskrifter, under partiernas yra, kringfördes af fronderiets hjeltemodiga renskrifvare och colportörer. Det är Hr S's defensions-sätt, som vi nu egentligen undersöka. Efter detta skulle en missdådare också kunna försvara sitt brott, destobättre ju gröfre det vore, med det föregifvandet, att han velat bereda domaren ett tillfälle att göra sig

*) För att blott citera ett enda ibland många ställen, hän-
vise vi Läsaren till sid. 182 i 1:sta delen.

**) Se skrifterna om Anjala-förbundet i samma del.

förtjent af rättvisan. Det gifves intet ofog, intet skamlöst tillbud, ingen brottslighet, som ej ifrån en så utsträckt nyttans princip kan rättfärdigas. Men, då vi anmärka detta, sker det ingalunda med afsigt att "samla sorl på Hr S." Han var, såsom han upplyst, en ung man, när han gjorde fyndet af de hemliga handlingarna; ty han är "knapt mer än född under GUSTAF III:s regering," och första delen af hans collection utkom redan 1821. Han är ännu, såsom vi längre fram skola ådagalägga, föga bevandrad i Historien. Det är då mycket sannolikt, att han sjelf icke förstätt att bedöma sitt hittegoods, utan på god tro, efter andras sägen, ansett det äga något värde. Nu försvarar han sitt företag, så godt han det förmår, och detta må gerna vara honom unnadt. Men det är likväl af någon vigt, att hans härvid använda sophistik undandröjes; emedan den, en gång godkänd, kunde sedermera nyttjas af hvarje smädare, hvilken, under föregifven välment afsigt att uppkalla rättsinnige män till smädelsernas vederläggning, skulle emellertid fästa dem i denna tro på det onda, som vanligen åtföljer en half upplysning.

Om 1809 års revolution och om dess syftning tyckes Hr S. hafva uppfattat begrepp, som icke öfverensstämma med våra. Denna regeringsförändring, hvarförutan Sverige hade inom några dagar upphört att vara en sjelfständig stat, utmärkte sig genom en egen

Svensk character af kraft, förenad med sans och måtta. Den står derigenom uti historien rakt motsatt den franska revolutionen, under hvilken en vild kraft rasade utan hejd. Hvad till Sveriges frälsning var nödigt, utfördes med dristig beslutsamhet; men det dugliga gamla, som kunde och derföre borde bestå, skonades sorgfälligt. Nationens då verkande och rådande män ansågo en ädel moderation vara på en gång det rättmätiga och det skönaste försvaret för ett oundvikligt nödvärn. Ingen hämnd, ingen förföljelse tilläto de att befläcka det Svenska namnets ära, och göra den nya sakernas ordning, inom och utom riket, förhatlig. De kastade icke det från våldet af en ensidighet räddade folket under våldet af en annan. Icke blott thronen och den monarkiska principen upprätthöllos; äfven de dem underordnade inrättningar och lagarnas äldriga, pröfvade, i nationens lynne och seder rotfästade system bevarades mot tidens öfverdådiga lusta att omskapa. Med andan af denna revolution står ingen ensidighet i klandret af framfarna Svenska Konungars regeringar, ingen vanhelgd af deras minnen att förlika. Uti Sveriges hufvudstad störtades icke de trenne Gustavernas stoder, såsom i Paris Henric IV:s; och tolf år framgingo, innan den öppnade banan till en friare behandling af samtidens historia beträddes af dessa tryckfrihetens tappre Ridare, som nu någon tid bortåt öfvat mot GUSTAF III:s rykte, likasom mot GUSTAF II ADOLPHS och CARL XII:s, sin färdighet att kasta publicitetens smuts.

Då Herr S. började sitt företag, ställde han det icke, såsom nu, under skydd af 1809 års regeringsförändring. Han sade då: "sedan nu en ny dynasti uppträdt på Sveriges thron, har ovedersägligen historien inträdt i en del af sina rättigheter i anseende till den gamla, och deribland isynnerhet den, som jag härmed begagnar." Då var det således icke ifrån den 13 Martii 1809, utan ifrån den 11 Maji 1818, som han daterade friheten att offentliggöra de gamla förgätta smådeskrifterna mot GUSTAF III. Begrep han dock icke det oskickliga i denna besynnerliga hyllning åt en ny dynasti, börjad af en ädel Hjelte, hvilken blifvit till son upptagen af GUSTAF III:s broder, och högt skattade denna ära af sin själs erkända frändskap med de stora Vasa-Könungarnas? Besinnade han icke, att tryckningen af apologier för Anjala-förbundet vore lika oanständig under hvilken dynasti som besutte Sveriges Thron, i kraft af Svenska folkets, och ej af någon främmande Makts beslut? Eller förstod han ej, att en dynasti-förändring, tillkommen genom folkets fria val och ytterligare bekräftad af den förra dynastiens sista rättmätiga representant medelst den utkorade Thronföljarens adoption till son, att, säga vi, en sådan förändring, långt ifrån att söndra, sammanknyter det framfarna med det närvarande och tillkommande? Förstod han ej, att, vid detta förhållande åtminstone, historien aldrig inträder i några nya rättigheter, aldrig löses från sina gamla pligter?

Vi tala dock här icke om rättigheter och pligter

efter någon tillfällig yttre lag, utan efter den eviga, som är skrifven i hvarje menskligt hjerta. Oss, såsom endast litteratörer, tillkommer det ej att afgöra, huruvida utgifvaren af de ifrågavarande Hemliga Handlingarna bordt anses för en "förbrytare mot tryckfrihets-lagen," hvilket Herr S. förväntar att mången skall påstå. Vi tillvita icke denna lags väktare någon "missförstådd långmodighet." Tvärtom erkänna vi, att de handlat, förmodligen rättvisligt, och ganska säkert visligen, då de icke genom något juridiskt beifrande gifvit en allmännare tillfällig betydighet åt skrifter, hvilka ej länge kunde förvillan en sådan nation, som den Svenska. Men deraf, att Herr S. kan "stödja sig vid tryckfrihets-lagen," följer dock ingalunda, att hans företag varit lofligt i moraliskt afseende, det enda hvarvid vi fästa oss. MissgerningsBalken förbjuder icke uttryckligen kränkning af död mans heder, men hvad skulle man väl säga om den, hvilken, stödjande sig på denna lag, framstode att offentligen skända någon icke längesedan afliden medborgares allmänt vördade och älskade minne? Är nu detta heligare än en Konungs? Eller var icke GUSTAF III, ehuru tadlad af en aristocratisk faction, likväl vördad och älskad af sitt folk? Hans ärlige motståndare samlade de sig icke, sörjande och försonade, omkring hans dödsbädd?

Men om man också anser alla ett Svenskt hjertas förbindelser till honom numera vara upplösta, om man tror sig vara berättigad att glömma, huru han rädda-

de, bildade och frejdade sin nation, borde man dock ihogkomma, att hans Syster och att flere af hans trognaste tjenare och vänner ännu lefva. Hade hon ej lidit nog, den genom sina dygder och sitt fina vett lika älskansvärda Prinsessan, nu ensam öfrig af sin ätt? Var det icke en medborgerlig pligt att unna hennes sinne ett kanhända återvunnet lugn? Man föreställe sig att första delen af dessa hemliga handlingar, som Hr S. med sin Stockholmska väns biträde utgifvit, kommit under hennes ögon. Hon öppnade den lofvande boken, och hvad fann hon på dess första blad? En obehaglig brefvexling emellan sin Mor och sin Bror. Den angick intet allmänt förhållande och borde följakteligen aldrig hafva blifvit allmänt känd *). För nära femtio år sedan kunde den tjena till ett ämne för dagens sqvaller; nu endast till en smärtande påminnelse för henne, sjelf utmärkt i ett af de vexlade brefven, om några af de bittraste stunderna i hennes lefnad. — När berörde bok först utgafs, stodo främst i spetsen för Sveriges krighär trenne fälther-

*) Den särskilda, nyfikenheten väckande, titel af handlingar hörande till f. d. Konung Gustaf iv. Adolphs födelse, som Utgifvaren satt ofvanföre denna brefvexling, är så mycket obehörigare, som den ger anledning att uttyda misshälligheten emellan de Kongl. personerna på ett sätt, hvilket EnkeDrottningen Lovisa Ulrica i det ena brefvet uttryckligen desavouerat. I alla fall, om också handlingar funnes som på en gång kunde förtjena berörde titel och den af hemliga, fordrade väl ännu en skäligen grannlaghet, att de ej trycktes i Sverige.

rar, hvilke emottagit sin bildning i GUSTAF III:s hof, och som, honom oföränderligt tillgifne, följt hans person i farorna, eller upprätthållit hans makt och rikets sjelfständighet, då villan och förräderiet dem skakade. Ännu lefver en af dem, han, hvilken då och sedermera, framför någon samtidig Svensk man, haft tillfällen i olika befattningar att göra sina Konungar och sitt fädernesland de vigtigaste tjenester. Hvad fingo nu dessa den Svenska ärans yppersta vårdare läsa om händelser, hvar till de med grämelse och afsky varit vittnen? Jo, att Anjala-förbundet var lagligt; att arméens befälhafvare då icke borde "glömma att de vore Svenske män, icke förråda friheten för att såsom trälar låna sina armar till Regeringsformens kränkande;" att Svenska folket vore "skyldigt evig tack och heder" åt dem, som, efter att hafva utan anmärkning gått öfver fiendens gräns och intill murarna af Fredrichamn, der, i stället att storma dessa svagt besatta murar, företogo sig ett publicistiskt studium af regeringsformen, och i kraft af dess bokstaf funno sig såsom redlige medborgare förpligtade, dels att sända underhandlare i arméens namn till Petersburg, dels att yrka det "arméen genast måste återställas å sina vanliga ställen och landsorter." *) Så fingo nu Fältmarskalkarne Grefve Stedingk, Grefve v. Essen och Grefve Wrede, så alle andre ännu lefvande af de ärlige krigsmän, hvilke då och alltid ålydde sin Konungs

*) Förbundets föreningsact, i de Hemliga Handlingarna. 1 del. sid. 127.

befallningar; på gamla dagar läsa, huru de i sina yngre år glömt att de voro Svenskar, förrådtt friheten, och gjort sig till trälrar. Så - - - men hvad göres oss behof af flera bevis på oanständigheten af dessa passquillers tryckning, medan ännu ett sådant kungörande skulle särskildt smärta personer med de rättmätigaste anspråk på hvarje Svensk mans högaktning och erkänsla?

Till sitt försvar åberopar äfven Hr S. uppmuntrande exempel och deribland detta, som Hărădshöfdingen Blix gaf, få år efter Konung GUSTAF III:s död, genom utgifningen af sin skrift om Sveriges Stats-hvälfningar. I juridiskt afseende kan detta efterdöme vara af vigt. Den borgerliga lagens väktare öfverlemnade Hr Blix, såsom de nu öfverlemnadt Herr S., åt en rättsinnig allmänhets moraliska dom. Huru den utföll torde Hr S., som då var barn, icke känna; men vill han derom underrätta sig, så må han läsa denna af samtiden gillade dom uti N° 7 och 8 af Läsnings i Blandade Ämnen.

Ett annat skyddande exempel anför också Hr S. Ibland skrifterna i andra delen af hans samling finnes en, kallad: reflexioner öfver Sveriges öde år 1789. I en not derunder sade Hr S., att dessa reflexioner "föregåfvos vara författade af RiksRådet Grefve Hermansson." Något förmätet var det att, utan alla bevis, offentligē framställa en sådan gissning; men nu tror sig Hr S. hafva fått den bekräftad. Skriften har nämligen, på Danska öfversatt, blifvit tryckt i Köpen-

hamn år 1790 under titel af: den konglige Svenske Rigsraad Greve Hermanssons tanker m. m. och denne såsom författare dertill namngifne Herrø "hade ej sökt inför den utländska publiken vederlägga en sådan uppgift." Men öfver en så liten jordisk omsorg, likasom öfver-alla andra, var Riks-Rådet Hermansson år 1790 upphöjd. Då det honom påbördade arbetet ifrån Danska bokpressen utkom, hvilade hans läsande öga, tillslutet, och hans skrifvande hand, förlamad, i grafven; ty han afled den 25 Julii 1789. Herr S's okunnighet härom förundrar oss så mycket mera, som han sjelf kungjort, jemte den ifrågakärande skriften, en Samlares derpå tecknade annotation, att "auctorn till denna skrift dog i Julio 1789 i Stockholm non sine suspicione veneni;" *) åter en gissning värdig de flesta andra, redan af samtiden föraktade, lögner, dem Hr S. funnit sig tillständigt att ibland en ny generation utsprida.

Efter dessa allmänna anmärkningar vid Hr S's företag, hvartill företalet till den nyligen utkomna tredje delen af hans samling gifvit oss anledning, gå vi nu att granska denna delens innehåll. Med undantag af en brevvexling emellan RiksRåden Grefvarne Ekeblad, Ulric Scheffer och Düben samt Sveriges dåvarande Ambassadeur i Paris, Grefve Creutz, och af ett eller annat föga viktigt bref ifrån eller till Konung GUSTAF III, äro alla de Hemliga Handlingar, som

*) 2 del. sid. 54.

Hr S. nu meddelat allmänheten, förut trycta. Af bokens 360 sidor intager berörde brefvexling i original och öfversättning endast 34. Den särskilda titeln af Handlingar till Historien om revolutionen i Sverige 1772 är således ärligare än den allmänna.

Med nöje yttra vi vårt omdöme, att dessa handlingar äga ett ojämförligt högre värde, än de föregående af det Verk, hvarmed Hr S. velat sammanbinda dem. Denna samling innehåller: 1:o En berättelse om 1772 års revolution af J. H. Stöver, hvilken härvid följt Sheridan och rådfrågat flera officiella eller eljest tillförlitliga skrifter; 2:o Den ofvannämnde Svenska ministeriella brefvexlingen; 3:o Utdrag ur Fläsans *histoire de la diplomatie Française*; 4:o En historia om den ifrågavarande revolutionen, författad efter Sheridan samt efter handlingar i de fransyska archiverna af J. Cohen, och bifogad hans fransyska öfversättning af Engelsmannen Browns, på orimligheter och falska uppgifter rika, arbete *The Northern Courts*; *) samt 5:o Åtskilliga bilagor, hvar-

*) Ur detta arbete har ett stycke blifvit förut meddeladt Svenska allmänheten uti en från Ecksteinska tryckeriet utgifven Historia om revolutionen i Sverige d. 13 Mars 1809. Hr Brown påstår sig hafva medverkat till denna revolution, såsom sändebud ifrån ett parti i Sverige till Engelska Ministeren. Men trovärdige Svenske män, hvilke nära känna det som föregick berörde revolution, försäkra sig aldrig hafva den tiden ens hört omtalas en sådan man, mycket mindre någon honom uppdragen underhandling.

ibland förekommer en synnerligen interessant och sannfärdig, ehuru icke nog utförd, teckning af den allmänna ställningen i Sverige och partiernas förhållande till hvarandra under den såkallade frihetstiden, hvilken teckning blifvit lemnad af Canzler, (som vid slutet af berörde tid var Sachsisk Chargé d'Affaires i Stockholm,) uti hans berömda statistiska verk: *Nachrichten zur genauern Kenntniss der Geschichte, Staatsverwaltung &c. des Königreichs Schweden.*

Stövers och Cohens berättelser om sjelfva revolutionen och om de händelser, som närmast föregingodensamma, äro tämligen fullständiga och i det hela tillförlitliga. Några gissningar om Konungens och de öfriga handlande personernas afsigter förekomma oss väl mindre sannolika, några facta, af ringare betydighet, äro origtiga; *) men det hufvudsakliga hafva vi funnit rätt uppfattadt och med oväldighet framställt. Samma loford kunna vi ej tillägga Utgifwarens anmärkningar, här och der spridda i noter under de främmande författarnes öfversatta text. De vittna om skefva åsigter samt om begäret att tadla och misstygda äfven det ibland Konung GUSTAF III:s värf, hvars nödvändighet, rättmätighet och för Sverige lyckliga följder blifvit offentligen erkända, också af de samt-

*) Stövers uppgift att Konungen den 19 Augusti först inträdde ibland det samlade Rådet, innan han begaf sig till Artillerigården, öfverensstämmar ej med andra berättelser.

dige utlånningar, som sjelfve varit intresserade deremot. Ibland sådane må vi nämna Sheridan, hvilken den tiden var Secreterare vid Engelska missionen i Sverige och i denna egenskap nära förbunden med det parti, som GUSTAF III besegrade. I sin historia om 1772 års revolution gör han den fullkomligaste rättvisa icke blott åt den unga Konungens stora egenskaper, utan äfven åt hans användande deraf till sitt folks räddning från ett regeringssätt, "under hvilket ingen god förvaltning var möjlig," men fältet öppnadt för rofgiriga factioners omvexlande våldsamerheter. Sedan han beskrifvit den vid 1772 års Riksdag rådande möss-factionens oförstånd och skamlösa snålhet, säger han slutligen: "Det inflytande som främmande makter förvärfvat sig uti Sveriges styrelse, denna styrelsens fel och brister, samt deras lösaktiga falhet, som satt sig i besittning af väldet, syntes rättfärdiga Konungens företag, likasom, å en annan sida, det bruk han sedermera gjort af sin makt, bevisat att han var värdig sin vunna framgång *). Om han störtade sitt lands constitution, upprättade han deremot dess sjelfständighet; och denna constitution hade en längre tid icke tjenat till annat ändamål, än att göra Sverige underdånigt sina ärelystna grannars eller sina föregifna vänners afsigter."

Så bedömde Sheridan, ehuru frihetsvän efter Engelska grundsatser, **) en händelse, till hvars närma-

*) Sheridan utgaf sin skrift 1778.

**) Derom vittnar hela hans skrift, isynnerhet inledningen dertill.

ste orsaker och följder han sjelf varit et åsyna vitne. Annorlunda dömer nu deröfver den Svenske frihetsvännan, Herr Kapten Schartau. Ställd, när berörde revolution timade, vid sidan af den utländske Minister i Stockholm, som i flera år köpt och styrt det nu störtade partiet, förtrolig med de flesta andra dervarande diplomater, och således tämligen väl underättad om alla förhållanden, ansåg Sheridan Sveriges sjelfständighet ifrån den stunden vara åter upprättad. Ännu femtio år derefter lefvande i en aflägsen landsort, och derifrån med sitt historiska kram flyttad till hufvudstaden, vet deremot Herr Schartau, att "Sverige var i sjelfva verket mindre sjelfständigt efter 1772 års revolution än förut" (sid. 107). Af dessa stridiga auctoriteter hvilkendera skola vi tro? Den med händelsen samtidige Britten, eller vår på efterverldens domaresäte i det Stockholmska skomakar-embetets hus uppklifne landsman? Vi medgifve att den sednares sats har för sig åtskilligt, som i våra dagar hos en viss allmänhet högt gäller. Den är djerf och ny, den härkommer ej från någon historisk schola. För att bevisa den, har Hr S. ansträngt sin fintlighet. Frankrike — så argumenterar han, (sidd. 106, 107) — arbetade år 1772 på utvidgning af konungamakten i Sverige, "emedan det i Konungens tänkesätt hade en borgen, att hans utvidgade makt skulle användas till dess fördel." Således blef Sverige nu "en kastboll i en enda makts hand. Förut hade de alla åtminstone gjort det den äran att stämpla om rättigheten

att få kasta med det. Nu upphörde väl dessa stämpingar (och för såvidt kunde förändringen vara nyttig inom landet), men i sjelfständighet hade det visserligen ingenting vunnit. Den, som redan tillhör en, har förlorat rättigheten att eftersträvas af alla." Härefter, härmande Höpken, utropar Herr S.: "O mitt fädernesland! Må aldrig dessa tider återkomma!" Men hvilka tider? GUSTAF III:s eller dessa, då alla främmande makter kunde göra Sverige den äran att skiftevis nyttja det till kastboll? Visst inbragte de täta riksdagarna, så länge Sverige icke förlorat rättigheten att eftersträvas af alla, ansenliga summor i landet, så af rubler och guinéer som af livres tournois; en omständighet, hvilken Hr S., likväl under halft skämt, fört oss till minnes (sid. 110). Visst lände detta till omedelbar nytta för mången patriot, och till medelbar för jordbruket, handeln och slöjderna. Visst borde det verka fördelaktigt på vexcoursen, att riksdagsfullmakter och voterings-sedlar vägde på handelsbalansen med Sveriges jern och koppar. Det torde dock förlåtas oss, att vi ej fördöma en statshvälfning, hvilken betog vårt fädernesland en sådan ära, en sådan rättighet, en sådan economisk nytta, och att vi ej anse Sveriges sjelfständighet derigenom hafva blifvit förringad.

I en annan not, (sid. 135), säger Hr S., att Frankrike, som 1756 motarbetade det Svenska Konungaväldets utvidgning, önskade den 1772, hvaraf det

för honom är klart, att Hofvet i Versailles "icke ville ha en vidsträcktare konungamakt för någon annan än en Kung, som var Frankrike blindt tilgifven, emedan det naturligtvis fann det lättare och säkrare att regera Sverige genom en enda, än genom Ständer, isynnerhet sedan det funnit att andra makters guld äfven kunde slämma dem till deras fördel?" GUSTAF III var således icke annat än en af Frankrike besoldad och detsamma blindt tilgifven lydkonung! Och detta blef han genom 1772 års revolution! Den dåvarande Engelske Legations-Secreteraren i Sverige visste ännu sex år derefter intet härom; han, hvilken likväl såsom Britt var en född fiende till Frankrikes interessen, och, i följd af sitt kall, bespejade dess afsigter. Men hvad då låg doldt för en Sheridans blick, det har en Schartaus skarpare syn nu upptäckt.

Emedlertid må vi uppmana Hr S. att något närmare utreda sitt påstående, att Frankrike, efter 1772, styrde Sverige såsom ett lydrike. Det är sannt, att GUSTAF III stundom erhöll franska subsidier. Men huru använde han dem? Till sitt lands nytta och sitt folks bildning. De förvaltades såsom statens medel, icke såsom Konungens enskilda, hvarom vitnar en, snarare emot än för honom partisk, berättelse af den efter hans död förordnade Statsberedningen *). Med tillhjälp af dessa subsidier skapades en af de anseeligaste örlogsflottor som Sverige någonsin ägt. Men

*) Ett sammandrag af denna berättelse trycktes 1809.

stod hon till Frankrikes disposition under det Ameri-
canska kriget? Hon hade kunnat gifva öfvervigt åt
Frankrikes styrka på hafvet, som då ännu mätte sig
med Englands. Men huru handlade vid detta tillfälle
GUSTAF III? Han föreslog *) och sammanknöt detta
berömda förbund emellan de tre Nordiska makterna,
hvilket förnämligast mot Englands anspråk, men äfven
mot Frankrikes, skyddade den Svenska flaggans sjelf-
ständighet samt gjorde gällande grundsatser i afseende
på neutrala nationers rätt, dem de i en sednare tid ej
 varit mäktiga, såsom då, at upprätthålla. Den, som
något känner historien, vet huru nära hofven i Ver-
sailles och Wien den tiden voro förenade; men emellan
GUSTAF III och JOSEPH II rådde länge en, äfven i

*) Att GUSTAF III var upphofsman till förslaget om den ar-
merade neutraliteten säger bestämdt, uti Äreminnet
öfver denne Konung, Grefve J. G. Oxenstjerna, hvilken
några få år derefter förordnades att förestå CanzliPre-
sidents-Embetet och således hade en noggrann känne-
dom af de utrikes ärenderna under detta tidehvarf.
Samma uppgift hafva vi sett bekräftad uti Memoirer af
en annan rigtning än detta äreminne. Der påstås att
Ryska Kejsarinnan ville tillvålla sig hedern af berörde
förslag, ehuru hon minst bidragit dertill, samt att Sve-
riges konung, förtörnad deröfver, ernade låta slå en
medaille, hvilken skulle föreställa honom såsom presi-
derande vid den gemensamma öfverläggningen mellan
de Nordiska Rikena, hvilket likväl den försigtige Canzli-
Presidenten Grefve Ulric Scheffer afstyrde. — Kunde
också prioriteten till tanken, att med väpnad styrka
skydda den neutrala handeln, göras GUSTAF III stridig,
är det likväl säkert, att han verksammast bedref utfö-
randet deraf.

yttre förhållanden märkbar, kallsinnighet. Vitnar då den, att Sveriges konung var den franska regeringen blindt tillgifven, att denna regering, på hvars rigtning Drottning Marie Antoinette, Österrikiska Kejsarens syster, så mycket verkade, numera styrde det svenska cabinettet? Hvilka makter motarbetade, 1787, Rysslands och Österrikes plan att dela Turkiet? Sverige, England och Preussen. Frankrike åter ville, efter Vergennes död, vända denna plan sig till nytta. Åt sin lydkonung i Sverige lemnade det icke heller något bistånd under hans krig med Ryssland och Danmark. Deremot, i enlighet med sitt hofs afsigter, om också utöfver dess bestämda instruction, bemedlade Englands Minister, på kraftfullt sätt, det stillestånd, som räddade Götheborg. Alla dessa och många flera facta bevisa att GUSTAF III:s politik var oberoende af den franska, samt att han sjelfständigt valde sina förbindelser.

De handlingar, till hvilka Hr S. fogat sina noter, upplysa hvarför franska ministeren år 1772, eller rättare några år förut, önskade, att Sveriges Konung måtte vinna en sådan makt, som gäfve någon säkerhet åt afhandlingarna med denna stat. För Frankrike var det af vigt, att gränсор sattes för Rysslands tillväxande välde i Europa. Men var icke detta äfven Sveriges ännu närmare interesse? Således, om Frankrike medverkade till en förändring i Sveriges regeringsätt, hvarigenom detta sednare riket befriades från det skändliga inflytandet af Rysslands och dess dåva-

rande Bundsförvandts, Englands, penningar och ränker, gick väl derigenom Sveriges sjelfständighet förlorad? Vi hafva sett huru en samtidig Engelsk diplomat besvarat denna fråga, och man borde väl derefter icke behöfva framställa henne till Svenska medborgare.

Sjelfva revolutionen 1772 var likväl icke ett verk af franska stämplingar, utan af den Svenska kraften, åt hvilken en ung Konung med högt sinne, med mod, med vishet och med hänförande lynne, nu gaf väckelse och bestämd ledning. Hertigen af Choiseul, som isynnerhet önskat en sådan förändring i Sveriges tillstånd, hade, då den ändtligen kunde utföras, redan på andra året varit skild från styrelsen af Frankrikes angelägenheter och lefvat på det landtogs, dit en hofcabal honom förvist. Hans efterträdare, Hertigen af Aiguillon, ägde hvarken hans förmåga eller gillade i allmänhet hans åsichter. Också intygar Flassan, efter autentika handlingar i de franska archiverna, att "den sistnämnde Hertigens biträde till Sveriges revolution varit högst indirect"; samt att "denna revolution var den unge GUSTAFS eget verk, hvars eldiga själ det ensamt var förbehållet att anlägga och verkställa en så farlig plan". Man säger icke orätt, att utgången rättfärdigar statshvälfningar. Lyckas de och äga de bestånd, så hafva de varit naturliga brytningar af ett sjukdoms-tillstånd, hvilket den kämpande lifskraften mäktat besegra. Så ansågs äfven 1772 års revolution i Sverige af den vise Statsmannen Grefve Vergennes,

Frankrikes dåvarande Ambassadeur vid Svenska hofvet. Han erkände att han sjelf haft ringa del i denna händelse; han emottog ej de loford, som Hertigen af Aiguillon tillagt honom. "Det förhåller sig", svarade han nämnde Hertig, "med de politiska som med de physiska sjukdomarna: när det onda nått sin högsta crise, så, om icke döden blifver resultatet deraf, infinner sig botemedlet på visst sätt af sig sjelf. Detta hafva vi sett här. Sjelfsvåldet och anarkien hade kommit till sin höjd; en revolution borde blifva den oundvikliga följden deraf. Svenska Konungens sinnesfasthet bidrog mycket härtill, och han inlade vid detta tillfälle en odödlig ära. Vid denna revolution gjorde honom antagonisterna en större tjenst, än de anat. De hade så väl beredt sinnena på att önska en förändring i regeringsformen, att han blott behöfde visa sig, för att verkställa den." Det är troligt att Hr S., då han skref sina commentarier, icke kände Sheridans arbete; men det här anförda afgörande yttrandet af Grefve Vergennes har han sjelf öfversatt och aftryckt uti den text af Flassan, hvarvid han tillagt de flesta noterna. Och likväl föreställer han öfverallt den ifrågavarande revolutionen såsom ett alster af Frankrikes cabinetts-politik! Man gör cabinetterna för mycken heder, då man ifrån deras tillfälliga små ränker härleder statsförändringar af sådan art, som denna. Depecher och äfven vexlar framtrolla dem icke; de utveckla sig ur orsaker, som länge gripit allt djupare och djupare in i ett samhälles organism. Det hade va-

rit möjligt för utländska makter att köpa åtskilliga af det Svenska folkets representanter; men en hel nation är aldrig fal, och kunde icke heller, om den vore det, betalas med alla regeringars användbara skatter. Nu var det den Svenska nationens massa, hvilken, trött vid förtrycket af de skiftevis väldiga factionerna och harmsen öfver sin förnedring, anropade sin unga Konung om räddning. Också var revolutionen verkställd samma stund den försöktes. Fröjden deröfver yttrade sig lika lifligt inom hufvudstaden och i hvarje landsort. En så allmän Svensk känsla förmådde sannerligen ingen fransk premier-minister, och mindst en sådan som Hertigen af Aiguillon, äfven med en Vergennes biträde, att uppväcka.

Men icke blott denna revolution, utan äfven Konung Adolph Fredrics död, härleder Hr S., om vi rätt förstå hans mening, ifrån franska stämplingar. Uti ett bref af d. 20 September 1766 till den dåvarande franska Ministern i Sverige, Baron de Breteuil, sade Hertigen af Choiseul sig hafva inhämtat, "att Sverige befunne sig i ett för detta rike ganska olyckligt tillstånd af anarki, och att för närvarande det icke gäfves något medel emot denna olyckliga belägenhet, emedan Konungen, statens chef, vore af en för from character för att vidtaga de medel, som skulle kunna bota närvarande olyckor. Patrioterna insåge icke något annat botemedel än Konungens död och Kronprinsens uppstigande på thro-

nen, samt afbidandet af en ny riksdag, då de kunde blifva mera lycklige än vid den nuvarande". Detta yttrande om Konungens död, upprepar Hr S. i en not (sid. 136) och utropar: "hvilket ord! Sedan äfven det sista försöket (vid 1769 års Riksdag) misslyckades för franska partiet, inträffade också det nyssnämnda botemedlet genom Adolph Fredrics hastiga död af slag 1771." Hvad Hr S. med denna anmärkning menat, har han varit nog försigtig att icke rent uttala; men hans sammanställning af Hertigens af Choiseul ord, med den fem år derefter timade händelsen, kan icke annat än gifva anledning till ännu en af dessa ohyggliga gissningar om Svenska Konungars dödsätt, hvarmed man så gerna velat göra vår historia rysvärd. Det finnes likväl ingen sakkunnig man, som tviflar att Konung Adolph Fredrics hastiga död ju var en ganska naturlig verkan af hans kroppsconstitution och af hans sista middagsmål, bestående af sådana sammanblandade rätter, som äfven en ung och sund person icke utan våda kan förtära. Denna naturliga dödsorsak blef ock straxt bekräftad genom de mest trovärdiga läkares undersökning. Om någon af de män, som Hertigen af Choiseul utmärker under namn af patrioter, hade år 1766 misströstat om rikets frälsning ifrån en redan då rådande anarki, så länge den alltför fromme Adolph Fredric lefde, var det derföre gifvet, att han önskade sin Konungs död, eller ännu mera, att han stämplade mot dess lif? Och på hvilka skulle en sådan misstanke falla? På det med

Frankrike förbundna partiets ledare, de ädlaste af den tidens ädla, en Axel Fersen, en Augustin Ehrensvärd, en Ekeblad, en Rudensköld, Bröderna Scheffer m. fl. Detta parti, likasom det motsatta, begick fel och var våldsamt när det innehade makten; men det ägde ibland sig många ridderligt sinnade män. Sådane stodo i spetsen för detsamma; deras ringare anhängare allena voro fale *). Om dessa styresmäns heder vittnar för öfrigt säkrast deras önskan; att se slut på ett tillstånd, under hvilket de kunnat, ifall de haft rymligare samveten, draga all möjlig enskild vinning af sina snillen och sin öfverlägsna skicklighet.

Vi vilje ej fördjupa oss i någon vidare granskning af Hr S's anmärkningar. Det anförda gör tillfyllest att visa deras rigtning och bestämma deras väde. Men Hr S., den stränge domaren öfver GUSTAF III och öfver hans ädlaste vänner, huru har han ådagalagt sin behörighet att utöfva ett sådant kall? Oss, som tillhöra en historisk schola, den nämligen, hvilken fordrar en sann kunskap om det förflutna såsom vilkor för rättigheten att bedöma det, oss må

*) Man bör anmärka att, isynnerhet inom hattpartiet, de främmande penningarne användes förnämligast att köpa röster vid Riksdagsmänna-valen och fullmakter på Riddarhuset, samt att underhålla subalterne personer, som i Stånden voterade efter föreskrift. Cohens uppgift, att "bland niohundrade personer, som utgjorde Adelsståndet, funnos icke hundrade som kunde fritagas från corruption," är säkerligen mycket öfverdrifven. Så djupt var dock icke den Svenska characteren sjunken. Den hade då aldrig kunnat upprätta sig.

förlåtas litet schol-pedanteri, hvilket oemotståndligen hänför oss att anställa en examen, för att utröna huru Hr S. känner enkla facta från det tidevarf, hvars sammansatta förhållanden han så raskt uppträdt att utreda och pröfva.

Vi hafva redan anført hans fordran att RiksRådet Grefve Hermansson, som dog den 25 Julii 1789, skulle vederlägga eller godkänna titelbladet till en Dansk brochure, tryckt 1790. Men om Hr S. unna- de denna Statsman en längre lifstid, än Försynen honom beskärt, har han deremot velat förkorta Hertigens af Choiseul dagar. I en af sina noter (sid. 85) säger han: "Duc d'Aiguillon hade blifvit utnämnd till Minister för utrikes ärenderna i Frankrike efter Duc de Choiseul. Duc de la Vrillière hade, efter den sistnämndes död, någon tid förestått denna ministère ad interim." Hertigen af Choiseul lefde likväl nära 15 år, sedan han aflägsnades från ministeren och förvisades till sitt gods, Chanteloup; ty detta skedde den 29 October 1770 och han dog först den 8 Maji 1785. Ännu mera, han lefde ganska lifligt, intill Ludvig xv:s död, på sin förvisningsort, och, derefter, i Paris. Hr S., som ger sig ut för en djup kännare af Frankrikes politik och som vill låta oss tro, att han noggrant studerat Flassan, borde väl i dennes arbete hafva anmärkt de data, dem vi, just derutur, nu anført. Äfven emot Konung ADOLPH FREDRIC utöfvar Hr S. sitt jus vitæ & necis. Innan han lät denne monark dö

en tvetydig död 1771, räknade han honom ibland de redan 1766 aflidna. Uti ett af de bref ifrån Hertigen af Choiseul, som Hr S. öfversatt, nämligen i det af den 22 April 1766, förekommer (sid. 112) följande mening: "den aflidne Konungen i Sverige älskade aldrig Frankrike." Nu föreställde sig Hr S., att hans läsare icke voro nog kunnige i Svenska historien, för att veta hvilken då afliden Konung Hertigen af Choiseul menat, och således i en benägen parenthes tillade han: Adolph Fredric. Vi trodde genast, att detta misstag härrörde från någon lapsus calami, men vi funno en stjerna tecknad vid de anförda orden, och hon ledsagade oss till en not så lydande: "derföre" — emedan den aflidne Konungen aldrig älskade Frankrike — "satte franska ministeren sig också emot den 1756 tillämnade revolutionen." Det är ifrån sådana facta som Hr S. drager sina långsträckta slutsatser. Men icke nog dermed, att han låter döda uppstå till lif, och lefvande i förtid dö; han förvandlar äfven till blotta phantomer handgripliga män, som, efter deras samtids vittnesbörd, lefvat och haft sin rörelse här på jorden. Sedan Rådet erhållit underrättelse om den i Christianstad började revolutions-anstalten, utfärdade det den 18 Augusti 1772 en Kongl. Maj:ts Kungörelse och varning i anledning af denna händelse. "Den är", säger Hr S. i en not (sid. 556) "contrasignerad: Emanuel Deutsch, som troligen är ett diktadt namn." Men hvad den skarpsinnige tviflaren Hr S. finner troligt, — ty sceptis upplöser sig vanligen i tro —, det

har en annan svårt att anse möjligt; nämligen detta, att ett diktadt namn kunde tryckas under en så offentlig handling. Vi erinra oss att äfven uti flera andra af den tidens acter hafva läst Emanuel Deutsch, men någon person, hvilken sagt sig heta så, hafva vi likväl aldrig med våra egna ögon sett. I denna stund ligger dock framför oss en Stockholms Stads Calender för 1772, på hvars 52 sida står tryckt, att en man med det, efter Hr S's förmodan, diktade namnet, då verkligen var Expeditions-Secreterare i Justitiæ-Revisionsen. På denna gamla präntade uppgift förlita vi oss i vår enfaldighet, lika fast och säkert, som vi tro, att det finnes en Hr J. E. Schartau, ehuru vi icke heller haft tillfälle att skåda hans kroppsliga gestalt; och fullt ut så sannolikt anse vi det vara, att Expeditions-Secreteraren Emanuel Deutsch contrasignerat den ifrågavarande Kongl. Kungörelsen, som att Hr J. E. Schartau, Kapten, i en aflägsen landsort händelsevis öfverkommit och sedermera ifrån Ecksteinska tryckeriet utgifvit de hemliga handlingarna hörande till Sveriges historia efter Konung GUSTAF III:s anträde till regeringen.

För den, som företager sig att öfversätta handlingar skrifna på något främmande språk, och ännu mera för en historisk domare öfver deras innehåll, är det angeläget, att förstå detta språket. Häruti hafva vi dock funnit Hr S. lika svag, som i kännedom af facta. Då vi vilja anföra ett och annat bevis derpå,

ause vi tjenligast att välja sådana, som läsare af Hr S's bok utan svårighet kunna controlera. Der förekomma några skrifter både på fransyska och i svensk öfversättning, och ur dem skola vi framställa ett par exempel, hvarefter man kan bedöma Hr S's språkkunskap. "Le Ministre du Roi de Prusse a insinué un memoire" (sid. 77) öfversättes så: "Konungens af Preussen Minister har oförmärkt inlemnadt ett Memorial." I många andra fall kan en utländsk Minister gå oförmärkt tillväga i det land, dit han blifvit sänd; men då han till någon detta lands Statsminister insinuerar, hvilket helt enkelt betyder öfverlämnar, en skrifflig memoire, sker det icke på samma sätt, som en älskare smyger en billet i sin skönas hand. — Uti ett bref till Furst Hessenstein af d. 9 Junii 1771 berättade GUSTAF III, att hattpartiet ernade välja till Landtmarskalk Friherre Lejonhufvud (här och på andra ställen i boken orätt kallad Lewenhaupt). För att utmärka hvilken, ibland flera af samma ätt, det var, tillade Konungen: "le même qui a été un de mes ménins." Dessa ord öfversätter Hr S. (sid. 509) med: "densamma som varit en bland mina gunstlingar." Innan GUSTAF III, efter sin faders död återkommen till Sverige, sjelf fört spiran mera än några veckor, skulle han redan erkänna att han haft gunstlingar, och en sådan kunde, i en tid af ytterlig frihet, blifva vald till Landtmarskalk!!! Orimligheten häraf hade bordt drifva Hr S., att se efter i någon Dictionnaire, hvad med ménin förstås, och då hade han funnit, att detta ord utmär-

ker en hofstjenst, den af Cavalier hos en Furste. Till Riksmarskalk, före år 1772, gör Herr S. (sid. 215) Grefve Axel Fersen, fadren, ehuru detta Embete icke förr än efter revolutionen upplifvades och då anförtroddes åt RiksRådet Grefve Liewen *). Det franska ordet *Maréchal*, utan tillägning, betyder vanligen Fältmarskalk, hvilket Grefve Fersen var. Såsom ÖfverStåthållare i Stockholm, när revolutionen der utbröt, nämnes (sid. 30) Grefve Kalling, men äfven (sid. 31) Frih. Rudbeck. Den förra var det dock aldrig, utan blott för tillfället förordnad af det rådande partiet till högsta militär-befälhafvare i hufvudstaden. Man kan tycka, att dessa och många flera sådana öfversättningsfel, dem man träffar i Hr S's arbete, ej äro af särdeles stor betydighet. De utmärka likväl måttet af hans kunskap, omdömesförmåga och bildning; efter hvilket mått man sedermera kan bestämma höjden af hans djerfhet, att jäfva en hel mansålders vittnesbörd om 1772 års revolution, och om den Konung, som då återgaf sitt folk lugn inom sig, trygghet mot främmande makters stämpingar, och rätt till aktning af Europas nationer.

Men hvadan kommer Hr S's ovilja mot denna revolution? Jo, i flere noter, synnerligen i en (sid. 113) låter han oss veta at det representativa syste-

*) Alltifrån 1705 till den 22 Aug. 1772 styrdes Konungens hof af Öfverste-marskalkar. Äfven detta Embete hade aldrig Grefve Fersen beklädt.

met derigenom afskaffades, hvåraf åter, i-
 bland mycket annat ondt, 1788 års krig-blef en följd.
 Men månne icke tvertom detta krig just hade sin yttersta
 orsak uti det äfven efter 1772 års revolution bevara-
 de såkallade representativa systemet. Så har mången
 påstått och så påstås äfven uti flera af de hemliga
 handlingar, dem Hr S. utgifvit. Vid Riksdagen 1786
 hade Konungen rönt, isynnerhet hos Adeln, ett mot-
 stånd, som han icke väntat. Hans propositioner af-
 slogs, och deribland en, som Svenska folket likväl
 i sednare tider inom provincerna frivilligt och med all-
 mänt samtycke antagit *). Tillräckliga medel för statens
 behof fattades, och i stället att bereda dem genom bi-
 fall till förslaget om husbehofsbränning emot afgifter,
 som nu äro af Ständerna sjelfve stadgade, yrkade det
 rådande partiet i Adeln och BondeStåndet, att bränn-
 vins-bränningen för Kronans räkning måtte utan er-
 sätning upphöra, samt jordbrukaren åter insättas i
 den dyrbara rätt som blifvit honom betagen. "Ko-
 nungen," — så säger en af den tidens frondörer uti 2
 delen af de Hemliga Handlingarna, (sid. 178) — "som
 härigenom fick öfvertygelse att Adeln aldrig stod att
 vinna, så snart det angick frihetens uppoffrande **),
 samt att hans afsigter icke kunde verkställas under

*) Den om mötes-passevolancen.

***) Nämligen friheten att säga nej till en anstalt, som
 af alla Generaler och deribland den högt förtjente (se-
 dermera Fältmarskalken) Platen ifrigt yrkades, för att

statens lugn, beslöt således att börja något krig." En annan förmåler likaledes i samma del, (sid. 79.) att "sedan Ständerna icke ville ingå i nya tillskottet och Liljencrants ville undvika flera utrikes lån och obehagliga nyheter, vidtogs den plan, hvars djupa politik har få likar. Till en begynnelse måste Liljencrants éloignerats och sattes i Rådet i det ögonblick han troddes få afsked. Ruuth, Tollens förtrogne, sattes i stället, och i samråd med dem, Öfverste Kammarjunkaren Baron Armfelt m. fl. befanns, att till vinnande af mera penningar behöfdes mera makt, och till ernående deraf ett krig; hvilken plan, genom vissas indiscretion, snart blef tämligen kunnig." Var nu, efter den dåvarande oppositionens åsigt, 1788 års krig en följd af 1786 års riksdag, så var ju samma krig också en följd deraf, att det representativa systemet, i stället att, såsom Hr S. förmenar, hafva blifvit afskaffadt 1772, då bibehölls. Men berörde systems bestånd var en ännu säkrare orsak till de hinder, som krigets verksamma utförande genast mötte, och hvarförutan det kunnat blifva ett af de nyttigaste, som Sverige någonsin fört. Hvad försvarade Fredrichshamn, hvad betryggade Petersburg? Icke en tillräcklig mot Svenska gränsen sammandragen Rysk armée, men, inom den Svenska, sådana begrepp, som stödde sig på en regeringform, efter hvilken magten att besluta krig

göra arméén rörlig och brukbar samt bevara soldatens hälsa; friheten att tillverka en sedeförderfvande dryck, och andra sådane friheter.

icke, såsom i vår nuvarande constitution, var Konungen förbehållen eller (om man fordrar ett med delegations-theorien mera öfverensstämmande ord) anförtrodd. I denna del ägde således det representativa systemet då en vidare utsträckning, än det nu har. Dock, om man också kunde antaga Hr S's mening att berörde system afskaffades 1772, kan man ej glömma, huru nationens representanter hade icke allenast, utöfver nödvändigheten, förlängt CARL XII:s krig med Ryssland, utan äfven börjat krigen 1741 och 1757, hvilka voro ännu skadligare, än 1788 års, samt icke, såsom detta, gäfvo Sverige någon ersättning för kostnaderna, i dess vapens uprätthållna ära. Denna historiska erfarenhet bevisar tillräckligen att det representativa systemet, sådant man vanligen föreställer sig det, icke bättre än något annat skyddar för krig, hvilket Hr S. i sin fredälskande vishet synes förmoda.

Också vi hylla det representativa systemets idé. Den form, under hvilken denna idé nu lefver och verkar i vårt fädernesland, äro vi tillgifne både af pligt, såsom medborgare, och af öfvertygelse, såsom tänkare; ty vi finna den vara afpassad efter Svenska folkets individuella bildning, och öfverensstämmande med dennas utveckling genom sekler. Men just därför att vi känna vår nuvarande statsförfattnings värde, kunna vi ej fördraga en lösaktighet, som åtrår alla andra representativa styrelseformer, än den, vid hvilken de heligaste band fästa Svenska hjertan. Om vi

också hos några yngre naturer ville ursäkta en sådan åtrå, när nyhetens ytliga behag retade den, kunna vi dock icke utan vämjelse se, at man åter börjar fatta tycke för denna gamla vederstyggliga libertas volgi v a g a, som förnedrade våra fäder.

Likasom allt annat lefvande inom sinneverlden fordrar det representativa systemet icke blott en materie, hvilken utsträcker sig i rummet, utan äfven en kraft, som fortgår i tiden. Den lagstiftande kroppen (le corps législatif), så rik på lemmar den må vara, än ej en sann representation af folkets lif, om ej en nationlig själ genomtränger honom och sätter alla dess ledamöter i en organisk vaxelrörelse till samhällets allmänna mål. Detta andeliga qualitativa utgör det representativa systemets väsende, men icke det endast kvantitativa, hvaruti en atomistisk statslära vill låta det bestå. Folkväldets corpuscles må fylla hvarje vrå inom Statens verkningsrymd; deras mekaniska sammanfattning bildar dock icke ett sannskyldigt representatift system, när det händer, såsom under den fordna såkallade frihetstiden i Sverige, att de flesta af dessa maktägande grand endast röras af enskild vinningslystnad, samt att främmande Regeringars inflytande är det enda, som sambinder deras tillfälliga gyttningar.

Ö F V E R S I G T

AF SVENSKA LITTERATUREN FÖR JANUARI,
FEBRUARI OCH MARS MÅNADER ÅR 1825.

Svenska Litteraturens genom bokpressen bekantgjorda, alster utgöra för året icke någon större mängd, än att Svea, utan att allt för mycket inskränka platsen för egna afhandlingar, hoppas kunna upptaga dess granskning inom sitt ringa utrymme. Men för att med möjligaste fullständighet verkställa detta, fordras en annan mera inskränkt och tillika mera symmetrisk plan, än den, som en blott åt recensioner egnad Litteratur-Tidning behöfver följa. Här kan ej blifva fråga om att utförligt och detaljeradt granska hvarje utkommande, äfven det obetydligaste arbete; utan hufvudändamålet måste vara, att med möjligaste klarhet och åskådlighet framställa det verkliga rörliga och lefvande, antingen till ett bättre fortgående, eller till ett sämre återgående, eller ock åt origtiga sidovägar afgående i litteraturen. Först och främst måste således afskiljas alla i ett eller annat afseende viktiga arbeten — och de äro för hvart år olyckligtvis ej många — hvilka förtjena att nogare granskas, för att på de goda fästa allmänhetens vänliga och gynnande uppmärksamhet, samt motarbeta de skadligas missledande verkningar. Början af en sådan utförligare Recension innehålles i N:o I af detta häfte, och flera skola i närvarande årgång följa. Red. ämnar vid hvarje sådan granskning, så vidt det med arbetenas beskaffenhet och hvar särskild medarbetares åsichter kan förlikas, lägga en exposé af innehållet till grund. Härvid må man dock ej tänka på ett blott registerlikt uppräknande af bokens innehåll — sådant tillhör endast bokhandels-annoncer — ej eller på en framställning deraf utan all kritik, hvilket vore ett orimligt försök. Till dess verkställande skulle fordras subjecter, som intet annat vore än blotta uppfattningsmedel, utan någon egen mening och utan allt deltagande, med ett ord fullkomliga neutrer inom litteraturens verld, och deras förrättning blefve densamma, som en transportörs, nämligen att mecha-

niskt hopdraga ett original inom mindre scala, till en miniatyrbild. Att skriva alldeles *sine ira*, när man nödgas vidröra det dåliga, eller *sine studio*, när något godt och förträffligt framställer sig, det vore verkligen att skriva som en machine. Den, som här kraft i hufvud och hjerta i bröst kan aldrig med fullkomlig liknöjdhet behandla ett ämne, som äger något värde. Utan parti kan man således ej lofva att bli, ehuru vackert ett sådant löfte än kunde låta; blott att det skall bestännas af sak, icke af person. Red. ämnar således i dessa exposéer hufvudsakligen bemöda sig, att utveckla hvarje arbetes anda, i förening med dess method eller form. En sådan framställning kommer kanske stundom att så göras, att totalomdömet, om också icke i tydliga ord uttaladt, af en uppmärksam läsare likväl lätt derur kan utvecklas. Skulle sedan en Recensent någon gång utförligare framställa sina egna tankar i det ifrågavarande ämnet, eller vid betraktelsen öfver en utkommen bok, såsom grundläggning, fästa en egen afhandling öfver samma ämne, må det så mycket mindre ogillas, som just detta förfarande är det, hvilket beredt de bästa Engelska och Tyska kritiska Journaler deras egentliga värde och deraf beroende anseende.

Detta rörande de viktigare utkommande arbeten. Men det återstår sedan den större massan af skrifter, af hvilka flere äga ett, ehuru relativt mindre betydande värde; andra åter, såsom bestämda och beräknade att hastigt verka, för ögonblicket ådragit sig en större uppmärksamhet; de öfriga slutligen, dels äro obetydliga, dels också rentaf eländiga. Till denna större massas granskning äro närvarande, tid efter annan sammanställda, öfversigter, bestämda. Red. ämnar dervid, ehuru i en ganska liten skala, följa samma plan, som nyss blifvit uppgifven för de utförligare Recensionerna. Vi skole med samvetsgrannhet framför allt tillkännagifva hvad hvarje af dessa, enligt vår åsigt mindre viktiga arbeten har eget, nytt och förträffligt, äfvensom å andra sidan icke sky att blotta det origtiga, förförande och dåliga. Men detta kan endast gälla om dem som förtjena någon uppmärksamhet. Att de öfriga, som sakna allt värde, endast med summariska omdömen affärdas, anse vi så mycket tillbörligare, som det rum de borttaga egentligen kan anses såsom bortslösadt. Dels för att pröfva våra egna krafter,

dels för att gifva Allmänheten ett prof, huru vi ännu behandla dessa öfversigter, hafve vi beslutit, att redan i detta häfte börja en, som omfattar de tre första månaderne af året. Såsom första försöket, isynnerhet då naturligtvis ej en enda, utan flere medarbetare, efter de olika ämnenas beskaffenhet, lagt hand dervid, saknar den ännu den jämnhet, som endast öfningen kan gifva. Ju större tidrymd man kan afskilja, desto lättare blir öfversigten att uppställa, emedan sjelfva den större tillgången på ämnen lättar deras inbördes jämförelse. För en mindre tidrymd åter möter den svårighet, att blott ett enda arbete i somliga kunskapsgränar utkommit, att således all jämförelse blir omöjlig: och hela framställningen kommer att få ett torftigt och fragmentariskt utseende.

Vi nämnde en svårighet och vi kunde anföra flera, som mött vid närvarande företags verkställande; men då Allmänheten icke frågar efter några företal, de må nu innehålla hvilka bevekande skäl som helst, utan endast, och det med rätta, hålla sig till utförandet; så vilje vi häldre gå raskt till verket, i den öfvertygelse, att om ej dugligheten af det hela ursäktar enskilda brister, äro alla andra ursäkter fåfånga. Deremot är förhållandet till de författare, hvilkas arbeten granskas, mycket kinkigare. Man kunde väl utlofva samvetsgrannhet, ärlighet och rättvisa vid bedömandet; men allt detta, om äfven i utförandet synbart, hjälper föga. De flesta författare hafva i alla fall sin egen måttstock, hvarefter de uppskatta sina arbetens värde, och detta bestämman ej sällan efter den möda och tidsuppoffring de derpå använt. Det händer derföre ofta nog, att t. e. en dålig öfversättare, som långsamt och mödosamt med ordboken i hand genomtråkat sitt original, är aldri retligast för tadel och bittrast beklagar sig öfver våld, då man kastar en granskande blick på hans arbete. I afseende på utmärktare författare är förhållandet vanligtvis motsatt. Med manlig känsla af sina arbetens verkliga värde, och utan att med barnslig fåfånga yfvas öfver sin förtjenst, veta de rätt väl, att det som hvilat på säker grund ej rubbas af en eller annan oriktig och skef anmärkning, om än en sådan skulle undfalla granskaren, men de veta också tillika att en grundad, den må komma hvar-

ifrån som hälst, alltid förtjenar aktning och behjertande. Väl förete äfven kritikens annaler, ehuru sällsynt, exempel af förtjente författare, som med öfverdrifvet välbehag betrakta sitt snilles skapelser, och derföre illa upptaga äfven den höfligaste, blygsammaste anmärkning. Men så stort det intryck än må vara, som deras klagan väcker hos allmänheten, så skall dock småningom, sedan mängdens öfverlaggda rop efter första ifvern något tystnat, det rättvisa tadlet fästa den förståndigares och billigares uppmärksamhet, och kanske äfven på sjelfva den, såsom förfördelad i början ansedda, omärkligt titöfva en nyttig inflytelse.

En kritik, som menar allvarsamt och ärligt, får ej tänka sig en evig fred. Detta veta vi rätt väl. Tadel, bitterhet, och anfall vänta otvifvelagtigt hvarje granskare. Han måste vara beredd till strid; med en eländig fiende ämna vi dock ej kämpa om ingen ting. Men utmanade af en motståndare, som förtjenar aktning, skola vi ej tveka att inlåta oss i ärlig tvekamp för de heligaste föremål, Sanning och Rätt. När man ej redan i förhand beslutat, att de ovillkorligt skola finnas på den ena sidan, utan med redlig vilja samt med en af personlig förbittring icke skynd blick, söker dem; så skola de säkert, ehvad man också med skäl, hämtade från vanliga litterära tvister, deremot invänder, genom en sådan disceptation kunna framträda och skarpare bestämmas.

Slutligen får man anmärka, att titlarne på de böcker, hvilka anses förtjena utförligare Recensioner, upptagas på sina ställen i dessa öfversigter, med hänvisning, i fall Recensionen finnes i en föregående nummer, och med tecknet * om den i en af de följande skall införas.

Förteckningen på utkomna böcker med deras utsatta priser, utgör en härifrån alldeles särskild artikel och skall efter hand fortsättas, omfattande en eller flere månaders litteratur i sänder. Den är hufvudsakligen grundad på uppgifter öfver de böcker, som månadtigen komma i Stockholms bokhandel. Emedan detta stundom ganska sent inträffar, må man ej undra, att t. e. åtskilliga ibland de i Januari och Februari månader utkomna hafva tryckningsåret 1824. Till vinnande af möjligaste fullständighet vore det önskeligt, att Hrr Boktryckare och Förläggare, isynnerhet i de aflägsnare orter, hvarifrån böckerna ofta ej förr än ett halft eller till och med ett

helt år efter deras utgifvande hinna till hufvudstaden, ville tid efter annan till Redactionen af Svea insända förteckningar på deras utgifna arbeten, hvilka då med nöje skulle be- gagnas. På detta sätt skulle en mängd böckers tillvarelse långt tidigare än annars blifva känd, hvilket naturligtvis län- de till utgifvarnes egen fördel.

Theologi.

- 1) Passions - Predikningar af Carl P. Hagberg.
Fjerde Saml. Sthm. A. Nordström, 189 sidd. 8:o.

Denna fjerde och sista Samling af Doctor Hagbergs Passions-predikningar omfattar Femte och Sjette Acterna af Jesu lidandes och döds Historia. Öfver den femte medde- las här tolf, och öfver den sjette 2:ne Predikningar. Härmed är denna, för enskild andakt uppbyggliga, PredikoSamling af- slutad. Dr. Hagbergs karakter såsom Predikant är dels så allmänt bekant, emedan hans Predikningar finnas i palats och kojor, dels i denna tidskrifts föregångare, Sv. Litt. Tidning, så ofta och allsidigt skildrad, att deröfver nu intet behöfver tilläggas. De här förekommande Predikoämnena äro upptagne i allmänna Tidningarnes anmälan af arbetet. Deruti utmär- ker sig denna Predikosamling särskildt och fördelagtigt, att sjelfva ämnena äro uttryckta med en innehållsrikaste korthet och Predikningarne i allmänhet hafva egentligare homilie-art, som här visserligen kan anses för den ändamålsenligaste. För- sonaren på Golgatha, Jesu förbön på korset, Kärleken trogen intill döden, Vänskapen vid grafven och Den förseglade grafven synas Rec. va- ra de utmärktaste i denna Samling.

- 2) Predikningar af Jacob Chr. Forssberg. Tredje Delen. Upsala, Palmblad & C., 1825. 120 s 4:o.

Denna Del, som innehåller 13 Predikningar, från den Tredje Söndagen efter Påsk till och med den Femte Sönda- gen efter H. Trefaldighet, fortsätter kanske den märkvärdiga- ste följd af Svenska Predikningar, som under det sista tio- talet i tryck framträdt. Denne Författare synes mera sluta sig till cyclen af våra äldre Predikanter, från hvilka han likväl skiljer sig, å ena sidan genom en vida mindre dogmatisk lä- rorikhet och grundlighet, och å den andra genom en mindre obeqväm ascetisk rustning. — Christeligt allvar i anda, och

biblisk trogenhet i utförande utmärker denna, såsom de föregående Delarne. Likväl synes det, som den utmärkta talent i ämnenas uppställning och behandling, de förra Delarne röja, i denna något stelnat och nöts till ett manér, samt den stora makten öfver bibelspråket någon gång förledt till en användning, som får utseende af sträfvande efter qvickhet, och hvilket åter icke alltid undgår faran af att synas sökt. Denna homilets individualitet är för öfrigt en fullkomlig obekantskap med all verldslig lärdom och vishet; under den förtroiligaste bekantskap med Bibeln och Psalmboken; en karakter, ur hvilken hans så väl svaghet som styrka härleder och förklarar sig. Hans arbete är producten af en ovanlig, icke fullt utbildad, men också aldrig missbildad, talent. I stark motsats mot äldre Predikanter Postillor har denna med den Hagbergska ett enda fel gemensamt, att predikningarne äro outvecklade och för korta; ett fel som måhända är en recommendation mer i våra dagar, i hvilka man på sin höjd har en knapp tid för andakten.

5) Griftetal till undervisning och tröst. Af Samuel Baur. Öfvers. af P. A. Sondén. Sthm. 1825. H. A. Nordström. 286 sidd. 8:o.

Originalen har till titel: Amtsreden an Särigen und Gräbern, zum Trost und zur Belehrung. Für Prediger und Schullehrer. Ulm 1822. Enligt Författarens afsigt, skulle detta arbete på en gång vara en Handbok åt yngre Medbröder i Läroämbetet och en Andaktsbok för Christna i allmänhet till tröst och uppbyggelse vid vänners och anhöriges död. I Sverige, der dylika Amtsreden icke så beständigt, som i Tyskland förekomma, behöfs ock mindre i detta ämne en Handbok för Predikanten eller Religionstälaren. Ett griftetal är dessutom i egentelig mening ett Casual-tal, som till sitt innehåll och ämne icke kan läras och inhämtas ur någon bok, utan som måste vara en product af Talarens kännedom af människor, isynnerhet af den döde, och en omedelbar utgjutelse af hans känsla. En handledning till författande af ett griftetal kan egenteligen icke gifvas, åtminstone icke i samma mening, som Utkast till en Predikan. Ett griftetal är en konstnärns uppfattning, beskådning och teckning af en andebild; denna konstnärsskicklighet läres ej genom någon schematism. Dock nekas icke, att Baur's arbete kan tjena att leda och rikta

tanken vid författandet af sådana griftetal, som höra till classen af beställda arbeten. Dess egentliga och hufvudsakliga nytta finner Rec. likväl i den undervisning och hugsvalelse det kan gifva åt sörjande hjertan. I detta hänseende utmärka sig ock Baur's griftetal på det fördelagtigaste genom plan och fullständighet. Enligt Öfversättarens eget tillkännagifvande är Originalen mer fritt bearbetadt, än i en ordagrann tolkning återgifvet, och har, så vidt ett omdöme utan jemnförelse är tillåtet, vid denna åtgärd vunnit. Läsaren bör vara tillfredsställd att öfver allt finna icke blott Svenskhet i uttryck och ordvändningar, utan äfven ett prälfritt, bildadt och sannt andeligt språk.

Arbetet omfattar 2:ne hufvudafdelningar: I. Begravnings-Tal i allmänhet, till antalet tolf. II. Begravnings-Tal vid särskilda tillfällen, öfver Barn; öfver unga Personer; (hvarför saknas griftetal öfver Medelåldriga?) öfver Ålderstegna; öfver en Lärare eller Predikant; öfver goda och ädla människor; öfver människor, hvilkas lefnad förtjent tadel; öfver Husfäder, hvilka efterlemnat Enka och oförsörjda barn; öfver Husmödrar, hvilka allidit i sina bästa år, i barnsbörd m. m.; öfver dem, som lidit mycket, haft sjuklig kropp o. s. v. samt ändteligen öfver hastigt döda människor. Ibland sextio Tal öfver ett och samma, ehuru ur olika synpunkter betraktadt, ämne, kunna icke alla ega samma värde; men de fleste försvara dock sin plats.

4) Predikan Långfredagen. Öfvers. Stockh. Deleen. 1825. 22 sidd. 8:o.

Väl menad, men icke väl afhandlad betraktelse. Det säljan använda Språket: "Och deras lekamen skola blifva liggande på gatorna i den stora staden, som heter andeliga Sodom och Egypten; der vår Herre korsfäst är, Upp. B. 11: 8." gifver Förf. anledning att till ämne föreställa: Jesu Christi korsfästelse ibland oss, hvarmed, såsom Förf. sjelf förklarar, menas, att ordet är dödadt i andelig måtto, liksom vår Frälsare i lekamlig måtto. Det hela är en allegorisk afhandling, som med andra allegorier har det gemensamt, att den ofta i särskilda delar är konstlad. Öfver dessa orden i Texten: krigsknektarne bytte hans kläder och kastade lott om hans kjortel: allegoriseras sålunda: "på samma sätt tillgår det ibland oss. Dragas icke slutsatser och

tillämpningar af Herrans heliga ord, till styrka för tänkesätt efter hvars och ens stridande ensidiga behof, och Ordets meningar vrängas ju, efter utseende slumpvis, på tillfälliga anledningar". Således är i allegorisk mening kjortel likbedytande med Ordet? Fromheten måste vara på eget sätt organiserad eller stå på en besynnerlig bildningspunkt, för att i sådana jemnförelser finna uppbyggelse.

- 5) Uriel, eller Nytt och Gammalt från Nådens rike. En Månadsskrift. Tredje Häftet. Mars 1825. — fr. sid. 69 till sid. 104.

Denna Tidskrift innefattar i allmänhet I. Bibelspridningens Historia. II. Missions Historia. III. Åtskilliga andra religiösa Anstalters och Föreningars Historia. IV. Biografier öfver fromma personer. V. Religiösa Artiklar af blandadt innehåll. De historiska artiklarne, som utgöra hufvudsaken, äro import från utländska Journaler. Detta häfte har ett omisskänneligt syskontycke med sin förstfödde Broder, med hvilken Svensk Litteratur-Tidning gjort Allmänheten bekant. Det utländska är af ingen märkvärdighet. Det inländska är endast Circulär till Götheborgs och Lunds Stifts Presterskap om BibelUtdelning. Enligt Recs tanka finnes i Nådens rike mycket annat både Nytt och Gammalt, som bättre förtjätt en plats i Uriel, än hvad hittills der blifvit behandladt. Uriels horizont är alltför inskränkt, i förhållande till det omätliga Nådens rike.

Juridik.

- 6) Corrections-Systemet eller Criminal-Lagens högsta Tendens, af Johan Adoph Gerelius. Sthm. Scheutz, 1825.

Författaren, som 1819. gjort en resa i England och besett några dess fängelser, tyckes af den erfarenhet han der inhämtat, blifvit föranledd att arbeta för införandet af ett mildare och ändamålsenligare straffsystem i fäderneslandet. Att han dertill saknar åtskilliga erforderliga egenskaper, medgifver han sjelf (sid. 10); hvarföre Rec., i medvetande af lika rena afsigter som Förf. åberopar, väntar att de få anmärkningar tid och utrymme tillåta honom anföra, men neka honom vidare utreda, ej ens af Förf. tillskrifvas tadeljukan, som fäster sig vid hvarje fel, blott för nöjet att få klandra.

Efter en slags inledning talar Förf. först om lagar i allmänhet (s 11-38), der han, efter anmärkningar om hvad andra sagt om samhällets natur och andras definitioner på lag, uppställer som lagens grundprincip: Gif Gudi det Gudi tillhör, Kejsaren det Kejsaren tillhör, Medborgaren det Medborgaren tillhör (s. 18). Efter några ord om hvad till lags fullkomlighet hör, anför Förf. de lagar, ur hvilka man i secler hämtat sina rättsbegrepp, och dessa lagars historia anføres i korthet; hvarvid i de Svenska lagarnes historia åtskilliga egna uppgifter förekomma, t. ex. att Eric Magnusson 14 år efter 1347 utgaf medellagen, att Carl IX 1608 utgaf en ny Landslag och Gustaf Adolph 1618 en ny Stadslag.

Den första fråga en Jurist måste göra sig, vid uppställning af ett påstående: om den rätt, hvarpå det stöder sig, har Förf. alldeles åsidosatt, då han kommer till sitt hufvudämne, Criminallagens Anda och Tendens (s. 39-46). Den, som skulle vilja upkasta frågan om Statens straffrätt, affärdar Förf. från sin "upphöjda ståndpunkt" med det korta besked: att "ehvad slutsats af en jemförelse mellan äldre och nyare åsichter skulle dragas, måste man alltid komma till det resultat: att yttersta ändamålet med all förnuftig bestraffning kan icke vara någon annan än individens förbättring" (s. 42). Så sönderhög Alexander den Gordiska knuten!

Sedan Förf. afhandlat brott (s 46-61), hvarvid han mest följer den classification af de svårare, som förekommer i Commentaries on the laws of England, London 1819, och straff (s. 62-84), der han yrkar enskildta och mildare straff i stället för de offentliga och grymmare, kommer han till motiven för brott (s. 85-106) och medlen att förekomma dem, (s. 107-132), af hvilka senare han, med allt skäl, ger uppfostran främsta rummet, och ett underordnad åt aflägsnande af frestelser och en vaksam polis.

Allt detta är dock, på visst sätt, ej annat, än en vidlyftig inledning till den nu följande afdelningen: om förbättringar uti Staternas Criminal-Lagar, der han, efter en blick på Beccarias och Howards bemödanden, framställer en teckning af Corrections-systemets (the penitentiary system) öden i England och Nord-Amerika, och uppehåller

sig med särdeles omständlighet vid the Royal Penitentiary vid Millbank i London. Om Rec. undantar berättelsen om Smithfields-uppträdet den 21 Juli 1819, som väl ej här har sin plats, är det med nöje Rec. genomläst denna del. Rec. delar ej det förnäma förakt, hvarmed han någon gång sett sådana underrättelser mottagas. Han anser dem tvärtom för rätt tjenliga bidrag till beredande af en ädnamålsenlig inrättning af dylika anstalter, som han med samma ifver, ehuru ur olika principer, med Förf., önskade se införda i fäderneslandet. Men huru en dylik berättelse, jemte några ömsom sanna, halfsanna och falska raisonnementer öfver en mängd ämnen, kommit till den prunkande titel som boken har, det är visserligen ej så lätt att utgrunda.

Slutligen tecknar Förf. (s. 186-203) systemets fördelar. Förf. har väl ej ämnat att skriva ett vetenskapligt arbete. Han ville bland Allmänheten sprida sina åsikter. Det är också derföre vi ej anmärkt något emot den ordning här blifvit följd, då den för ett sådant ändamål torde vara tjenlig nog. Men satserna måste dock på något bevis stödjas, framför allt vara sådana att de åtminstone kunna det. Hade Förf. försökt en vetenskaplig deduction, åtminstone för sig sjelf, af sina satsar, hade ett sådant försök troligen visat honom huru t. ex. statens straffrätt måste byggas på fastare grunder än dem han här antagit. Hans bok hade ej behöft förlora i popularitet, hvilken dessutom ej synes särdeles aktad genom den besynnerliga blandningen af Grekiska, Latin, Franska, Engelska och Italienska; men icke heller stött den vetenskapligt bildade Juristen. En declamation (se t. ex. s. 85), ett naaktspråk (se ofvan beviset för straffets ändamål), få nu bevisa både hvad som kan och hvad som icke kan på riktig väg bevisas. De liknelser Förf. ur andra vetenskaper lånt äro särdeles olyckliga. Åtminstone hade Rec. ej här väntat den märkvärdigheten: att medelpunkten i cirkeln är en del af alla radier (s. 48), eller att lasterna ligga bredvid hvarandra som punkterna i periferien (sid. 89).

- 7) Strödda, men fria Tankar öfver den frågan: Om Öfver-Ståthållare-Embets Kungörelse, angående hvad som i Hufvudstaden bör iakttagas å Traktörs- och Näringsställen vid försäljning af Mat och Dricka samt starka Drycker till Tjenstehjon,

Gesäller, Soldater och alla dem som höra till arbetande klassen m. fl. uppfyllt det dermed åsyftade goda ändamål? jemte några anmärkningar om Näringsfrihet, Förbud m. m. i Sthm. Elmens och Granbergs Tryckeri 1825, 52 sidd. 8:o.

Hvilken glädes ej vid åsynen af människoslägtets förädling och skänker ej högaktning åt de män, som arbeta derpå? (s. 7.) Förf., som icke lär vara så ung i Constitutionens vagg (s. 23), har önskat, att till någon del kunna blifva en liten osynlig länk uti den stora kedjan af Nationens värdige män, som velat tillvägbringa en allmän Näringsfrihet (s. 5), och tror att, om Bränvinet är den last, som förorsakat det största förderivet hos nationen, så är den stigande luxen, som dagligen ökar sig, den andra (s. 23). Han inskärper fördelarna af täflan mellan krogarne, hyarigenom renlighet och ordning skulle uppkomma (s. 25). Försedd med 2 företal och ett efterspråk, slutar brochuren med en rimsaga, som, säger Förf. (s. 28), ehuru gammal och längesedan tryckt, egentligen icke hörer till ämnet, men torde likväl för någon kunna vara sedolärande och interessant, hvilket dock ej varit fallet med Recensenten.

(Fortsätn. följer.)

Konstnyheter.

Rom. Byström har nu fulländat tvenne af sina stora Carlar, nämligen Carl den tionde och Carl den elfte. Den senare är i sittande ställning, såsom lagstiftare, den förre i Romersk drägt. Arbetet af Carl den tolfte är äfven betydligen avanceradt. Likaså den store von Linnés Statue för Upsala Akademi. Artisten har vid Carl den tolfte figur, så vidt möjligt, bibehållit den honom egna dräkten, med kapp och stora stöflar. Man kan således inom nästa års slut med säkerhet hemfövänta dessa, i Rom redan mycket värderade, Statuer. Hr Byström lär dock äfven sjelf besöka fäderneslandet, men endast på en kort tid. Konstens vänner i fäderneslandet torde dessförinnan få glädja sig åt anblicken utaf tvenne af hans senast i marmor utförda arbeten, hvilka lära vara på vägen till Sverige, för att der inträffa denna sommar. Dessa stycken äro den af honom under senaste vistandet i Stockholm modellerade grupp, Harmonien *), samt den af honom likaledes der i modell utförda Hero. Vid utförandet i Marmor har Artisten dock något förändrat dessa båda stycken. Vidare förekommer en Hebe, hvilken i Rom ansetts såsom ett af de yppersta arbeten, som denne konstnär frambragt. Den är redan huggen i marmor, och Artisten lär äfven hafva för afsigt, att genom Carbonneau i Paris deraf låta gjuta ett exemplar i bronz. -- Det första arbete, hvarigenom Hr Fogelberg i Italien stadgat sitt konstnär-rykte, är en Mercurius, Argus-dräpare, i naturlig storlek; och tillhörig Hr Grefve Bonde på Säfstaholm. Artisten har föreställt Guden i det ögonblick, då han med sin flöjt söft den hundra-ögda väktaren och räcker ned handen, för att fatta sitt svärd. Denna statue äger mycken förtjenst och har af den bildade publik, inför hvilken den varit exponerad, blifvit väl emottagen. Lyckligtvis blifva vi i tillfälle, att sjelfve snart öfvertyga oss om dess värde, ty denna statue lär vara en ibland dem, som denna sommar hemföväntas. En Amor sittande i en snäcka, hvilken uppbäres af en delfin, är det andra arbete, som ädragit Hr F. uppmärksamhet af den Romerska konstnärspu-

*) Tillhörig Hof-Marskalken, Baron Ridderstolpe.

bliken. Det berömmes såsom lika originellt i uppfattningen af idén, som gratiöst och intagande i utförandet. Det senast i marmor utförda arbetet, en Paris, i något mindre än naturlig storlek, har äfven gjort mycken lycka. En af Hr F. modellerad Hebe är ännu icke arbetad i marmor. Grefve Mörner har, — utom de tvänne Oljefärgstafvor, han sistledit år hemsände, nämligen: Bataillen vid Dennevitx för H. M. Konungen, samt 2:ne smärre stycken, tillhörige Artistens fader, Generalen m. m. Herr Grefve Gustaf Mörner, och föreställande, den ena en Romersk Soldat hvilande på sitt gevär, och den andra en gubbe, som emottager en almösa af en förbigående flicka, — målat en större composition, som har till ämne en folkscen vid Monte Testaccio i Rom, (för Protocolls-Secreteraren von Wahrendorff,) samt en historietafva, föreställande Carl den tolfte calabalique i Bender, hvilken är bestämd för Banquieren Labouchère i England. — Herr Michelsen, en ung sculpteur från Norrige, är sysselsatt med fyra stycken basreliefs, för H. K. H. Kronprinsen, hvartill ämnena äro hemtade ur den heliga Skrift.

Stockholm. -- På lång tid har Stockholm kanske ej ägt att uppvisa så många föremål för konstälskarens interesse, som i början af detta år. Nästan hvarje atelier har inneslutit en större mängd förtjenta stycken, än vanligt, och vi tro oss derföre göra våra läsare utom Stockholm ett verkligt nöje, genom uppräknandet af de förnämsta utaf dessa arbeten, hvaraf åtskillige troligen snart skola intaga ett rum i den Svenska konstens historia. Fahlcrantz's pensel har åter i 13 nya tafvor förevigat den Nordiska naturens skönheter. Ibland dessa förekomma: En utsigt af Trollhättan, i Galleri-storlek (om denna benämning får nyttjas) tillhörig Kammarherren v. Schinkel; 2:ne utsigter af Riksten, målade för Kammarherren, Grefve J. Gyllenborg; en vue af Pau, H. M. Konungens födelsestad; 2:ne vuer af Forssmark, för Herr Grefve af Ugglas; 2:ne vuer af Gripsholm och Rosersberg, för H. M. Konungen; en vue af Fituna, för Herr Grefve Bonde; en vue af trakten kring Norberke kyrka i Dalärne, för StatsSecretera-

ren Skogman; en mindre utsigt af Gripsholm, målad för Danske Ministeren Krabbe; ett landskap af egen composition, måladt för Herr Grefve Posse; samt en utsigt af Stockholm för Americanske Ministeren Hughes, (hvilken derjemte uppdragit åt Hr. Fahlcrantz, att måla för honom 3:ne andra landskap efter eget val.) -- Fullständiga och äfven till det mesta rättvisa omdömen öfver Hr. Fahlcrantz's stil och manér såsom landskapsmålare, och hans stora konstnärsvärde, hafva så ofta blifvit uttalta, att vi här gerna kunna förhålla alla vidare yttranden deröfver, och anse oss blott böra försäkra att ofvanuppräknade stycken äro fullkomligt värdiga Herr Fahlcrantz's pensel. De gifva tillika en glädjande bekräftelse på den sats, att den sanna talentens perfectibilité är obegränsad och att den aldrig är för stor, att icke ännu kunna vinna något. Sålunda synas oss några af dessa tafflor ännu skönare, än någon af dem Hr. F. ännu frambragt; men kanske är det en egenhet i Hr. Fahlcrantz's pensel, att åskådaren alltid finner den taffla vackrast, som sist flutit ur densamma. Vi uppmana hvarje åskådare med öga och omdöme, att bestrida oss detta, sedan han sett de nyssnämnde utsigterna af Trollhättan, Pau och Riksten. Kanske få vi framdeles tillfälle att återkomma till en mera detaljerad granskning af dessa herrliga natur-scener. Professor Westin, som uppburit ett så förtjent och allmänt loford för sin Altar-taffla i Kungsholms-kyrkan, har emottagit en ny beställning i samma genre, nämligen utförandet af en Altar-taffla för kyrkan i Söderhamn. Detta arbete är nu nära fullbordadt. Artisten har valt till ämne "Frälsaren på Oljoberget", i det ögonblick då Engeln ifrån himmelen nedstiger till Honom, för att styrka Honom i bönen. I förgrunden synas lärjungarne sofvande, och längre bort ses Judas i antågande med beväpnade män. Frälsaren är utmärkt af det milda majestät, som betecknar Ijusets Konung, och på Hans anlete målar sig en innerlig förtröstan och ett barnsligt öfverlåtande till sin Fader i höjden. Engeln, som nedsväfvat på en sky, sänker sin ena hand, liksom för att tröstande upplyfta bedjaren, och visar med den andra åt det land, der Han snart segrande skall framstå efter jordens slutade strider. -- En stor familje-taffla ådrager sig dernäst åskådarens upp-

märksamhet. Den framställer Sex i grupp utförda porträtter af den Grefliga Wachtmeisterska Familjen. Figurerna äro i naturlig storlek. Då tallan ännu är föga mera än halffärdig, skulle ett omdöme deröfver i alla afseenden vara för tidigt. Af sannt konstvärde synas Ref. porträtterna af H. K. Kronprinsen, H. K. H. Kronprinsessan, och Grefve Wedel-Jarlsberg, hvilka nyligen af Hr W. blifvit fulländade. Det andra af dessa torde isynnerhet förtjena kännarens uppmärksamhet. Det är så till likhet, som i lif, tekning och colorit, måhända det lyckligaste, som uppstått under Hr W's pensel, och torde tillräckligen vederlägga det kanske förhastade omdöme, som någon gång blifvit yttradt, att Hr W. ej skulle kunna fullkomligt lyckas i porträttering. Hr W. har äfven gjort ett par esquisser. till zune för Rosersbergs Capell, hvaraf den ena skall föreställa Olof Skötkonungs döpelse vid Husaby källa, och den andra Lutherska Lä-rans antagande i Sverige. Äfven har Hr Westin lemnat en croquis föreställande D. D. K. K. H. H. Kronprinsens och Kronprinses-sans höga förmälning i Stockholms Storkyrka. Då man känner Hr Westins sällsynta talent för den större Historiska compositionen, måste man önska, att han snart måtte utföra dessa tafvor i naturlig Scala. I Hr Westins attelier har man dessutom haft tillfälle, att se trenne ritningar i sepia af en amatör, Herr Rydingsvärd, som, i sin art, fullkomligt kunna sättas vid sidan af en god målning. Styckena äro copior af Hr W.s båda Altartafvor, samt ett porträtt af H. M. Konungen. -- Hos Professor Sandberg skall konstvännen finna en icke mindre rik skörd. Hvad som genast omotståndligen måste fångsla hans uppmärksamhet, äro tvänne tafvor föreställande Svenska folkscener, målade för Grefve Bonde på Säfstaholm. Den ena af dessa målar en midsommarsafton, då folket samlat sig på planen utanför Slottet, och dansar omkring Majstängan. Denna tafva är utmärkt af sitt rika och omvexlande lif, af en lycklig gruppering, ett sannt characters-uttryck och en klar colorit. Helgdags-drägtorna i Vingåker äro anbragte i en behaglig contrast med åtskilliga uniformer, och gifva ett alldeles eget uttryck åt det hela. Det naiva i bondfolkets lekar är väl attraperadt, och flera små detaljerade scener bidraga, att höja total-effecten. Det

andra stycket utgör liksom denna tafvas andliga del, och föreställer folket församladt på kyrkbacken, en helgdag. Man påminnes ovilkorligen om den sköna teckningen i Tegnér's Nattvardsbarn, af en Gudstjenst på landet, då man ser denna tafva. Men ämnet är olika, ty målaren har här infört ett bröllopståg, och ett stycke derifrån en likprocession, som äfven nalkas kyrkan. Ehuru ändamålet härmed till en del kan vara, att måla folks-drägterna vid dessa båda olika tillfällen, har dock artisten lagt en djupare betydelse deri vid utförandet, och åskådaren fattas medvetslöst af den stilla och djupa andakt, som herrskar hos de flesta personerna på duken. Den der symboliserade tanken, att lifvet är en död och döden är ett lif, öfverraskar honom. Utaf dessa båda tafvor äro copior begärde af Engelska Ministern, General Bloomfield, hvarjemte samme Minister lemnat Professor Sandberg uppdrag, att för honom måla tvänne tafvor, efter eget val, hvartill ämne hämtades ur vår historia. Enligt en redan gjord esquisse skall den ena af dessa tafvor föreställa Gustaf den I., i det ögonblick då han, vid sitt afsked till Ständerna på Rikssalen, uttalar orden "att den tid kunde komma, då de skulle sakna honom." -- Den andra är ett upprepande af det utaf Artisten förut behandlade ämne, då bomben faller in i rummet, der Carl den tolfte dicterar för sin Secreterare. Herr S. har vidare under händer Sex st. porträtter af Sverges märkvärdiga Regenter, Gustaf den förste, Gustaf II Adolph, Carl X, Carl XI, Carl XII och Gustaf den tredje, hvilka alla äro tillhörige StatsSecreteraren Skogman. Slutligen vittnar en samling af icke mindre än 12 andra nyligen målade porträtter, hvaribland vi blott nämna det af Hr Hjortsberg och Hr Crusell om denna förtjenstfulla konstnär's berömliga flit, hvilken så lyckligen blifvit förenad med hans talent. -- Herr Professor Forsell ämnar oss äfven tvenne gåfvor, hvilka säkert skola bereda ett lika stort nöje, som de skola hedra den Svenska konsten. Han är nämligen sysselsatt med utgifvande af tvänne större gravure-samlingar, hvaraf den ena skall innefatta porträtter af Sveriges berömdaste män, och den andra utgöra en suite af Svenska National-drägter. Den historiska samlingen skall, enligt planen, bestå af 10 Häften, hvaraf hvarje häfte innehåller 3 plancher. De

personer, Hr F. ämnat upptaga i denna samling, äro Engelbrecht, Sten Sture den yngre, Christina Gyllenstjerna, Gustaf I, Erik XIV, Per Brahe, Carl IX, Jacob Pontusson De la Gardie, Gustaf II Adolf, Oxenstjerna, Torstensson, Banér, C. G. Horn, Claës Flemming, Drott. Christina, Stjernhjelm, Carl X, Dahlberg, Carl XI, Carl XII, M. Stenbock, Polhem, Gustaf III, Linné m. fl. -- National-drägterna åter, hvilka ritas af Hr Sandberg och graveras af Hr Forssell, komma att utgöra 12 häften, hvaraf hvarje innehåller 4 plancher, med text till hvarje planche, innefattande en liten localiserad novell, antingen historisk eller fingerad, för att gifva ett större intresse åt de personer, som framställas. Så t. ex. förekommer, i sammanhang med Daldrägterna, en och annan anekdot ur Gustaf den förstes Historia, o. s. v. De hittills lemnade berättelser, äro af Hr Grafström. Önskeligt vore, att hinder, som ligga utom konstens område, icke måtte vålla uppskof eller på något vis afbryta dessa Prof. Forssells berömvärda företag. -- Herr Prof. Göthe är för närvarande sysselsatt med en Statue af Kejsarinnan Cathrina II, i sittande ställning, hvilken skall sändas till Petersburg, samt med en liggande Bacchante, hvilken Artisten lär hafva börjat under dess senaste vistande i Ryssland. -- Hr Prof. Krafft här till största delen fulländat sin stora tafla, föreställande H. M. Konungens Kröning, hvilken bland annat är intressant för den stora mängd porträtter, som der äro träffande framställda. -- Herr Prof. Hasselgren är äfven sysselsatt med en större tafla, föreställande Erik den Heliges landstigning i Finland, hvaraf en esquisse, om Ref. ej felar, var uppställd på vår senaste Konst-exposition. -- Hos Hr Berggren har konstlseren ägt tillfälle, att se en Altar-tafla målad för en landskyrka i Wermland, och föreställande Christi uppståndelse, samt 3:ne historiska compositioner i olja, den ena Engelbrechts död och den andra föreställande Carl den tolfte, i det ögonblick då han under slaget vid Holofzin lemnar sin häst åt den sårade Gyllenstjerna, för att sedan fortsätta striden till fots. Denna senare äger isynnerhet förtjensten af en lyckad composition, och sanning samt säkerhet i utförandet.

B Ö C K E R,

UTKOMNE I MARS, APRIL OCH MAJ MÅNADER 1825.

- Afhandling öfver Theater, Musik och Sång. Öfversättn. Sthm 1825. Tryckt i Marquardska Boktryckeriet. 54 sidd. 8:o. 16 sk.
- Vesja eller den osynliga ledsagerskan. Dels Familje-händelse, dels Robinsonade. Öfvers. Sthm 1825. Tryckt i Marquardska Tryckeriet. 147 sidd. 8:o. 40 sk.
- Underrättelser för Landtmannen om sättet att bereda Lin och Hampa utan rötning, af Christian, Directeur i Franska Academien för Slöjder och Handtverk. Öfvers. Andra Uppl. Sthm 1824. Deleen. 35 sidd. 4:o. Med plancher i R. 16 sk.
- Strödda men fria tankar öfver den frågan: Om ÖfverStåth. Embetets Kungörelse, angående hvad som i hufvudstaden bör iakttagas å Traktörs och Näringsställen med försäljning af mat och dricka samt starka drycker till Tjenstehjon, Gesäller, Soldater och alla dem som höra till arbetande klassen m. fl., uppfyllt det dermed äsyftade ändamål? Jemte några anmärkingar om Näringsfrihet, förbud m. m. Sthm 1825. Elmén & Granberg. 32 sidd. 8:o. 8 sk.
- Åsigtter i Philosophien af C. A. Björnräm. Sthm 1825. Hörberg. 15 sidd. 8:o. 4 sk.
- Pris-skrifter belönta af Samsundet Pro Fide & Christianismo 1824. Sthm 1825. Rumstedt. 183 sidd. 8:o. 1 Rdr.
- Griftetal till undervisning och tröst. Af Sam. Baur. Öfvers. af P. A. Söndén. Sthm 1825. Nordström. 286 sidd. 8:o. 1 R. 16 sk.
- Gabriela. Roman, af Johanna Schöpenhauer. Öfvers. Fjerde Delen. Upsala 1825. Bruzelius. 76 sidd. 8:o. 24 sk.
- Svenskt och Tyskt HandLexicon af Carl Heinrich. Andra förbättrade och med 5 ark tillökta upplagan. Örebro 1825. N. M. Lindh. 592 sidd. 12:o. wb. 3 Rd.
- Mac Benac ell. det positiva i Frimureriet, af F. W. Lindner. Öfv. från 3:dje Upplagan. Sthm 1825. Tryckt i Marquardska Tryckeriet. 170 sidd. 8:o. 1 R. 8 sk.
- Sappho. Sorgespel i Fem Akter af Franz Grillparzer. Öfv. af O. E. Bergius. Strengnäs 1825. Ekmark. 112 sidd. 8:o. 32 sk.
- Handlingar till Historien om Revolutionen i Sverige 1772, till större delen antingen hemtade ur fransyska Archiver, eller grundade på

- Aster, som i dem förvaras; förut icke på Svenska utgifne. Utgö-
rande Tredje delen af Hemliga Handlingar till Sveriges Historia
efter Konung Gustaf III:s antråde till Regeringen. Sthm 1825.
Tryckt i Ecksteinska Tryckeriet. 560 sidd. 8:o. 2 Rdr 12 sk.
- Nittonde Århundradets krönika, af *Venturini*. Fjortonde Band. in-
nefattande året 1815. Öfversättn. Örebro 1824. N. M. Lindh. 228
sidd. 8:o. 32 sk.
- Svenskt och Latinskt Lexicon af Carl Heinrich. Örebro 1825. N.
M. Lindh. 1035 sidd. 8:o. wb. 4 Rdr.
- Minnes-ord öfver Pehr Ulrik Kernell, talade på Östgötha NationsSal
i Upsala d. 22 Maji 1824. Af Atterbom. Andra Uppl. Upsala
1825. Palmblad & C. 116 sidd. 8:o. 56 sk.
- Svea. Tidskrift för Vetenskap och Konst. Sjunde Häftet. Upsala
1825. Palmblad & C. 160 sidd. 8:o. 40 sk.
- Säkra och tillförlitliga medel till att bortdriva och utrota alla slag
af ohyra och skadedjur ur hus, kläder, trädgårdar, åkrar, ängar,
skogar och lält; såsom: vägglöss, loppor, löss på människor och
i kläder, löss på boskap, mått i kläder och böcker, flugor, kern-
maskar, mullvadar, myggor, mjöl-maskar, spyflugor, köit och ost-
maskar, små råttor, stora råttor, mårdar, visslor, myror, snäc-
kor, jordloppor, sparfvar, åkerråttor, bladlöss och löfmaskar, ge-
tingar och andra skadeliga djur. Med ett Bihang, innehållande åt-
skilliga för Ekonomen nyttiga uppgifter. I stöd af en säker,
mångårig erfarenhet till Lands- och Stadsboars nytta uppgifna.
Öfvers. från 4:de Original-upplagan. Götheb. 1824. Torbjörnsson-
88 sidd. 8:o. 20 sk.
- PassionsPredikningar af C. P. Hagberg. Fjerde Saml. Sthm 1825.
Nordström. 189 sidd. 8:o. pb. 1 Rd. 4 sk.
- Korta Berättelser och lustiga äfventyr, af *Clarens*. Innehållande:
Pistol-lektionen, Resan till lägret, Utseendet bedrager ofta, Korf-
balen, Paulowna, Den Holländska Juden m. fl. Sthm. 1825.
Tryckt i Ecksteinska Tryckeriet. 513-644 sidd. 8:o. 40 sk.
- MaltaserRiddaren. Roman af Van d. Velde. Författare till Arfved
Gyllenstjerna, Drottning Christina och hennes Hof m. fl. Sthm
1825. Tryckt i Ecksteinska Tryckeriet. 253-512 s. 8:o. 1 Rd. 8 sk.
- ÅminnelseTal öfver Landshöfdingen, tillförordnade StatsSecreteraren,
Commendeuren af Kgl. Nordstjerne Orden, Svenska Academiens

- Secreterare. Välborne Hr Nils von Rosenstein, hållet vid inträdet i Svenska Academiën d. 21 Febr. 1825, af L. M. Enberg. Sthm 1825. Hörberg. 56 sidd. 8:o. 16 sk.
- Kenilworth, af Sir Walter Scott. Öfers. 3:e Delen. Sthm 1825. Nordström. 247 sidd. 4 Del. 232 sidd. 8:o. 2 Rdr 24 sk.
- Praktisk Lärobok för Nybegynnare i FortePiano-Spelning, efter Cramers, Dusseks och Steibelts metoder, öfersatt af C. G. Kjellström. 36 sidd. 4:o. Stentryck af Kjellström. 1 Rdr 16 sk.
- Corrections-systemet eller Criminal-Lagens högsta tendens af J. A. G. G. Relius. Sthm 1825. Scheutz. 203 sidd. 8:o med 2 pl. 1 R. 36 sk.
- Berättelse och utlåtande om det nya kolningssättet. Till Herrar Fullmäktige i JernContoïret ingifne af Frih. Aug. Ankar svärd och C. D. af Uhr. Sthm 1825. Grahn. 47 sidd. 8:o med pl. 32 sk.
- Athenæum. Månadsskrift för det nyaste i Litteratur, Dramatik, Konst och Moder. No 1. Sthm. 1825. Hörberg. 48 sidd. 8:o.
- Utdrag af General Minas lefverne, utgifvet af honom sjelf. Öfers. från Spanskan af J. P. Wåhlin, LegationsPredikant i London. Sthm 1825. Rumstedt. 51 sidd. 8:o. 12 sk.
- Uriel eller nytt och gammalt från Nådens rike. En Månadsskrift. 2:a Häftet. Sthm 1825. Rumstedt, sid. 37-68. 8:o. 10 sk.
- Om Kréaturs gödning, sättet att i England och Irland insalta smör och kött samt om metoden att röka Nötkött i Hamburg. Till nytta för Oeconomer, Sjöfarande, Garfvare och Husfäder. Belönt Prisskrift, af Christian Mactfeld. Öfers. Sthm 1825. Nestius. 95 sidd. 8:o. 28 sk.
- Sju År. Bidrag till ett Nordiskt Rikes Hemliga HofHistoria; ur en afliiden Diplomats Portfölj. 1824 utgifvet af L. Kruse. Öfers. Första Delen. Sthm 1825. Tryckt i Marquardska Tryckeriet. 148 sidd. 8:o. 40 sk. -- Andra Delen. 150 sidd. 8:o. 40 sk.
- Clara v. Alben. Af Fru Cottin, Författarinna till Mathilda, Prinsessa af England, Amalia Mansfeld m. fl. Öfers. Sthm. 1825. Wennlundska Boktr. 175 sidd. 8:o. 1 Rdr.
- Den oförnöjda eller Fiskaren och hans hustru. Saga på vers af J. M. Stiernstolpe. Sthm 1825. Hörberg. 48 sidd. 8:o. 16 sk.
- Hämnd-Svärdet. Romantisk Skalde-digt. Linköping 1825. Axel Petré. 18 sidd. 8:o. 8 sk.
- Haji Baba från Ispahan. Romantisk skildring af Persien. Af James

- Morfier. Öfvers. Första Del. Sthm 1825. Scheutz. 155 sidd. 8:o. 1 Rdr.
- Toilette-Spegel. Damerna tillignad af Cavaljererna. Sthm 1825. Hörberg. 72 sidd. 12:o. 16 sk.
- Sjöröfvaren. Roman af Walter Scott. Öfvers. af E. W. Djurström. Första Del. Carlsrona 1824. Flygare. 146 sidd. 8:o. 28 sk.
- Elementar-Cours i Mathematiken af E. Harfvefeldt. 4 del. med 16 pl. 1:a delen innehåller Algebra. 2:a d. Geometrie. 3:e d. Trigonometrie, Inledning till högre Geometrien samt Differential- och Integral-calculen. 4:e d. Mechanik. Tills. 1105 sidd. 8:o. 8 R. 16 sk. B:co.
- Fordna och närvarande Sverige, af Thersner. H. 24. (Upland H. 1.) 5 Rdr B:co. Deléen. (endast för Prenumeranter.)
- Praktisk Geometrie för Lancaster-Skolor af A. Gerelius. Sthm. Nestius. 106 sidd. 8:o. h. 24 sk. B:co.
- Om taktäckning på Landsbygden, jemte Stats-æconomiska betraktelser af C. H. Anckarsvärd. Örebro, Lindh. 51 sidd. 8:o med 1 pl. h. 16 sk.
- Tankar om följderna af en vidsträcktare frihet uti Tackjerns-handeln och uti Stångjerns-tillverkningar än Författningarne medgifva, af L. A. Mannerheim, Sthm, Nordström. 28 sidd. 8:o. h. 8 sk.
- Mythologiska Spelkort. Sthm, Nestius. 1 Rdr 16 sk.
- Predikan på Långfredagen. Öfvers. Sthm. Deléen. 22 sidd. 12:o h. 4 sk.
- Predikan om Yttersta Domén. Öfvers. Sthm. Deléen, h. 8 sk. 30 sidd. 12:o.
- Quintin Durward, af Walter Scott. Öfv. 3 delar. Götheb. Norberg 1825. 8:o. 1:a d. 222 sidd. 2:a d. 272 sidd. 3:e d. 286 sidd. tillsammans 2 Rdr 36 sk. B:co.
- Tal vid Westerås Gymnasii Andra Secular-fest, den 4 October 1824. Hållet af G. Nibelius. Westerås. Björkbom. 51 sidd. 8:o. 8 sk.
- Den flekta trollpackan. Saga med titelfigur. Ett halft ark. 2 sk.
- En afliden gammal Doktors anteckningar, oförändrade utgifne. Första Saml. Sthm 1825. Ecksteinska Boktr. 86 sidd. 8:o. 28 sk.
- Riksdagshistorien, ifrån och med 1627 till och med 1823, i sammanhang med samtelige Landtmarskalkars Porträtter; copierade efter de Original-taflor som förvaras på Riddarhuset, jemte dessa Her-

- rars Biographier. Af Fredr. Boije. Sthm 1825. Deléen. 152 sidd. 8:o med 16 pl. h. 3 Rdr Eco.
- Nyare Dikter af Vitalis. Sthm 1825. Marquardska Tryck. 63 sidd. 8:o. 24 sk.
- Biskop Wingårds Tal vid invigningen af Göthiska Förbundets Friskola i Mölndal d. 1 Decemb. 1824, jemte Bön hållen vid samma tillfälle. Götheborg, Norberg, 1824, 19 sidd. 8:o.
- Tankar om Menniskans Frihet m. m. af Em. Swedenborg. Sthm Deléen. 18 sidd. 12:o. 4 sk.
- Kort vägvisare inneh. Marche-Ruter till de förnämsta Städer i Sverige. Sthm 1825. Wennlundiska Boktr. 38 sidd. 12:o. 12 sk.
- Försigtighetsmått att bruka i West-Indien och andra orter mot gula Febern eller andra sjukdomar, under de tider dessa äro derstädes rådande. Af Frih. Carl af Wetterstedt, Sthm 1825. Nestius 21 sidd. 8:o. 8 sk.
- Dikter af Karl August Nicander. Första Häftet. Sthm 1825. Nestius. 56 sidd. 8:o. 24 sk.
- Rob Roy. Af Walter Scott. Öfvers. efter Eng. Originalet. Tredje Delen. Sthm 1825. Scheutz. 206 sidd. 8:o. 1 Rdr 8 sk.
- Afsked till St. Clarä Församling; af Carl P. Hagberg. Sthm 1825. Nordström. 70 sidd. 8:o. 20 sk.
- Den sanna nyttan och stora förbindelsen för alle Christne, isynnerhet för lärare, att läsa Gamla Testamentets Ord, i afseende på en rätt Christelig lära och löfnad. Sthm 1825. Marquardska Tr. 69 sidd. 8:o. 18 sk.
- Frithiofs Saga af Esaias Tegnér. Sthm 1825. Nordström. 167 sidd. 8:o. 1 Rdr 16 sk.
- Äktenskapets Gyldene ABC. Skaldestycken i 12 Sånger af Fredr. Möhn. Öfvers. från Tyskan. Sthm 1825. Hörberg. 39 sidd. 8:o. 20 sk.
- Hönsgården, eller Sättet att uppföda och sköta Fjäderfä. Öfvers. Med ett kopparstick. Sthm 1825. Rumstedt. 80 sidd. 8:o. 28 sk.
- Memoirer af Franska Generalen och Adjutanten hos Kejsar Napoleon, Grefve Jean Rapp; efter hans död utgifna af hans familj. Öfv. från andra Franska Upplagan. Sthm 1825 i Ecksteinska Tr. 303 sidd. 8:o. 1 Rdr 24 sk.
- De mindres gunst eller Baktrappan. Komedi i En Akt. Öfversättin. Tryckt i Wennlundiska Tryckeriet. 48 sidd 12:o. 12 sk.

- Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finland och Ingermanland, åren 1817, 1818 och 1820. Af Fr. Wilh. v. Schubert. Öfv. Andra Bandet. Resa genom Norra Sverige och Lappland. Sthm 1825. Scheutz. 676 sidd. 8:o. 3 Rdr 28 sk.
- Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar, för år 1824. Sthm 1824. Norstedt & Söner, 509 sidd. med 7 Tabeller. 2 Rdr 8 sk.
- Praktisk Fransysk Grammatica, hvarigenom man på ett alldeles nytt och ganska lätt sätt kan på en kort tid lära språket. Af Joh. Val. Meidinger. Öfvers. ifrån den 28:de förbättrade och tillökta Tyska Upplagan med tilläggningar af C. Deléon. Örebro 1825. Lindh. 451 sidd. 8:o. ex. 1 Rdr.
- Johan Val. Meidingers Praktiska Frans. Grammatika, till tjänst så väl för den späda Ungdomen, som för dem, hvilka redan gjort några framsteg i språket. Från Tyskan öfversatt och omarbetad af N. Åkerman, Med. Doct. och Professor. Andra Upplagan. Sthm 1824. Marquardska Tr. 278 sidd 8:o. ex. 32 sk.
- Kapten Segerstolpes Upptäckts-Resor, öfversatta från Tungusiskan. 1:a d. Sthm 1825. Joh. Hæggström. 58 sidd. 8:o. 12 sk.
- Rikets Höglofl. Ständers Justitiæ-Ombudsmans Embetsberättelser för åren 1823 och 1824. Sthm. Kgl. Boktr. 61 sidd. 4:o. 24 sk.
- Julia eller förnuftets seger öfver Passionerna. Öfvers. från Ryskan. Sthm 1824. Holm. 48 sidd. 8:o. 12 sk.
- Underdånigt förslag att genom en Sjötransports öppnande till inre delarne af Södertörn, jemte utförsel af Landtmanna-produkter göra 80,000 tunnland hittills obegagnad skog tillgänglige för Hufvudstadens behof. Sthm. Nestius. 16 sidd. 8:o med 1 pl. 12 sk.
- Väckelser till Andakt. Öfvers. af A. Bernh. Collin. Phil. Mag., Predik. på Ingarön. Första Häftet. Sthm 1825. Rumstedt. 74 ss. 8:o. 24 sk.
- Luther och Zinzendorff af Geheimerådet Hillmer. -- Sluteligen 2:ne Bref. Götheb., Wahlströmska Boktr. 1825. 45 sidd. 8:o. 16 sk.
- Fredmans Epistel om Krig och Bardalek. 4 sidd. 8:o. 1 sk. 6 rst.
- Tiggaren: Yngling du som dansar mig förbi. -- Tiggarflickan: Den stackars Nelly satt och gret. 1 sk. 6 rst.
- I skogar och täckaste lundar. Det var en tid jag kallades den lilla. Till lif och själ jag Sjöman är. Låt veklingen tala om sorg och besvär.

DISPUTATIONER

UTGIFNE I UPSALA, VÅR-TERMINEN 1825.

Under Theol. Professorn, Doct. *And. Hultén*:

De Aeterna Dei Prædestinatione Specimen Theologico-Dogmaticum. P. I. Pro Cand. Theol. Mag. Joh. A. d. Sæve, Theol. Docens Gothl. 2 ark.

Under E. O. Theol. Prof. Doct. *Joh. Thorsander*:

Diss. de Forma Procurationis Ecclesiae Christianae Apostolica a Phil. Melanchthone in Appendice Articulorum Smalcaldicorum allata. P. I. Pro Cand. Theol. Mag. *And. Nordén*, Skolelärare vid Svea Artilleri-Regemente, Werml. 1 och ett halft ark.

Under Med. och Botan. Prof. Comm. af K. W. O. Doct. *Carl**P. Thunberg*:

Florula Javanica. P. I. Leop. Winberg, Gothl. 1, 3-4:dels ark. -- P. II. Fr. Ol. Widmark, Bothn. 1, 3-4:dels ark.

Florula Cejlanica. Jon Joh. Engholm, Werml. 1, 3-4:dels ark.

Examen Classis Monocœiæ. P. I. Joh. Lidén, Werml. 1 och ett halft ark. -- P. II. Jac. Bågenholm, Werml. 1, 3-4:dels ark.

Examen Classis Dioeciæ. P. I. Chr. Söderberg, Werml. 1, 1-4:dels ark. -- P. II. Fredr. W. Kjellenberg, Bruksläkare vid Söderfors, OGoth. 1, 3-4:dels ark.

Insectorum Hemilytrorum tria genera illustrata, Petr. Car. Pontén. Smol. 1, 3-4:dels ark.

Examen Classis Polygamiae. P. I. Elis Hedrén, Werml. 1, 1-4:dels ark. -- P. II. Jonas Berggren, Werml. 1, 1-4:dels ark.

Diss. Botanica de Palmis. P. I. Otto Ulr. Marin, Gothob. 1 och 1-4:dels ark.

De Acido Hydro-Cyanico Diss. Med. P. Gr. M. Auct. Carl Gust. Lodin, Med. Licent., Underläkare vid Uplands Regimite, OGoth. 1, 1-4:dels ark.

Under E. O. Med. Prof. Doct. *Adam Afzelius*:

De Origine Myrrhæ controversa. Sp. IV. Carl Magn. Åkerblom, Bothn. 1, 1-4:dels ark.

Under LL. OO. Prof. Doct. *Gust. Knös*:

Ad Loca selecta e Genes. XII-XV: 18 Sveth. vert. Obs. P. III. Dan. Arosenius, Vestm. Dalek. 1, 1-4:dels ark.

Epistola Kahirensis ad Bonaparte data, Arab. et Lat. P. II. P. Gr. Ph. Joh. Fredr. Svedberg, a Sacris. Suderm. Ner. 1, 1-4;dels ark. -- P. III. P. Gr. Ph. Nicl. Ol. Törnblom, Westm. Dalek. 1, 1-4;dels ark.

Under Mathes. Prof. L. N. O. Mag. *Jöns Svanberg*:

In solutionem Aequationum Algebraicarum Disquisitiones. P. X. And. Källström, Westm. Dalek. 1 och ett halft ark. -- P. XI. Carl Dan, Arosenius, Westm. Dalek. 1 och ett halft ark.

Under Log. och Metaphys. Prof. Mag. *Sam. Grubbe*:

Under D. D. K. K. H. H. Kronprinsens, Academiens Cancellers och Kronprinsessans visande i Upsala, Theser till allmän granskning framställde af Carl Thom. Järta, Westm. Dalek. 1, 1-4;dels ark.

Under Jur. Patr. och Rom. Adj., Doct. *Jac. Edw. Boëthius*:
De ære alieno, ex Conjugum bonis solvendo. In Cap. XI. Tit. De Matrimonii commutatis. P. I. Ol. Axel Thauvon, OGoth. 1, 1-4;dels ark.

Under Prof. Litt. Human. Adjuncten Mag. *Joh. Traner*:

Sapphus, Græcanicæ Poetriæ, quæ exstant residua. P. XI. Carl Ol. Kolmodin. W Goth. 2, 1-4;dels ark.

Secundum Odarium Anacreontis, Melici Vatis, *Lars Broman*, Suderm. Ner. 1, 1-4;dels ark. -- Tertium Odarium, Carl Joh. Edman, Rosl. 1 och ett halft ark. -- Quartum et Quintum Odarium, Joh. Wide, 1, 1-4;dels ark. -- Sext. et Septimum Odar., Paul Fredr. Watz, OGoth. 1 och ett halft ark.

Under Hist. Litt. Doc., Bibl. Aman., Præfectus Numophylacii,
Mag. *Joh. Henr. Schröder*:

Numismata Anglo-Saxonica in Numophylacio Acad. Ups. adservata, P. I. Carl Åke Höökenberg, Westm. Dalek. 1, 1-8;dels ark. -- P. Bernh. Ulr. von Oelreich, Neb. Suderm. Ner. 1, 3-8. ark c. Tab. (in 8:o.)

Under Eloqu. et Poës. Lectorn vid Gelle Gymnasium, Mag.
Er. Sam. Ödmann:

De Auspiciis Romanorum Diss. Carl Ol. Björling. Gestr. Hels. 1, 3-4;dels ark.

Under E. O. Bibl. Aman. Hist. Univ. Docenten, Mag. *P. W. Afzelius*:

De Imperio Trapezuntino Diss. P. V. Seth Ad. Brantenberg, W Goth. 1 och ett halft ark. -- P. VI. Joh. Chr. Lindskog, W Goth. 1, 3,4;dels ark.

Under Coll. Scholæ, Mag. *And. Ad. Lötzman*:

Liber Hjobi. Sveth. Trad. P. IV. Joh. Gabr Högglind, Upl. 1 och ett h. ark. — P. V. Carl K. n. Bosin, Nob. Holm. 1, 1-4. ark.

Under Scholæ-läraren vid Svea Artill. Regimente Mag. *And. Nordén*:

Diss. de forma procurationis Ecclesiæ Christianæ Apostolica a Phil. Melancthone in Append. Artic. Smalcald. allata. (Ex spec. S. R. M. gratia). P. II. Sam. Norlin, A Sacr. Werml. 1 och ett h. ark.

Under Mag. *Pehr Rosenblad*:

De dictionis Novi Testamenti Præcipuis Elementis Diss. P. I. Carl Anton Ferlin, Rosl. 1 och ett halft ark.

Under Theol. Cand. Mag. *Niclas Theodor Casström*:

Propheta Hoseas in Vernaculam metr. Versus. P. II. And. Fredr. Dalin, Suderm. Ner. 1 o. ett h. ark. — P. III. Fredr. Fryxell, Werml. 1, 1-4:dels ark.

Under Mag. *Gust. Svanberg*:

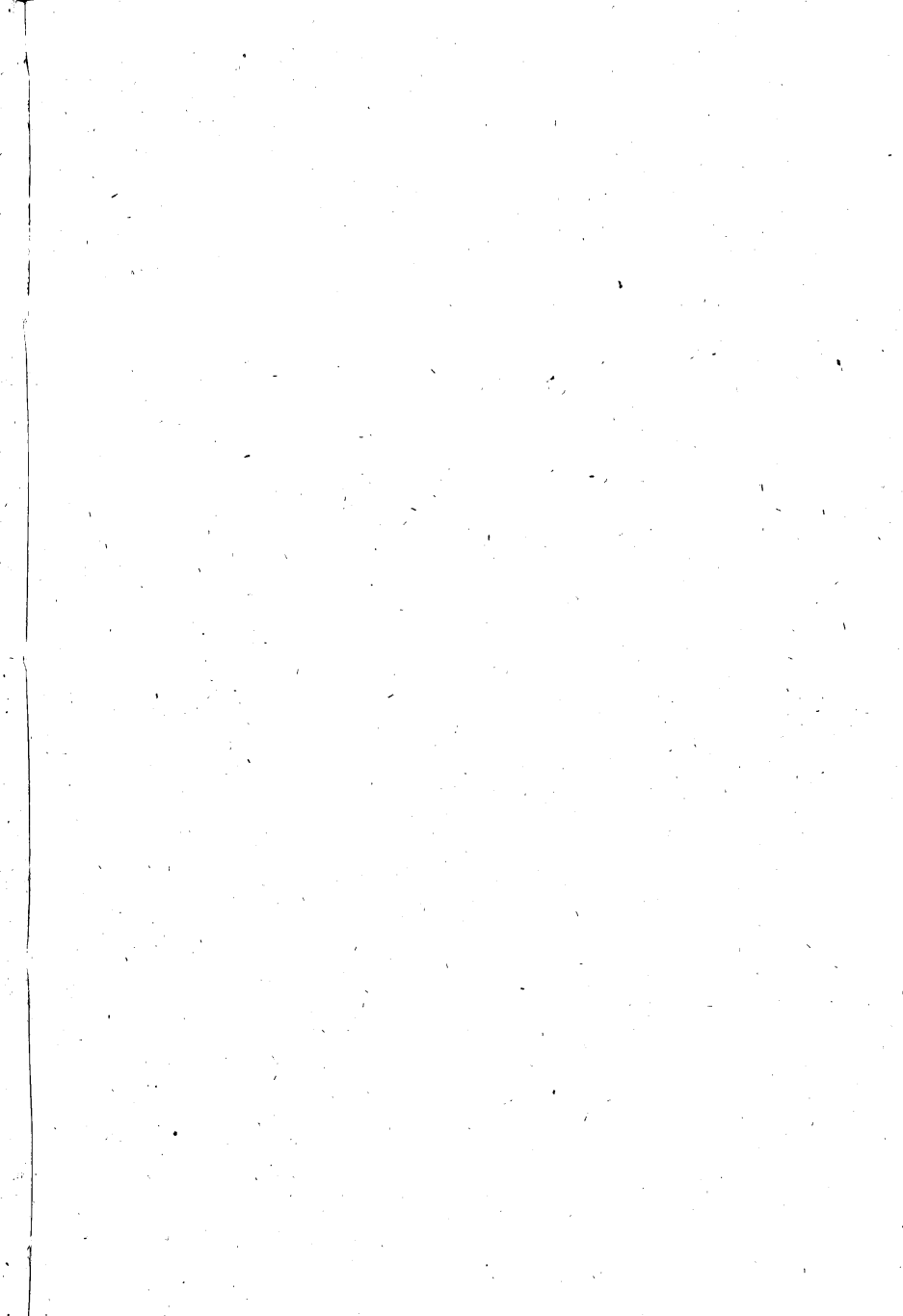
De correctionibus, quæ per Sphæroidicam Telluris Figuram in Parallaxi Diurna oriuntur, Diss. Sect. I. Sten Isr. Böös. Suderm. Ner. 1 och ett h. ark. — P. II. Henr. Christoph. Hjorth. OGoth. 1 och ett halft ark.

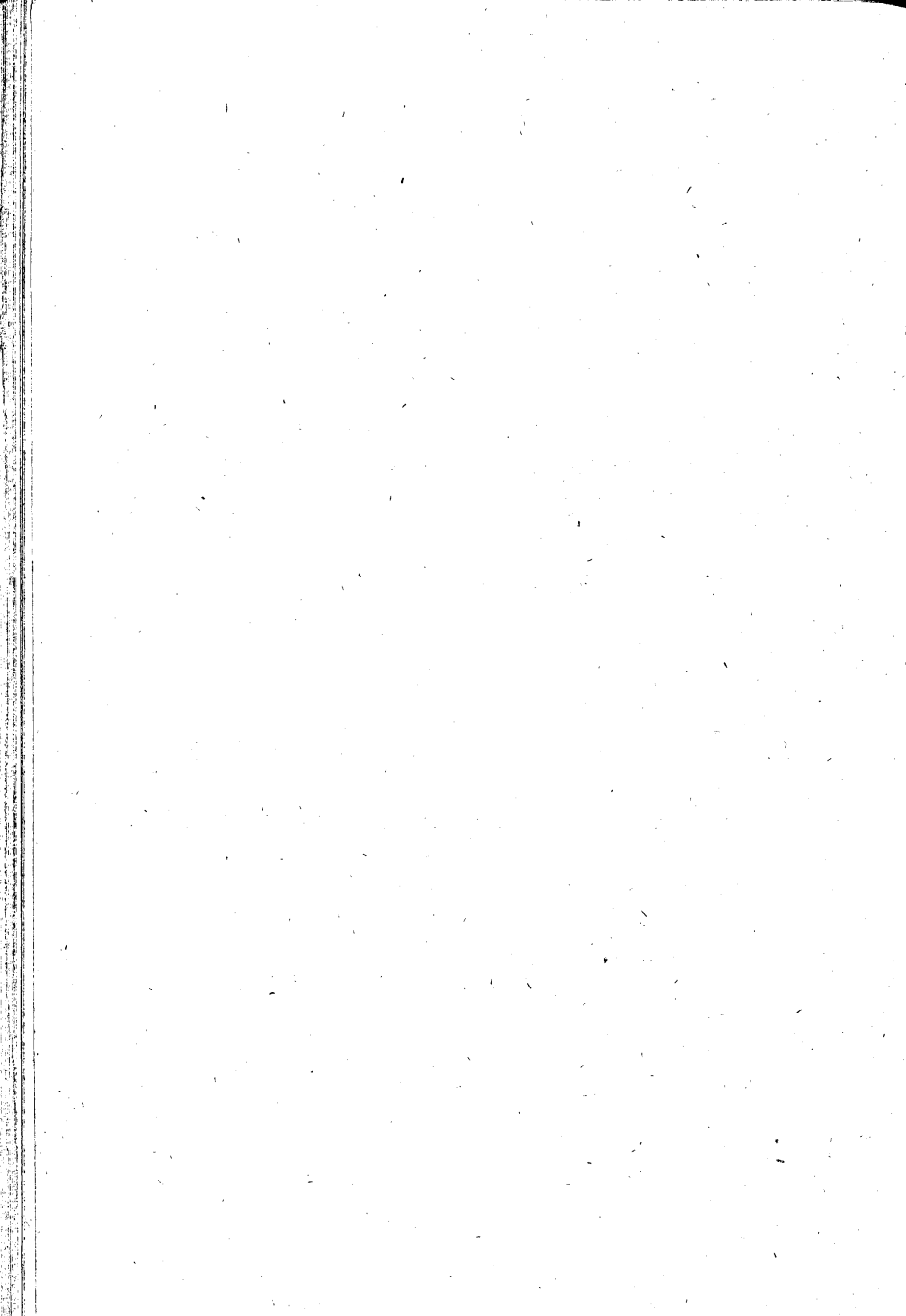
Under Mag. *Johan Isr. Serömersten*:

In Librum Koheleth. Cap. XI et XII. Comment. P. I. Carl Christoph. Hörnstein. OGoth. 1, 1-4:dels ark. — P. II. Isr. Tolén, OGoth. 1 och ett halft ark.

R ä t t e l s e r :

Sid. 176	rad. 4	uppfifrån står	<i>Passammaquoddy</i> ,	läs:	<i>Passamaquoddy</i> ,
-- 16	-- 16	" "	<i>Alloghany</i>	"	<i>Alleghany-</i>
-- 180	-- 13	" "	<i>höjden</i>	"	<i>höjder</i>
-- 182	-- 8,9	" "	<i>brännande</i>	"	<i>brännande, och</i>
-- 192	-- 19	" "	<i>Reservat gebiet</i>	"	<i>Reservat-gebiet</i>
-- 195	-- 17	" "	<i>tobaksstänger</i>	"	<i>tobakstänger</i>
-- 201	-- 6	nedifrån	<i>låt</i>	"	<i>låto</i>
-- 202	-- 4	" "	<i>utfärdades</i>	"	<i>affärdades</i>

A. L.
T. J. W.
Co.

